Güzel Yazılar
ROMANLAR

Türk Dil Kurumu Yayınları

Güzel Yazılar

ROMANLAR

Güzel yazılar: romanlar / Hazırlayan: İsmail Parlatır... [ve başk.] . -- Ankara: Türk Dil Kurumu, 2011.

XV, 407 s. ; 20 cm. -- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 645. Güzel Yazılar Dizisi; 9)

ISBN 975-16-1154-7

1. Türk Romanı I. Parlatır, İsmail (haz.) II. 2. k. a. : II. Romanlar

813

Türk Dil Kurumu Yayınları

Güzel Yazılar

ROMANLAR

2. Baskı

Ankara, 2011

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
Türk Dil Kurumu Yayınları: 645
Güzel Yazılar Dizisi: 9

Güzel Yazılar
ROMANLAR
*
Hazırlayanlar:
Güzel Yazılar Yazı Kurulu
Prof. Dr. İsmail PARLATIR (Başkan)
Prof. Dr. İnci ENGİNÜN
Prof. Dr. Orhan OKAY
Prof. Dr. Zeynep KERMAN
Prof. Dr. Kâzım YETİŞ
*
Kapak Tasarımı:
TDK Dilek SATILMIŞ
*
Baskı:
Sistem Ofset Basın Yayın San. ve Ticaret Ltd. Şti.
İvedik Organize Sanayi Ağaç İşleri Yapı Kooperatifi
521. Sokak No: 32/34 Yenimahalle / ANKARA
Tel: (0312) 395 81 12
Belgegeçer: (0312) 395 81 14
*
Birinci Baskı: 1999
İkinci Baskı: Ankara, Temmuz 2011
Baskı Sayısı: 6.000 adet
ISBN: 975-16-1154-7
*
Türk Dil Kurumu Yayınları
Atatürk Bulvarı 217, 06680 Kavaklıdere / Ankara
Telefon: (0312) 457 52 00
Belgegeçer: (0312) 468 07 83
Genel Ağ: **http://tdk.org.tr**
*
©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin tüm yayın, çeviri ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş V
Roman Üzerine XI
Halide Edip ADIVAR / *Sinekli Bakkal* 1
Mithal Cemal KUNTAY / *Üç İstanbul* 2
Cevat Şakir KABAAĞAÇLI/ *Aganta Burina Burinata*
(Halikarnas Balıkçısı) 21
Refik Halit KARAY/ *İstanbul'un Bir Yüzü* 31
Abdülhak Şinasi HİSAR / *Fahim Bey ve Biz* 45
Reşat Nuri GÜNTEKİN / *Çalıkuşu* 59
Yakup Kadri KARAOSMANOĞLU / *Kiralık Konak* 97
Mahmut YESARİ / *Çulluk* 109
Peyami SAFA / *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* 117
Sabahattin ALİ, *Kürk Mantolu Madonna* 137
Safiye EROL / *Ciğerdelen* 145
Ahmed Hamdi TANPINAR / *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* 151
Samiha AYVERDİ / *Mesih Paşa İmamı* 163
Kemal BİLBAŞAR / *Cemo* 177
Kemal TAHİR / *Devlet Ana* 185
Orhan KEMAL / *Cemile* 201
Orhan HANÇERLİOĞLU / *Ali* 219
Samim KOCAGÖZ / *Doludizgin* 239
Tarık BUĞRA / *Küçük Ağa* 249
Cengiz DAĞCI / *Korkunç Yıllar* 263
Yaşar KEMAL / *İnce Memed* 277
Abbas SAYAR / *Yılkı Atı* 289

Adalet AĞAOĞLU / *Bir Düğün Gecesi* 303
Necati SEPETÇİOĞLU / *Kilit* 317
Oğuz ATAY / *Tutanamayanlar* 329
FİRUZAN / *Berlin'in Nar Çiçeği* 341
Emine IŞINSU / *Canboz* 353
Sevinç ÇOKUM / *Ağustos-Başağı* 367
Selim İLERİ / *Kırık Deniz Kabukları* 379
Orhan PAMUK / *Sessiz Ev* 385
Şemsettin ÜNLÜ / *Yüz Uzun Yıl* 399

SUNUŞ

DİLİN TADI

Dil denen mucizeyi nasıl anlatmalı, bilmiyorum. İnsan zekâsının bütün pırıltıları, insan ruhunun bütün duyuşları, titreyişleri, dalgınlıkları orada. Mavi gökle kara yer arasında, ikinci bir âlemde daha yaşıyor insan. Dil adı verilen, sınırları olmayan, sonsuz bir âlemde.

Sözlüklere dalmak benim için güzeldir; gramerler arasında dolaşmak da güzeldir. Fakat birkaç ciltle sınırlı sözlükler ve gramerler asla dilin kendisi değildir. Sözlükler, bir dilin bütün kelimelerini içine alsa bile nihayet bir kelimeler listesinden ibarettir. Gramerler ise bir kurallar sıralamasından başka nedir? Bir gramerde yer alan söz dizimi kurallarını sayısız örneklerle zenginleştirirsiniz. Bir sözlükte yer alan elli bin kelimeyi, sayısız örgüler içinde bir araya getirirsiniz. İşte dil bu sayısız örgü ve örneğin evrenidir. Binlerce yıldan beri milyonlarca insan tarafından yaratılan bir evren. Aynı kelimeler, sonsuzluğa doğru uzanan zamanda, daha milyonlarca örnek ve örgü içinde kullanılacaklar. Kelimelerin bir kısmı ölse de, bir kısmı şekil ve manasını değiştirse de düşünce ve duygularımızın bin bir tonunu, birbirinden farklı bin bir kalıp içinde ifade etmeye devam edecekler. "Nice nice sözüm olsa bengü taşa vurdum... Bengü taş diktirdim, gönüldeki sözümü vurdurdum" diyen Bilge Kağan "neng neng" (nice nice)" ve bengü taş (ebedî taş)" sözleriyle sonsuzluğu anlatır. Uygurların hükümdarı Tengride Bolmış İl İtmiş Bilge Kağan "bin yıllık, tümen günlük bitigimi, belgemi yassı taşa yazdırttım" derken sonsuzluğu "bin yıllık, tümen (on bin) günlük" kalıbıyla ifade eder. Balasagunlu Yusuf "tümen ming" veya "tümen tü" kalıplarıyla sonsuzluğu anlatır: Törüttüng tümen ming bu sansız tirig (on bin ve bin sayısız canlıyı yarattın.) Tümen tü çiçekler yazıldı küle (On binlerce çiçek gülerek yayıldı). Sadece sonsuzluk kavramı için kaç örgü var? Bakınız

Balasagunlu Yusuf bir başka yerde ne diyor: Uçuglı yorıglı tınıglı neçe - tirilgü seningdin bulup yir içe (uçan, yürüyen, duran nice şeyler- Rızkını senden bulup yer içer). İşte bu da varlıkların sonsuzluğunun bir başka ifadesi. "Binlerce, on binlerce" derken yine sonsuzluğu ifade etmiyor muyuz? Diğer Türk lehçelerinde "binlerce" yerine "minglep (binleyip)" diyorlar. Bu da bir başka anlatış tarzı.

"Bin"i ve "on bin"i anlıyorum. Bunlar "belirli" olsa da, yüksek sayıları anlattıkları için insanda sonsuzluk duygusu uyandırıyor. On bini ve bini bir araya getirerek sonsuzluğu ifade ediş tarzı daha da anlaşılır bir şey. Ama insanoğlu sayılarla yetinmemiş; "neng neng, nice nice" gibi sorularla da sonsuzluğu anlatmış. "Binlerce" ve "minglep" örneklerinde çokluk ve katlama ifade eden eklere başvurulduğunu görüyoruz. Ya "bin bir gece masalları"ndaki "bin bir" kalıbına ne demeli? Bin bir... "Bin" ile küme tamamlanıyor; fakat siz "bin bir..." diyerek sonsuzluğa açılıyorsunuz. "Ebedî, sonsuz, sayısız, ölümsüz..." gibi daha pek çok kelimeyi sıralayabiliriz. Ben "sonsuzluk" kavramı için kaç kelime ve kalıp kullanıldığını anlatmak istemiyorum; asıl anlatmak istediğim şudur: Sadece bu kavram için bu kadar ifade tarzı var. Bir de "sonsuzluk" kavramının; ikinci, üçüncü, dördüncü... kavramlarla ilişkiye girdiğini düşününüz: taşın sonsuzluğu, taş üzerindeki yazıların sonsuzluğu, yazıyla anlatılan düşüncelerin sonsuzluğu, varlıkların sonsuzluğu, evrenin sonsuzluğu, evrenin sonsuzluğundaki mucize... Bu mucize kim bilir kaç kelimenin bin bir türlü örgüsüyle anlatılabilir! Ve işte bu bin bir türlü örgünün kendisi de bir mucizedir. Bu mucizenin adına dil diyoruz.

Ana dilimizin tek tek kelimeleri de şüphesiz bize tat verir. *Sevgili, biricik, yeşil, duygu, şiir* kelimeleri ne kadar tatlıdır! *Güç, kuvvet, kudret* kelimelerinde sanki bir güç gizlidir. *Aslan, kaplan, kartal, bürküt* sözlerinde sanki bir yücelik vardır. *Yüce, yüksek, ulu* kelimeleri sanki sesleriyle de bu kavramları çağrıştırır. "Kuş"ta kuşun cıvıltısını, "yılan"da yılanın yerde sürünüşünü, "toprak"ta toprağın katılığını duyarız. "Gülümsemek"te gülümseyişin tatlılığı, "düşünmek"te düşüncenin derinliği var gibidir. "Ağlamak"ta ve "üzülmek"te bir ağırlık, bir eziklik vardır. "Üzülmek, büzülmek, süzülmek, çözülmek" acaba tesadüfen mi hep üzüntülü kavramları anlatır? İnsan üzülürse, toplum çözülürse bun-

lar canımızı sıkar. Ya suyun süzülmesi, işin çözülmesi... İşte kelimeler arasındaki örgü burada kendini gösteriyor. Binlerce kelime arasında bin bir türlü örgü kurabilirsiniz.

Şakaklarıma kar mı yağdı, ne var;
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar...
Neden böyle düşman görünürsünüz
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Şakak ve kar kelimeleri belki başka insanlar tarafından da bir arada kullanılmıştır; fakat "şakaklarıma kar mı yağdı" örgüsü her hâlde sadece Cahit Sıtkı'ya mahsustur. Şairin karı şakaklarına düşünerek yağdırdığına eminim. Belki de karlı bir havada yürürken bu manzarayı gördü ve kaydetti. Fakat "kar"ın "saçların kırlaşması"ndaki "kır" kelimesiyle ses yakınlığını, "-larıma" ve "kar mı" parçalarında a, r, ı, m seslerinin art arda sıralandığını, bu sıralanışın "ne var" da da kısmen devam ettiğini Cahit Sıtkı'nın düşündüğünü sanmıyorum. Şair, ahenk yaratan bu örgüyü düşünerek değil sezişiyle kurmuş olmalıdır. Ya aynalarla dostluk arasındaki ilgi? Her gün baktığımız aynanın, dostumuz olduğunu kaçımız düşündük? Aramızdan birkaç kişi bunu düşünmüş olsa bile, ağarmış şakaklarımız ve morarmış göz altlarımızla aynaların artık bize bir düşman gibi göründüğünü Cahit Sıtkı'ya kadar her hâlde hiç kimse dile getirmedi? Hele "ayna, dost, düşman, yıl, görünmek" kelimelerinin iki mısra içinde bu şekilde örülüşü... Tabiî ki bu bir sanatkârın tasarrufudur ve sanatkâr ister şuurla, ister sezişle olsun, kelimelerin maddelerini ve ruhunu elleriyle yakalayarak onları bir düzene sokmuştur.

Sanatkâr olmayan insanlar da kelimeleri bir örgü içinde kullanırlar. Dil tek tek kelimeler değil, kelimeler arasında kurulan bir örgüdür. Dilin asıl tadına da bu örgü içinde varabiliriz. Milyonlarca insanın, yüzlerce yıl içinde her gün konuşarak ve yazarak kurduğu bu örgünün kendisi doğrudan doğruya bir sanat eseridir. Tıpkı anonim bir türkü, anonim bir destan gibi yaratıcısı belli olmayan bir sanat eseri. Daha doğrusu dili kullananların tamamının yarattığı san'at eseri. Milyonlarca beyinden ve ruhtan süzüldüğü için de elbette bir şaheser. Dille meydana getirilen sanat eserleri bu bakımdan diğer sanat eserlerinden daha avantajlıdır. Şi-

irin, romanın, hikâyenin, denemenin kendileri birer sanat eseri olduğu gibi, onları meydana getiren malzeme de bir sanat eseridir.

Her konuşmadan ve her yazıdan aynı tadı alabilir miyiz? Günlük konuşmalar da bize tat verir mi? Şüphesiz, dilin kendisine mahsus tadı, günlük konuşmalarda da vardır. "Altıyı beş geçe, dokuza on kala, koşarak merdivenlerden indim, yavrucuğum gözlüğümü bana uzatır mısın?" ibarelerinde ben Türkçenin tadını buluyorum. Dilin örgüsü bozulmaz, konuşurken kelimeler düzgün söylenirse dilin tadı her zaman duyulur. "Kuzum, nerelerdeydin? Seni beklemekten dizlerime kara su indi" diyen yaşlı kadının siteminde; "annecığim, hani bana oyuncak alacaktın?" diyen küçük kızın soruşunda; "işine git be kardeşim; seni mi dinleyeceğiz?" diyen yorgun adamın diklenişinde Türkçenin kendisine mahsus tadı elbette vardır. Fakat bunlar bir sanatkâr kaleminde bir araya getirildiği zaman tat yoğunlaşır. Günlük hayat içinde farkına varmadığımız bu tadı, Hüseyin Rahmi'deki mahalle arası konuşmalarında, Ahmet Rasim'in satıcılarında bulursunuz. Bakınız Dede Korkut "dolduran top" dediği kadınları nasıl anlatıyor:

"Teptiği gibi yerinden kalktı; elini yüzünü yıkamadan obanın o ucundan bu ucuna, bu ucundan o ucuna koşuşturdu; lâf taşıdı, kapı dinledi; öğleye kadar gezdi. Öğleden sonra evine geldi; baktı ki uğru köpekle koca dana evi birbirine katmış; ev tavuk kümesine, sığır damına dönmüş; komşularına bağırır ki kız Zeliha, Zübeyde, Üriiveyde, Cankız, Canpaşa, Ayna Melek, Kutlu Melek! Ölmeye yitmeye gitmemiş idim; yatacak yerim yine bu harap olası idi; nola idi, benim evime bir lâhza baka idiniz; komşu hakkı Tanrı hakkı, diye söyler. Bunun gibisinin hânım, bebekleri yetişmesin; senin ocağına bunun gibi avrat gelmesin!"

Bu alıntıda, o devrin günlük konuşmalarından başka hiçbir şey yok. Fakat sanatkâr bunları yoğun şekilde bir araya getirip dilin tadına varmamızı sağlıyor.

Cahit Sıtkı da

Neden böyle düşman görünürsünüz

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

diye sorarken günlük dilden pek ayrılmıyordu ama aynalarla dostluktan bahsederek bize bambaşka bir tat daha sunuyordu.

Sanatkârlar günlük dili işleyerek; eserlerine, yine birçoğunu dilin içinden çıkardıkları tatlar katarak; bazen de yepyeni buluş ve örgülerle bizde bambaşka hazlar uyandırarak dilin tadına varmamızı sağlarlar. Onların eserleri ile dilimizin güzelliğini fark eder, dilimizi daha çok severiz.

Yahya Kemal

Kandilli yüzerken uykularda

Mehtabı sürükledik sularda.

derken şüphesiz yine günlük kelimeleri kullanıyor. Fakat Yahya Kemal'e kadar hiç kimse Kandilli'yi uykularda yüzdürmemiş, mehtabı sularda sürüklememiştir. Bakınız Ahmet Haşim, mavi göklerde kargaların çirkin sesleriyle ötüşmelerini nasıl tasvir ediyor:

"Sanki binlerce çelik makas, semaların lâciverdîsini doğramak için mütemadiyen açılıp kapanarak, havada cehennemî bir gürültü ile şakırdıyor."

"Sema, lâciverdî" gibi sözler eskimiş olsa bile burada da günlük kelimeler kullanılmıştır. Fakat kargaların gagalarını çelik makaslara benzetmek ve onların ötmek için gagalarını açıp kapayışlarını, göğün maviliğini doğramak olarak düşünmek sadece Ahmet Haşim'e mahsus bir imtiyazdır. Haşim bu herkesten farklı düşünce tarzını, kelimelerin sırtına ve kelimeler arasında kurulan örgüye yüklemiştir. Bir başka sanatkâr, kargaları hallaca, gagalarını hallaç yayına benzetebilir ve kargaların beyaz bulutları pamuk gibi attığını yazabilirdi. Görüldüğü gibi kelimeler ve onlar arasında kurabileceğimiz, bin bir örgü bize sonsuz imkânlar bağışlamaktadır ve sanatkârlar bu imkânları en iyi kullanan insanlardır. Bunun için de biz dilimizin tadını yoğun olarak şair ve yazarlarımızın eserlerinde buluruz. İşte bunu düşünen Türk Dil Kurumu, sözlük ve gramer çalışmalarının yanında, dilimizin en güzel eserlerinden seçilmiş parçalar aracılığıyla insanlarımızı dille doğrudan doğruya temasa geçirmek ve dilimizin tadını onlara ulaştırmak için "Güzel Yazılar" adlı bir dizi yayın plânlamıştır. Burada pratik bir amaç güdüyor ve insanlarımızı, dilimizin en güzel verimleriyle rahatça karşılaştırmayı düşünüyoruz. Özellikle okul çağındaki gençlerimize ulaşmak ve erken yaşta onlara Türkçenin tadını tattırmak istiyoruz. Ortaya çıkan yeni şartlar, Türkiye

dışındaki Türklerin de bu tür kitaplara ihtiyaç duyduğunu göstermiştir. Onların her gün artan yoğun taleplerini karşılayabilmek arzusu, bu dizinin bir başka sebebidir.

"Güzel Yazılar" dizisinde türlere göre bir ayrım yaptık ve her türün en güzel örneklerini seçmeye çalıştık. Tiyatrolarda tek perdelik kısa oyunları tercih ettik. Seçilen parçalar genellikle 20. yüzyılın Türkiye Türkçesine aittir. Ancak "Oğuzdan Bugüne" adlı kitapta, dilimizin ilk dönemlerinden 20. yüzyıla kadar olan macerasını da sezdirmeye çalıştık.

Dilimizin güzel eserleri, şüphesiz ki seçtiklerimizden ibaret değildir. Türkçe, bin yılı aşkın bir zamandan beri, Asya'da, Avrupa'da, hatta Afrika'da on binlerce eser vermiş büyük bir dildir. Bu pınar hâlâ gürül gürül akmakta ve yalnız Türkiye'de değil, dünyanın birçok yerinde her gün pek çok eser vermektedir. On binlerce eserin her birinde ayrı bir tat, ayrı bir zenginlik vardır. Bunlar arasından seçim yapmak hiç de kolay değildir. "En güzelleri bizim seçtiklerimizdir" iddiasında bulunmak da mümkün değildir. Ancak bu dizideki parçalarla gençlerimizin diğer eserlere de ulaşabileceklerini düşünüyoruz. Onlar yalnız Türkçenin tadını bulmakla kalmayacaklar, dilimize daha pek çok tatlar katacaklardır.

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN

Türk Dil Kurumu Başkanı

ROMAN ÜZERİNE

Edebiyat türlerinin kendilerine göre ayrı ayrı, kendi estetik yapıları çerçevesinde özellikleri ve güzellikleri, değişen ölçüleri, teknikleri ve anlatım yolları; dış dünya ile özellikle de okuyucu ile iletişim kurmada farklı konumları vardır.

Bunların arasında roman sanatı, uzun anlatıma dayalı bir edebiyat türü olarak, kolay okunabilecek veya kaleme alınabilecek bir nitelik ve görünüm arz ederse de öyle sanıldığı kadar kolay ve rahatça üstesinden gelinebilecek bir edebî tür değildir. Bu hem yazar, hem de okuyucu için geçerlidir. Romanın o alabildiğine geniş anlatım çevriminde roman sanatını ve özünü, iplerin ucunu kaçırmadan, karmaşa yaratmadan bütünleştirmek, gerçekten bir ustalık işidir, beceri işidir, kısacası roman sanatının inceliğidir.

Burada ne romanın tanımından, ne de roman sanatını oluşturan etmenlerden pek söz etmek istemiyoruz. Ancak, özellikle roman sanatının hayat ile doğrudan ilgisini ve ilintisini vurgulamak istiyoruz. Belki roman eşittir hayat; belki, roman hayatın ta kendisidir, demenin doğru olacağını düşünüyoruz. İnsanın yaşayabileceği olaylar, hayatta karşılaşılabileceği durumlar, zevkler, sevinçler, üzüntüler, mutluluklar, aşklar, nefretler, sevgiler, kıskançlıklar, kinler, aşırı tutkular, insana ve hayata özgü pek çok değerler olarak aklımıza ne gelirse gelsin, hepsi ayrı ayrı, başlı başına bir romanın konusu olabilecek niteliktedir.

Yalnızca insanla mı ilgili; elbette değil. Sosyal gerçekler, ideolojik oluşumlar, değişik fikir hareketleri,toplumsal değer yargı-

ları, tarihî olaylar ve şahsiyetler, savaşlar gibi pek çok olguları da bu çerçevede düşünmek gerekir. Hani Ahmet Midhat Efendi'nin dediği gibi: "*Evin bir köşesine çekilmiş, için için kendi talihine ağlayan bir cariyenin durumu başlı başına bir romandır.*"

Romanın dünyasına bu gözle bakıldığı zaman, pek çok roman türü ile karşı karşıya kalır veya romanı bu açıdan pek çok ad ile niteleyebiliriz. Söz gelişi; sosyal roman, toplumsal roman, psikolojik roman, gerçekçi roman, realist roman, romantik roman, macera romanı, tarihî roman gibi.

Hangi bakış açısı ile değerlendirirseniz değerlendirin, sonuçta onu yaratan ve onu sanat estetiği ile size aktaran insan değil mi? Kendi yaşadığı, algıladığı, sevdiği veya nefret ettiği, duygu, düşünce ve heyecanlarıyla yücelttiği veya yere vurduğu hayatı yalancı bir dille roman sanatı olarak size sunan sanatçı değil mi? İşte, "Elbette hayat ve o hayatı renklendiren insan, roman sanatının ta kendisidir" yargısı bu mantıktan veya değerlendirmeden doğuyor.

Bu, bir anlamda sanatçıya sağlanan olabildiğince engin ve sonsuz özgürlüğünün bir ifadesi olsa gerek. Şöyle ki romancı, hayat gibi engin bir dünyayı istediğince yoğurabilecek, onu yorumlayabilecek, ona istediği biçimi, görüntüyü yakıştırabilecek, belki de hükmetmek isteyebilecektir. Bu, sanatçı özgürlüğünün gücüne bağlı. Kimse sanatçıyı dizginleyemez, şartlandıramaz, yönlendiremez, belli kalıplara veya kurallara sığdıramaz. Sanatçı yeteneği, sanatçı sezgisi, sanatçı gücü, roman sanatını kuracak, olgunluğa götürecek, doğrusu yüceltecektir.

Roman sanatının bu ince çizgisini ve işlevini dile getirdikten sonra bizde romanın oluşumuna da kısaca değinmek istiyoruz. Yanlış anlaşılmasın; roman tarihini uzun boylu çizmek değil mak-

sadımız. Ancak, Türk romanının köşe taşlarından da söz etmeden geçemeyeceğiz.

Roman sanatının Türk edebiyatındaki geçmişi pek eski değil. Ancak konuya anlatma sanatı açısından bakıldığında kendi kültür dünyamızın derinliklerinde ve geçmişinde, bir duyguyu, heyecanı, inancı veya olayı "hikâye etme" geleneği vardır. Masal değil, ondan söz etmek istemiyoruz; ancak halk hikâyelerimiz ve mesnevî tarzı ürünlerimizde bunun güzel örneklerini bulabiliriz.

Evet doğru! Doğu hikâyesi belli bir olay çerçevesinde sıkışıp kalıyor, onun derinine, sebep ve sonuçlarına inemiyor, insan ruhunu çözümleyemiyor. Ancak gene de anlatma gayretini bir kenara itmiyor. Eski edebiyatımızın usta kalemlerinden çıkmış mesnevîlerde bu tür incelikleri bulmak mümkündür. Hele *Hevesname*'de bir adım ileriye gidildiği de söylenebilir. Üstelik batılı roman örneklerini tanıma yollarına yaklaşılırken İzzet Molla'nın *Mihnet-i Keşan*'ını görmeyi ve okumayı bizim eski "hikâye etme", "anlatma" kültürümüzün güzel örnekleri olarak değerlendirmek gerekir.

Ancak insanı ön plâna alma, irdeleme, her insan bir "imparatorluk"tur tezini açma ve onun iç dünyasındaki didişmelerini ve de çatışmalarını "roman sanatı"nın tekniği içine yerleştirme anlayışını tanıma bizde 19. yüzyıl ortalarında oluyor.

Binbir Gece hikâyeleri anlayışını aşan ilk romanımız Namık Kemal'in *İntibah*'ıdır. Ancak Ahmet Midhat'ın, kendi hikâye etme geleneğimiz ile batı romanının her çeşidini ve tipi karıştırarak roman diye bize sunma gayreti yoluyla verdiği örnekleri bir yana bırakırsak; Recaîzade M. Ekrem'in *Araba Sevdası*'nı roman yazma hevesine kapılarak "bir de bizim romanımız olsun" anlayışı ile kaleme aldığını; hatta Sami Paşazade Sezaî'nin de tek romanı *Sergüzeşt* ile bu anlayışı silemediğini dikkate alırsak, bizde batılı ro-

man sanatının ilk örneklerini Halit Ziya Uşaklıgil'de görmeye başladığımızı söylersek bir nebze Sezar'ın hakkını Sezar'a vermiş oluruz. Üstelik onun da ilk yazdıklarında değil, *Maî ve Siyah* ile başlayan çıkıştan sonra kaleme aldıklarında görürüz.

Modern romanın doğuşunda şüphesiz hayat var; fakat onun da temelinde eleştiri yatar. Dogmalar değil, hayatın bin türlü değişmesi ve yansımasının romana konu edilmesi; romanın kendine özgü konusunun olması ve şahıs kadrosunun oluşması, her romanın tip yaratma yoluna gitmesi hep, bu sanatın statik değil, dinamik bir yapıya sahip olmasından ileri geliyor. Edebiyatın arşetipleri, yani bir örnek değişmez tipleri, yerini o roman sanatı ile prototiplere, yani çok çeşitli değişken tiplere bırakıyor. Bu değişme ve evrim, belki uzun anlatıma dayalı edebiyat ürünlerimizin geniş anlatım olanağına sahip olmasından kaynaklanıyor.

Nitekim 20. yüzyılın başından, daha doğrusu ilk çeyreğinden başlayarak özellikle yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinden de kaynaklanan bir ivme ile Türk romanı, bu sözünü ettiğimiz değişme ve ivmenin güzel örneklerini verir. Yakup Kadri'nin, sosyal ve toplumsal değişmeleri eleştirel bir tavır ile romanlaştırması, Halide Edip'in iki ayrı kültür dünyasını yüz yüze getirerek yeni değerler ve sentezler peşinde koşması, Reşat Nuri'nin yeni değişim ve oluşum sürecinde sürekli eğitimi ön plânda tutması ve bunları romana aktarması sanırım tesadüfî bir durum ve oluşum değildi.

Özünü, "dilde ve edebiyatta milli benliğe dönüş" felsefî biçimiyle oluşturan Millî Edebiyat anlayışının desteklediği, yürekleridirdiği ve beslediği Cumhuriyet edebiyatımız, belki en verimli, en soluklu ve en hızlı sonuç aldığı edebî tür olarak romanı ön plâna çıkarır. Cumhuriyet ruhu ile başlayan bu çıkış, 1930'lu yıllarda önce "memleket edebiyatı" ile başlar, sonra "Anadolu ro-

manı" terimi ile gerçek oluşumunu yakalar. Ne var ki "köy romanı" ile de işin dozu kaçırılır.

Gene de şunu da vurgulamakta yarar var: Türk romanı yüzyılın ikinci yarısından sonra öteki edebî türlere göre büyük aşama kaydeder; bizdeki kısa geçmişine göre okuyucuyu ve edebî çevreleri peşinde sürüklemeyi bilir. Alabildiğine geniş okuyucu çevresi, hatta çevreleri yakalar. Romanın konuları olduğunca genişler; köyünden kentine, işçisinden aristokratına, öğrencisinden öğretmenine, ailesinden devlet yapısına, yakın geçmişinden uzak tarihine kadar konu zenginliği, Türk romanında kendisini gösterir. Üstelik o ölçüde de değişik tipler ve şahıs kadrosu ile yüz yüze geliriz.

İşte *Güzel Yazılar* dizimizin bu kitabında, Türk romanının kısa tarihî geçmişine karşılık yakaladığı zengin ve verimli ürünlerinden oluşan bir demeti bir araya getirmeye çalıştık. Böyle bir seçkinin ne denli zor olduğunun bilincindeyiz. Uzun anlatıma dayalı bir edebî eserin içinden bir bölümü alıp çıkarmak ve onu bir konu bütünlüğü içinde okuyucuya sunmak her hâlde kolay olmasa gerek. Ancak bu zorluğu göğüslerken, romanın kısa özetini vermenin bizim için bir kolaylık olacağını düşündük. Ardından da kitaba seçtiğimiz parçanın olabildiğince o romanın özünü vermesine, belki romanın en çarpıcı bölümünün seçilmesine özen gösterdik. Ne var ki bunda da yüzde yüz başarıyı veya seçkideki isabeti yakalayabildiğimizi söylemeyiz. Eğer amaç güzel Türkçemizin örneklerinden bir seçki ise, onu sizlere, geniş okuyucu kitlesine sunmanın mutluluğu içindeyiz.

TDK

HALİDE EDİP ADIVAR

Sinekli Bakkal. Halide Edip'in 1936 yılında yayımlanan bu romanı. İstanbul'un bir semtindeki şahıslar aracılığıyla II. Abdülhamid dönemi hayatını anlatır. Romancı, geleneksel halk tiyatrosu tiplerinden yararlanarak toplumda daima rastlanan karakterleri canlandırmıştır. Dönemin zaptiye nazın Selim Paşa'yı, imam İlhami Efendi'yi, Mevlevî Vehbi Dede'yi, piyano hocası ve eski papaz Peregrini'niyi, orta oyunu Kız Tevfik'i ve diğer mahalle sakinlerini birbirine bağlayan Rabia, Halide Edib'in ideal kadın anlayışını ifade eder. Kız Evfik ile İlhami Efendi'nin kızı Emine'nin kızı olan Rabia, annesinin babasından ayrılması üzerine anne ve dedesinin katı terbiyesiyle büyür, sesi güzeldir, dedesi onu hafız olarak yetiştirir. Onun şöhretini duyan Selim Paşa'nın karısı bir gün ona mevlit okutur. Kızın sesine ve yeteneğine hayran kalan Selim Paşa, konağa gelen hocalardan kızın da ders görmesini sağlar. Böylece Rabia Selim Paşa'nın ihtilâlci oğlu ve arkadaşlarıyla, Peregrini ve Vehbi Dede ile de tanışır.

Rabia'nın babası Kız Tevfik'in sürgünden dönmesinden sonra babasıyla yaşamayı tercih eden Rabia, anne ve babasından aldığı zıt eğilimleri dengeleyen mizacıyla bir süre mutlu olursa da, Kız Tevfik'in taklitlerden vaz geçememesi ve Selim Paşa'nın oğlunun isteği üzerine kadın kıyafetiyle postahaneden onlar adına gelen kitapları alması Rabia'nın büyük bir sevgiyle bağlı olduğu Selim Paşa'nın bir başka çehresini gösterir. Tevfik yeniden sürülür ve Rabia ona darılır. Oğlunun da sürülmesi üzerine devlet ve fert kavramları üzerinde düşünmek zorunda Kalan Selim Paşa görevinden ayrılır.

Evlenme yaşına gelen Rabia ise taliplerinden Peregrini ile evlenir. İhtida ederek Osman adını alan Peregrini ile Rabia iki ayrı ruh ikliminde yetişmiş, ancak ortak sanat ve mutluluk özlemleri olan kişilerin dalgalı ruh hâllerini yaşadıktan sonra 1908'de Meşrutiyet'te ilân edilen af ile Tevfik de öteki sürgünler ile birlikte döner. Onu karşılayanlar arasın-

da hem torunu, hem de hapiste kendisine işkence eden Gözpatlatan Muzaffer, hürriyet hatibi olarak bulunmaktadır. Yazarın insan karakterindeki zıtlıkları hissettirdiği ve bu yönü ile bir sosyal tenkit sayılabilecek kitabı, onun geçmiş zamandaki mütevazi insanların hayatına bakışını ihtiva eder.

SİNEKLİ BAKKAL

Bir sürü kocakarı, sabahtan akşama kadar kızın yakasını bırakmıyorlar. Güya avutacaklar, babasını unutturacaklar! Nerede?

Tevfik'in (Ağucuk) dediği günlerden başlıyorlar. Biri kesince öteki aldırıyor, tâ adamın sürgüne gittiği güne kadar. Can olsun da dayansın. Rabia bir canlı cenazeye döndü.

Tevfik'in, vaktiyle Râkım tezgâha yetişsin diye eliyle yaptığı yüksek iskemleye oturmuş, başını bir taraftan bir tarafa sallıyarak anlatıyordu. Kapıdan giren ışık kafasına vurmuştu. Dükkânın boşlukları içinde o kafa fotoğrafla büyütülmüş gibi görünüyordu. Bütün buruşuklukları, hatta göz kuyruklarında en ince çizgiler bile seçiliyordu. Peregrini'nin gözleri bu geniş ve mustarip yüzdeki göz bebeklerinin hummalı ışıltısına daldı.

Son cümle cücenin kuru boğazına takıldı, kaldı. Elleri ceplerini ve tezgâhın üstünü aradı. Parmakları titriyor, gözlerinin ışıltısı artıyordu. Peregrini cebinden cigara tabakasını çıkardı, uzattı.

— İki gündür cigarayı bıraktım, güya...

Parmakları tabakadan bir cigara kaptı, titreyerek dudaklarına götürdü ve misafirin çaktığı kibritle yaktıktan ve iki nefes çektikten sonra gene devam etti:

- Bundan böyle artık idare lâzım. Mirasyedilik sökmez. Tevfik'i Şam'da biz besliyeceğiz.

— Rabia Hanım para sıkıntısı çekecek mi?

— Belki çekmez. Dükkân işliyor. Bizim Tevfik'in veresiye illeti, alacaklılardan para istemeye yüzü tutmaması, işimizi bozuyordu. Şimdi artık bakkalbaşı ben oldum.

— Rabia Hanım Selim Paşalara gidiyor mu?

— Gitmiyor. Aleyhlerinde de söyletmiyor. Dün Paşa kâhyasını yolladı. Aylık bağlamak istedi. Bizim kız, kabul etmedi.

Sustu. Fakat yeni bir düşünce ile yüzünün birbirine sıkışan buruşuklukları açıldı. Her biri ayrı ayrı gülüyor gibiydi.

— Sabit beyağey de geldi. Hep dükkâna uğrar, ödünç para vermeyi teklif eder. Herifin kömür deposu epeyce işlektir. Yazları da karpuz sergisinde kazanır. Neyse, iyi komşu.

Peregrini'nin kalın kaşları birbirine hücuma hazırlanan iki hamam böceği gibi çatıldı. Fakat sesi sakindi, azıcık müztehzi:

— Rabia Hanımda gözü olacak.

— Hah, hah, hah. Amma da yaptın. Onun Rabia'dan ödü patlar. Kız istese, o, almağa korkar. Olsa bizim Pembe teyzeye yanmış olacak. Tevfik gideli Pembe bizimle oturuyor. Fena da olmadı. Hem işe yarıyor. Hem de Rabiaya bir can yoldaşı. Tuhaftır da ha!

Râkımın misafiri hâlâ başka şey düşünüyordu:

— Rabia Hanım iyi bir kocaya varsa...

— Galip Bey gibi paralı ve adamakıllı bir kısmeti tepti. Hoş kimsenin de talip çıktığı yok ya. Yaş on sekizi buldu. Onun derdi günü Tevfik'e sürgünde sıkıntı çektirmemek.

Peregrini'nin keskin gözleri, dükkânın loş köşelerini tetkik etti:

— Bu dikkân hepinizi besler mi?

— Besler... Hele Rabia sık iş bulursa haydi haydi besler. Fakat bugünlerde kızın boğazı ağrıyor. İki mevlit oldu, ilâhî okumağa çağırdılar, gidemedi. Ne ilâhî, ne de şarkı söyleyecek hâli var. Dut yaprağı yemiş bülbül gibi...

İki beyaz mum alevi arasında, beyaz örtüsünün çerçevesi içinde uzun, ince bir kız çocuğu yüzü. Bal rengi gözlerinin içinde yeşil ışıltılar. Büyücek pembe dudaklardan gizli bir sıtma nöbeti gibi atan bir ses... Dünyaya insanları hâkim kıldığı için Allah'a sitem eden meleklerin ağzından söylüyor... Gene o ses, gene o ses... Kozadan kelebeğe doğru büyüyen bir mahlûkun aldığı değişik şekiller gibi o ses de günden güne, seneden seneye değişmiş, derinleşmiş, insan yüreğini alt üst eden bir güzellik, bir mana almıştı. Peregrini'ni hafızası geçen yıllarda bu sesin aldığı şekilleri işitti. Rabia, onun için sadece bir sesti, belki. Arada sırada hilkatin, insanların kulağı, gönlü hoş olsun diye hediye ettiği bir ses. O nasıl kısılır? O (melodi) şelâlesi nasıl kurur?

— Doktor çağırmalı, boğazını derhal göstermeli...

Peregrini'nin bu nevi çocukluklarına alışık olan Râkım, artık dinlemiyordu. Râkım için Rabia, bir sesten çok başka bir şeydi. Kız onu dünyaya zincirliyen biricik insanî kıymetti. Hatta Tevfik'ten ziyade kızı o, bir köpeğin sahibini sevdiği gibi seviyordu. Onun hafızasında resmî geçit yapan Rabialar hiç de birer aksiseda değildiler. Onlar o kadar canlı birer realite idiler ki...

Elinde sepet, dükkâna ilk geldiği gündenberi kaç yıl geçmişti! O, ne harikulâde gündü ve ne harikulâde günler geçti. Ta, ta Tevfik'i zaptiyede görmeğe gittikleri o feci güne kadar Rabia'ya ta-

alûk eden hâdiseler dimağında birbirini kovalıyordu. Paşanın dizlerinden kızı koparmak için çekerken onun zayıf omuzları nasıl hıçkırıklarla sarsılıyordu. Şimdi hâlâ parmaklarının ucunda, o sarsıntıyı hissediyordu. Bütün dünyanın gökleri bir araya gelse Rabia'yı onun çarpık çurpuk, cüce vücudundaki gönül kadar sevmez. Kendi kendine konuşur gibi diyordu ki:

— Ah, bir kere ağlasa! Yaşları hep içine akıyor.

Yüzünün birbirine o kadar yakın duran buruşuklukları açıldı. Fakat bu defa gülmekten için değil. Bir şeye şaşmış gibi, açık ve ayrık yuvarlak gözlerinden yaşlar dökülmeğe başladı. Kocaman kafası, Peregrini'ye ağlayan bir cüce, eski bir resim gibi geldi. Sesi çıkmıyor, kımıldamıyor... Yaşlar dökülüyor, fakat yüzü, içindeki ıstırapla gaşyolmuş gibi...

Peregrini müteessir oldu. Mutlaka bir şey yapmak, Râkım'ı da, Rabia'yı da teselli etmek istiyordu.

— Vehbi Dedeyi bir göreyim de söyleyeyim. Sık gelsin, Rabia Hanıma sözü geçer. Kederini unutturabilir.

Vehbi Dede?.. Râkım'ın yüzü, gözyaşlarının arkasından sırıtıyor gibiydi:

— Vehbi Dede evliya gibi ama, insana huzuru, mevlit dinlemiş gibi hüzün veriyor. Rabia'ya bugünlerde böyle ağır şeyler lâzım değil. Kız avunmalı, unutmalı, gülmeli... (Gözleri Peregrini'nin gözlerini aradı.) Akşamları arada sen bize gelmez misin? Rabia seni görünce hep neşelenirdi.

Peregrini'ye bu sözler, önünde beklediği bir yüce hisarın kapılarını açıyor hissini verdi. İçinde zafer vardı. Demek o, Vehbi Dededen ziyade bu harikulâde çocuğun zihnini oyalayabilecekti. Bir daha gelirken Râkım'a mutlaka koca bir kutu kalıp cigarası getirecekti. Dünya kuruldu kurulalı bu kadar hikmet söyliyen bir cüceye sanat kitaplarında bile tesadüf edilemezdi.

— Yarın akşam gelirim, bu civarda dersim var.

Fakat ertesi akşam dersinden sonra Sinekli Bakkala uğramadı. Yemeğini yedikten sonra gece Vehbi Dedeye oturmağa gitti.

Şahinağa Sokağında, Galata Mevlevîhanesi civarında, küçük bir sokakta, büyük bir bahçe içinde ahşap bir ev. Sokağın iki tarafı bahçe içinde küçük küçük evlerin bahçe duvarlarıyla kaplı. Kaldırımlar bozuk, fakat tepede bir ay var. Onun için Peregrini zahmet çekmeden yolunu buluyor, kafası kendi düşüncesiyle meşgul olabiliyordu... Düşüncesinin bir tarafı, ona, kendini zavallı bir kıza yardım etmek isteyen yaşlı bir dost gibi gösteriyor. Öbür tarafı, on sekiz yaşında bir kızın derdiyle bu kadar dertleşmeyi şüpheli görüyor...

Vehbi Dedeyi kırmızı bir bakır mangalın önünde buldu. Beyaz pöstekisinin üstüne bağdaş kurmuş, oturuyordu. Yanındaki rahlenin üstünde yeşil kaplı sarı yapraklı, mesnevisi açılmış. İki büyük mum yanıyor. Fakat o, okumuyordu. Harmanisi omuzlarına atılmış, ağzında bir cigara, gözleri ateşe dalmıştı. Peregrini onu süzülmüş buldu. Gözleri her zamanki dost tebessümüyle piyanisti karşıladı, karşısında yer gösterdi.

Bir zaman konuşmadılar. Altı seneyi geçen dostlukları onları bir araya gelince mutlak lâkırdı söylemek mecburiyetini hissettirmeyecek kadar birbirine alıştırmıştı. Peregrini bir zaman Dedenin uzun takkesiyle, harmanisinin beyaz duvardaki gölgesini seyretti. Dede, arada gözlerini misafirine kaldırdı, bir şey söyleyecekmiş gibi dudakları kımıldadı, fakat bir şey söylemedi. Peregrini'nin gelişine memnun olmuştu. "Metafizik" münakaşalar açacak, devrişin fikrini meşgul edecek ve belki onunla münakaşa ederken dervişin fikri o aralık saptığı çıkmazdan kurtulacak bir yol bulacaktı. Çünkü Vehbi Dede Tevfik'i teşyi ettiği gündenberi bir buhran geçiriyordu. On beş senelik bir riyazet ve fikir mücadelesin-

den sonra kurabildiği hayat felsefesi zaman zaman böyle sarsılırdı.

Kâinat, Hâlik ressamın mütemadiyen çizip bozduğu, kendisiyle beraber her an baştan yarattığı hayaller ve gölgeler geçidi! Buna insanlıktan sonra herhangi hayat fırtınasını sükûnetle seyretmek lâzım gelirdi. Hâlbuki bazan bu gölgelerin öyle ezelî ıstırapları vardı ki... Bu insan yığınının öyle hakikî faciaları vardır ki... Vapurdaki manzara onun derunî muvazenesini sarsmıştı. Yeni baştan düşünmek, eski sükûnunu, sual sormıyan imanını bulmak lâzımdı.

Piyanist, doğrudan doğruya gündelik ve insanî bir mesele konuşmağa gelmişti. "Dün Râkım'ı gördüm" diye başladı ve cücenin Rabia için söylediklerini biraz daha mübalâğa ile anlattı. Gözleri mangalın ateşinde, kulakları Dedenin cevabını bekledi. Fakat Dede bir şey söylemedi.

— Bunları anlatıyorum, çünkü hatırımda kaldığına göre, insanlar, bilhassa kadınlar, kederli oldukları zaman ruhanîlerin teselliine muhtaçtırlar. Meselâ annem... Kiliselerin kuytu köşelerinden ayrılmazdı... Galiba her hafta da günah çıkartırdı.

Ses müstehzi olmak istedi, olamadı. Kafasında yanan ateşteki hayal içini sızlattı. Kederli kadınlar kafilesi... Başında anası, sonunda Rabia... Ortadakiler silik ve müphem birer tayf... Yalnız anası ve Rabia yaşıyor. Sabırsız, âdeta hırçın:

— Niçin cevap vermiyorsun, dostum? dedi.

— Düşünüyordum. Sen bir Hristiyan ve Avrupalı kafasıyla düşünüyorsun. Bizde ruhanîler diye bir sınıf pek yoktur... Allahla fert arasında vasıta lâzım değildir... Her fert ancak kendi arzusuyla Allah'a vasıl olur, teselli ve sükûn bulabilir.

— Bu, işin nazariye tarafı... Fakat sizde de bizim kadar ruhanîler nüfuzu yok mu, sanki... Tekkelere bir bak. Bana geliyor ki dinlerin bilhassa katolik dininin en çocuk ve saçma görünen tarafı insanların en çok bağlandıkları taraf. Meselâ günah çıkartmak. Kendi hesabıma günah varsa onu papazın da, papanın da çıkaramayacağına eminim. Fakat içimi rahatsız eden bir şeyi birisine, mutlak kendimden kuvvetli birisine söylemek isterim. Meselâ sana... Belki biraz annemin ruhunun rehberi olan bizim aile papazına biraz benzemenden... Her ne ise, şu dakikada sana söylemek istediğim bir şey var...

Vehbi Dedenin açık kaşlarının ortasında bir çizgi belirdi, dudakları kısıldı. Peregrini, onun elini uzatıp itiraf edeceği şeyi söyletmemek için ağzını kapayacağını zannetti.

Kısmen içini dökmek ihtiyacından, kısmen de Vehbi Dedeye yapacağı tesiri anlamak merakından acele acele lâkırdısında devam etti:

— Meselâ, Rabia Hanım için arada içime gelen garip his... Âdeta âşık oldum gibi gülünç bir fikre kapılıyorum. Sonra bunun fikir hâlinde bile bir günah olacağını zannediyorum. Bunu sana kaç defa söylemek istedim...

Sustu. Dedenin yüzüne baktı. Kaşlarının arasındaki çizgi geçmiş, dudakları eski sükûnunu bulmuştu. Gözlerinde çok hafif bir istihza da vardı.

— Günah diye düşündüğün hata.. Sevmek hiçbir zaman günah değildir. Sebebi vücudumuz bu... Biliyorum, bir şeyler söylemek istiyorsun. Evet sevmenin de marazî tarafı olabilir. Fakat o da gelir geçer... Ona galebe kendi elinde. İnsan cambaz olmak için vücuduna akla gelmiyecek marifetler yaptırıyor. Ruhuna da riyazetle, irade ile tahakküm edebilir. Emin ol bir gün bu perhiz, bu ri-

yazetten dolayı insan mükâfatını da görür. Gönlünün eski alevlerine, karlı dağdan volkan seyreden serin bir gönülle bakar.

— Sen hiç sevdin mi?

— Sevmesem insan olmam. Her zaman severim, hem de ne kadar çok...

— Benim olsun diye yanarak...

— Bu, iptidaî bir şey... Kimse kimsenin olamaz. Eşya bile bizim değil. Yani senin dediğin mülkiyet insan için de, eşya içinde olmamalı. Sevdiğimiz her şey esasen bizimdir. Kalbimizin içindedir. Ona o kadar sahibiz ki, dünyanın orduları kalbimizden onu koparıp atamaz.

Peregrini, içinden "İnsanların geçtiği ihtiras merhalelerini böyle bir zihniyete nasıl anlatmalı..." dedi ve sustu.

MİTHAT CEMAL KUNTAY

"93 Muharebesi" (1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı)'nde şehit düşmüş bir askerin oğlu olan Adnan, Darüşşafaka'dan sonra Hukuk'u bitirir. Veremli annesi ile Aksaray'da oturmaktadır. "Yıkılan Vatan" adını verdiği bir roman yazmakta ve gazetede edebiyat ile ilgili yazılar yayımlamaktadır. Maliye nazırının kızı Süheyla'ya edebiyat, Abdülhamid'in adamı Erkân-ı Harp Müşiri (kurmay mareşal)nin kızı Belkıs'a tarih dersi vermektedir. Süheyla Adnan'a, o ise Belkıs'a âşık olur. Adnan, Maliye Nazırının yaptırdığı evlenme teklifini reddeder. Adnan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girer. Cemiyetle olan ilişkisi öğrenilince tutuklanır. Fakat Meşrutiyet ilân edilince serbest kalır, avukatlığa başlar, büyük davalar alır ve zengin olur. Belkıs'ın babası sürgüne gönderilmiştir ve sıkıntı içindedir, Adnan'la evlenir. Mütareke'de Adnan sıkıntıya düşer, onunla parası için evlenen Belkıs boşanır. Adnan'ı uzaktan takip eden Süheyla ona yardım eder ve onunla evlenir. Müşterisiz Adnan'ın kirasını, kâtibinin maaşını gizlice öder. Annesi gibi verem olan Adnan, ölür. Kâğıtları arasından Belkıs'ın resmi çıkar.

Aşağıda Belkıs'ın kardeşinin cenaze merasimi ve Adnan'ın Belkıs'a ders vermek için gidişini okuyacaksınız.

ÜÇ İSTANBUL
Büyük Yanlış

Adnan yıllardan beri görmediği tanıdıklarına bugün Boğaziçi vapurunda rastladı. Salonlar, kamaralar o kadar kalabalıktı. Mermer yalıdaki ölüye ne çok kişi acımıştı!

Bazıları yüzlerini mateme şimdiden hazırlıyordu. Bazı konuşanların, gülenlerin de mermer yalıda, sırayla gözleri dolacaktı. Adnan mezarda bile açılan tiyatro perdesine -kendi de oynadığı oyunun içinden- bir seyirci gözüyle bakıyordu.

Mermer yalının arka sokağında duran konak arabaları birer insan kadar meşhurdurlar. Fakat Adnan yalnız Hidayet'in kupasını tanıdı.

Yalıya girebilenler, o mahallede oturmayanlardı. Mahalleli giremiyordu; cenazeyi uzaktan görmeye razı oluyorlar, duvarlarda birikiyorlardı.

Çok süslü cenaze, güzel sesli ilâhîlerle kalkacaktı. Bu, mahalle halkı için sahne, musiki fırsatıydı. Fakat tabutu taşımaya salâhiyetleri yoktu; sade bakabilirlerdi.

Yalının tunç tokmaklı kapı kanatları açılmış, komiserler, kavaslar, haremağaları bir antika binadan kopmuş oymalar, renkli motifler gibi duruyorlardı. Ölülerin birbirlerinden farklı olduğu, barada ne kadar belliydi. Koyun pöstekisi kürkünde hayvanlaşan mahalle bekçisinin, kapısında beklediği ölüyle bu komiserli, kavaslı kapının ölüsü Adnan'la Belkıs kadar birbirinden başkaydı.

Yalının derin odalarında konuşmayarak yan yana oturan insan kalabalığı tuhaftı. Yüzlerce surat cigara içmiyordu. Herkes ayrı bir ölüye bakıyor gibi dargın...

Her yüz kendi ölüsünü düşündüğünü belli etmeyecek kadar sanatkârdı. Ve her alın bir Kur'an'a eğilmiş gibi ruhanî idi. Gözler, birbirlerine tanışmayarak bakıyorlardı: Ahbaplıklarına ölü gücenir diye korkuyorlar gibi...

Bu ölünün evinde insanlar ne kadar iyi yürekliydi. Bir curnelle tıbbiye talebesini Trablusgarp'a sürdüren adam bile bu cenaze çıkacak evde ne kadar masum yüzle oturuyordu.

Lâcivert salonda, yüksek arkalı koltukta Hidayet somurtuyordu. İki tarafındaki iki boş koltuğa kimse oturmağa cesaret edememişti. Hidayet, kafasına hâkimane bir hendese hattı vermiş, köşedeki İngiliz elçisinin kendisine bakıp bakmadığını göz ucuyla tetkik ediyordu: Fakat boşuna... Bu adamlar hiçbir yere bakmayarak otururlardı. İngiliz demek, uyuduğu, hatta öldüğü zaman bile yüzü değişmeyen adam demekti. Hidayet Semerkant seccadesinde duran rugan iskarpinlerine yumruğundan sarkan antika mercan tesbihini havada sallayarak selâm aldı: Yanına Adnan oturmuştu.

Hidayet'in yanına müsavi yüzle oturan adamı, herkes birbirine kısık seslerle soruyordu. Tanımadığı bir elçi Adnan'ı gülerek selâmladı: Hidayet'le konuştuğu için, Adnan haber olmayarak elçinin ahbabı oluyordu, sinirlendi. Şimendiferci Hügnen tütüncü Ramber'le konuşmaktan vazgeçti ve gözlerini Adnan'a dikti.

Tabut şark odası kadar süslü, Mihraca gibi zengindi; Ve cenaze sofranın billûr avizeleri altından geçerken ölüm güzeldi; Adnan bu kadar müreffeh cenaze, görmemişti.

Erkânıharp müşürünün gözleri taziyet eden bir vezirin önünde doluyor, aynı göz yaşları -eteğine eğilen- bir orta memurun üstünde kayboluyordu.

Bu ölü, Adnan'ın gözünde, bu yalıya bir türlü yakışmıyordu; ve cenaze kendi de bunu anlamış gibi yalının altın yaldızlı tavanlarına yakışmak için bu salonlar kadar süslenmişti.

Fakat ne kadar süslenirse süslensin, bir ölü bu yalıya yakışmıyordu: Sırmalarını çıkarabilseydi Adnan, bu tabutu sırtlayacak, Aksaray'daki evlerin kapılarını vuracak "ölünüzü çaldılar; alın!" diyecekti.

Adnan, sofadan geçen cenazenin arkasında seviniyordu: Belkıs bütün felâkete uğramış insanlar gibi tabiî, umumî bir insan

olacaktı; Belkıs'ın bir türlü tabiîleşmeyen güzelliği de belki bu umumîliğin içinde, birkaç gün, sönecekti; ağlarken çocuklaşacaktı ve mustariplerin omuzsuz, çukur gövdeleriyle Belkıs da başka insanlara benzeyecekti: Fıkaralık gibi matem de herkesi birbirine müsavi yapardı.

Haziran güneşinin altında mavi denizden pürüzlenen canfes gibi beyaz kıvılcımlar sıçrıyordu. Yalının deniz tarafındaki mermer merdivenden bir insan kalabalığı, yekpare bir siyahlık bahçeye iniyordu. Güneşin altına geldikçe büsbütün siyahlaşan kalabalığın sırtında yavaş kımıldanan tabuta menevişli Lâhur şalı örtülmüştü; üstünde "Lâilaheillallah"ın siyah lâmelifleri ürperen beytullah örtüsü, belinde Kur'ân işlemeli Kâbe kuşağı vardı.

Çiçek tarhına benzeyen cenaze istimbota konurken harem ağalarının abanostan ellerindeki gümüş buhurdanların şekli güneşin altında eriyor, silindir şapkalar, mevlevî külâhları tabutun başkalığını artırıyordu.

Adnan ölüye acımağa başladı; bu sahne heyecanı taşmıya müsaitti: Yalı halkı -orta ailelerde olduğu gibi- pencerelerden haykırsalardı, Adnan ağlayacaktı. Fakat bu teessür içinde gözünü bahriye miralaymdan alamıyordu.

Göğsünde altın kordonu ile güneşin sütunu içinde dimdik duran genç miralay, yüzünün içine girmeyen, alnında, burnunda duran matemle bugün her zamandan ziyade heykeldi. Başka çehrelere yedi, sekiz renk fırçalayan güneşin altında bahriye miralayının tunçtan yüzü tek şekil, tek renkti.

Güneşe bile hâkim çehrenin profiline baktıkça Adnan Belkıs'ı da unutuyor, sanki miralaya âşık mış gibi onu vasıtasız kıskanıyordu: Belkıs'ı o derece seviyordu. Bahriye miralayı, baldızına ağlamayacak kadar pervasızdı; ölünün matemsiz eniştesine bakan Adnan, kendi suratındaki teessürü düşünüyor, kendini parayla tu-

tulmuş "ölü ağlayıcısı" sanıyordu. Belkıs'ın kocasını o kadar fevkalâde buluyordu ki onun duygusuzluğu bile Adnan için bir tarz, bir üslûp oluyordu.

Bahriye miralayı güneşin altında bile çirkinleşmiyordu. Gölgesi bile muntazamdı. Adnan. miralayı sokakta ilk defa görüyordu.

Miralay somurtkan dudaklarla Adnan'a geldi.

— Belkıs iki kere bayıldı; neler çektik; şimdi o da hasta!... Yatıyor... Onun da hâlini beğenmiyorum.

Dedi. Adnan fenalaştı. "Nasıl? Belkıs da mı ölecek?"

Belkıs Adnan'ın içinde öyle bir acıydı ki, onun ölmesini bile isteyebilirdi. Fakat birdenbire ölen hemşiresinin cenazesinde, ölümün bir genç için bu kadar mümkün olarak durduğu yerde Belkıs'ın ölümünü düşünmekten korktu. Şimdi Belkıs'tan, bu ıstıraptan kurtulmak istemiyordu. Adnan'ın kaybedecek hiçbir saadeti yoktu. Tâli elindeki bu tatlı ıstırabı da ona çok mu görüyordu?

Telâşla sordu:

— Ateşi var mı?

Hüsrev güldü:

— Hayır canım, öyle ateşlik bir mesele yok. Fakat çok bitkin bir hâlde... Dersi birkaç hafta bırakalım mı? Ne dersin Adnan?

Belkıs birkaç hafta ders almak istemiyordu; Bahriye miralayı bunun için Belkıs'ı tarih muallimine hasta göstermek istemiş ve karısıyla fazla alâkası olmayan koca bu işi böyle yarımyamalak yapmıştı. Şimdi, karısını fazla hasta gösteremeyince Hüsrev işi açığa vurdu:

— Ben sana mektup yazarım Adnan, derse gene başlarsın. Adnan bozuldu, teessürünü göstermemek için:

— Şu adam kim Hüsrev?

Diye sordu.

Hüsrev:

— Sefaret müsteşarı Nail.

Dedi ve "hergele" diye başlayarak korkunç kelimelerle sövdü.

Adnan, Nail'in bütün rezaletlerini öğrenecek kadar sabrettikten sonra:

— Hayır, o değil, şu sakallı adam?

Dedi.

Hüsrev:

— Hidayet'in yanındaki herif mi?

— Evet.

— O herifi tanıyor musun, Adnan?

— Pek tanımıyorum da değil... Tanıyacağım ama ... Adı neydi?

— Adı kerata

— Alayı bırak Hüsrev. Hakikaten adı ne?

— Selim Melhame.

— Ay bu o mel'un mu?

Hüsrev öfkelendi.

— Neden melun oluyormuş?

Dedi. Gözlerini kapadı. Dargın yüzle cevap bekliyordu. Adnan şaşaladı; kendisinin mel'un dediği adam, Hüsrev'in kerata dediği adamdı. Hüsrev'in gözlerini açmasını bekledi:

- Mel'un değil mi?

— Belki mel'un, belki değil... Fakat sen madem ki mel'un diyorsun, mel'undur... Ama neden mel'un?..

— Neden mel'un olacak? Fena adam da ondan.

— Neden fena adam?

— Hırsız da ondan.

— Neden hırsız?

Adnan düşündü, bu herif neden hırsızdı? Bilmiyordu. Hüsrev gene kızdı:

— Adnan, dedi; sen de, senin yazı yazan arkadaşların da memleketin murdar adamlarına kızarken niçin kızdığınızı bilmiyorsunuz. Bu herif neden hırsız, nasıl hırsız, sana ben söyleyeyim: Bu Arap Katoliği memlekete daha geçen gün, bir kalemde, sekiz yüz bin altına mal oldu.

Dedi ve (Lorando - Tubini) işinde Selim Melhame'nin oynadığı oyunu uzun uzadıya anlattı, Saray idaresine sövdü.

Adnan hayret ediyordu. Hüsrev Erkânıharp Müşirinin damadıydı. Bahriye müşirinin oğluydu; yirmi üç yaşında miralaydı, Hünkâr yaveriydi; memlekete acımağı Adnan'dan iyi biliyordu. Abdülhamid'e Adnan'dan daha temiz ağızla sövüyordu. Rütbeden, nişandan, paradan, konaktan, güzel kadından sonra hükûmete sövmek saadeti de bunlarındı.

Adnan Selim Melhame'ye bu sefer tanıyan gözlerle bakınca, Selim Melhame'nin ne kadar korkuya benzeyen hürmetle Hidayet'in bir iki parmak gerisinden yürüdüğünü gördü, Selim Melhame'yi unuttu, Hidayet'ten ürktü.

Bu ihtişamlı cenazeden dönünce Aksaray'daki evini daha sefil buldu.

*
* *

Üç hafta sonra Adnan, Hüsrev'den aldığı mektubu tramvayda, vapurda üç dört defa okuya okuya mermer yalıya ders vermeğe geldi; salon, kimsenin ziyaretini beklemiyordu; pancurlar kapanmış, pencerelerden tek tük ziya çubukları karanlık odaya uzanıyordu. Yalıda pancurlardan başka bir şey değişmemişti. Tunç merdiven başlıkları kadar haremağalarının suratları da cenazeyi hatırlamıyordu. Sokak kapısının önünde mateme hazırladığı çehresini Adnan da bırakarak asıl yüzünü meydana çıkardı.

"Küçük hanımefendi yukardaki odada ders alacak"tı. Bunu söyleyen haremağasının terbiyeli tebessümü karşısında Adnan, cenazelerine aylarca ağlayan, kedilerine kadar matem tutan küçük evlerin sırnaşık teessürlerini, fukaralığın somurtmağa vesile arayan aczini düşündü.

"Tek" [*] ağacı basamaklı, kristal parmaklıklı ve beyaz bronzlu merdivenlerde, Pendibuhara yol halıları üzerinden çıkarken Adnan mukavvadan bir adam gibiydi; nereye bassa ayağının sesi çıkmıyordu.

Yorgun renkli olan ve koyu rengi, tavanı kubbeye, duvar köşelerini sütunlara çeviren bahçeler halısı üzerinden, Londra'nın, Hind'in abanosla, ipekle gümüşle doldurduğu salonlardan geçiyor, haremağasının arkasında yürüyor, yürüyor, yalı bitmiyordu.

Küçük bir odaya girdiler, duvarları koyu ceviz lambri ile kaplanmıştı; Belkıs Fransız marketerisinden yapılmış eski bir "bahu"nun ince sarı tunç heykelleri önünde duruyor, Adnan'ı ayakta bekliyordu:

— Sizi rahatsız ettim Adnan bey, dedi, annem hasta. Kendisine yakın bulunmak istedim; aşağıya onun için inmedim. Hüsrev de rahatsız, iki gündür yatıyor.

Belkıs'ı görünce, Adnan ne münasebetsiz ümitlere düşmüştü

anladı: Zannetmişti ki Belkıs kendisiyle felâketini konuşacak, bütün çok ağlayanlar gibi kibirsiz gözlerle, bütün mihnet çekenler gibi bir iyi insan olarak Adnan'ı karşılayacaktı. Daha neler ummamıştı: Çirkin bir kadın bekliyordu; hâlbuki matem bu güzel yüzün mermerine siyah bir kadife kadar yakışmıştı. Adnan taziyet etmedi. Bu, Belkıs'a, ölüsünü hatırlatmak olurdu. Belkıs da hemşiresine ait bir tek kelime söylemedi. İşte Adnan buna şaşıyordu. Bilmek istemiyordu ki o, Adnan tarih hocasıydı; Aksaray'dan yalıya ders vermeye gelen adama, Belkıs, teneffüsünü onun teneffüsüne katacak kadar yaklaşacak ve teessürünü anlatacak değildi; Adnan bunu anlamıyor, önünde ağlamayan, kendisini matemine sokmayan kadına hınç duyuyordu; ve dersini bu ıstırap içinde anlatırken sesinden, bu matemli yalıya yakışacak eninler dökülüyordu. Adnan bu ölüm vak'ası içinde aradığı korkunç saadeti bulamadığı için hayret etmiyor, ne talihsiz olduğunu bir defa daha görüyordu.

Birdenbire odada bir sükût başladı; Belkıs, o türlü susuyordu ki Adnan da sustu, bu sessizlik içinde Belkıs'ın çehresi teneffüsle buğulaşmış cam gibi matlaştı; altın göz bebekleri paslandı; ellerini yüzüne kapadı, hıçkıra hıçkıra ağlayarak, çırpınan omuzlarıyla odadan çıktı. Belkıs ölen hemşiresinin Adnan'dan ders alacağını hatırlamıştı.

Adnan odada yalnız kalmış, gözleri dolmuş, kendi zavallılığını düşünüyor, ağlıyordu.

Bahriye miralayı arkasında deniz rengi uzun robdöşambr, belinde pembe kalın kordon, ayağında sivri rugan pabuçlar, odaya koşarak girdi; Adnan'ı öpüyor, omuzlarından kollarından Belkıs'ın hafif lâvanta kokusu Adnan'ın içine doluyordu. Miralay, tarih muallimine teşekkür ediyor:

---

[*] Hind meşedir ki gemi yapmak için kullanılır.

— Allah senden razı olsun Adnan; cenazede bizi unutmadın; bugün Belkıs çok müteessir... Dersini bitiremeyecek, affetmeni rica ediyor; ben de hastayım, bak ne hâldeyim;

Diyordu.

Miralay, her zamanki güzel adamdı; hâlinde hiçbir şey yoktu, Adnan'ın göz yaşlarını ölüye ait sanıyor, kendisi ağlıyamadığına sıkılıyordu.

Adnan'ı teselli etmek telâşının içinde hissizliğini kaybetmek istiyor: "Üzülme Adnan, ne yapalım" diyor, birçok lâkırdılar söylüyor, altın tabakasından uzun bir puro uzatıyordu.

HALİKARNAS BALIKÇISI

Aganta Burina Burinata. Halikarnas Balıkçısı'nın 1946'da yayımladığı romanı.

Mahmut, Bodrumlu denizci bir ailenin çocuğudur. Amcası boğulunca, ailesi onu, eski bir denizci olan eskici Halil Usta'nın yanına çırak olarak verir. Amaçlan Mahmut'u denizden soğutmak, ve bir meslek sahibi yapmaktır. Halil Usta, onun bu deniz sevgisini köreltmez, aksine, onu tam bir denizci olacak şekilde yetiştirir. Mahmut, babasının sefere çıktığı bir gün, gizlice evden ayrılır, bir tekneye tayfa olarak yazılır; yıllarca Akdeniz'de dolaşır. Bu yıllar zarfında babasını deniz alır, annesi ölür. Mahmut'un içine toprak özlemi uyanır. Bodrum'a dönerek zengin bir kızla evlenir, toprakla uğraşır. Ancak Bodrum'a indiği bir gün, içinde yeniden deniz özlemi kabarır; bir yelkenliye atlar, her şeyi geride bırakarak, "Aganta" diye bağırır.

Aşağıdaki parçada, Mahmut'un yanına çırak olarak verildiği Halil Usta, dükkânı, ve Mahmut'u bir denizci olarak, nasıl yetiştirdiği anlatılmaktadır.

AGANTA BURİNA BURİNATA

Halil Usta Giritliydi. Benim ilk denizcilik öğretmenimdi. Gençliğinde, bir gün yelken sararken direk tepesinden güverteye düşmüş, bir bacağını kırmış. Kötürüm kalınca istemeye istemeye işi eskiciliğe dökmüş. Kayıkta kötürüm kaldığı için, babam Halil Ustayı da kendisi gibi denize diş biliyor sanırdı. Bahçıvan Nus-

ret'le, Kasım Efendi gibi gemiyi resimde, suyu da ancak bardakta görmek isteyenlerin dükkâna gidip oturmaları, babamın bu düşüncesini destekliyordu. İşte bu yüzden Halil Usta bir çırak arayınca babam:

— Eskicilik de olsa, zanaat altın bileziktir, diyerek beni yanına verdi.

Denize bakacağına, yıllarca çeşit çeşit ayakkabıların taban ve topuklarına dikkatle bakmak zorunluğu, Halil Ustanın gönlünde, karalara ve topraklara karşı zehir gibi bir kinin peydahlanmasına yol açmıştı. Aynı zamanda damarına basan pabuç tabanları deniz özleyişini baskılaya baskılaya, o özleyişe bir aşk şiddetini vermişti. Örneğin yanıbaşındaki bir kovadan, zımba işlesin diye ıslatıp yumuşatılmış bir deri parçasını önüne koydu muydu, ona, "Hep karada yürüyeceksin ha!" demişcesine çatık kaşlarla bakar, onu kanına susadığı bir düşmanının yüreğine saplıyormuş gibi öfkeyle zımbalardı.

Hele çekicini mutlaka, "Al sana!"diyerek olanca kuvvetiyle vurur ve çiviyi bir vuruşta çakardı. Ama ötesi berisi çentilmiş, kirlenmiş eskici masasının üstünü "güverte" adıyla şereflendirdiği zaman, kargacık burgacık gövdesinde tıkıla kalmış ateşli canlılığının, gözlerinde bile sevinçle kontakt yapıp parladığı görülürdü. Hatta masanın kenarını "kenar" gibi karaya ait bir gözle anmaz, ona "Masanın alabandası" der, bana, "Sağa, sola dön!" diyeceğine "Sancağa, iskeleye dümen kır!" diye bağırırdı.

Anladığıma göre, önceleri Halil Usta Kasım Efendi ile hiç konuşmaz, işine bakarmış. Ama, ben geldikten sonra iş değişti. Bana, "Sancağa dümen kır!" diye bağırması çok hoşuma giderdi. Denize ve denizciliğe ait sözler, birkaç yıl önce deniz kıyısı kumlarının üzerinde deniz böceklerinin sedefli ve pırıltılı kabuklarını ilk bulduğum zamanki kadar beni sevindiriyordu. O sözleri içim-

de evire çevire tekrarlıyor, müziğine doyamıyordum. Örneğin, "Cunda yelkenleri" sözü —yani asıl yelkenlerin iki yanında kanat gibi açılan yan yelkenler— gönlümde bayağı deniz mavilerini öttürüyordu. Halil Ustadan, bu sözler hakkında, korka korka bilgi isterdim. Söyledikleriyle içten ilgilendiğimi görünce, kaşlarının çatıklığı hazla çözülürdü. Zamanla çevik çekici, tabanlara acele acele çivi çakan, bir oç aracı olmaktan çıktı. Artık o, kafama, denize ait bilgiyi perçinliyor, babamın içimde yaratmak istediği kara ve toprak dostluğunun nalına da, mıhına da pasa vuruyordu.

Bir kerpeteni ya da bir kösele parçasını bulmak üzere, kötürümlüğünün atikliğiyle topallaya topallaya öteyi beriyi karıştırırken bile sözünü kesmez, aradığını bulunca sağlam ayağının üzerinde rüzgâr gibi çark ederek gözlerimin içine bakar, can kulağı ile dinleyip dinlemediğimi orada okumaya çalışırdı. Ustamın çenesinin birdenbire çözülüvermesi, Kasım Efendinin hiç de hoşuna gitmiyordu. Önceleri sözlerine geniş bir alan bulduğu o dükkânda, ilâç için olsun, içine bir maaş, bir becayiş lâfı katılacak boş bir sükût parçası kalmamıştı. Hele Nusret Ağa kime, "Hıım!" diyeceğini şaşırarak, artık rastgele "hıım" layıp duruyordu.

Ustam, işlemesem de aldırmazdı. Alabildiğine açık, iri çocuk gözlerimin, pür dikkat kendisine bakmakta olduğunu görünce gönlü tutuşur. "Kör Halid'in hanına git de Murat Dayıya söyle, bize üç kahve getirsin" der; Murat dayı üç kahveyi askıda getirirdi. Murat Dayı kendisi gibi topal ve kötürüm olduğu için mi ne, ustam onu çok severdi. Murat Dayı kahveler içilinceye kadar dükkânda bekler, söylenenlere benim kadar göz kulak olurdu. Ustam çekicini, sanki beni aydınlatacak bir meşaleymiş gibi kaldırır ve: "Şimdi senin aklına mıhlamak istediğim nokta, bu ayakkabıya çıkacağın çividen çok daha önemlidir" diyormuş gibi, yüzüne bir ciddiyet vererek:

— Baktın ki sert bir sağanak deniz yüzünde karara karara geliyor. Ne yaparsın? diye sorar; ben de:

— Yelkenleri mayna ederim! dedim miydi:

— Hah! Aferin!.. diye bağırır ve çaat, diye çekici çiviye vururdu.

Kasım Efendi:

— Evet, yelkenleri muayene etmeli, Antalya'da gümrük ambarında çürüyen bazı yelkenler... diye bir şeyler demeğe kalkışırdı.

Ama onu dinleyen kimdi? Sonra, örneğin ustam:

— Pekiy oğlum, leva ne demektir? diye sorardı.

Hiç konuşmak ve kendini dinletmek fırsatını bulamadığı için artık patlıyası gelen Kasım Efendi, ortaya atılır:

— İlâhi Halil Usta, bir levayı bilmeyen mi var? Tam bin üç yüz iki senesinin Haziranının beşinci günü sayei şahanede Merzifon'a tayin edildim. Haziranın altıncı günü Hacı Lûtfullah Paşa oraya leva kumandanı olarak... demesine kalmaz, ustam:

— Dur be Kasım Efendi; bu senin bildiğin levalardan değil. Söyle bakalım Mahmut? derdi.

— Leva etmek, kaldırmak, örneğin demir kaldırmak, derdim.

Ustam:

— Hah şöyle! diye köseleye can ve gönülden yeni bir çivi mıhlar, Nusret Ağa da bir kaç kere "hıım" lardı.

Denizcilik derslerini şaşarak dinleyen topal Murat Dayı, çekine çekine ustamdan:

— Benim Aliş bunları öğrenmiş midir? İyi kötü bir habercik bile alamadım. Acaba boğuldu mu?.. Diri olsun da varsın yazmasın, derdi.

Ustam da:

— Bir şeyciği yoktur. Kara haber tez gelir, şimdi gürbüz bir denizci olmuştur, derdi.

Murat Dayının, ustam ve benden başka bir insanın sözlerine kulak verdiğini hiç görmedim. Sözü kıt bir adamdı. Gözlerinin uzaklara dalgın bir bakışı vardı. Hani, kafese kapatılmış kuşlar, cezaevinde de demir parmaklıklar ardından bakan mahpuslar vardır, size cam gibi saydam imişsiniz de ötenizde ta uzaklarda bir ufku görüyorlarmış gibi bakarlar; işte tıpkı öyle. Murat Dayı sanki önümüzdeydi, aynı zamanda da uzaklardaydı. Onunla, "Kendisine söylenen sözleri dinlemez, o ancak çıngırağını dinler" diyerek alay ederlerdi.

Ağızlarda dolaşan bu çıngırak acaba nedir, diye merak ederdim. Ama alay makamında söyledikleri için, onun da olduğunu Murat Dayıya sormaktan çekinirdim.

Ustamın dükkânından çok hoşlanırdım. Ondan sonra da Kör Halit'in kahvehanesinden. Oraya, ustam kahve ısmarladıkça giderdim. Ama durabilen kim? Biz çocuklar yaşlı başlıların arasında oturmaktan korkardık.

— Defolun piç kuruları! diye kovulurduk.

Oysa beni cennete sokan melek, Murat Dayı idi. Bana ara sıra, "Çeşmeden kahvenin su küpüne su taşıyıver, o zaman körün gözüne girersin" derdi.

Çeşmede teneke ve testilerini doldurmak isteyenler pek kalabalık oldukları için, nöbet bekleyeceğime, tenekeyi orada bırakır, gelir, kahvehanenin kapısında dururdum.

Kahve duvarında asılı resimler sağdan sola şöyleydi: Çerçevesinin camı kırık bir doğulu dilber; çevresine altınlar dizilmiş bülbül yuvası hotozunu çapkıncasına bir kaşının üzerine eğmiş, kısa

sırmalı yelek aralığından pembe tüllerle buğulanmış memelerini kapatarak, "Ah!" dermiş gibi mahmur bakışlı gözler, süzer; ben ona:

— Haydi oradan! dermişçesine kaş çatar, öteki resimleri ararım.

O resmin yanı başında rafa dizilmiş bir sıra nargilelerin tunç başlıkları arasında, Mesudiye zırhlısı görünürdü. Doğu dilberinin sağ memesine ön topları yla ateş ederdi. Ben ona:

— Hah şöyle! derdim.

Bu resmi kalede mahbus bir deniz subayı yapmış.

Ondan sonra altın sarısı kâkülünü gerdanına döşemiş, kırmızı giyinmiş, al kuşanmış, takmış takıştırmış, sürmüş sürüştürmüş bir doğu dilberi daha!.. Mindere yan gelmişler ve bir elde yelpaze, bir elde karanfil, gözlerini bayılta bayılta kahvedekileri davet etmektedir. Ondan sonra tuhaf elbiselerle kuzgunî bir Arap, kan çanağı gözlerini fıldır fıldır döndürerek pembe ve gök mavisi döşeklere uzanmış, buğday benizli ince bir kızı boğmaktadır. Limanımıza uğrayan bir şilep kaptan bu herifin "Otello" adlı ve Venedikli olduğunu söyledi. Kadını niçin boğduğunu bir türlü anlayamadık.

Bu resimden sonra çivilere kulplarından küpeler gibi takılı duran bir dizi kahve fincanı gelirdi.İşte o fincanlardan sonra gelen resme saatlerce baksam doymazdım. O resim bir gemicinin yaptığı bir gemi resmiydi. En küçük ayrıntısı bile unutulmadan her ipi kapkara bir mürekkeple birer birer çizilmişti. Makara sapanlarından tutunuz da, mataforalara, hem de yelkenleri çevreleyen gradin halatlarına varıncaya kadar —bir resimde olduğu gibi değil, bir plândaki gibi— birer birer gösterilmişti. Bu gemi, birbirinin eşi, hendesi dalgalar üzerinde kayıp gidiyordu. Ustamın anlat-

tığı her şeyi o resimde gidip buluyordum. Ustam öğretmenim idiyse, işte burası da dersanemdi.

Ondan sonra kuzgunî Arabın urbalarına benzeyen elbiseler giymiş, tatlı yüzlü yaşlıca bir adamın resmi geliyordu. Geminin direğine zincirlerle bağlanmıştı. Geminin çatık suratlı tayfaları çevresini sarmış, onu yumruklarıyla tehdit ediyorlardı. Limanımıza uğrayan şilepin kaptanı yok mu? İşte o, bu adamın Kristof Kolomb olduğunu ve Amerika'yı keşfettiğini söylerdi. Anlattığına göre Kristof Kolomb İspanya'dan ayrılalı günler geçtiği hâlde, hâlâ karaya rastgelmedikleri için tayfası, onu geri dönmeğe zorlamaktaymış. İşte bunu duyduktan sonra, kendimden geçkin, Kolomb'un yüzüne hayranlıkla uzun uzun bakardım. İçimden:

— Koca denizciyi görüyor musun? derdim.

Ona öfkeyle saldıranlara öfkelenirdim. Geminin omuzları üzerinden Atlas Okyanusu göz alabildiğine masmavi yayılıyordu. Ona bakakaldıkça her şey gözlerimden silinirdi; hatta müşterilerin seslerine, tavla tıkırtılarına, iskambil gürültülerine, kahvecinin, "Okkalı bir, orta şekerli iki!" diye ocağa haykırışlarına kulaklarım sağır, çevremden, elbiselerimden, gövdemden soyunur, çırçıplak bir gönül, bir istek olarak Amerika kâşifiyle birlikte aynı gemide bulunmayı isterdim de içimi özlemli özlemli çekerdim. Ama Kör Halit'in:

— Ulen küpü hâlâ doldurmadın mı? Baksana çeşme başında kimsecikler yok! diye omuzumdan sarsması, beni hayal göklerinden tepe takla gerçek —yani kahvehanenin yamrı yumru çam tahtaları —tabanına indirirdi.

Dükkâna dönünce ustam neden geciktiğimi sormazdı. Her hâlde sebebini Murat Dayı ona anlatmıştı.

Bana verilen denizcilik dersleri dolayısiyle söz sırası bulamı-

yan Kasım Efendi, ustamın bana boyuna denizden söz ettiğini, gidip babama fitlemiş. Bir akşam eve dönünce, babamın bir karış surat astığını gördüm. Yutkundu, yutkundu:

— Seni okula vereceğim, dedi.

Dünya gözüne zindan kesildi. Üç dört gün sonra topal hocanın mahalle mektebine gidecektim.

Dükkâna gittiğim son gündü. Ustam selâm verdikten sonra:

— Okula giderken ara sıra dükkâna uğra! dedi.

O gün de her gün gibi akşam oldu. Kasım Efendi ile Nusret Ağa ayrıldılar. Ustamla yalnız kaldık. Ustam bana vermekte olduğu son dersin tamamen tadına varabilmek için beni, biraz ötemizde sokak köşesinde Muğlalı aşçı Yaşar'a, bir şişe rakı ve mezelik izmarit balığı almaya gönderdi. Aşçı Yaşar, "Bizimle birlikte dünyanın böylesinden yaşıyorlar, yazık zavallıcıklara diyerek irili ufaklı, kör topal elli altmış kadar kedi ve köpek beslediği için, dükkâna güç belâ girdim. Dükkânının bana göre asıl çekiciliği, kurutulup yaldızlanmış ve tavana asılmış, açık kanatlı bir uçar balıktı. Yaşar kısa ve şişmandı, yağlı yüzü pırıl pırıl yanardı. Soluk benizli çocuğu, zerzevatı soyar, ateş yakmak, pişirmek ve bulaşık yıkamakta babasına yardım ederdi. İşte o çocuk —yani Hamdi— bana izmaritlerin en kocamanlarını seçti. Rakıyı ve bir gazete parçasının üzerinde de izmaritleri dükkâna getirdim. Ustam şişenin kıçına avucuyla vurup tıpayı attı. Karşı karşıya oturduk. Kadehi doldurdu. İçti. Sonra gözlerini bana dikti. Sesi kırılır gibi oldu:

— Bak şimdi, sanki geçmişle gelecek karşı karşıya oturuyoruz, dedi.

Başı bir süre önüne düştü. Sonra kaldırıp:

— Seren altı makaraları nasıl donatılır? diye sordu.

— Ben:

— Çımaları filadur kasalı tek sapandan, iki makara hamailinin iki tarafına konulur. Seren üzerinden filâdura bağı ile bağlanır, diye bir solukta cevap verdim.

Halil usta "şaak!" diye avucunu dizine vurdu:

Mezeliğinden bir kızarmış izmarit verdi. Ama bütün gayretine rağmen neşelenemiyordu. Bir yorgunluğu argınlığı vardı. Birkaç kadeh daha içti. Sonra bana:

— Tutalım ki gemi orsa alabanda edecek, ne gibi emirler verilir ve o emirler verilince neler yapılır? Sırasıyla söyle bakalım, dedi.

O manevranın bir kayıkta yapıldığını görmek sevincinden ben de, ustam da yoksunduk. Ama onu sözle haykıra haykıra anlatmanın sevinci vardı ya! Dudaklarımı ıslattım ve hemen anlatmaya başladım:

— "Alestaa tira mola!" deyince hepimiz, yani denizciler —hepimiz deyince onların arasına kendimi de kattığım için göğsüm kabardı— yerlerimize koşar ve hazır ol vaziyetinde alesta duruz. "Lâçka skuta orsaalabanda!" denince, flok skutalarını ve trinket skutalarını koyuveririz. Dümenci de dümeni orsaalabandaya basar. Maestra yelkeninin rüzgârı boşanır. Yelken gök gürültüsü gibi gürleyerek, yapraklanır. Kaptan, Mola kontra, issa punya!" emrini verir. Punyaları basar, papafiigo burinalarını mola eder, maestra prassiyasını alesta ederiz. O zaman rüzgâr geminin başından gelmeye başlar.

Ben bunları sırasıyla söylerken ustamın yorgunluğu geçti, gözleri vahşi bir tasdik ateşiyle yanmaya başladı.

— "Mola burina grandi tira mola maestra!" diye ünlenende, biz de söylenenleri yapınca geminin başı rüzgârdan açılmaya ko-

yulur. İşte o zaman burinaları mola, trinket yelkenini tumba ederiz. Bazılarımız prova serenlerini prassiya tokaya alır. Dümenci dümen yekesini ortaya getirir. "Aganta skuta flok!" denince flok skutalarını çeker, kasarız. Artık bütün yelkenler rüzgârla dolmuştur. İşte o zaman, son emir, yani "Aganta burina burinata!" Kumandası verilir. Kayık şarıl şarıl rüzgârın gözüne işler.

Ben bunu söyleyince, elinde kadeh beklemekte olan Halil Usta, kadehi parlattı. Bana:

— Son olarak verilen kumandayı olanca sesinle gene bağır, dedi.

Ben de ciğerlerimi doldurarak olanca sesimle: "Aganta burina burinata!" diye haykırdım. O zaman, pek eski bir denizcilik âleminden hız alan ustam, sanki beni ünlü bir deniz geleceğine fırlatmak istiyormuş gibi, dağları temellerinden sarsan bir dinamit patlayışı şiddetiyle:

— Aganta burina burinata! diye gürledi.

REFİK HALİT KARAY

İstanbul'un Bir Yüzü. Kâni, kibar dalkavuğu bir kadının oğludur. Fikri Paşanın konağına yerleşmiş ve onun himayesinde büyümüştür. Fakat sonra zengin, harp zengini olur. İsmet'le çocukluklan beraber geçmiş, o da Fikri Paşanın himayesine girmiştir. İsmet, Paşa tarafından okutulmuş ve öğretmen olmuştur. Harpten sonra, yani Kâni zengin olduktan sonra Büyükada vapurunda karşılaşırlar. Kâni'nin karısı Şayan da konağa alınıp bakılıp büyütülmüş birisidir. Fakat Kâni harp zengini olunca o da sonradan görmeliği yaşar. İsmet, geçmiş günleri, Fikri Paşanın konağını, konak hayatını hatırlar. Böylece eski devirden kesitler sunar. Sonra yeni devir insanları geçit resmi yapar. Mesut Efendi, Ali Bey, Hidayet Bey bunlardandır. "Eski Devir Simalan"nda ise Saffet Bey, Ziya Bey, Rıza Efendi vb. şahsiyetler tek tek devrin içinde ele alınır. "Harp Devrinin Hanımları"nda ise hanımlar söz konusu edilir. Aşağıda Kâni ile İsmet'in karşılaşmalarını ve İsmet'in hatırlamalarını okuyacaksınız.

BİR HARP ZENGİNİ

Olur tesadüf değil, dün Büyükada iskelesinde karşı karşıya gelince şaşıra kaldım. Cilâsı gözler alan narin tekerlekli, tombul atlı, oyuncak gibi küçük ve süslü bir arabadan indi; uzaktan, ilk bakışta tanıyamadım; arkasında bal renginde beli kemerli, dar, şık bir pardesü vardı; altın saplı bastonu elinde dimdik, selâmlar dağıtarak, telâşsız ve yorgun bana doğru yürüyordu.

Bu kim, diyordum, gözüm ısırıyor... Nihayet tanıdım; İdris hocanın oğlu Kâni, bizim Kâni, benim Kâni... Ne kadar değişmiş yarabbi! Vakarlı, gösterişli bir adam, bir büyük ve mühim adam olmuş; o ürkek tavırlı kalem efendiliği üzerinden tamamen gitmiş... Evvelâ, yolda bir yere çarpmaktan, bir şey devirmekten, birinden azar işitmekten korkar gibi, sünepe sünepe yürürdü; için için kaynar, yüreği ateşli, gözü büyüklükte bir gençti; amma zavallı sokakta bu hâlini hiç göstermez, emir, hüküm altında yetişmiş bir sığıntı olduğunu çekingen, ezgin tavrı ile daima belli ederdi. Fakat bu sinsiliği altında haşarı, çapkın, küstah bir tabiatı da vardı.

Tâ küçükten beri birbirimizi mahalleden tanırız. O Soğukçeşme Rüşdiyesine giderdi; pembe yanaklı, ablak çehreli, simsiyah üzüm gözlü, biraz peltek ve bön bir çocuktu; ben o zaman daha dört yaşında, başımda yemeni, kulaklarımda düşmesin diye arkadan ibrişimle birbirine bağlanmış çeyrek liradan küpeler, sakız çiğneye çiğneye sokaklarda gezer, yaramaz bir kızdım. Ona yanaklarının renginden kinaye "Elma Kâni" derlerdi, benim ismim "Yüksük İsmet" di; çıtır pıtır olduğumdan bunu yakıştırmışlardı; sonraları o sarardı, zayıfladı; ben geliştim, irilendim. Fakat lakaplarımız kaldı, değişmedi.

Kâninin annesi kibar dalkavuğu idi. Fikri Paşanın konağına devam eden misafir kadınlar arasında Paşaya kurulan işret tepsisinin karşısına dizilip saz çalan, şarkı okuyan, taklit yapan bir takımı vardı ki kendi haremde, kocaları selâmlıkta masrafsız ve zahmetsiz gayet refahlı bir ömür sürerler, baş sofrada yer, üst sedirde mevki bulurlardı. Evin içinde olup biten, yenilip içilen, giyinilip kuşanılan ne varsa hepsinden hisseleri ayrılırdı. Hamam yanınca hemen kurnanın başına, seyran yapılınca ön arabanın karşısına geçerler, bohçacı ve yazmacı kadınların tuhaflığa vura-

rak etrafını alırlar "kadınım, sultanım, şehzadem" gibi hitaplarla ev halkından her birini ayrı ayrı memnun ederek hesaplarına sandıklarını doldururlardı. Bunların bayramda elbiseleri ısmarlanır, zevklerine muvafık çeşitlerden ayrı sepetlerde şekerleri yaptırılır, ancak iki, üç ayda bir tozunu alıp havalandırmak için uğradıkları evlerine Ramazan gelince yağından, pirincinden tutunuz da güllacına kadar noksansız mutfak masrafları gönderilirdi. Fakat bu mübarek ay zarfında konağın tabla tabla çıkan nefis yemekleri ile mebzul eğlencelerinden ayrılmalarına gönülleri bir türlü razı olamadığından bermutat yine soğuk edalar, manasız sözler, sahte kahkahalarla meclisi şenlendirmekte devam ederlerdi.

İşte Kâni'nin anası bu kabil kadınlardan birisiydi Vaktiyle Mollagürani tarafından berberlik eden kocasını Fikri Paşaya sokulunca mubassırlıkla mekteplere kayırmış, bir müddet sonra da başına bir âbanî sarık bağlattırıp rüştiyelere tecvit ve ilmihal hocası tayin ettirmiştir. Berber İdris, İdris hoca olmuştu. Küçük yaşından beri konak tufeylileri arasına sokulan Kâni hayli zaman kahve ocağında arabacılar, bahçıvanlar içinde memnun sürünmüş durmuştu. Hamama sokulduğunu takip eden günlerde, ara sıra hareme de alınır, hatta Paşanın küçük oğlu İhsan Beye gece kandili artıklarından adam ve ayı şekilleri, gazete kâğıtlarından sandal ve yelkenli kayık resimleri yaparak vakit geçirirdi. Bu kaba saba şeylerin, Avrupa'dan gelme oyuncaklardan daha fazla hoşuna gittiğini gören Kâni kibrit çöplerinden yangın kulesi, çikolata kurşunlarından "Bab seraskeri" dairesi yapmağa kadar varır, Beyini daha çok memnun etmeğe çabalardı. Bazen de anasına bir iltifat olmak üzere Hanımefendi: "Kâni de nerelerde; hiç görünmüyor, bulup şunu getiriniz, göreceğim geldi!" der, kümesten veya bir oyundan alınarak ter içinde, hicabından kıpkırmızı bir hâlde salona girince okşanır, yer gösterilir ve ellerine hediyeler doldurulurdu. Kapının hemen yanıbaşında iki dizüstü çökerek ve hiçbir ye-

re bakmadan, hiçbir söz söylemeden, yalnız heyecanından kesik kesik soluya soluya yazı masası baskısı gibi temkinli bir oturuşu vardı ki baktıkça ve takdir edildiğini duydukça anasını iftihar içinde bırakırdı. Dokuz, on yaşına kadar, işte, böyle, kâh kapı eşiğile bir seviyede, kâh hindiler, kazlar ve seyislerle bir hâlde hayat sürdü.

Ara sıra ana oğul, birkaç gece kalmak üzere evlerine gelirlerdi. Yan yana otururduk. Bizim evin altında şöhreti dünyayı tutmuş bir turşucu dükkânı vardı; çardaklı Turşucu derlerdi; önünde, yamrı yumru kollarını karşıki evlere kadar uzatıp sokağı iki taraflı örten bir asma yetişmişti. Altında kış yaz gölge, rutubet eksik olmaz, sık sık dökülen turşu sularından birikme mayhoş, keskin bir sirke ve lahana kokulu çamur hiç kurumaz, azalmazdı. Ah bu koku! Çocukluğumu bana ne kadar mükemmel hatırlatır... O uzak ve garip günlerimi diri renkli ve yakın bir şekilde, gözlerimin önünde ne çabuk canlandırır!.. Kâni ile beraber biz bu sert, baharlı hava içinde, bu ıslak toprakta yetiştik; suları kurumuş harap sebiller içinde, adam uğramıyan viranelerde, bahçıvanları öğle uykusuna yatmış bostanlarda beraberce birçok zamanlar baş başa yaşadık, o beni, ben onu yemeğe, yatırmağa çabalıyarak, itişip döğüşerek, ısıra haykıra, koşuşa kovalıya, serin havaya kavuşmuş köpekler gibi keyifli neşeli, serbest bir çocukluk geçirdik.

Onun konağa kapılanması beni bir zamanlar çok üzmüştü; annem köşedeki hamamda, çekmece başında otururdu; ben de gündüzleri, fena havalarda, yanına daha sık gitmeğe başlamıştım. Soğuklukta oturup baklava biçiminde kesilmiş susam şekeri satan Arap Hidayet'in masalları ile oyalanıyordum; bir gün Kâni'nin anası, yanına Fikri Paşanın konağından dört, beş kadın takmış, hamama geldi: "Canımız bir sokak hamamı istedi, hem Taya Hanımla kalfalara da bir değişiklik olur!" Diye izahat veriyor, kub-

beyi inleten bir sesle sağa sola: "Haydi, bakalım, soyununuz, içeride turşu ziyafeti var!" diye haykırıyordu. Nihayet elime iri bir kâse verdiler, dükkâna beni gönderdiler. Döndüğüm zaman Taya Hanım anneme seslendi:

— Hanım, maşallah kızın ne şirin, insanın canına sokacağı geliyor! dedi. Kıpkırmızı oldum, o zaman dayanmadı, kucakladı, yanaklarımdan öptü, birçok şeyler soruyordu, ben de pervasız, hoş hoş cevaplar veriyordum.

Daha o zamandan zenginliğe doğru kendimde bir yakınlaşma ihtiyacı duyar, elmaslı, kürklü kadınlara sokulmak isterdim; böyleleri ile yan yana oldukça dilim açılır, keyfim gelir, söyler, güler neşelenirdim. Bugün de, şu ipek entarili, küpeli, bilezikli Hanım, yanındaki şetaretli, kaygusuz, güzel kadınlarını çekiyor, şevke getiriyordu. Bir aralık Taya: "Seni Kâni'nin yanına götüreyim mi?" dedi. Öbür kalfalar da "götürelim!" diye ısrar ediyorlardı; annem bırakmak istemiyordu; bir müddet olur mu, olmaz mı diye hayli düşündüler; nihayet kararlaştırdılar. Beni yakaladıkları gibi hamama soktular, evden en yeni çamaşırlarımla bayramlık entarim getirildi; sokakta bulunup içeri alınmış bir kedi yavrusu gibi, akşama, birden, çok sıcak odalara, çok yumuşak sedirlere, çeşit çeşit yemeklere konmuştum. Talih beni Kâni ile orada da birleştirmişti. Bir zamanlar sokaklarda süpürge gibi tozlara, çamurlara batmış bir hâlde, beraberce düşmüş kalkmış, sürtünmüştük; şimdi de cilâlı tahtalar, halı ve keçeler üzerinde makara gibi sağa, sola, kayarak, kanape, koltuk altlarına kaçarak, yine beraber, oyunla vakit geçirmek yolu açılmıştı; ikimiz de bir kapıda buluşmuş, birbirimize kavuşmuştuk...

... Konakta yerleştiğimizden beri başımızdan ne maceralar geçti, neler gördük ve ne kadar şeyler öğrendik yarabbi!... İkimiz de İstanbul'un göze sığmaz genişliği, ucu bucağı bulunmaz derin-

liği içinde öyle karışık, çapraşık yollara düştük, öyle eziyetler çektik veya sefalar sürdük ki hatırladıklarımızı olduğu gibi, süssüz, ilâvesiz yazıversek meydana payitahtın son zamana ait ne canlı ve ne doğru bir tarihi çıkar... İşte ben, elimden geldiği kadar, bu hatıraları sırasını düşürdükçe roman gibi değil, bir muhtıra defteri gibi bazan kısa kısa, bazan uzun uzun, o günkü zevkime, iştihama göre zaptedeceğim.

... Kâni'yi üç senedir, harpten beri kaybetmiştim! Bir zamanlar asker oldu dediler, sonra Suriye'ye gittiğini duydum; biri büyük işlere girdiğini, ticaret yaptığını söyledi; bir başkası da Şamda öldüğünü haber verdi; bir türlü doğrusunu anlıyamıyordum. Ben de çok meşguldüm. İzmir'den incir, üzüm tüccarları yakamı bir türlü bırakmıyorlar, ziyafetten ziyafete götürerek, bir taraftan, izzet, ikram, eğlendiriyorlar, öbür taraftan da para kazanmanın yolunu öğretiyorlardı. Beni, şimdi, pek rahat, kaygısız yaşatan şu küçücük servetim, işte İzmir'in yadigârı idi. Vali'nin bir satırlık müsaadesi ile zengin oluvermiştim. Kısa, basit, anlatmağa değmez, fakat inanılmaz bir sergüzeşttir.

Sonraları artık öğrenmiştim. Kâni zengin olmuştu, harp zengini idi; adı İzmir'e kadar gelmiş, şöhreti dillere destan olmuştu. Yazıhanesini tahkik ettim, bugün, yarın gidip görüşecektim, nihayet tesadüf, yazdığım gibi, dün, onu yoluma çıkardı, arkasında beli kemerli bal renginde dar, şık bir pardesü, elinde altın saplı bastonu, dimdik selâmlar dağıtarak, telâşsız, yorgun, bana doğru, tanımadan geliyordu.

Büyükada iskelesinde öğle vapuruna binecektik; sert bir gün doğusu ile etraf allak bullak oluyor; tenteler sarsılıyor, camekânlar zangırdıyor, bacaklarına elbiseleri dolanıp âdeta kösteklenen ahali toz, duman içinde sersemleşmiş gözler yarı inik, başlar rüzgârın aksi tarafına çevrik, birbirlerine çarparak iskeleye koşuyor-

du. O, bu hareket ve telâş içinde fütursuz, vakarlı, ağır ağır yürüyordu. Ben de derin, derin bakıyordum, şaşıyordum. Evet, ne kadar değişmişti, hazırcı mağazalarından alınıp dört günde havi dökülen, diz kapakları çıkan biçimsiz elbiseler içinde biçare hiç böyle, ehemmiyetli bir adam gibi görünmezdi. İlle modası geçmiş bir fantazi yeleği hatırımdan çıkmaz; çok itina ile giyindiği günler bunu muhakkak sırtına geçirir ve âdeta, yakıştığına, bir de değişiklik verdiğine inanarak biraz da kibirlenirdi. Şimdi, hiç kibirli değildi; dolgun, emin; metanetli, hulâsa sahte değil, sahici idi; kibirlenmiyor, yalnız mevkiine yakışık alan bir tavır takınıyordu.

Birden karşısına çıktım, peçem açıktı, çehreme çok yakıştığı söylenen, şöyle sola, yanağımın çukuruna doğru bükük, kıvrak bir tebessümle durdum:

— A, dedi, İsmet!

Kâni bunu söylerken, rüzgâr pelerinimi sırtımdan sıyırmış, yüzüne dolamıştı, sanki tanır gibi, benden evvel, hem de herkesin içinde, şu kumaş parçası, onunla, alelâcele, kucaklaşmıştı. Hemen çektim, bu sefer de eteklerim havalandı. Ta dizlerime kadar çarşafımı kaldırdı, soğuk, haşin bir nefesin çıplak etime sürtündüğünü duydum.

— A, diyordu, İsmet... Nasılsın bakayım pilicim, (daima bana böyle hitap ederdi) nerelerdesin?

Ben, hâlâ şımarık ve neşeli gülüyor, susuyordum; bilmem nedendi, acaba itiyat mı, ne zaman bu adamla karşılaşsam hemen sokulmak, okşanmak, çocuğumsu, nazlı, tavırlar almak isterdim. İlk tanıdığım, tanıdığım adam... Hem söylüyor, hem de beni süzüyordu, ben de onu gözden geçiriyordum.

— Bu ne şıklık, dedi, büsbütün gençleşmişsin!

Az uykudan, çok çalışmadan, yahut kumardan, sefahattan mı

ne, yüzü şişkin, gözleri kırmızıydı. Çehreme aç gibi, hırsla, arzu ile baktığını duydum, kızardım. "Nereye?" diye sordu, "İstanbul'a!" dedim. "Öyle ise beraberiz, doğru Şişli'ye çıkarız, orada da bir evim var, fingirti evi, lâf atarız!" dedi; elimden tuttu, istekli, candan sıkıyordu; ben de memnun oluyordum. Aradan bu kadar seneler geçtiğinin, yaşlandığımın üzerinde hiç tesiri yok gibiydi; zenginliği de onu benden soğutmamış, bıktırmamıştı. Biz, ne zaman bir araya gelsek ta ölünceye kadar, galiba, böyle el ele dokunur, göz göze gelir gelmez birbirimize karşı dayanılmaz bir sokulmak, sevişmek arzusu duymağa mahkûmduk. Bu, sırf hayvanî bir istekti. Fikrimizden ziyade vücutlarımız buluşmağa atılıyordu; şimdi, eminim, Şişli'deki evde baş başa kalır kalmaz, sekiz, on yaşımızda iken acemi acemi başlayıp gittikçe ustalaşarak fasılalara rağmen kıskançlıksız devam eden bu münasebet yine, ezgin, dermansız bırakan bir şiddetle tekrar canlanacaktı...

Taş iskele üzerinden geçerken rüzgârın karşısında eteklerimiz ipe asılı çamaşırlar gibi kabarıp şişiyor, çırpınıp kamçılanıyor, o, hasırlı fesini uçmasın diye bir eli ile bastırıyor; ben, arkası ilişiksiz kısa pelerinimi çıplak ensem görünür korkusu ile sıkı sıkı arkamdan tutuyor, vapura öyle gidiyorduk. Sözlerini gün doğrusunun bir köpek gibi karşısında oburcasına, derhal, çiğnemeden kapıp yuttuğuna ehemmiyet vermeyerek bir taraftan da mırıl mırıl, çabuk çabuk anlatıyordu. Yarı işitiyordum:

— Evet, doğru, diyordu, şimdi ben zenginim, talihim yardım etti; amma bunun böyle olacağını eskiden beri bilirdim; hatta hatırlar mısın, konakta harem tarafından dönme dolaba biner de selâmlığa geçer, odama gelirdin. Sabahlara kadar konuşurduk, o zaman sana da söylerdim: "Kızcağızım, derdim, bir gün gelecek altınla oynıyacağım!" Buna içinizde inanan yoktu. Hakkınız da var ya, o ne sünepelik, o ne uyuşukluktu bendeki... Uğursuzluk altın

parada imiş; ortalığa kâğıt yayılınca talih de bana yüzünü gösterdi. Tılsım bozuldu... Evet şimdi zenginim, (kulağıma eğildi, bir isim söyledi) onunla iş yapıyorum, anlarsın ya?... (Biraz durdu, vapura şöyle hakaretle bir göz attı) bu adada da, dedi, istimbotsuz oturulmaz, aratıyorum amma bir işe yarıyanını hâlâ bulduramadım!...

Ne kadar da hakkı vardı, bu daracık yerlerde itile, ezile insan harap oluyordu; ikimiz de, somurtgan bir yüzle, istemiye istemiye iskeleden vapura uzatılmış olan tahtaya bastık; Kâni hemen elimi tuttu, yine sıkıyordu. Fakat şimdi biraz daha hafifçe... Galiba kendi hikâyesine, sergüzeştine dalmış, başka hisleri yüreğinde uyuşmuştu.

— Sana hepsini anlatacağım, dedi. Haydi, şimdi köprüde buluşuruz!

Onu gören, belki de yarım saattir gözliyen bir kamarot hemen koştu, "buyurunuz, efendim!" diye önüme düştü. Bana yan kamarayı açtı. Sonra yerden selâmlıyarak çekildi. İçimden: "İsmet, diyordum, hatırlar mısın, bir zamanlar, eski devirde kamarotlar büyük Paşa hanımlarının önüne düşerler, yerden onlara temennalar ederler, onlara kamaralar açarlardı..." İster istemez biraz kibirlendim. İçeride üç dört Hanım vardı. Benim böyle eteklenir gibi teşrifatla girdiğimi görünce meraka düştüler. Derin bir sessizlik içinde her yerimi, peçemin cinsinden iskarpinimin kurdelasına, sürmemden yanağımın çukuruna kadar uzun uzun gözden geçirdiler; hem bunu kapalı bir tarzda değil, apaçık, camekândan mal beğenir gibi yapıyorlardı. Ben, hiç aldırmıyor, gümüş çantamın içinde bir şey arıyordum. Nihayet pesten konuşulmağa başlandı. Ağızlarında bir isim dönüyordu. Kâni Bey... Camın arkasından, galiba onu geçerken görmüşlerdi. Buna canım sıkıldı. Biliyordum ki halk, harp zenginlerini çok kıskanıyor, hiç çekemiyor. Aleyhinde

bin yalan, bin masal düzerek gezdiği yere yayıyor, yılan hikâyesi gibi uzatıyordu.

Köşede oturan eski devirden nümune kalmış kuru, vakarlı, fakat kibar kıyafetli bir Hanım, elden kaçmış eski fırsatların hırsı gözlerinde parlıyarak, zahiren terbiyeli, fakat içi zehirle dolu bir dedikodu yapmağa başladı. İkimizin beraber, yan yana, konuşa konuşa geldiğimizi bilmiyor, Kâni'den tanıyan yokmuş gibi bahsediyordu. Amma nasıl? Hep sizli bizli, nazik teşrifatlı bir lisanla...

— Demin geçen Raca Kâni Bey değil miydi efendim, zamane zengini, bize bu sene komşu oldular. Sayelerinde ne sazsız kalıyoruz, ne eğlencesiz; eksik olmasınlar haremleri Şayan Hanımefendi pek neşeli, pek gönülsüz bir tazedir. Ara sıra teşrif ederler de gülmeden bayılırız!

... Ah, Kâni'nin karısı mı? Nasıl gülmezler? Kim bilir eline para geçeli ne delilikler, ne şımarıklıklar yapıyordur... Hiç unutmam, benim konağa getirildiğimin üçüncü senesiydi, bir gün Paşanın çantacısı Malik Ağa, sonra Malik Efendi oldu. (Bir bir arkasına rütbe, nişan yedinci daireye reislik) işte o, bir Arap yavrusunu yakalamış, hareme girdi; Taya Hanıma:

— Bunu hamama sokup yıkıyacaksınız, temiz çamaşır, elbise de giydireceksiniz, konakta kalacak...

Dedi. Biz hemen çocuğun başına üşüştük, aman yarabbi, bu nasıl mahlûktu! Kıvırcık, diken gibi sert, siyah saçlarının yarı yarıya kapattığı yüzü, çalı süpürgesi altında kalmış bir mutfak paçavrasına benziyordu, ne rengi belliydi, ne cinsi... Yalnız akı çok, bebekleri ufak, keskin iki çukur ve kara göz üzerimize dikilmiş atılmağa, tırmalamağa hazır, yabancı bir ahır kendisi bakışıyla bizi anlıyamıyarak hazin hazin seyrediyordu. İçimizden biri elini uzattı, çocuk derhal tıslıyarak geri geri kaçtı, başını omuzlarının

arasına soktu ve durdu. Gözleri şimdi, fırıl fırıl dönüyor, kıvılcımlar saçıyordu; odanın ortasına tilki, kurt ve çakal cinsinden bir yabanî hayvan bırakılmış gibi âdeta korkmuş, birbirimize ürkek ürkek bakınıyorduk. Çehresi yara, bere içindeydi; karnı o kadar garip bir tarzda şişti ki insana vakti yaklaşmış bir cüce gebe tesiri yapıyordu. Ben:

— Kız senin adın ne bakayım?

Diye sordum. Anlamadığımız bir lisanla cevap verdi ve bir, iki adım daha geriledi. Konuşulursa bir şey yapmıyor, dinliyor, sonra kaba bir dilden meramını anlatmağa çalışıyordu, fakat üzerine el sürülmesini istemiyordu; kim yaklaşsa hemen tıslıyor, tırnaklamak için pençesini uzatıyor, ağzını açarak dişlemeğe hazırlanıyordu. Bunun insana benziyen yeri yoktu. Dağ başlarında bulunmuş bir kartal yavrusu gibi yırtıcı korkunçtu. Nihayet geri gide gide köşeyi buldu, oraya bir kovuğa tünemiş baykuş gibi gözleri bizde, sindi.

Konak halkı, hepimiz onu yürümeğe, yatmağa alıştırıncaya kadar haftalarca neler çektik... Kadınlardan kimse yıkamağa cesaret etmedi; nihayet küçük Beyin köpeklerini, maymununu, ceylanını yıkamağa alışmış olan seyis Yani hamama girdi, bu yırtıcı mahlûku bazulu bacaklarının arasına sıkıştırıp zorla bir iyi temizledi. Seyir için kapıyı aralık ettik, bakıyorduk, fakat vücudunun kiri sıcak su ve ter ile kabarınca öyle kokmağa başladı ki dayanamadık, ürkerek kaçıştık. Yüzü gözü tırmık içinde dışarı çıkan Yani bile:

— Domuz ahırı gibi kokuyor, Paşa efendimiz bunu ne işte kullanacak ki...

Diye söyleniyor, şikâyet ediyordu. Hakikaten hep şaşıyorduk; fakat iş anlaşıldı. Sokakta, viraneler arasında onu polisler bulmuş, zaptiye nezaretine göndermişlerdi; kimse sahip çıkmıyor, kız da

iki kelime söyleyecek kadar bile dil bilmediğinden nenin nesi olduğunu bir türlü anlatamıyordu. Zaptiye nazırı o gün bu meseleyle meşguldü. Sarayda, hikâye olsun diye, vükela arasında bunu naklederken bizim Paşa merhamete gelmiş:

— Gönderin bize, bakılır, rahat eder!

Demişti. Ah Fikri Paşa, ne merhametli, ne kibar, ne başka adamdı. Onun kendi başına bir haftada yaptığı iyiliği acaba bir başkası bütün ömründe yapmış mıdır?.. Her ne ise, o ayrı bahis, sözü değiştirmiyeyim; kıza gelelim:

Hamamdan çıktıktan sonra çocuğun yüzü biraz açıldı; bizim gibi âdeta beyaz değilse de Arap da değilmiş; koyu esmer bir rengi vardı. Günlerce yatağa yatıramadık, şilte üzerinde uyuyamıyordu; gidiyor, yük kapılarını açıyor, kovuklara büzülüp geceyi öyle geçiriyordu. Hatta iki gün konağın içinde izini kayıp bile ettik, tavan arasına yol bulmuş, hatıllar ve kirişler üzerinde kayıp geçerek ta dipte bir yere gizlenmişti. Ben ona, o izbe yerlerde farelerden nasıl korkmadığını soruyordum; yavaş yavaş hafızası yerine mi geliyordu, ne, anlıyordu:

— Ben fare korkmaz; beraber yatar...

Diyordu. Hem bunu söylerken farelerle hakikaten kucak kucağa yatıyormuş gibi kollarını göğsünün üzerine çaprazlıyarak taklidini yapıyordu. Kim bilir, nerelerde ve nelerle yan yana, ıslak, karlı ve kara geceler geçirmiş, ne acıklı, ne korkunç bir ömür sürmüştü...

Adını Şayan koydular, fakat aylarca o vahşi bakışını, yük, dolap arasında yatmasını, geri geri gidip tıslamasını men edemedik.

Zavallı kız, anlaşına köpekler, fareler ve kedilerle uzun müddet beraber yaşadığından onlardan âdetler, tabiatler kapmış, virane hayvanlarına benzemişti. Galiba aslı Halepli idi, hem Türkçe hem de Arapça kelimeler kullanıyor, bize:

— Sittî, sittî!...

Diye hitap ediyordu. Acemilik devri hayli uzun sürdü; fakat günler geçtikçe o şiş karın iniyor, yanaklar renkleşiyor, gözlerinin o hasta ateşli parlayışı sönerek yerine bir tatlı bakış, kadife yumuşaklığında, tüylü bir siyahlık geliyordu. Hâlindeki vahşilik de günden güne eksilmiş, bilâkis çok ehlî, bir fino gibi sadık ve neşeli olmağa başlamıştı. Hulâsa Şayan büyüdükçe birer birer kabuklarını atan, yetişen badem gibi üzerindeki kabalıkları döküyor, doluyor, olgunlaşıyordu. Halayıkların kucağından inmiyordu, bereket ben o zamanlarda hayli büyümüş, artık sekiz, dokuz yaşını bulmuştum, yoksa kıskançlıktan ölürdüm. Daha sonraları Şayan evde kalfa tavırları aldı; anahtarlardan bir kısmı da onun beline takıldı, delişmen, şımarık bir kızdı, yorgunluk nedir bilmez, gece yarılarına kadar çalışır, kahkahalarla, şakalarla ömrünü kedersiz, düşüncesiz geçirirdi; çirkince idi amma yüzünün ruha yakın bir tarafı da vardı. İlle bembeyaz dişlerini göstererek can ve gönülden bir gülüşünü hatırlarım, yüreğime genişlik verirdi. Bir aralık büzüldü; durulup sakinleşti, ne oluyor diyorduk... Çok geçmeden iş duyuldu. Ben küçük Hanımefendi ile ömür sürer, baş sofraya oturur, aşağı katlara pek inmezdim. Esassız, saçma ve noksan bir Darülmalûmat tahsili konakta derecemi yükseltivermişti. Zaten eskisi kadar sık da gelmiyordum, ut koltuğumda, başka kibar konaklarının birinden öbürüne, eğlencesi, vergisi en boluna koşuyordum. İşte bu yokluğundan istifade ederek Şayan, on altısının içinde iken, benim geçtiğim o dönme dolapla hamam aralığından selâmlığa, Kâni'nin odasına gidip gelmeğe başlamış, ihtiyatsız davranmış, hem yakayı ele vermiş, hem de gebe kalmıştı. O sırada Kâni baytar mektebinden kovulmuş, işsiz, güçsüz oturuyor, konakta boy büyütüyordu. Havadis Paşaya kadar dallana budaklana aksedince işi şer'î bir surette bitirmekten başka çare kalmadı. Hemen o gün, nikâh kıyılıp sandıkları hazırlattıktan sonra ikisi de konaktan çıkarıldılar; bizim eski mahalledeki eve, Medet Hanı-

mın önü çardaklı o sirke, çamur kokan evine taşındılar. Yeni evliler daha ilk haftasından hırgüre başlamışlardı, karı koca kavgası biter, kaynana gelin atışmağa başlar, o bastırılır, baba oğul çarpışırdı; bazen de hep birden döğüşürlerdi. Böyle seneler geçti, ben semtlerine uğramıyordum. Yalnız, yılda bir, mahalledeki eve, anneme uğradığım gecelerde Kâni benim geldiğimi haber alır, karısına sezdirmeden bahçe duvarını atlayarak yukarı odama girerdi. Doğrusu ben de istemez değildim, hatta yatağımda uzanarak, yarı çıplak dışarıdaki pıtırdıları dinler, başka hiç kimseye karşı duymadığım bir yürek çarpıntısile hazır, onu saatlerce beklerdim. Dedimdi ya, ben bu adama dayanamazdım.

Nihayet Medet Hanımın dalkavukluğu tesirini gösterdi, konağın kapısı bu iki mücrime tekrar açıldı; Kâni maaşa geçti, hâlleri düzelir gibi oldu; iyi idiler, araya meşrutiyet girdi, birbirimizi gözden kaybettik.. İşte şimdi ismi geçen Şayan Hanımefendi bir zaman tıslıyarak geri kaçan, anası babası bellisiz, sokakta bulunma o yabanî kızdı.

... Ben bunları zihnimden çabuk çabuk geçirirken köşedeki Hanım da ağır ağır, lezzetini çıkara çıkara hikâyesine devam ediyordu.

Şayan şimdi elmaslar, inciler içinde yüzüyormuş, kocası "asıl sağlam para bunlar.." diyerek eline geçen elması eve taşıyor, içi kasadan aynalı dolaba kutu kutu istif ediyormuş. İlle tek taşlı bir çift sarı pırlanta küpeleri varmış, dünyada misli bulunmazmış, mübalağa değil, tam fındık kadarmış... Bir düğüne veya davete gideceği vakit hangisini taksam diye düşüne düşüne kasanın önünde, mücevherler eteğinde akşamları ettiği, sinirlendiği, âdeta bayıldığı da çokmuş. Kâni Bey: "Kuzum, Hanım! Takmıyacaklarını ayır, kaldıralım, üzüle üzüle harap olacaksın!" diyormuş...

ABDÜLHAK ŞİNASİ HİSAR

Fahim Bey ve Biz. Abdülhak Şinasi Hisar'ın 1941'de yayımlanan romanı.

Yazarın, babası vasıtasıyla tanıdığı aile dostlarından Fahim Bey, Bursa'nın eşrafından, Galatasaray lisesinde öğrenim görmüş, Londra'da sefaret kâtipliği yapmış, Meşrutiyetten sonra Dışişlerinden ayrılmış, saatlere tutkun Saffet Hanım'la evlenmiştir.

Fahim Bey, son derece hayalperesttir. Bütün hayatı, bir türlü gerçekleştiremediği, çeşitli projeler üretmekle geçmiştir. Galata'daki yazıhanesi, bu hayalî projelerin hayalî yazışmalarını titizlikle saklayan dosyalarla doludur. Çevresi, kısa zamanda bu durumu fark ederek, ona bir "kaçık" fakat zararsız bir kaçık gözüyle bakmıştır.

Aşağıdaki birinci parça, Fahim Bey'in babasını mutlu etmek için tuttuğu fakat döşeyemediği büyük konağı; ikinci parça, Londralı terzinin azizliğine uğrayarak, ömrü boyunca eskitemediği için giymeğe mahkûm olduğu elbiseleri; üçüncü parça ise hayalî yazışmalarını istiflediği dosyalarını anlatmaktadır.

FAHİM BEY VE BİZ

Fahim Bey mektepten çıkınca Bursa'ya gitmiş. Babası, ona: "Benim akıllı evlâdım! Şimdi ne yapmayı düşünüyorsun bakalım?" diye sorunca, sırf onun gönlünü almak için: "Ben sayenizde Hariciyeye gireceğim, maaşa geçeceğim, kendime bir ev tuta-

rak size hayır dua edeceğim. Paraca hiçbir yardımınıza ihtiyacım olmayacak. Bundan sonra benim için artık hiç üzülmeyin!" diye bir cevap vermiş. Fakat o devirde birdenbire maaşa geçmek kolay mı? Fahim Bey, Bâbıâli'ye fahrî olarak gidip gelmeye başlamış, fakat, sırf babasını tatmin etmek için, İstanbul tarafında büyükçe bir konak kiralamış. Bu konağın birçok odaları, kendisine büsbütün lüzumsuz olduğu için, perdesiz ve eşyasız, büsbütün boş dururmuş. Bu kocaman evin boş odalarında o, her sabah saatlerle keman meşkederek yanık bir takım havalar çalarmış.

Fahim Beyin hikâyesinin burasına gelince, onun sanki o boş odalar içinden ve gençliğinin eşiğinden her sabah kemaniyle hayata, saadete, kim bilir hangi muvaffakıyetlere ve hangi vuslatlara doğru saldığı ısrarlı, uzun davetleri duyar gibi olmuştum. Genç kalbimin bütün kuvvetleriyle ben de onlara hak veriyor değil miydim? Bu davetler acaba hayattan ne cevap aldılar? diye düşünüyordum. Fakat bana bu suali irada imkân bırakmadan babam hikâyesinin alt tarafını anlatıyordu:

Fahim Bey öğle yemeğini de evinde yedikten sonra çıkar, Hariciyeye gidermiş. Oraya tayin edilmiş memurlar o kadar çokmuş ki, bunların hepsi de gelmiş olsalar, oturacak yer bile bulamazlarmış. Fakat bazıları yalnız öğleden evvelleri gelir, sonra bazı mekteplere giderler ve bazıları da hiç gelmezlermiş!

Babam, ekseri odaları boş kalan bu konakta ekseriya dalgın dalgın keman çalan bu dostunu görmeye gittikçe onun bir bekleyişten ibaret hayatına şaşakalırmış. "Hay Allah, sana akıllar versin!" diye gülmekten katılırmış, ama içinden yine onu takdir etmekten de geri kalmazmış. Zira alaycı arkadaşları onunla eğlenirler: "İlâhî Fahim Bey: İlâhîlerle güvey giresin!" derlermiş. "Bu koca konağın boş odalarını yalnız keman sesleriyle mi dolduracaksın?" Ve daha ciddî arkadaşları, ona: "A birader!" derlermiş.

"Yapyalnızsın! Bir küçük ev sanki senin neyine yetmez? Bu kocaman konaktan ne hayır beklersin?" Fakat o, bütün bu sözlere karşı vakarlı bir ciddiyetle: "Aman, olmaz, birader! Bursa'dan gelen, giden bulunur! Siz bilmezsiniz, memlekette bizim mevkiimize pek ehemniyet verirler. Benim burada nasıl yaşadığımı görenler gidip babama da söylerler. İhtiyarlık vaktinde gönlü hoş olsun! Biraz borçlanırım ama, zarar yok, bir gün olur bütün bu borçları öderim!" dermiş. Fahim Beye, bu bomboş odalar, gelecek günlere olan ümidini sığdırabilmek için, bu geniş sofalar, büyük emellerini ve hülyalarını korumak için, bu kocaman konak da, babasının, kendisine olan itimadını barındırabilmek için lüzûmlu görüyorlarmış.

İşte böylece zaman, bir hayli zaman geçmiş, Babıâli'nin hâli malûm. Maaşa geçmek, terfi etmek hep iltimasa bakar. Hiç kimseden hiçbir ricada bulunmak âdeti olmayan Fahim Bey, bayramlarda kendilerini tebrike gittiği büyüklerden ve ailesini tanıyanlardan hep güleryüz, hep iltifat görürmüş, ama bunların hiçbiri kendisini elinden tutup en cüz'î bir maaşa bile geçirtmezmiş. Babam vesair arkadaşları sabırsızlanırlar: "A birader! Senin bu hâlin ne olacak?" derlermiş. Fahim Bey onlara hep: "Bir gün olur elbette benim de hatırımı sorarlar. Bana da iktidarıma lâyık bir mevki verirler. Benim de hâlim düzelir. Siz üzülmeyin!" diye cevap verirmiş.

Memuriyetinde biraz terakki etmesi, kendisine biraz maaş bağlanması için bir imkân, bir fırsat baş gösterse kendine ait bu işin konuşulmasından âdeta utanır, karşısındakine, söyleyemeyeceği mühim bir yerden yardım beklediği hissini vererek: "Aman beni şimdilik mevzuubahis etmeyin!" dermiş. Arkadaşlarına, kendileri de karışırlarsa işinin belki bu yüzden bozulacağını bile hissetirmeye çalışarak, meselâ: "Kabine değişecekmiş!" der, bir sır

tevdi eder gibi kısık bir ses ve mühim bir edayla: "Hatta bir şey söylememenizi bilhassa rica ederim!" diye ısrar edermiş. Öyle ki, arkadaşını bir hamlede Tıbbiyeye yazdırmaya muvaffak olan bu adam, kendisi için, senelerce hiç bir harekete geçmemiş. Ötekiler maaşlarını arttırırlar, rütbe, nişan alırlar, Fahim Beyse, vicdanen müsterih, kendisinden ve âtisinden emin ve mutmain, böyle bir "açıklar livası" oluşundan sanki memnun ve hatta müftehir, senelerle, odaları boş konağına elleri boş gidip gelmiş!

Evvelce Bursa Valisi bulunduğu sırada babasını iyi tanımış olan bir Paşa günün birinde Sadrazam olmuş. Fahim Beyin tebriklerini kabul ederken babasının ve kendisinin ne gülünç bir edayla çabuk çabuk koşmaya başlar, ta uzaklara kaçar, saklanır, susarmış. Kimsenin dayanamadığı bu yürekler acısı haykırışlarına rağmen Fahim Bey, kendisine muhabbetini aklını kaybetmesi bahasına ispat etmiş olan köpeğini bir türlü terk etmeye razı olmamış ve iki de bir boğazında bir kılçık kalmış gibi haykıran bu çılgın hayvanı yanından ayırmayarak onu senelerle dinlemiş durmuş!

Yeni telâkkilerin bu eski kalp saffetini bizim iyice hissetmemize mani olabileceğine ihtimal veren babam, arkadaşının meziyetlerini bizim neslimizin lâyıkıyla takdir edemeyeceğinden korkuyormuş gibi, hem onu anlatmakla bitiremiyor hem naklettiği bu hikâyelerin delâlet ettikleri manaları iyi anlamış olup olmadığını yüzümden okumak isteyerek, bir vakfe esnasında, bir yudum rakı içer, bir tutam enfiye çekerken, gözlerini aça aça bana dikkatle bakıyordu.

"Öyle bir adamdır ki ömürdür, Fahim Bey!" diyordu. "Emsali dünyada bulunmaz! Gerçi onu takdir edemeyecekler çoktur ama, kezalik onun kadrini iyi bilenler de vardır! O, dünyanın en iyi kalpli adamlarından biridir; bir büyük adamdır vesselâm!"

Fahim Bey, daha sonraları, sefarethanenin üçüncü kâtibi olarak gittiği Londra'da yeni girdiği hayat için hangi esvapları yaptırmak lâzım geleceğini tahkike başlamış. Kendisine: "Üzülme, iyi bir terziye gidersin: "Habillezmoi!" dersin. Sana lâzım gelecek bütün esvapları yaparlar!" demişler. O da, sefirin tavsiyesiyle Londra'nın en büyük terzilerinden olan Pool'e gitmiş, kendisine, bir sefaret kâtibine iyi giyimli olmak için ne lâzımsa yapılmasını söylemiş. Uzun süren birçok provalardan sonra, nihayet bir gün sefarethaneye, kapılardan içeri sığmayan bir ambar gelmiş. İşte bu ambarın Fahim Beyin hayatında senelerce süren bir tesiri olacakmış. İçinden kocaman bir dolaba sığmayacak bir sürü esvaplar çıkmış:

İnce ve kalın, açık ve koyu, her türlü ve her renk kumaştan ayrı ayrı her mevsime göre mevsimlik ve her mevsim arası yarı mevsimlik çeşit çeşit kompleler, düz siyah ve tüylü şoviyottan ve gümüşî jaketler ve redingotlar, fraklar, smokinler, esvapların her nevi: beyaz ketenden olanlar, krem sadakurdan olanlar, pantolonu beyaz vestonu lâcivert olanlar, pantolonu çizgili bir kumaştan, vestonu siyah olanlar, çift sıra düğmeli vestonlar, tek sıra düğmeli yuvarlak vestonlar, seyahat esvapları, koşu esvapları, golf esvapları, tenis esvapları, av esvapları, şehir esvapları, ev esvapları nerede ve ne zaman giyilecekleri pek kestirilemiyen esvaplar, bir takım fantazi kumaşlı, süslü düğmeli çapraz yelekler, muhtelif renkte kadife yelekler, sedef düğmeli beyaz pike yelekler, çizgili kumaşlı müteaddit pantolonlar, beyaz ve siya küçük kareli pantolanlar, yakaları kadife veya kumaştan pelerinler, kaputlar, pardesüler, makferlanlar, redingot gibi cepleri arkada emperiyal paltolar, kloş paltolar, kadife yakalı koyu resmî paltolar, kadifesiz yakalı açık paltolar, siyah kadife yakalı gece paltoları, aynı kumaştan pelerinli paltolar, kukuletalı seyahat paltoları!

Fahim Bey bütün bu esvapların odadaki tekmil iskemle, koltuk ve kanepeleri kapladığını seyredip bunların tutarını da faturada görünce yeisle karışık bir hayret içinde kalmış: "Aman Yarabbi! Bu ne çok esvap! Aman Yarabbi! Bu ne müthiş borç!" diyormuş. Sonra: "Ben bu borcumu ömrümde ödeyemem!" diye ümitsizliğe kapılmış. Bu hâdiseye kahkahalarla gülen arkadaşları, ona: "İlâhî Fahim Bey!" demişler. "Ödeyemeyecek olduktan sonra neye kahırlanıyorsun a birader? Verebileceğin borçları düşün; yoksa, veremeyeceklerini ne merak ediyorsun?"

Fahim Bey bütün bu elbiseleri tevekkülle kabul etmiş ve böylece, bir taraftan, aylık taksiti bütçesinde büyük bir rahne açan bu borcu senelerce ödeye ödeye bitirememiş, diğer taraftan da bunları senelerle giye giye eskitememiş. Öyle ki hep bir sandıktan çıkan bu esvaplar onu yıllarca yeni bir esvap yaptırıp giymek zevkinden mahrum ettiği gibi, nihayet modası çoktan geçmiş şeyler giymeye de mahkûm etmiş. Çünkü bütçesinde, terzinin borcunu ödemekten, yeni yapılacak esvap için para bulmak imkânı kalmamış!

Babamı her nedense her zaman kahkahalarla güldüren bu maceraya ben o kadar gülemiyordum. Zaten, sonraları, ben Fahim Beyle biraz daha tanışarak, yavaş yavaş, bu hâdiseyi başka türlü tefsire koyulmuştum. Onun arkadaşları gülmekten katılırlarken dikkat edememiş olacaklardı. Ciddî bir terzi bu kadar büyük ölçüde bir yanlışlık yapamazdı. Fahim Bey bütün bunları ısmarlamayı kendine bir vazife saymış olmalıydı. Terzihane belki biraz mübalâğa ederek bu ısmarlama emrini üç beş takım ilâvesiyle tefsir etmiş olabilir ve onun da sesini çıkarmayarak kabul ettiği ancak bunlar olacaktı. Fakat bütün bu esvaplar yapılıp kocaman bir sandık içinde hep beraber gelince o kadar yer tutmuş ve başkaları bu hâle o kadar gülmüş olacaklardı ki, Fahim Bey de, fazla gös-

teriş meraklısı görünmemek lüzumunu kabulle, içinden tabiî ve haklı bulduğu bu israfı onlarla birlikte tenkit etmeye koyularak, terzinin kendi sözünü yanlış anlamış olduğu hikâyesini uydurmuş ve bu hâlin bir kurbanı diye gözükmeyi tercih etmiş olmalıydı. Yoksa, Londra Sefareti kâtibi tayin olunmasının hayalinde açtığı ufuk o kadar geniş ve ruhunda hâsıl ettiği tesir de o kadar şiddetli olacaktı ki, talihin bu cilvesine karşı o, elbette ancak böyle kocaman bir esvap sandığını doldurmakla mukabele edebilirdi. Ruhu hülyalarla şişkin olan Fahim Bey, vücudu üstünde böyle büyük bir terzinin esvaplarını duymaya muhtaç olmalıydı. Bundan sonra mesleğinde muvaffak olacağını daha ziyade ummuştur.

FAHİM BEYİN DOSYALARI

Bir aralık Fahim Beyin Galata'daki idarehanesinin kirasını birkaç ay ödeyemedikten ve han sahibinin mektuplarına cevap veremedikten sonra, "küçük adamlar" diye andıklarının yanlarında küçük düşmemek için kendi gidemeyerek uzak akrabalarından biri vasıtasiyle nihayet borcunu göndermiş ve eşyasını evine naklettirmiş olduğunu duymuştuk. O sırada daha neler duyduk!

Meğer, Fahim Beyin akrabasından olan bu, ismini unuttuğum adam, getirmeği üstüne aldığı dosyaları, kartonları, defterleri biraz karıştıracak olmuş ve bunların içinde gördüğü şeyler karşısında gözlerine inanmamış, hayretten şaşa kalmış!

Meğer, Fahim Beyin dosyalarında, Meşrutiyetin ikinci ilânından seneler evvel ve seneler sonra bütün şehir ve hatta bütün memlekette bahsi geçmiş, sanayi ve ticarete müteallik, büyük, küçük, koca İmparatorlukta para getirebilecek, kârla satılabilecek, bankalarla müştereken işletilebilecek, ormanlar, limanlar, vapurlar, fabrikalar, yollar, piyangolar, postalar, telli ve telsiz telgraflar, madenler, çiftlikler, şimendiferler, otomobiller, tayyareler, elektrikler, fenerler, devlete ait satılık emlak ve arazi, velhâsıl, hatır ve

hayale gelmiş veya gelmemiş ne kadar iş, ne kadar teşebbüs imkânı varsa, haklarında toplanan malûmat Türkçe ya Fransızca, gazete ve mecmua maktuası, haber ve makale, yazılı ya matbu, rapor ya proje, hep böyle arzular ve imkânlar hâlinde, başkalarından birer sır olarak saklanan dosyalarda ham altınlar gibi biriktirilmiş ve şimdi gözleri kamaştırıyormuş.

Fahim Beyin akrabası, yılların yan yana getirdiği, üst üste yığdığı bu dosyalara önce üstünkörü bakarken meşhur bazı eski projelere rastlayıp, hâlâ yapılmamış bazı işleri de hatırlayarak, dosya kelimesinin manasını gittikçe daha iyi kavramağa, gözlerinin önüne serili tasavvurları, hayalleri, ümitleri, temennileri birer hakikate bağlamağa, önce çocuk oyunları sanılırken, sahifeler kabarınca, ihtimalleri imkânlar hâlinde duymağa, her bir dosyayı bir para kazanma çaresi olarak görmeğe başlayınca başında hafif ve tatlı bir sarhoşluk duvar gibi olmuş. Bütün bu dosyaların, Fahim Bey için de, Saffet Hanım için de, her ikisinin uzak yakın akrabaları için de ve bu akrabalar arasında kendisi için de bir takım servet imkânları biriktirdiğini düşünmüş. Fahim Bey gibi ihtiyatlı, akıllı, malûmatlı ve meğer ne kapalı kutu bir adamın ancak bir sermayedarla karşılaştırılması lâzım geliyormuş. Birçok mütefekkirler yalnız düşünmekle iktifa ederler. Amele gibi öyle amelî adamlar da vardır ki, düşünemeyecekleri işler ellerine değer değmez, kurulu saatler gibi işlemeğe başlar. Artık bu işleri, istenilse bile, durdurmak mümkün olmaz. Yabancılar gelir, sizin de kâr edeceğiniz yeni bir iş için daha yine size ricalarda bulunurlar. İşleriniz arasına yeni bir iş daha katılır.

Fahim Bey, icraat sahasına geçememiş, fakat, bakın, her şeyi vaktinden evvel düşünüp, hatırlayıp nasıl hazır etmiş! Meselâ, şu bizim şirket işlerinin adamakıllı yola gireceğini, pek uzak olmayan hayırlı günlerde, Müdürümüze bir otomobil satın alınması

pek uygun olmaz mı? Elbette ki pek münasip, pek yerinde olur. Böyle mühim ve ciddî bir şirketin müdürü, sabah akşam, ticarethanesine ancak bir otomobille gidip gelmelidir. Onun vaktinin kıymeti bir otomobil masrafından kat kat üstündür. Peki, otomobil rastgele mi alınsın? Hangisi olursa olur mu?.. Bilâkis, gerekli otomobilin Avrupa veya Amerika malı olması kadar, en meşhur bir fabrikanın en son bir modeli olmasının da doğrudan doğruya şirketin menfaati, kendi kendine yapacağı reklâm bakımından, büyük ehemniyeti vardır. Binaenaleyh, en meşhur, en ciddî, en ziyade itimat telkin eden otomobil fabrikalarından biriyle, şimdiden muhabereye girişilmesi her cihetten faydalıdır. Ve sipariş mektupları, teklif mektupları, mukabil teklifler, kataloglar, çeşitli otomobil resimleri, bu nakil vasıtası hakkındaki sair malûmat bütün bir dosya teşkil eder. İşte, intihab etmiş göründüğü bir Rolls-Royce marka otomobil iştirasına ait dosya da, Fahim Beyin kıymetli dosyalarından biri sayılabilirmiş.

Fahim Bey, evinin misafir odasına karmakarışık yığılan dosyalarının, dağılan paketlerin, masa, kanepe, koltuklar, sandalyeler üzerindeki perişan manzaraları karşısında önce o kadar müteessir olmuş, saklama gücünü o kadar kaybetmiş ki, bunları, bir müddet, yerleştirip gizleyemeden, oldukları gibi açıkta bırakmış. O, ismini unutmuş olduğum akıabası da, bu işler dolayısıyla gelip gitmekte devam ettiği bu günler zarfında, her defasında odada kaldığı yalnız beş on dakika içinde bu dosyaları biraz daha karıştırdıkça, aman Yarabbi! bir de ne tuhaf şeyler bulmağa ve okumağa başlamış!

Meğer, Fahim Bey, yazıhanesinde uyumadığı ve kimsenin de gelmeyeceğine emin olduğu uzun saatlerde daha ancak kendi kafasında kurulmuş olan işini güya hakikaten işliyormuş gibi idare etmek oyununa kapılırmış! Bir sürü defterler tutar ve bunları açtı

mı derhal muhakemesinin bağlarından ve yoksul hayatının dertlerinden kurtularak muhayyel, fakat mes'ut bir âlemde yaşarmış. Bursa pamuklarını muhtelif piyasalara muvafık fiyatlarla teklif için ekseriyetle "Sadakatlû Efendim", yahut "Hakikatlû Efendim" diye başlamasını sevdiği birçok mektuplar yazarak bunları itina ile kopye defterine de geçirirmiş! Bunları şimdilik yazmakla iktifa ederek daha kimseye yollamadığı hâlde bunlara karşılık olarak kendi kendisine hitaben yine "Hakikatlû, sadakatlû Efendim" diye lakaplandırdığı cevaplar yazarmış! Bazen yine resen kendisine hitap eden birtakım alıcı mektupları yazar ve bunların da cevaplarını hazırlarmış: "Mektubunuzu alır almaz, gerçi bu yakınlarda müessesemize gelen siparişlerin çokluğu karşısında bir yenisini kabul edemeyecek vaziyette isek de sizin gibi eski bir müşteriyi tatmin etmeye isticalile..." Bütün bu siparişleri bir ayrı deftere kaydetmeyi unutmazmış. Böylece muhtelif defterlerde yürütülecek hesaplar cins itibarıyla çoğalır, miktar itibarıyla artar, işler ve günler o kadar Fahim Beyin gönlüne göre, öyle kârlı ve tatlı geçer ki, gelen mektuplarla bunlara yazılan cevaplar, gönderilen mektuplarla bunlara alınan cevaplar birbirinden leziz ve nefîs olur ve nice kartonlar bunlarla dolar, taşarmış.

Fahim Bey, işinin böyle her günde getirdiği kârların hesabını yevmiye defterine geçirir, sonra bunları itina ile bir defteri kebire nakledermiş. Fabrika zaman ile büyüdükçe çoğalan makine ve saire için bir demirbaş defteri bulundurur, gelen hiçbir makineyi bu deftere kaydetmeyi ihmal etmezmiş. Bir ayrı küçük defterde de bir sürü isimler yazılıymış. Bunlar şirket memurlarının ve idare meclisi âzalarının isimleriymiş ve bu defter Fahim Beyin ne kadar vefalı bir kalbi olduğunu ispat ediyormuş. Zira şirkete almayı vadetmiş bulunduğu her kim varsa -meselâ tahsillerine yardım etmiş olduğu kardeş çocukları, Reji odacısının oğlu ve kendilerine daha hiçbir vaitte bulunmamış olduğu tanıdıklarının birçokları -

meselâ ben de- bu defterde memurlar listesi arasında imişiz ve meselâ babam gibi bütün eski dostları da idare meclisi âzalarının birkaç kere değişmiş, yenileşmiş olan listesi meyanında kayıtlı bulunuyorlarmış. Bu, o kadar mühim ve dağdağalı bir işe lâzım olan daha nice yedek defterler kullanılır, müşterilerin adresleri için ayrı, banka hesabı için ayrı birer defter tutar, hesaplar muttasıl ve muntazaman çoğalarak bu defterlerin birinden diğerine geçermiş. Fakat böyle bir bereketin ortasında, talih güneşi başının üstünde parlamaktan bir an hâli kalmazken tedbirli Fahim Bey ihtiyatı yine bir an elden bırakmaz, bütün bu kalın ve büyük defterler hep kâr hesaplarıyla dolarken, o, ne olur ne olmaz, bir gün baş gösterebilecek buhranı karşılamak için varlığını ancak kendisinin bileceği ve öteki defterlerin hepsi de meydana çıktıktan sonra bile mahrem kalacak, daha küçük kıt'alı, daha mutena kaplı, kâğıtlarının etrafı da yaldızlı bir deftere büsbütün gizli tutulacak bir kâr hissesi kaydederek bu sonuncu ihtiyat akçesi tutarlarının hesabını da bu defterde yürütürmüş!

Bu küçük defterin mevcudiyetini duyunca bildiğim Fahim Beyi kolaylıkla tahayyül etmiştim: Kim bilir o, kaç defa asıl bu defterini en büyük bir haz ve gurur ile okşamıştı! Zira bu kendi ihtiyat duygusunun en ince, en parlak timsali, tecrübe ve rüşdünün en hatıra gelmez, en kâmil neticesi değil miydi? Muhakkak bütün hayali ve ümidi bu küçük gizli defterde sonuncu emniyetlerini buluyordu. Hakikate, ancak kafasında kurduğu ve içinde rahat ettiği hulyasını izaç etmeyecek kadar bir yer ayırıyordu. Onun kendisini hayal adamı telâkki edenlere cevabını teşkil ettiği için asıl bu defterini: "Beni hayalperestlikle itham edenler gelsinler de ihtiyatımın derecesini görsünler!.." diyen bir gururla okşadığına emin oluyordum. Birkaç defa onun bana maliye ve muhasebe işlerinde mütehassıs bir Kalavasi Efendinin meşhur olan ihtiyatın-

dan nasıl sitayişle, en büyük bir takdir ve tasvip hissiyle bahsetmiş olduğunu hatırlıyordum.

Dünya hâlidir. Şirketin beklenmez bir buhrana mâruz kalarak işlerinin kurtulması için mutlaka hazır para bulunmasının elzem olacağı bir gün tasavvur edilsin. Rakipler böyle fırsatları kollarlar. Bankalar şirketleri asıl böyle zamanlarda sıkıştırıp soymak isterler. İdare heyeti azalarının hepsinin yüzleri kapanık, kaşları çatık. Fahim Bey ise cümlenin hayretini mucib olan mütebessim bir çehre ile söz alıyor. Herkes dikkat kesilmiş. O: "Aziz arkadaşlar," diyor, "size karşı bir kusurumuzu meydana koyacağız. Bizim sizden bile gizli tuttuğumuz ve böyle kara bir gün için göz bebeğimiz gibi sakladığımız bir ihtiyat akçemiz daha vardır. İşte bu hazır para bizi bugünkü sıkıntılı vaziyetimizden tamamen kurtaracaktır!" O zaman herkesin yüzü gülüyor, gönlü ferahlıyor, eller çırpılıyor, bir alkış tufanı kopuyor: "İlâhî varol Fahim Bey!", "Artık bu kadarını Kalavasi Efendi bile düşünemezdi!" âvazeleri duyuluyor. İnsanın gözlerini yaşartacak bir manzara! Fahim Beyin o umumî sevince şimdiden iştirak ederek ve o gururu şimdiden duyarak bu küçük defter karşısında o müstakbel zafer için şimdiden gözlerinin yaşarmış olacağına hiç şüphe etmiyordum.

Bunlar, şüphe yok ki Fahim Beyin o kurak ve çorak gönlünü dolduran ve korkarak herkesten sakladığı gizli ve mahrem şiirleriydi. Şüphe yok ki, o bu defterleri tanzim ettiği, bu mektupları yazdığı ve kopyelerini çıkardığı zamanlar asıl tatmak için yaşadığı şiiri, ömrünün asıl lezzeti ve manası olan şiirini duymuş olacak ve demek ki o, bu yoksul günlerinde, o mahrem saadeti bol bol tatmış olacaktı. Yine şüphesiz, asıl evine gitmek için belki tramvay parası bulamadığı akşamlarda ciddiyetine daha hâlâ tamamen inanamadığı ve alışamadığı müziç hakikate dönmek için bu hesaplarını ve kitaplarını istemeye istemeye kapadığı

zamanlardır ki, öz hayatından ayrılarak kâbuslu bir rüya gibi karmakarışık ve manasız bir âleme düştüğünü duymuş olacaktır. Şimdi eski Reji İdaresindeki amirinin, vaktiyle kendisine, tekrar bir konsolosluğa dönmesini tavsiye ettiği zaman, o kadar alınıp kızmasının sebebi anlaşılıyordu. Bütün bu dosyalardaki projelerin ihtimalleri, imkânları ağır bastıkça, istikbal karşısında müstağni kalabiliyor ve kendisine konsolosluk gibi nisbeten küçük bir memuriyet ve az sayılabilecek maaşı teklif edilince büyük bir hayrete kapılıyor ve bütün nezaketi dahi hiddetini örtemiyordu.

REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Çalıkuşu. Reşat Nuri Güntekin'in 1922'de yayımladığı romanı.

Subay olan babasını çok küçük yaşta kaybeden Feride'yi teyzesi Notre-Dame de Sion Fransız Kız Lisesinde yatılı okutur. Çok yaramaz olan Feride'ye okulda "Çalıkuşu" adı takılmıştır. Yaz tatillerini teyzesinin Kozyatağı'ndaki köşkünde geçiren Feride, zamanla teyzezadesi Kâmuran'la sevişir ve nişanlanırlar. Düğün günü, çarşaflı bir kadın, gizlice Feride'yi görür ve bir mektup verir. Mektupta Kâmuran'ın İsviçre'de Münevver adlı hasta bir kızla ilişkisi olduğu ve ona evlenme teklif ettiği yazılıdır. Feride, kimseye haber vermeden köşkü terk eder; öğretmenliğe başvurur. Zeyniler köyünde başlayan öğretmenlik hayatı, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yıllarca devam eder. Güzel ve yalnız oluşu yüzünden çok sıkıntılı ve zor günler geçirir. Tek desteği, evlât edindiği Munise'dir. Zeyniler köyünde tanıdığı yaşlı, huysuz, küfürbaz, ters mizaçlı fakat altın gibi kalbi olan Dr. Hayrullah Bey'le Kuşadası'nda yeniden karşılaşır. Feride'yi himayesine alan yaşlı doktor, dedikodulan önlemek için onunla kâğıt üzerinde evlenir. Feride, öğretmenliğe başladığı günden itibaren bir günlük tutmuştur. Günlüğü bulan Hayrullah Bey, Feride'nin hazin hayat hikâyesini okur ve defteri saklar.

Hastalanan Hayrullah Bey, ölümünden sonra teyzesini ziyaret etmesini ve verdiği kapalı zarfı, açmadan, Kâmuran'a teslim etmesini vasiyet eder. Feride, büyük saygı ve sevgi beslediği doktorun vasiyetini yerine getirir. Hayrullah Bey'in mektubunu ve günlüğü okuyan Kâmuran, ertesi günü yola çıkacak olan Feride'yi bırakmaz, evlenirler.

Aşağıdaki parça, Feride'nin günlüğünden, ilk öğretmenlik yaptığı Zeyniler köyünü anlattığı kısımdır.

ÇALIKUŞU

Bugün, akşama doğru bir Çeçen arabasıyle Zeyniler'e geldim. Maarif Müdürü galiba yolları şimendifer yürüyüşüne göre ölçüyor. Çünük: "Nihayet iki saat" dediği yol tam sabahın onundan geceye kadar sürdü. Ne yapsın mübarek adamcağız! Kabahat kendisinin değil, kâh dağ yamaçlarına tırmanan, kâh kurumuş sel çukurlarına inen Zeyniler yoluna dişli şimendifer yaptırmamış olanların.

Hacı Kalfa ailesi, beni şehirden yarım saat uzaktaki bir çeşme başına kadar selâmetlemeğe geldi. Bütün aile, bir düğüne, daha doğrusu bir cenaze alayına gider gibi giyinmişti.

Arabanın hazır olduğunu haber vermeğe geldiği vakit az kaldı Hacı Kalfayı tanıyamıyordum. Beyaz peştemalını, taşlıklar, sofalar ve merdivenlerde kendine göre bir ahenkle sürüdüğü şıpşıp terliklerini çıkarmış, arkasına soluk çuhadan yakası kapalı uzun bir ceket, ayaklarına imam galoşları giymişti. Aziziye biçiminde kocaman bir kırmızı fes, saçsız başını kulaklarına kadar örtüyordu. Samatyalı Madamla, Haganuş'un ve Murat'ın tuvaletleri de onunkinden aşağı değildi.

İçinde çok acı saatler geçirmiş olmama rağmen küçük odamdan âdeta hüzünle ayrıldım. Mektepte bize bir şiir ezberletmişlerdi. İnsan, yaşadığı yerlerde beraber bulunduğu insanlara görünmez, ince tellerle bağlanırmış; varlık vaktinde bu bağlar gerilmeğe, kopan keman telleri gibi acı sesler çıkarmağa başlar, her birinin gönlümüzden kopup ayrılması bir ayrı sızı uyandırmış. Bunu yazan şair ne kadar haklıymış!

***

Bir tesadüf eseri olarak Manastırlı komşum da, benimle, aynı günde (B...) den ayrıldı. Fakat o, her hâlde benden çok daha acınacak bir vaziyette olarak...

Dün gece, çantamı hazırladıktan sonra, yatmıştım... Uykumun arasında iri iri konuşma sesleri işitiyor, fakat bir türlü kendimi açamıyordum.

Birdenbire korkunç bir gürültü ile yataktan fırladım. Sofada bir şeyler yıkılıp devriliyor, gecenin sessizliği içinde çocuk feryatları, boğuk hırıltılar, sille tokat seslerine karışıyordu. Uyku sersemliğiyle ilk aklıma gelen şey yangın oldu. Fakat yangına uğrayanlar her hâlde birbirlerini dövmezlerdi.

Dağınık saçlarım, çıplak ayaklarımla odadan fırladım ve feci bir dayak vakasıyla karşılaştım. Dev yapılı, palabıyık bir zabit, Manastırlı komşumu yerden yere sürüyor, çizmeleriyle çiğniyordu.

Çocuklar, bir ağızdan: "Anamız... Babam anamızı öldürüyor!" diye haykırışıyorlardı.

Zavallı kadın, her tekmeden, yılan gibi ıslık çalarak inen her kamçıdan sonra, inleyerek tahtaların üzerine yuvarlanıyor, fakat inanılmaz bir kuvvetle yine yerinden kalkarak zabitin dizlerine tırmaşıyordu: "Kulun, kurbanın olayım efendiciğim, öldür beni, lâkin bırakma, boşama!..."

Yarı çıplak olduğum için tekrar odama girmiştim. Zaten öyle olmasa da, elimden ne gelirdi?

Alt katta yatanlar da uyanmış olacaklardı. Aşağı sofadan ayak patırtıları, anlaşılmaz sesler geliyordu.

Sofanın tavanında bir aydınlık gezinmeğe başlamıştı. Merdiven aralığında Hacı Kalfanın çıplak başı barladı. Adamcağız, gü-

rültüyü işiterek uyanmış, bir teneke lâmba yakalayarak don, gömlek dışarı fırlamıştı.

İhtiyar odacı: "Ne ayıptır, ne rezalettir, otelde bu olur mu?!" diye bağırarak aralarına girmek istedi. Fakat zabit, Hacı Kalfa'nın karnına çizmeli ayağıyla öyle bir tekme savurdu ki, biçare âdeta kocaman bir futbol topu gibi havaya fırladı ve aralık kapıda sırt üstü odama yuvarlanarak çıplak bacakları havaya kalktı. Bereket versin ben, atik davranmış kollarımla adamcağızın kafasını yakalamıştım. Yoksa, çıplak kafa, kocaman bir balkabağı gibi tahtalara çarpıp patlayacaktı.

Uyku sersemliği, korku, şaşkınlık, sonra, Hacı Kalfanın hâli hep bir araya gelmiş, fena hâlde sinirlerini bozmuştu.

İhtiyar adam: "Vay aman"! Vay aman! Hay nalçasına tükürdüğüm katırı!" diye söylenerek ayağa kalkıyordu.

Fakat bu sefer ben, karyolanın üstüne düşmüştüm. Ömrümde başıma gelmemiş bir kahkaha krizi içinde bunalıyor, tıkanıyor, ellerimle yorganları burarak kavranıyordum. Artık, dışarda ne olup, ne bittiğini anlayacak hâlde değildim.

Sesler, gürültüler tamamıyle kesilip otel sükûnuna dönünceye kadar kendime gelemedim.

Vakayı sonradan bana anlattılar:

Manastırlı hanımın, arsız muhabbeti, nihayet kocasının canına yetmiş, zabit, ne pahasına olursa olsun kadını çocuklarıyla beraber memlekete göndermeğe karar vermiş. Bu gece, biletlerin alınmış olduğunu, ertesi sabah erkenden hazır bulunmasını söylemeğe gelmiş.

Manastırlı hanım, kolay kolay onun yakasını bırakmağa razı olur mu? Tabiî yalvarmağa, sırnaşmağa başlamış. Aralarında, kim

bilir, ne gibi sözler ve sahneler geçtikten sonra bu korkunç dayak faslı başlamış.

Belki iki saat sonra, tekrar uyumağa hazırlandığım sırada Hacı Kalfa, hafifçe kapıma vurdu: "Bak bakasın, hocanım, otelde başka kadın yok. Fakir hatuncağız bayılıp duruyor. Salt gülmek olmaz. Gel, dinini seversen şuna biraz bak. Adımız erkeğe çıkmış diye yanına giremiyorum. Geçtim olur ölür, mölür de başımız derde girer he!" dedi.

Kapı aralığında Hacı Kalfanın yüzünü görünce beni tekrar bir gülme aldı: "Geçmiş olsun!" demek istiyordum, fakat bir türlü kelimeler ağzımdan çıkmıyordu.

Hacı Kalfa, dargın dargın yüzüme baktı; yarı mahçup bir eda ile başını sallayarak:

"Gülürsün! Salt kıkır kıkır gülürsün. Ha çapkın seni! Şuna bak hele!" dedi.

"Gülüyorsun" kelimesini "gülürsün" diye o kadar tuhaf söylüyordu ki, şimdi bile gülmekten kendimi alamıyorum. Hemen bir saatten fazla dertli komşumla uğraştım. Zavallının vücudu yara, bere içindeydi. İkide bir bayılıyor, gözlerinin siyahı kaybolarak çeneleri kilitleniyordu.

Bir baygınla uğraşmak, ilk defa başıma gelen şey. Ne yapmak lâzım geleceğini kestiremiyordum. Fakat iş başa düşünce, insana öyle gayret geliyor ki...

Bu, her biri en aşağı beş dakika süren bayılmalarda kadıncağızın kollarını, vücudunu ovuşturuyor, kızına sürahiden su döktürerek ıslatıyordum. Alnı, yanakları, dudakları, birkaç yerinden çatlamıştı. Bu çizgilerden ince ince sızan kanlar düzgünlere, sürmelere karışıyor, kirli bir siyahlık alarak çenesine, göğsüne sızıyor-

du. Yarabbi, ne çok boya varmış bu yüzde!... O kadar su döktüğüm hâlde, bir türlü bitip tükenmiyordu.

O sabah, uyandığım vakit, karşı odayı boş buldum. Zabit, erkenden onu, çocuklarıyle beraber bir arabaya atarak götürmüş, komşum, gitmeden beni görmek, helâllık dilemek istemiş, fakat gece, kendi yüzünden uykusuz kaldığımı bildiği için uyandırmağa kıyamamış. Hacı Kalfa'ya selâm bırakmış ve tekrar gözlerimden öpmüş.

***

Arabada, gözüm Hacı Kalfa'nın yüzüne rastladıkça gülüyordum. O, bu yersiz neşenin sebebini anlıyor, dargın bir gülümseme ile başımı sallayarak:

— Gülürsün he! Hâlâ kıkır kıkır gülürsün he! diye bana çıkışıyordu.

Sonra, akşamki tekmenin dehşetinden bahsederek: "Tabanına tükürdüğüm katırı, anladın mı efendim, bir depti beni, karnımın içini karmakarışık etmiştir. Mirat, benden sana baba nasihati: Sen sen ol, karı koca arasına gireyim deme. Karı koca ipektir, araya giren köpektir" diyordu.

Bütün aile, küçücük arabanın içinde üst üste, şehrin dışındaki bir çeşme başına kadar gelmiştik.

Ayrılık yeri burasıydı. Hacı Kalfa, iki tıpalı şişeye hazırlamış olduğu sularını çeşmeden tazeledi ve ihtiyar arabacıma uzun uzadıya tembihler verdi. Samatyalı Madam, gözleri dolu dolu, bir gün evvelden benim için yaptığı çörekleri sepetime doldurdu.

Bana karşı tamamiyle lâkayt olduğunu zannettiğim vahşi Hayganuş, bir yerini incitmiş gibi birdenbire ağlamaya başladı. Hem de ne ağlayış! Kulağımda iki inci küpe vardı. Onları çıkararak Hayganuş'un kulağına taktım.

Hacı Kalfa, hediye için âdeta mahçup oluyor: "Yoo, hocanım, hediye dediğin para edecek şey olmamalı. Bunlar kıymetli inciler" diyordu.

Yine hafifçe güldüm. Kızının benim için döktüğü inciler yanında iki paralık kıymeti olmadığını nasıl anlatırsın bu saf adamcağıza!

Hacı Kalfa, beni tekrar arbaya bindirdikten sonra, derin derin içini çekti, elini göğsüne vurarak: "Tövbe olsun, hani şu ayrılık bana akşamki tekmeden ağır geldi doğrusu!" dedi.

Geceki hengâmeyi hatırlatan bu sözler beni bir kere daha güldürdü. Araba yürümeğe başlamıştı. O, hâlâ arkamdan parmağını sallıyor: "Gülürsün he çapkın, gülürsün!" diyordu.

Yol, şimdiden uzamağa başlamış olmayıp da gözlerimi görebilseydin, bu sözleri söylemeyecektin Hacı Kalfacığım.

***

Araba; inişli, yokuşlu dağ yollarına girmişti; kâh kurumuş sel çukurlarından geçiyor, kâh boş tarlaların, bozulmuş bağların kenarlarını takip ediyordu.

Seyrek fasılalarla tek tük köylülere, yorgunluktan inler gibi sesler çıkaran kağnılara tesadüf ediyorduk.

İnce bir bağ yolundan, eşkiya gibi korkunç kıyafetli, uzun bıyıklı iki jandarma geliyordu. Yanımızdan geçerken arabacıya:

"Selâmün aleyküm" dediler, dik dik bana baktılar.

Hacı Kalfa: "Yollar maşallah emindir amma, ne olur ne olmaz, peçeni kapa. Senin suratın öyle her yerde açılacak suratlardan değildir, anladın mı efendim?" demişti.

Uzaktan birisinin geldiğini görür görmez, hemen Hacı Kalfa'nın tembihini hatırlıyor, yüzümü kapıyordum.

Saatler geçtikçe yollara mahzun bir ıssızlık çöküyordu. Bu Çeçen arabalarının ince, yanık sesli çıngırakları var. İcat edenler ne iyi düşünmüşler. Yamaçlarda, derelerde uyandırdıkları uzak akisler insana âdeta bir teselli sesi gibi geliyor. Hele bir kayalığın içinden geçerken öyle sandım ki uzaklarda, şu yanmış gibi görünen kara taş yığınının öte tarafında görünmez bir yol var, ince sesli bir kadın, hıçkıra hıçkıra ağlayarak bu yolun içinde arkamızdan koşuyor.

Akşam yaklaşıyor, güneş, ağır ağır tepelere çekilirken boğazlara karanlık çökmeğe başlıyordu.

Yol, hâlâ bitip tükenmek bilmiyordu. Görünürde ne bir köy, hatta, ne bir ağaçlık...

İçimde, yavaş yavaş bir korku uyanmağa başlamıştı. Ya geceden evvel Zeyniler köyünü tutamazsam. Ya dağ başlarında yalnız kalırsam?

Arabacı, ara sıra durarak hayvanlarını dinlendiriyor, insanla konuşur gibi onlarla konuşuyordu.

Bir taşlığın ortasında, yine böyle bir mola vermesinden istifade ettim:

— Daha çok var mı? diye sordum. O, ağır ağır başını sallayarak cevap verdi:

— Geldik.

Bu adam, yaşlı bir insan olmasaydı, benimle eğlendiğini hükmedecektim.

— Nasıl olur, dedim, Allah'ın kırındayız. Görünürde köy falan yok.

İhtiyar adam, arabadan çantalarımı çıkarmağa çalışarak cevap verdi:

— Na, şu patikadan ineceğiz. Zeyniler, buraya beş dakika çeker. Araba yolu yok.

Taşların arasından minare merdiveni gibi dik bir yoldan inmeğe başladık. Aşağıda akşamın alacakaranlığı içinde kapkara bir servilik, etrafı çitle çevrilmiş, çıplak bahçeler arasında tek tük kulübeler, tahta evler görünüyordu.

İlk bakışta Zeyniler bana, hâlâ yer yer dumanları tüten bir yangın harabesi gibi göründü.

Köy deyince gözümün önüne yeşillikler arasında eski Boğaziçi yalılarındaki güvercinliklere benzeyen sevimli, şen manzaralı kulübeler gelirdi. Hâlbuki bu evler, çökmeğe yüz tutmuş, simsiyah viranelerdi.

Yıkık bir değirmenin önünde abalı, sarıklı bir ihtiyara rastgeldik, kaburga kemikleri soyulmuş zayıf bir ineği ipinden sürüye sürüye bu evlerden birine doğru götürmeğe çalışıyordu. Bizi görünce durdu, dikkatli dikkatli bakmağa başladı. Bu ihtiyar hoca, Zeyniler muhtarı imiş. Arabacı, onu tanıyordu. Birkaç kelime ile benim kim olduğumu anlattı.

Belden büzmeli, bol siyah çarşafım, sımsıkı peçemle genç olduğumu anlamak mümkün değildi. Böyle olduğu hâlde muhtar efendi, beni fazla süslü bulmuş olacak ki, tuhaf tuhaf baktı, sonra ineğini çıplak ayaklı bir çocuğa teslim ederek önümüze düştü. Köyün dar sokakları içine girmiştik. Evleri şimdi daha iyi görebiliyordum. Hani Kavak'larda önüne ağlar serilmiş, yağmurdan çürüyüp kararmış, Boğaz rüzgârlarından bir yana çarpmış, viran balıkçı kulübeleri vardır; bu evler, ilk bakışta onları hatırlatıyordu.

Altlarında dört direkten ibaret ahırlar, üstlerinde asma merdivenle çıkılan bir iki oda. Her hâlde, Zeyniler şimdiye kadar işittiğim ve resimlerini gördüğüm köylerden hiç birisine benzemiyordu.

Etrafı tahta perdelerle çevrilmiş bir bahçenin kırmızı kapısı önünde durduk. Yapraklarına varıncaya kadar siyah görünen bu köyde gördüğüm ilk renk; bu kırmızı tahta oldu!

Muhtar yumruğuyla kapıyı çalmaya başladı. Her vuruşunda kapı yıkılacak gibi sarsılıyordu.

İlk defa ağzımı açmağa cesaret ederek:

— İçerde kimse yok galiba, dedim.

Muhtar başını sallayarak cevap verdi:

— Hatice Hanım akşam namazını kılıyor olmalı. Az bekleyeceğiz.

Arabacının beklemeğe vakti yoktu; çantaları kapının önüne bırakarak bizden ayrıldı.

Muhtar abasının eteklerini toplayarak yere çömeldi. Ben, bavulumun kenarına iliştim, konuşmağa başladık.

Bu Hatice Hanım, pek Müslüman bir kadınmış. Tarikate de mensupmuş. Köyün ölüsüne, dirisine o yetiştirmiş. Mevlitleri o okur, gelinlerin yüzüne o yazar, sekeratta bulunan hastaların ağzına son zemzem damlasını o akıtır, kadın cenazelerini o yıkayıp yaşmaklarmış.

Muhtar Efendi, her hâlde medrese falan görmüş bir adama benziyordu. Fırsattan istifade ederek bazı nasihatler vermek istediğini anladım. Usul-i cedidin aleyhinde bulunmuyor, fakat yeni mekteplerin din derslerini ihmal ettiklerinden şikâyet ediyordu.

Şimdiye kadar buradan birkaç hocanım geçmiş; fakat nafile, hiçbirisinin Kur'an-ı Kerim'e, İlmihâle kâfi derecede vukfu yokmuş.

Bu Muhtar Efendi, Hatice Hanımdan hoşnutluk getiriyordu. Ben, bu dersleri yine bu saliha, âkıle, âbide hatuncağıza bırakarak

kendim başka dersler okutursam köyü daha ziyade memnun edermişim.

Ben, bu nasihatleri dinlerken içeriden bir nalın tıkırtısı gelmeğe başladı. Muhtar Efendi ile ayağa kalktık. Kapının arkasında bir kol demiri şıngırdadı, kalın bir ses:

— Kimdir o? diye bağırdı.

— Yabancı değil, Hatice Hanım, (B....) den bir hocanım geldi.

Bu Hatice Hanım, iri yapılı, kocaman yüzlü, biraz kamburu çıkmış, yetmişlik bir ihtiyardı. Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti. Meşin gibi sert, esmer yüzünün buruşukları arasında inanılmayacak kadar taze ve canlı gözleri, bembeyaz dişleri vardı. Peçemin arkasından yüzümü görmeğe çalışarak: "Safa geldin, hocanım buyurun!" dedi.

Bahçeden sokağa çıkmak yasakmış gibi bir eliyle kapıya dayayıp öteki eliyle çantalarımı aldı; sonra, tekrar kapıyı demirliyerek önüme düştü.

O, önde, ben arkada bahçeden geçtik. Maarif Müdürü Beyin büyük fedakârlıklarla müceddeden ihya ettiği mektep binası da öteki evlerin eşi idi. Yalnız, alt kattaki direklerin etrafını henüz kararmağa vakit bulamamış tahtalarla çevirmişler, dershane hâline koymuşlardı.

Kapıdan gireceğim vakit Hatice Hanım, kolumu yakaladı: "Dur kızım" dedi.

Ben, birdenbire ürktüm.

O, dudaklarının ucuyla okudu kısa bir duadan sonra:

— Haydi kızım, besmele çek de evvelâ sağ ayağını at, dedi.

Alt kat, zindan gibi karanlıktı. İhtiyar kadın, beni elimden tu-

tarak dar bir taşlıktan geçirdi, eskilikten basamakları oynayan karanlık bir merdivenden çıktık. Yukarıdaki kat; viran bir sofa, bir de yüksek pencerelerinin tahta kepenkleri sımsıkı kapalı kocaman bir odadan ibaretti. Maarif Müdürünün müjdelediği muallim dairesi.

Hatice Hanım, bavulu yere bıraktı, odanın bir köşesinde dolap vazifesi gören eski ocağın içinden bir lâmba çıkarıp yaktı.

— Oda, bu sene boş kaldığı için tozlanmış. Yarın sabah erkenden temizlerim inşallah.

Bu zavallı kadın, mektebin eski hocasıymış. Maarif İdaresi, mektebi bu şekle soktuğu zaman onu sokağa atmağa acımış, iki yüz elli kuruşla burada alıkoymuş. Yarı hoca, yarı hademe gibi bir şey. Artık, ben nasıl istersem öyle çalışacakmış.

Kadıncağızın benden korktuğunu anlıyordun. Hesapça ben, onun amiriydim. Bile bile kimseye fenalık yapacak bir kız olmadığımı birkaç kelimeyle anlattıktan sonra dairemi seyretmeğe başladım.

Eskilikten delik deşik olmuş kirli kaplamalar, yağmurdan çürümüş, tahtaları sarkmış simsiyah bir tavan, bir köşede içine kırık dökük konmuş ocak, ötede çarpık bir kerevet. Demek bundan sonra, hayatım bu odada geçecekti!

Havasız bir mahzene düşmüş gibi göğsüm tıkanıyor, ellerim, ayaklarım üşüyordu.

— Kuzum Hatice Hanım, bana yardım et de şu pencerelerden birini açalım, dedim kendi kendime beceremeyeceğim galiba.

İhtiyar kadın, benim işe el sürmeme taraftar değildi. Uğraşa uğraşa kepenklerden birini açtı. Manzarayı görünce tüylerim diken diken oldu.

Karşımda korkunç bir mezarlık vardı. Tepelerinde, hâlâ akşam ışıkları sönmemiş serviler, sıra sıra mezar taşları, daha aşağıda sazlıklar içinde donuk donuk parlayan su birikintileri.

İhtiyar kadının derin bir göğüs geçirdiğini işittim:

— İnsan, sağlığında alışmalı, kızım, hepimizin gideceği yer orası, dedi.

Bu söz, bir tesadüf müydü, yoksa haberim olmadan bu manzara karşısında bir korku ve telâş mı göstermiştim? Fakat hemen kendimi topladım. Cesur olmak lâzımdı. Âdeta, şen denecek bir kayıtsızlıkla:

— Demek burada bir mezarlık var, bilmiyordum, dedim.

— Evet kızım; Zeyniler kabristanı. Eski zamanda kalma. Şimdi cenazeleri başka yere görmüyorlar, burası tarih gibi bir şey. Ben, Zeyni Babanın fenerini yakmağa gidiyorum, şimdi gelirim.

— Zeyni Baba kim, Hatice Hanım?

— Himmeti hâzır, nâzır olsun, bir mübarek zat, na şuradaki servinin altında yatar.

Hatice Hanım, yavaş sesle dualar fısıldayarak merdivene doğru yürüdü. Ben, şimdiye kadar, böyle şeylerden ürktüğümü bilmiyorum. Fakat bu dakikada, servi kokularıyla dolu bir karanlık odada yalnız kalmak bir ürkeklik veriyordu.

İhtiyar kadının arkasından koştum:

— Ben de geleyim mi sizinle? dedim.

— Gel kızım, daha iyi olur. Gelir gelmez, Zeyni Babayı ziyarete gelirsen daha makbule geçer.

Mektebin arka kapısından mezarlığa girdik, taşların arasından yürümeğe başladık.

Bazı ramazan ve bayram arifelerinde teyzelerim beni Eyüp'teki aile mezarlığımıza götürürlerdi.

Fakat ben, ölümün hazin ve ürkütücü bir şey olduğunu ilk defa bu karanlık Zeyniler mezarlığında duydum.

Taşlar, benim gördüğüm mezar taşlarından büsbütün başka şekildeydi. Dizi dizi asker safları gibi muntazam yüksek, dimdik, tepeleri düz, bedenleri simsiyah taşlar. Yazılar okunmuyordu. Yalnız, başlarında birer küçük "Ya Rab" kelimesi seçiliyordu.

Küçüklüğümde bir masal dinlemiştim. Bilmem hangi küçük sultanı kaçırmak için uzak bir dağın arkasından bir eski zaman ordusu geliyormuş. Askerler, gündüzün mağaralara saklanıyor, geceleri yol yürüyorlarmış. Karanlıkta görünmemek için tekmil vücutlarını siyah kefenlere sarıyorlarmış.

Böylece aylarca zaman yol gittikten sonra, tam şehri basacakları gece Allah küçük sultana acımış, karanlıkta sinsi sinsi ilerleyen bu siyah kefenli gece ordusunu taşa çevirmiş.

Bu sıra sıra dizilmiş siyah taşlara bakarken o eski masalı hatırladım: "Sakın burası o korkunç ölüm askerlerinin taşa döndüğü masal memleketi olmasın!" diye düşündüm.

— Bu Zeyniler kimlermiş Hatice Hanım?

— Ben de bilmem, kızım, bu köy, eskiden onlarınmış. Şimdi mezarlarından gayri bir şeyleri kalmamış. Himmetleri hâzır, nâzır olsun, erenlerdenmiş. Zeyni Baba, bunların en büyüğü. Kimsenin iyi edemediği hastaları, buraya getirirler. Ben, bir kötürüm kadın bilirim ki, buraya sırtta getirdiler, ayaklarıyla yürüye yürüye gitti.

Zeyni Babanın türbesi, mezarlığın en nihayetinde, kocaman bir servinin altında idi. Hatice Hanım, her gece, ona üç kandil ya-

karmış. Birisi servinin dalına, birisi kapının iç tarafına, öteki de sandukanın başına.

Türbe toprağın içine gömülmüş bir mahzendi. Zeyni Baba, bu mahzende, yedi sene güneş aydınlığı görmeden çile doldurmuş. Öldüğü vakit mübarek cesedine kimse el sürememiş. Üstüne, bir sanduka yapmışlar.

Hatice Hanım, kandillerden ikisini yakmıştı. Mahzene inen birkaç basamaklı merdiveni göstererek:

— Haydi kızım, içeri girelim, dedi.

Ben, bu basamakları inmeğe cesaret edemiyordum. Arkadaşım tekrar döndü:

— Haydi kızım, buraya kadar geldikten sonra girmezsen günah olur. Gönlünde ne dileğin varsa Zeyni Baba'dan iste!...

Yüreğim hazan yaprağı gibi titreyerek merdivenleri indim. Mezara indirilen ölülerde, eğer bir parça his olsaydı, mutlaka bu dakika benim duyduğum şeyi duyarlardı. Göğsüme ıslak, soğuk bir toprak kokusu doldu.

Zeyni Babanın sandukası yeşil boyalı bir çinko ile örtülmüştü. Sonradan, Hatice Hanımın anlattığına göre, bütün ömrünü kanaat ve sefalet içinde geçiren Zeyni Baba, öldükten sonra, üzerinde süslü ve işlemeli örtüler istememiş. Ara sıra öteden, beriden gönderilen örtüler bir hafta dayanmıyor, parça parça çürüyüp eriyormuş.

İhtiyar kadın, hafif fısıltılarla dualar okuyarak evliyanın başındaki kandile yağ koydu, sonra bana döndü:

— Köyde birisi öleceği vakit, Azrail aleyhisselâm, evvelâ Zeyni Babaya misafir olur, o vakit bu ışık kendi kendine söner. Şimdi kızım, Zeyni Babadan isteyeceğini iste, dedi.

Dizlerim kesiliyor, artık ayakta durmağa takatım kalmıyordu. Ateşler içinde yanan alnımı, Zeyni Babanın serin pûşidesine dayadım: Dudaklarımdan ziyade yaralı kalbimle söyler gibi yavaş yavaş: "Zeyni Babacığım, dedim, ben, küçük, cahil bir Çalıkuşu'ndan başka bir şey değilim. Sana nasıl yalvarmak lâzım geldiğini bilmiyorum. Kusuruma bakma. Senin hoşuna gidecek şeylerden hiçbirini bana öğretmediler. İşittim ki, sen yedi sene güneş görmeden, burada çile doldurmuşsum. Sakın, sen de, insanların zalimliğinden, vefasızlığından kaçmış olmayasın? Babacığım, senden büyük bir şey isteyeceğim. Bu yedi sene içinde elbette güneşlerin, rüzgârların hasretini çektiğin zamanlar olmuştur. Seni o dakikaların acısına katlandıran o melek sabrından bana da ver. İnlemeden, ağlamadan çilemi doldurayım!..."

Odamda yalnızım. Hatice Hanım, erkenden beni bıraktı. Mektebin alt katındaki bodrum gibi izbesine çekildi. Orada, gece yarısına kadar ibadet eder, tesbih çekermiş.

İki saatten beri lâmbanın ışığında bu satırları yazıyorum. Dışarıdan, uzak bir su sesi geliyor, ara sıra tavanda tıkırtılar oluyor. Ensemde hafif bir üşüme hissi ile kulak veriyorum. O vakit, harap binanın içinde, daha başka sesler duymağa başlıyorum. Merdiven tahtaları yavaşça gıcırdıyor, sofada insanlar fısıldaşıyor gibi gizli gizli sesler uyanıyor.

Çalıkuşu, haydi, yat artık. Gecenin içinde gizli gizli söyleşen bu seslerden korkma. Onlar, ne kadar zalim olsa, "*Sarı Çiçekleri*"ne yetim teyze kızlarını çekiştiren dudaklar kadar sana fenalık edemez.

***

Zeyniler, 20 Kasım

Bu sabah hesap ettim. Ben, Zeynilere geleli, aşağı yukarı, bir

ay olmuş. Bu bir ay, bana şimdi on yıldan daha uzun görünüyor. Şimdiye kadar defterime bir şey yazmak istemedim. Daha açıkçası bundan korktum.

İlk günlerin titiz ümitsizliği içinde, kim bilir, ne münasebetsiz şeyler yumurtlayacaktım? Hâlbuki artık buraya alışmağa başladım. Sör Aleksi'nin hiç dilinden düşürmediği bir söz vardı: "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felâketlerin son bir ilâcı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikâyet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar."

Çalıkuşu, bu sözleri daima gülümseyerek dinlerdi. Hâlbuki şimdi onları doğru buluyor ve gülmeğe cesaret edemiyorum.

Zeyniler'deki bir ay içinde öyle saatlerim oluyordu ki, bunalıyordum: "Uğraşmak beyhude! Daha fazla dayanamayacağım" diyordum. İşte o zaman, Sör Aleksi'nin bu peygamberce sözleri imdadıma yetişiyordu. İçim kan ağlarken gülmeğe, şarkı söylemeğe, ıslık çalmağa başlıyordum. O kadar ki, kalbim, nihayet bu neşenin yalanına inanıyor, suya konan kuru çiçekler gibi titreye titreye canlanmağa başlıyordu.

Sonra etrafımda yaşayan şeylerde teselli aramağa koyuldum. Elime geçirdiğim taze bir yaprağı yanağıma, dudaklarıma sürüyor, bahçede bulduğum cılız bir kedi yavrusunu göğsüme bastırıyor, nefeslerimle ısıtıyordum. Daha olmazsa kendi kendime: "Feride, aptallığın lüzum yok. Biraz gayret. Biliyorum ki, yaşamak için artık güler yüzden, cesaretten başka sermayen kalmamıştır." diyordum.

Bu neşenin uydurma, uçucu bir şey olduğu malûm. Varsın öyle olsun. Kapalı bir mahzende sızan bir ışık parçası, yıkık bir duvarın taşları arasında açmış cılız bir çiçek, her şeye rağmen bir varlık, bir tesellidir.

Bugün cuma, mektep yok. Birkaç günden beri yağan yağmurlar durdu. Sonbahar, dışarıda son bir ayrılık bayramı yapıyor. Uzaklardaki sıra dağlar, sazlıktaki sular da güneşe karşı gülümsüyor gibi... Hatta, serviler, mezar taşları bile korkunç sertliklerini kaybetmiş gibi görünüyorlar. Kendimi derin derin yokluyorum, görüyorum ki, alışmağa, hatta bu karanlık ve can sıkıcı memleketi biraz da benimsemeğe ve sevmeğe başlamışım.

***

Geldiğim ertesi sabahı derse başlamıştım. Bu ilk gün, hayatımın en unutulmaz bir günü olarak yaşayacaktır.

Maarif Müdürünün, büyük fedakârlıklarla yenileştirdiği dershaneyi şimdi, sabahleyin daha iyi gördüm. Burası, her hâlde eski bir ahır olacaktı. Yalnız, altına tahta döşemişler, pencereleri genişleterek, cam çerçeve taktırmışlardı.

Ocak bacaları gibi kapkara görünen duvar kaplamalarında tepe aşağı takılmış bir harita ile bir iskelet levhası, bir çiftlik ve bir yılan resmi sarkıyordu. Bunlar da her hâlde yeni ders aletleri olacaktı.

Dershanenin bahçe tarafındaki duvarının dibinde —ahır zamanından kalma— bir hayvan yemliği vardı ki, kaldırmağa lüzum görmemişler, üstüne bir tahta kapak çakarak bir nevi dolap haline getirmişlerdi.

Çocuklar, yemeklerini, kitaplarını, mektepte yakılmak için kırlardan getirdikleri çalı çırpıyı buraya saklarlarmış.

Hatice Hanım, bu dolabın başka bir vazifesi olduğunu da söyledi. Öteden beri dayaka uslanmayan yaramazları bunun içine hapsederek adam edermiş. Muhtarın, Vehbi isminde bir küçük oğlu varmış ki, hemen bütün zamanını bu sandığın içinde geçirirmiş. Bu çocuk, bir yaramazlık yaptığı zaman kendiliğinden dola-

ba girer, tabuttaki cenaze gibi sırt üstü yatar ve yine kendi eliyle kapağı kaparmış.

Ben, hayretle:

— Muhtar Efendi buna bir şey demiyor mu diye sordum.

Hatice Hanım, başını salladı:

— Muhtar, memnun oluyor. Aferin sana Hatice Hanım. İyi ki aklıma getirdin. Bizim evde de bir dolap var. İnşallah, hınzırı yaramazlık ettiği zaman ben de onun içine kapatayım, diyor.

— Güzel terbiye usulü! Mektepte erkek çocuk da var mı?

— E, var iki, üç tane. Büyücekleri Garipler köyündeki erkek mektebine gönderiyoruz.

— Garipler köyü nerede?

— Şu karşı ağaran kayaların ardında.

— Yazık değil mi çocuklara, karda kışta oraya kadar nasıl gidip geliyorlar?

— Onlar yola alışıktır, yağmursuz havalarda bir saate bile kalmadan giderler. Sade yağmurlu, çamurlu, karlı havalarda biraz zorluk çekiyorlar.

— Peki, niçin onları da burada okutmuyoruz?

— Kadın, erkek bir arada okur mu?

— Onları erkekten mi sayacağız?

— Elbette kızım, on ikişer, on üçer yaşında koca delikanlılar.

Hatice Hanım, biraz durdu, dilinin altında bir şey vardı ki, söylemeğe çekiniyordu. Nihayet cesaret etti:

— Hele şimdi hiç caiz olmaz!

— Neden?

— Sen pek genececik bir hocanımsın da ondan, kızım.

İstanbul'da bir: "Horozdan kaçan namuslu kadın" tâbiri vardır. Bizim Hatice Hanım, tam o cinsten bir insan olacaktı. Cevap vermeğe lüzum görmeyerek başka şeylerle meşgul oldum.

Büyük fedakârlıklarla meydana gelen levazımdan mühim bir kısmı da beş tane eski biçimli hantal mektep sırası idi. Fakat tuhafı şu ki, bunları kullanmağa lüzum görmeyerek dershanenin bir köşesine atıvermişlerdi.

— Neye böyle yaptınız. Hatice Hanım? dedim.

— Ben yapmadım, eski hocanım yaptı kızım, dedi. Çocuklar, böyle yerlere oturmağa alışmışlardır. Minare gibi şeyin üstünde adamın zihnine ders girer mi? Hocanım müfettiş falan gelir diye büsbütün atmağa da korktu. Çocuklar, mektebe geldikleri vakit evvelâ oraya oturtuyoruz. Sonra ders okuyacakları zaman şuradaki hasırın üstüne indiririz.

İhtiyar kadına, bana yardım etmesini söyleyerek hasırı kaldırdım. Yerleri temizledikten sonra, sıraları dizerek bir sınıf hâline getirdim.

Hatice Hanımın çehresinden memnun olmadığı anlaşılıyordu, fakat bana karşı koymağa cesaret edemiyor, ne dersem yapıyordu. Ben, ellerim toz, toprak içinde bu işleri bitirmeğe çalışırken talebelerim de birer birer sökün etmeğe başlamışlardı.

Zavallıların kıyafeleri öyle sefil ve perişandı ki, hemen hiçbirisinde çorap, potin yoktu. Başları, eski püskü bez parçalarıyla sımsıkı kundaklanmış, çıplak ayaklarındaki nalınları şakırdata şakırdata dershanenin kapısına kadar geliyorlar, orada nalınlarını çıkarak yan yana diziliyorlardı.

Çocuklar, beni görünce birdenbire ürkmüşlerdi. Utana utana kapıdan bakıyorlar, kendilerini çağırdığım zaman kollarıyla yüz-

lerini kapıyorlar, yahut kapının arkasına saklanıyorlardı. O kadar ki, bazılarını bileklerinden tutarak yarı zorla sınıfa sokmağa mecbur oldum.

Yanıma geldikleri zaman gözlerini sımsıkı yumarak öyle bir el öpüşleri vardı ki, gülmemek için kendimi zor zaptediyordum.

Besbelli, köyün bir âdeti olan bu öpücüklerden her biri gülünç bir ahenkle şaklıyor ve elimin üzerinde hafif ıslaklık bırakıyordu. Yavrucakları kendime ısındırmak için her birine bir iki hoş kelime söylüyordum. Fakat onlar, mümkün olduğu kadar tatlı bir sesle, sorduğum sualleri —insanı mahçup edecek kadar inatçı bir sükûnetle — cevapsız bırakıyorlar, yalnız birçok naz ve niyazdan sonra adlarını söylemeğe razı oluyorlardı.

"Zehra, Ayşe, Zehra, Ayşe, Zehra, Ayşe."

Aman yarabbi! Bu köyde ne çok Ayşe ve Zehra vardı. Hiç de gülecek hâlde olmamama rağmen, aklıma tuhaf şeyler geliyordu: Meselâ bir müfettiş gelse de talebelerimi tanımak istese: "Dokuz Ayşe ile on iki Zehra var!" diye çabucak işin içinden çıkacaktım. Sonra, kolaylık olmak için, Ayşeleri dershanenin bir tarafına, Zehraları öteki tarafına oturtmak, bahçede top oynatırken (çünkü teneffüslerde bu çocukları muhakkak eğlendirecektim) Ayşeler bu yana, Zehralar şu yana, diye gruplar yapmak mümkündü.

Kendimi tutamayarak gizli gizli eğlenmeye başlamıştım. Yeni gelen kız çocuklarına: "Kızım, sen Zehra mısın, yoksa Ayşe mi?" diye soruyor ve çok kere umduğum cevabı alıyordum.

Yumruk yüzlü bir küçük kız, hepsinden cesur çıktı. Kara gözlerini yüzüme kaldırarak: "Sen ne biliyorsun benim adımı?" diye hayret etti.

Talebelerimi birer birer sıralara oturtuyor, yerlerini bellemelerini tembih ediyordum. Zavallıların hâli görülecek şeydi. Bir tür-

lü sıralara yerleşmesini beceremiyorlar, ağaç dalına, yahut asma çardağına oturmuş gibi garip vaziyetler alıyorlardı.

Yanlarından ayrıldığım zaman göz ucuyla bana bakıyorlar, tuhaf bir surette salanan kirli bacaklarını —kabuğuna çekilen kamlumbağalar gibi— yavaş yavaş çekerek altlarına alıyorlardı. Ne yapalım, yavaş yavaş alışacağız.

Bir şey pek tuhafıma gitmişti. Utana sıkıla yanıma gelen, gözlerini kapıyarak el öpen, köylü gelini gibi nazla ağızlarından bir kelime alınabilen bu çocuklar, kitaplarını açar açmaz dik bir sesle bağıra bağıra okuyorlardı. Sınıf kalabalıklaştıkça gürültü artmağa başımı iyiden iyiye sersemletmeğe başlamıştı.

Hatice Hanıma:

— Her zaman böyle bağıra çağıra mı çalışırlar? Buna dayanılır mı? diye sordum.

O, biraz hayretle yüzüme baktı:

— Elbette kızım! Mektep bu. Keser vurmadan ağaç yontulur mu? Ne kadar ses çıkarırlarsa, ders o kadar zihinlerinde yer eder, diye cevap verdi.

Sınıf, hemen hemen dolmuştu. Mektebin tek güzel ve yeni eşyası olan hoca kürsüsüne, kuvvetle elimi vurdum. Lâkırdı söyleyerek, sessiz çalışmalarını tembih edecektim. Fakat benim gürültümü merak edip başını kaldıran bile olmadı. Hatta taşlanmış bir arı kovanı gibi uğultu, bilâkis, daha fazla arttı:

"Euzübillâhi, ebced, hevvez, huti, cim üstün ce, cim esre ci".

Çocukları yola getirmek için, her hâlde epeyce sıkıntı çekeceğim anlaşılıyordu. Fakat neticede muvaffak olacağıma hiç şüphem yoktu.

Hatice Hanıma:

— Bugün, sen yine bildiğin gibi okut, Hatice Hanım. Ben, sınıfı nizama sokmadan derse başlayamayacağım, dedim.

İhtiyar kadın, şüpheli bir bakışla:

— Biz ne gördükse, onu okutuyoruz, kızım. Sizin bildiklerinizi bilmeyiz, ne yapalım, mektepli değiliz ki, dedi.

Kadıncağızın ne demek istediğini sonradan anladım. Hatice Hanım, kendisini imtihana çektiğimi zannetmiş. İki yüz elli kuruş aylığını kaybetmekten öyle korkuyordu ki...

Havanın açık olmasına rağmen kızlardan birkaçı başları eski peştemallarla örtülü olarak mektebe gelmişlerdi. Hatice Hanıma bunların niçin böyle yaptıklarını sordum.

O, hemen her sualim gibi buna da hayretle cevap verdi:

— İlâhî kızım, bunlar koskoca gelinlik kızlar. Sokakta baş açık gezecek değiller ya.

Aman yarabbi, bu on, on ikişer yaşındaki solucan gibi soluk, renksiz çocuklar mı yetişkin kız! Ben, hakikaten çok tuhaf bir yere düşmüşüm.

Böyle olmakla beraber bir dereceye kadar sevindim. Bunlara gelinlik kız diyenler bana elbette evde kalmış ihtiyar kız gözüyle bakacak, kimse artık çocuk diye eğlenemeyecektir.

En geç mektebe gelenler erkek çocuklardı. Bu delikanlılar, büyük adam gibi ev işi görürler, kuyudan su çekerler, inek sağarlar, dağdan odun taşırlarmış.

Hatice Hanım, onlara, biraz dışarıda durmalarını söyledi, sonra mahçup mahçup:

— Galiba başörtüsünü unutmuşsun kızım, dedi.

— Buna lüzum var mı?

— E, hakçası aranırsa var. Ben, karışmam ya, baş açık ders okutmak günah olmaz mı?

"Biliyorum" demeğe utandım, hafifçe kızararak: "Gelirken başörtüsünü almayı unuttum da" diye bir yalan söyledim.

Hatice Hanım:

— Peki kızım, ben sana temiz bir tülbent vereyim, dedi. Odasında açılıp kapanırken çıngır çıngır öten bir sandıktan yeşil bir yemeni çıkarıp verdi.

Başa gelen çekilecek, ne çare! Yemeniyi saçlarımın üstüne attım, iki ucunu İstanbul sokaklarında fal bakan Çingene kızları gibi çenemin altından iliştirdim.

Pencerelerden birinin kapalı kepengi, önündeki camı soluk birendam aynasına benzetmişti.

Belli etmeden pencerenin önüne gittim, kendimi seyretmeğe başladım. Ben, mektep hocası olduktan sonra, kendime bir kıyafet düşünmüştüm. Fikrime göre bir hoca, vazife başında başka kadınlar gibi giyinemezdi.

İcadım çok sade idi. Dizkapaklarıma kadar siyah parlak satenden bir gömlek, belde kayış bir kemer, kemerin altında mendil ve not defteri için iki küçük cep.

Yalnız bu siyahlıkları biraz açmak için beyaz ketenden geniş bir yaka. Ben, uzun saçı hiç sevmem, fakat hoca olduktan sonra, başımı böyle bırakamazdım.

Bir aydan beri, saçlarımı uzatmağa başladığım hâlde, henüz omuzlarıma inememişlerdi.

İlk ders için bu dediğim tarzda giyinmiş, saçlarımı aksilik edip alnıma düşmesinler diye sıkı sıkıya fırçalamıştım. Parlak siyah gömleğimin, fırçadan kurtulur kurtulmaz isyana başlamış kısa

saçlarımın üstünde bu yeşil tülbent, o kadar tuhaf duruyordu ki, gülmemek için, âdeta dudaklarımı sıkıyordum.

***

Kendilerinden kaçmak için saçlarımı Hatice Hanımın yeşil tülbentiyle örttüğüm delikanlı talebelerimi takdim edeyim:

Evvelâ, fare gibi sandıkta vakit geçiren küçük Vehbi, hakikaten eğlenceli bir fındık sıçanı. Boncuk gibi kara, parlak gözleri, küçük kurnaz yüzü, sivri çenesiyle mektebin en şeytan çocuğu...

Topaç gibi yusyuvarlak, ak gözlü, parlak dişli, kıpkırmızı ağızlı, kuzgunî siyah bir Arap: Cafer Ağa... (Kendisine, sadece Cafer diyenlere mektepte cevap vermemekle iktifa eder, fakat sokakta taş atarmış.)

On yaşında, iskelet gibi kuru, çiçekbozuğu, süzgün kirli çehreli, küçük dişli bir çocuk: Aşur.

Nihayet, sınıfın en ehemmiyetli siması: Hafız Nuri, on yaşındaymış, fakat yüzü yetmişlik bir ihtiyar gibi buruşuk. Çenesinin altında yeni kapanmış bir sıraca yarası ki, dal gibi boynun çıplak kalmasına sebep olmuş. Kirpiksiz patlak gözleri, beyaz sarığının altında yumurta biçiminde bir kafa, hulâsa, para ile gösterilecek acayip bir mahlûk.

***

Hatice Hanım, o sabah, taze taze mezarlıktan kesilmiş uzun değnekleri yanına yerleştirdikten sonra, birer birer çocukları yanına çağırmaya, derslerini okutmağa başladı.

O, ders verirken ötede kıyametler kopuyordu.

Sör Aleksi, sınıfta gürültümüzden rahatsız oldukça, mum gibi sarı parmaklarını birbirine geçirir, berrak mavi gözlerini bir Meryem tasviri saflığıyla gökyüzüne kaldırarak: "Bana bir Kalver azabı çektiriyorsunuz!" derdi.

Sınıftaki bütün gürültülerin, yaramazlıkların ele başısı olan Çalıkuşu, sana ettiklerini acı acı çekmeğe başlıyor. Bu sersem edici gürültünün önünü almak, talebelerimi sessiz çalışmağa, sınıfta verilen bir dersi hep birden dinlemeğe alıştırmak için iki hafta uğraştım.

Neyse, emeğin boşa gitmedi. İlk günlerde bütün gayretime rağmen çocuklarla başa çıkamıyordum. Hatice Hanımın sınıfta yılan gibi, ıslık çalan taze değnekleri'nden sonra, sesim onlara öyle hafif geliyordu ki...

Bazı canına yetiyor: "Gel Hatice Hanım" diye dışarıya bağırıyordum. Onun, küpe binerek havalarda uçan masal cadısı gibi, dershaneye girmesi bana yardım ediyordu.

Nihayet, bu gürültüyü, yavaş yavaş söndürmeğe muvaffak oldum. Şimdi, sınıf daha sakin. Çocuklar, yavaş yavaş söz anlamağa başlıyorlar. Hatta, onlar ne kadar bağırırlarsa dersin o kadar kuvvetle zihinlerine yerleşeceğine inanan Hatice Hanım bile memnun. İkide bir de: "Hay Allah razı olsun kızım, kafacığını dinlendi" diyor. Fakat, benim istediğim, sade bu değildi. Onlara biraz hayat ve neşe de vermek istiyordum. İşte bu, bir türlü kabil olacağa benzemiyor.

Bu köyün evleri, sokakları, mezarları gibi çocuklarında da siyah bir neşesizlik var. Renksiz dudakları gülmek ne olduğunu bilmiyor, durgun gözleri ağır bir melâl içinde ölümü düşünüyor gibi. Ben bile yavaş yavaş onlara benzemeğe başlamıyor muyum? Eskiden ölümü ben başka türlü düşünürdüm: İnsan elli sene, altmış sene, hulâsa istediği kadar, yorgunluktan bitap düşünceye kadar gezer, koşar, eğlenir. Sonra, gözleri tatlı bir uyku ihtiyacıyla mahmurlaşmağa başlar. O vakit bembeyaz temiz bir yatağa uzanır. Yeni başlayan uykuların hafif sarhoşluğu içinde gülümseye gülümseye sönüp gider. Güneşe karşı parlayan beyaz mermerler

üstünde kucak kucak çiçekler... O mermerlerdeki küçük yalaklardan su içmeğe gelmiş birkaç kuş... İşte ölüm denince benim gözümde böyle sevimli ve hemen hemen neşeli bir hayal uyanırdı. Şimdi, onun acı lezzetini, ödağacı ve servi kokuları içinde dilimle tadıyor, ciğerlerimle kokluyor gibiyim!

***

Çocukların bu kadar ağır ve neşesiz olmalarına Hatice Hanımın da hayli yardımı dokunmuş. Bu kadıncağız, hocanın vazifesini, kalplerde dünya emelini söndürmek diye öğrenmiş. Her fırsatta yavrucakları ölümle yüz yüze getiriyor. Duvarlardaki birkaç tabiiye levhasını sırf bu maksatla mektebe gönderilmiş sanıyor. Meselâ:

"Bu dünya fânidir, kimseye kalmaz!

Yürü dünya yürü, ahir zamandır!"

kabilinden korkunç bir ilâhî okuttuktan sonra iskelet levhasını ortaya koyuyor: "Yarın biz ölünce etlerimiz böyle çürüyecek, kemikler böyle kuruyacak!" diye ölümün dehşetini ve kabir azaplarını anlatmağa başlıyor.

İhtiyar kadına göre, öteki levhalar da aşağı yukarı aynı şeyi ifade etmektedir. Meselâ çiftlik resmini gösterirken: "Allah bu koyunları kullarım yesin de bana ibadet tesin diye yarattı. Koyunları kör boğazımıza ziftleniyor da, Allah'a borcumuzu ödüyor muyuz? Ne gezer! Amma, yarın toprağa girdiğimiz vakit, bakalım ne cevap vereceğiz?" yolunda bir şeyler söylüyor ve tekrar ölümün tasvirine geçiyor.

Yılan levhasına gelince; Hatice Hanım, onu Şahmeran diye tanıtmış. Hasta olan köylülerin isimlerini yılanın karnına yazmak suretiyle, onların tedavisine de çalışıyor.

Evet, bu biçare çocukları bir parça neşelendirmek güldürmek için ne maskaralıklar yapıyorum.

Fakat, emeklerim boşa gidiyor.

Mektebe teneffüs usulünü de koyduk. Çocukları yarım saatte, bir saatte bir bahçeye çıkarıyorum, eğlenceli, meraklı oyunlar öğretmeye uğraşıyorum. Nedense, bir türlü bunlardan tat duymuyorlar. O vakit, çaresiz onları kendi hâllerine bırakarak bir köşeye çekiliyorum.

Bu mihnet çekmiş, yaşlı başlı insanlara benzeyen yorgun çehreli, donuk gözlü kız çocuklarının en büyük eğlenceleri bahçenin bir köşesine toplanıp ölüm, tabut, teneşir, zebanî, kabir gibi korkunç kelimelerle dolu ilâhiler okutmaktan ibaret! Hele bir tanesi var ki, tüyler ürpertiyor.

Onlar seslerini titrete titrete hep bir ağızdan:

"Haramiler gibi soyarlar seni,

Bir kuru tabuta koyarlar seni,

Zalim ölüm sana çare bulunmaz."

diye ulaşırlarken gözümün önünden sıra sıra cenaze alayları geçiyor.

Çocuklarımın en sevdikleri eğlencelerden biri de cenaze oyunudur. Ekseriya, uzun öğle teneffüslerinde oynanan bu oyun âdeta bir tiyatro piyesi gibidir ve başlıca aktörleri Hafız Nuri ile Arap Cafer Ağadır.

Cafer Ağa, hastalanıyor; kız çocuklar, etrafına toplanarak Kur'an okuyorlar, ağzına zemzem akıtıyorlar.

Küçük, akı çok gözlerini beleıterek ruh teslim edince kızlar feryat ederek çenesini bağlıyorlar. Sonra Cafer Ağayı teneşirde yıkıyorlar.

Çocukların, kırık bir kapı tahtasını yeşil başörtülerle süsleyerek meydana getirdikleri tabutun korkunç bir sahici tabuttan farkı yok.

Hafız Nuri'nin dik, meşum bir sesle salâ vermesi, ezan okuması, cenaze namazı kıldırması tüyler ürpertecek bir şey. Hele mezar başında: "Ya Cafer İbn-i Zehra!" diye bir talkın verişi var ki, gece rüyalarıma giriyor.

Dediğim gibi, bu memleketin havasında insan, ölümü âdeta kokluyor. Hele geceler... Onların vehimlerine, korkularına dayanmak daha müşkül!

Gecenin birinde dağda çakallar ulumağa başladı. Fena hâlde ürktüm. Ne olursa olsun Hatice Hanımın odasına inmek istedim.

Fakat, bu küf kokulu, bodrum gibi odanın kapısını açınca, gördüğüm manzara bana, çakalların sesinden bin kat daha korkunç geldi.

İhtiyar kadın, baştan başa beyazlara bürünmüş, bir seccadenin üstünde kendinden geçmiş gibi, boğuk bir sesle bir şeyler okuyarak, iki yana sallanarak esmâ tesbihi çekiyordu.

***

Burada sevmeğe başladığım üç şey var:

Birisi, penceremin altındaki akar çeşme ki, hiç durmayan sesiyle yalnızlık gecelerimde, âdeta bana arkadaşlık ediyor.

İkincisi, küçük Vehbi: Hatice Hanımın saltanatı zamanında ömrünü sandığın dibinde sırtüstü ceza çekmekle geçiren çocuk. Ben, bu afacana iyiden iyiye abayı yaktım. Buradaki çocukların hiçbirine benzemiyor. (K) ları (C) gibi telâffuz ederek öyle serbest, şen bir konuşması var ki...

Vehbi, bir gün bahçede küçük, parlak gözlerini süze süze yüzüme bakıyordu:

— Ne bakıyorsun Vehbi? dedim.

Hiç çekinmeden:

— Sen güzel cızmışsın be. Ağama alıvereyim seni. Bizim gelinimiz ol. Ağam, sana pabuçlar, entariler, taraklar alıverir.

Vehbi'nin her hâli iyi, hoş amma, bir türlü beni saymıyor. O kadar ki, azarladığını, yavaşça ince kulağını çektiğim zaman bile bana ehemmiyet vermiyor. Mamafih, belki de bunun için onu bu kadar seviyorum.

Vehbi, bu münasebetsizliği de yapınca kaşlarımı çattım.

— İnsan, hocasına öyle lâkırdı söyler mi? İşitirlerse senin ağzını yırtarlar, dedim.

Çocuk, benim sâflığımla eğlenir gibi:

— Yağma mı var, başcasına söyler miyim? dedi.

Aman yarabbi, bu parmak kadar köylü çocuğu neler biliyordu!

Aynı fütursuzlukla devam etti:

— Sana İstanbul'lu yence derim, cestane çetiriveririm, ağam senin boynuna altınlar tacar.

— Senin yengen yok mu?

— Var amma, o cara cız, onu da coban Hasan'a veririz.

— Senin ağan ne iş görür?

— Candarma.

— Candarma ne yapar?

Vehbi, düşüne düşüne başını kaşıdı; sonra:

— Canavurları çeser, dedi.

Vehbi'nin hoşuma giden bir hâli de, kibir ve inadıdır. O, kocaman bir erkek kadar kafa tutmasını bilir. Derste yanlışını çıkardı-

ğım vakit hem utanır, hem kızar. Bir türlü yanlışını düzeltmek istemez. Daha üstüne varacak olursam isyan eder, istihfafla yüzüme bakarak:

— Sen, sarı kısmısın, aklın ermez, der.

Üçüncü sevdiğime gelince; o, kimsesiz bir küçük kızdır. Derse başladığımın, galiba beşinci sabahı idi. Sıralara göz gezdirirken birdenbire kalbim tatlı bir heyecanla çarptı. En arka sıranın ucunda, beyaz denecek kadar uçuk sarı saçlı, duru beyaz tenli, melek gibi güzel çehreli bir kız çocuğu, inci gibi dişleriyle bana gülümsüyordu.

Bu çocuk kimdi? Birdenbire nereden çıkmıştı?

Elimle işaret ettim.

— Yanıma gel bakayım, dedim.

Bir kuş hafifliğiyle yerinden atladı. Benim, mektepte yaptığım gibi, sıçraya sıçraya yanıma geldi.

Yavrucak, son derece fakirdi. Ayakları çıplak, saçları darmadağınıktı. Arkasındaki rengi kaybolmuş basma entarinin yırtıklarından beyaz, nazik teni görünüyordu.

Minimini ellerini tuttum:

— Yüzüme bak küçük, dedim.

Korka korka başını kaldırdı, kıvırcık kirpiklerinin arasında iki lâcivert göz kapladı.

Zeyniler'de çektiğim ıstırap beni ağlatmamıştı. Fakat, bu yarı çıplak çocuğun gözleri, kırmızı ağzının içinde iki inci dizisi gibi gülen dişler, o dakikada kendimi tutmasaydım, beni hıçkıra hıçkıra ağlatacaktı.

Hafifçe çenesini okşadım, bütün kızlara sorduğum gibi, ona da:

— Senin adın Zehra mı küçük, yoksa Ayşe mi dedim.

O, temiz İstanbul telâffuzu, inanılmayacak kadar tatlı bir sesle:

— Benim adım Munise, hocanım, dedi.

— Sen, bu mektepte mi okuyorsun?

— Evet, hocanım.

— Niçin kaç gündür gelmedin?

— Abam göndermedi hocanım, işimiz vardı. Bundan sonra gelirim.

— Senin annen yok mu?

— Abam var hocanım. (Munise, ablaya aba diyordu.)

— Annen ne oldu?

Küçük kız, gözlerini önüne indirdi, sustu. Bana öyle geldi ki, bu çocuk kalbinde, bilmeden bir gizli yaraya dokundum.

Daha ziyade ısrar etmeyerek başka bir şey sordum.

— Dün akşam üstü türkü söyleyen sen miydin Munise?

Bir gün evvel civar bahçelerden birinde ince bir çocuk sesinin türkü söylediğini işitmiştim. Bu sese, öyle tatlı, burada işittiğim seslerden o kadar başka idi ki, başımı pencereye dayayarak gözlerimi kapamış, birkaç dakika kendimi başka yerlerde, adını anmak istemediğim vefasızlık memleketlerinde sanmıştım.

Türkü söyleyen bu küçük kızdan başkası olamazdı.

Munise, utana utana başını salladı:

— Bendim hocanım, dedi.

Çocuğu yerine gönderdikten sonra derse başladım. Kendimde bir fevkalâdelik hissediyordum.

Bu küçük kız, bana ılık bir ilkbahar güneşi gibi tesir etmişti. Karlar içine gömülmüş kuş yuvalarına düşen sarışın bir ışık parçası...

Yuvanın soğuk neşesizliği içinde başını kanatlarının arasına saklayarak titreyen hasta ve küskün Çalıkuşu, yavaş yavaş canlanmağa, eski şenliğini tekrar bulmağa başlıyordu. Vücudumun hareketlerine tuhaf bir oynaklık, sesime, söyleyişime hareketli bir âhenk geliyordu.

Ders verirken gözlerim gayriihtiyarî ona dönüyordu. O da bana bakıyordu. İnci dişlerinde tatlı bir gülümseme, lâcivert gözlerinde dudaklarıma sürünürcesine hissettim bir muhabbetle annelik hissini ben, ömrümde ilk defa bugün duydum.

Yalnız yaşamağa mecbur olduğuma göre, bari böyle birküçük kızımolsaydı! Yazık, bu, bana nasip olmayacak.

Munise hakkında Hatice Hanımdan pek az şey öğrenebildim: "Abam" dediği kadın üvey annesiymiş. Babası ihtiyar bir orman memuru imiş, ikinci karısını bu köyden aldığı için tekaüt olduktan sonra beş, on kuruş tekaüt aylığı sayesinde geçinip gidiyorlarmış.

Hatice Hanıma dedim ki:

— Anlatışına göre, ailesinin hâli, vakti pek fena değil, niçin bu çocuğa bakmıyorlar?

İhtiyar kadın, kaşlarını çattı:

— O kadar baktıklarına şükür, başkası olsa sokağa atardı.

— Niçin?

— Bu kızın annesi fena kadın, kızım, aklımda kalmadı, beş yıl evvel mi ne, bir jandarma mülâzimiyle kaçtı. Bu kızcağız daha pek küçüktü. Ondan sonra, zabit de onu bırakıp başka memleket-

lere gitmiş. Kadın, dilenince delikanlılar dağa kaldırmışlar, hâsılı kötü oldu gitti.

— Olabilir, Hatice Hanım, amma, bu çocuğun ne kabahati var?

— Daha ne yapsınlar? Öyle kadının çocuğuna dibâ kumaşları giydirecek hâlleri yok ya, dedi.

Munise, her gün mektebe gelemiyordu. Sorduğum vakit:

— Abam çamaşır yıkattı, abam tahta sildirdi, abama odun toplayıverdim dağdan, gibi cevaplar veriyordu.

Bu çocuğa, arkadaşları pek iyi bir gözle bakmıyorlardı. Sınıfta onu daima kendilerinden uzak tutuyorlar, fırsat buldukça gizli gizli canını yakarak ağlatıyorlardı. Bunda biraz benim de kabahatim vardı. Küçük kıza karşı duyduğum sevgiyi gizleyememiştim. Sınıfta onu okşadığımı, bahçede yanıma alarak konuştuğumu görenler fena fena bakıyorlardı.

Bir gün, Munise'nin mektep bahçesinde ağladığını: "Ne yapıyorum ben size, yapmayın!" diye yalvardığını duydum ve kendimi göstermeden pencereden baktım. Kızlar, çeşmeden ağızlarına su dolduruyorlar. Munise'yi kovalayarak bu suyu üstüne püskürtüyorlardı. Çocuk, ağlaya ağlaya köşeden köşeye kaçıyor, elleriyle yüzünü, gözünü, boynunu saklamağa çalışıyordu.

O ağır ve korkak tavırlı, durgun bakışlı kızla, yaralı ceylânı kovalayan av köpeklerine dönmüşlerdi. Kara bacaklarının üstünde sert bir çeviklikle sıçrıyorlar, leş kargaları gibi vahşî çığlıklar koparak etrafında dönüyorlardı. Küçük kızı kâh köşelere sıkıştırarak, kâh toprakta yuvarlayarak avurtlarını şişirerek suyu yüzüne, yırtık entarisinin yarı açık bıraktığı göğsüne fışkırtıyorlardı.

Aklım başımdan gitmişti. Deli gibi odadan fırladım. Öyle konuşuyordum ki, sağ ayağım merdivenin küçük tahtalarından biri-

ni çökerterek içine geçti. Ben, bahçeye çıktığım zaman muharebenin şekli değişmiş bulunuyordu. Munise'ye, kendi gibi küçük, fakat çetin bir yardımcı çıkmıştı: Küçük Vehbi.

Bu dokuz yaşındaki yaramazın kahramanlığını unutamayacağım. Vehbi, çeşmeden akan suların biraz ötede meydana getirdiği çamur batağına girmiş, bir ördek gibi çırpınıyor. Munise'ye hücum edenleri korkunç bir çamur yağmuruna tutuyordu. Kolları, ayakları, yüzü çamurdan simsiyah kesilmiş. İnce sesi, kızların yaygaraları arasında keskin bir düdük gibi ötüyordu.

— Cavurun kızları, bırakın kızı be. Hepinisi çeserim!

Kızlar, bu hücum karşısında gerilemeğe mecbur oldular. Munise'yi yarı baygın bir hâlde kucağıma aldım, odama götürdüm.

Bu güzel, küçük kızı, kollarımda sıkarken duyduğum şeyleri söylemek mümkün değil. Kalbimin derinliklerinde gizli bir pınar kaynıyar gibi, göğsüme sıcak bir şeyler iniyor, bütün vücudumu, gözlerimi ıslatan, nefesimi kesen, ılık, baygın bir lezzet sarıyordu.

Ben, bu sarhoşluğu bir kere daha duydum gibi geliyor. Fakat acaba nerede? Ne vakit?

Şimdi, bunları yazarken kalbim duruyor, gözlerimi uzaklara dikerek düşünüyordum. Evet, nerede? Ne vakit? Bu, her hâlde eski bir rüyanın hatırası olmalı. Çünkü, bu uzak, silik hayalde, rüya gibi aklım almayacağı şeyler var. Kendimi havaların boşluğu içinde uçar gibi görüyorum. Etrafımda sert hışırtılarla yüzüme, saçlarıma sürünerek akan bir yaprak seli var. Acaba nerede? Yok yok, yalan, ben ömrümde böyle şeyi ilk defa hissettim.

***

Talebelerimi o gün, biraz ihmal ederek Munise ile meşgul ol-

dum. Fırtınalarla örselenmiş zambaklara benzeyen, güzel vücudunu, beyaz denecek kadar açık sarı saçlarını temizledim.

Biçare, hemen on dakika, için için ağlamakta devam etti. Ah, bu göz yaşları. Bana öyle geliyordu ki, onlardan dökülen damlalar, kızın küçük yüzüne değil, benim kalbimin içine sızıyor.

Çocuğun, yavaş yavaş emniyetini kazanıyordum. Ben, ona eski entarilerimden birini alelâcele küçültüp dikerken o, bir kedi yavrusu gibi, eteklerime sokuluyor, ıslak gözleriyle derin derin yüzüme bakıyordu.

Vakitsiz ve haksız bir mihnete uğramış bütün çocuklar gibi, Munise'de de büyük bir insan hâli var. Benim daha bir iki aydan beri anlamağa başladığım bazı şeyleri o, çoktan öğrenmiş. Evet, üç küçük kardeşinin kahrını hep o çekermiş. Böyle olduğu hâlde, abasını bir türlü memnun edemez, her gün birkaç kere dayak yermiş.

Bir hafta evvel bahçeye, komşunun ineği girmiş. Munise, onu kovmağaya uğraşırken, en küçük kardeşi salıncaktan düşmüş. Abası onu bir temiz dövdükten sonra ahıra kapamış. İki gün kuru ekmek kırıntılarından başka birşey vermemiş.

Munise, bana, fildişleri gibi beyaz teninde mor lekeler, çürükler gösteriyordu. Bunlar, hep o dayağın izleriymiş.

Dayanamadım:

— Peki Munise dedim, baban sana acımıyor mu?

Cahilliğime acır gibi, derin derin yüzüme bakıp gülümseyerek:

— O bana acıyor, ben de ona acıyorum dedi, ikimizin de elimizde bir şey yok ki...

Bu sözleri söylerken, öyle bir göğüs geçirmesi, iki elini açarak

bu minimini avuçlardaki çaresizliği, öyle bir göstermesi vardı ki, yüreğimi eritti.

Bebek oynar gibi seve seve, sevine sevine uğraşarak Munise'yi süsledim. Küçük kıza, bir el aynası içinde kendisini gösterdiğim vakit, sevinçten kıpkırmızı oldu. Pembe bir kurdele ile iki yandan örülmüş saçlarına, lâcivert yünlüden kısa entarisine, uzun siyah çoraplarına, bir yabancı seyreder gibi korka korka bakıyordu.

Sonradan anladığıma göre, Munise'nin süsü günlerce Zeyniler köyünde dedikodu sermayesi olmuş. Bazıları benim iyiliğimden hoşlanmış. Fakat birçok kimse de memnun kalmamış. Anası dağlarda gezen bir yılan yavrusuna, bu kadar merhamet fazla imiş. Sonra, süsün bu derecesini günah sayanlar, çocuğu annesinin gittiği fena yola sapmağa bir teşvik addedenler de bulunmuş.

Zavallı Munise, pembe kurdelesinden kısa etekli lâcivert entarisinden, siyah çoraplarından hevesini alamadı.

Üvey annesi, bu elbiseleri kim bilir, ne düşünerek sandığa kaldırmış. Çocuk, iki gün sonra aynı yırtık entari içinde mektebe geldi.

Munise, mektebe pek seyrek uğruyor. Hele üç günden beri hiç görünmedi. Bakalım, yarın küçük Vehbi'den ona dair havadis isteyeceğim.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU

Naim Efendi, II. Abdülhamit ricalinden olup yıllarca devletin önemli görevlerinde bulunmuş, II. Meşrutiyet önesinde emekliye ayrılarak Cihangir'deki konağına çekilmiş kusursuz bir Tanzimat efendisidir. Kızı Sekine Hanım, damadı Servet Bey, torunları Senih.ı ve Cemil ile emekliliğin tadını çıkarmak niyetindedir. Ne var ki geçen yıllar ve büyüyen torunlar onun bu hayallerini yıkmakla kalmaz; üstelik onlar, atadan kalma bir han, bir yalı ve bir miktar nakit parayı da gösteriş tutkusu ile hı vurup harman savururlar. Sıra oturdukları konağa gelmiştir. Aslında Naim Efendinin böylesine bir servetten yoksulluğa adım adım itilmesinde canından çok sevdiği torunu Senlha'nın rolü büyük olmuştur. Çünkü dedesinin aşırı sevgi ve şefkati ile şımarıkça büyüyen bu genç kız, batılı yaşayışa özenmemesi ve Avrupa hayranlığı ile konak hayatının dejenere olmasını hızlandırmış; hesapsız davranma ve harcamalarla dedesinin varını yoğunu eritmede etken olmuştur. Önce konak içinde başlayan batılı yaşayışa özenme, sonra konak dışına taşmış, bu genç kızın sevdiği adam Faik Bey ile birlikte Avrupa'ya kaçması ile orada doruk noktaya ulaşmıştır. Senlha'nın Avrupa'ya kaçması Naim Efendiyi iki yönden yıkmıştır. Birincisi maddîdir, önemlidir, ikincisi ahlâkîdir, en feci olanı da budur, kısacası Naim Efendi'nin yıkılışıdır. Öte yanda Servet Bey'in konaktan ayrılma kararı ve Şişli'de bir apartmana taşınmaları, Naim Efendiyi derin bir yalnızlık duygusuna iter; üstelik hastalıkları da artmıştır. Bir de buna kardeşi Selma Hanım'ın konağın kiraya verilmesi konusundaki ısrarları eklenir. Oysa, Naim Efendi'nin konaktan çıkması ölmesi demektir. Konak ve Naim Efendi, iki köhne yapı, bu yapıda özdeşleşir. Bu acılı günlerinde onun tek dostu kız kardeşinin torunu Hakkı Celis'tir.

Hakkı Celis, içten içe Senlha'ya tutulmuştur. Bu tutku, genç kızın sorumsuz yaşayış tarzı karşısında nefrete dönüşür ve genç adam, bu yüzden, daha doğrusu o çevreden, Çanakkale Savaşlarına katılma kararı ile uzaklaşır. Oradan İstanbul'a bir gelişinde Hakkı Celis, Naim Efendi ile

buluşur ve Seniha üzerine konuşurlar. Artık Naim Efendi, tam anlamıyla kendi dünyasına terk edilmiş ve unutulmuş bir zavallı ihtiyardır. Öte yandan Hakkı Celis, son gelişinde Seniha'nın duygusal durumunu görür, bu acı ile katıldığı son savaşta şehit olur.

KİRALIK KONAK'TAN

Naim Efendi, bin zahmetle yerinden kalktı; yatağının kenarlarına, karyolasının demirlerine tutunarak kapıya doğru yürümeğe çalıştı; fakat tam bu sırada kapı açıldı, birçok başlar bir anda içeriye uzandı, Naim Efendi beyaz pike takkesi, beyaz entarisiyle boylu boyuna ayakta duruyordu. Kadınlar hep bir ağızdan bir çığlık kopardılar; kapıyı açmalarıyla kapamaları bir oldu; şimdi, koridordan şu sesler duyuluyordu:

— Üstüme iyilik sağlık, bir mevta, kefeni içinde dimdik ayakta duruyor.

— Ayol, ne diyorsun, mevda değil, tıpkımezardan çıkmış bir kadit...

— Evet, sanki bir kadide beyaz bir entari giydirmişler.

— Lâkin, ben gördüm, kımıldıyordu; kımıldıyordu, vallahi kımıldıyordu.

Naim Efendi, can evinden vurulmuş bir hâlde, yatağına atıldı. Evet, o, bu terbiyesiz ve iz'ansız kadınların, bu çığlıklarla birbirlerine anlattıkları gibiydi. Hâlâ kımıldanışı, hâlâ ses çıkarışı, bakışı, gülüşü, ağlayışı, nihayet hâlâ düşünüşü, hissedişi tabiatın en şayanı hayret, hatta en korkunç hâdiselerinden biri değil miydi? Kendi kendine:

"—Cebin herif, cebin herif! Artık ölsene!" dedi ve hıçkırıkları birbiri ardı sıra boğazını tıkadı.

Naim Efendinin son senelerdeki bu fecaatini herkesten ziyade gören, hisseden Hakkı Celis idi. Hayatta şöyle dursun, bütün okuduğu romanlarda bile bu kadar trajik bir ihtiyar simasına tesadüf etmemişti; bu adam, ona, gittikçe bir şeye alâmet veya bir şeyin timsali gibi görünmektedir. Eski meverrihler milletlerin hayatında zuhur edecek büyük hâdisata gökte ve yerde birtakım harikulâde hâdiselerin tekaddüm ettiğini söylerler. Eğer bu doğru ise, Naim Efendi de yeni başlayan devrin eşiğindeki müthiş ve muannit hayaletlerden biridir. Hiç şüphesiz, arkamızda bıraktığımız mazinin son feryadı ve önümüzde hissettiğimiz uçurumun ilk ürpertisi Naim Efendidir. Bundan başka, Hakkı Celise göre Seniha'nın büyük babası aynı zamanda, hem bir ceza, hem de bir cezadide idi. Bir ceza idi, arkasında bıraktığı âleme karşı; bir cezadide idi, kendisini karşılayan bedbaht ve avare zürriyet, önünde.... Bugün Naim Efendinin damarlarında işleyen zehir, dün, kendinin ve kendi gibilerin elleriyle kendi bahçelerine ekilmiş zakkumun tohumundan ve üsaresindendi, İstanbul'da, parmakla sayılmaya başlayan o Osmanlı konaklarından birini, Naim Efendinin konağını, böyle hafif bir ökçe darbesiyle tâ esasından yıkıveren, mahlûk, hiç şüphesiz herkesten ziyade Naim Efendinin eseri idi.

O kadar necabet ve salâbetle başlayan o büyük Tanzimat cereyanı döne doşala, nihayet İstanbul'un ortasına Seniha gibi bir kadınla, Faik Bey gibi bir erkek örneği bırakıp geçmişti. Türk dehasının yaptığı bu son medeniyet tecrübesi de gelmiş ve gelecek nesillere acı bir imtihan olmaktan başka bir şeye yaramamıştı.

Hakkı Celis kendi kendine diyordu ki: "Naim Efendinin hıçkırıkları ile Seniha'nın kahkahalarındaki mana bir değil, midir? Bu, her iki ses de biten bir şeyi ifade etmiyorlar mı?

Bu genç, yığınlarla yaşamağa başladığı gündenberi milletlerin hayatını, bahtını, kendi hayatından, kendi ruhundan ve kendi bahtından bin kat daha ziyade tetkike şayan bulmaktadır.Gittikçe görüyor ve anlıyor ki, ne "Benim sevincim", ne "Benim elemim" dediği şeyler ona kendi kalbinden gelen şeyler değildir; kendi kalbi bir boş kadehtir ki, binlerce eller, onu bin kere doldurup, bin kere boşaltıyor; bir koğuşta yüzlerce kişiyle yatıp kalkmak, bir karavanada yüzlerce kişiyle yiyip içmek ve bir tabur içinde saatlerce yürümek ona en hakikî şahsiyetini öğretti ve bir ferdin başlı başına bir keyfiyet olmayıp, bir kemmiyet içinde bir âdet olduğunu hissetti. Onun gözünde münferit hâdiselerin artık hiçbir kıymeti yoktur. Bunun içindir ki, Seniha'yı son senelerde türeyen yeni bir kadın neslinin muayyen bir örneği ve Naim Efendiyi memleketin sallanan toprağı altından ürkerek bağırmak için çıkmış bir acıklı müstehase telâkki ediyor. Ya kendisi ne idi?

Kendisi bu bin çehreli, bin cepheli büyük ve esrarlı varlığın hangi tarafını ve nesini temsil ediyordu? Hakkı Celis, kendi kendine diyordu ki:

"Havada değişen bir şey var. Başlarımız üstünde nereden geldiği bilinmeyen yeni bir yel esiyor. Bu yel kızgın çöllerin içinden çıkmış gibi âteşîndir; alnımızı bir alev gibi yakıyor. Bu yel yüksek ve karlı tepelerden inmiş gibidir; bize her temas edişinde derimiz biraz daha sertleşiyor; kemiklerimiz biraz daha katılaşıyor; bu yel, bazen denizlerde esen hafif rüzgârları sıcak yaz günlerinin sonundaki serin meltemleri andırıyor; bin türlü karmakarışık sıtmalarla yanan göğsümüz üstünde tatlı ve teselli verici bir buse hâlinde dolaşışları var. İşte, ben, bu yelin önüne katılanlardanım! Fakat, nereye gidiyorum bilmiyorum. Bir garip heyecan içinde sarhoş gibi yürüyorum ve korkmuyorum, çünkü koyu, uzun ve sayısız bir kafilenin içindeyim, yolumuzun sonunda belki bir uçu-

rum, belki bir tepe vardır. Kime ne! Tepe de olsa, uçurum da olsa yürüyeceğim; zira benim için hiçbir şey geriye dönmekten daha elim değildir"

Hakkı Celis, şimdi böyle düşünüyordu ve onun için şimdi, geride kalan âlem, Senihalardan, Faik Beylerden, Naim Efendilerden, Sekine Hanımlardan müteşekkil olan karışık, mayasız ve çürümüş âlemdi. Bununla beraber, biraz merhamete, biraz da nefrete benzeyen bir his onu hâlâ o âleme bağlı tutuyordu; Naim Efendiye gidişlerinde, Seniha'ya uğrayışlarında, işte, bu iki zıt histen bir şey vardı. Zira, Hakkı Celis son günlerde eskisi gibi sık sık Naim Efendiyi ziyarete gidiyor ve ara sıra Seniha'yı gördüğü oluyordu. Esasen Seniha'yı görmeğe gitmek biraz da bu ziyaretlerin mütemmimatından bir şeydi. Naim Efendi, genç adamla Senihaya dair konuşmaktan başka bir şey yapmıyordu.

Son zamanlarda torununa karşı duyduğu muhabbet onu âdeta bir sıtma nöbeti gibi sarmıştı... Hakkı Celis kapının eşiğinde görünür görünmez, yüzüne acayip bir neşenin aydınlığı vururdu. Bakışlarına yeni bir can gelir:

"—E, ne haber; söyle bakalım, bugün ne haber?" diye sorardı.

Hakkı Celis bu istenilen haberin harp cephelerine dair olmadığını pekâlâ bilirdi. NeAlmanya'nın şark ve garp taarruzları, ne bizim müdafaa hatlarımız, hatta ne de son günlerde müthiş bir safhaya girdiği söylenilen Çanakkale Harbi Naim Efendini vazifesinde değildi. Bunun içindir ki, ihtiyar adam:

"—E, ne haber, söyle bakalım, bugün ne haber?" diye sorduğu vakit, Hakkı Celis, derhal Senihaya dair son işittiği ve son gördüğü şeyleri zihninin içinde toplamağa çalışırdı. Bittabi, büyük dayısına fazla elem vermesi, hatıra gelen tafsilât ve teferruatı mümkün mertebe sükûtla geçerdi; meselâ derdi ki:

— Dün, akşamüstü. Doğruyolda ona rastgeldim. Mükellef bir araba içinde idi, yanında... yanında tanımadığım bir Hanım, pek tuhaf giyinmiş bir Hanım vardı. Beni görür görmez arabasını durdurdu; ben görmemezliğe gelip geçmek istedim; arkamdan seslendi, gittim; konuştuk. Dargın dargın: "Bize, neye gelmiyorsun? Bu hafta hiç görünmedin? Neye?..." dedi, Şimdi Perşembeleri onun günü imiş. Birçok Alman ve Avusturyalılar geliyormuş. Saatlerce musiki yapıyorlarmış. Başka günlerde de misafir eksik olmuyormuş. Bazı, gece yarılarına kadar süren eğlenceli saatler geçiriyorlarmış: "Mutlaka gel!" dedi; sonra sizi sordu.

— Nasıl sordu? Bakayım, ne dedi?

— "Büyük babamı görüyor musun? dedi. Sıhhati nasıldır? Yine sık sık hıçkırıyor mu?"

— Bari, "İyidir, hiçbir şeyi yok; hıçkırıkları durdu" diyeydin.

— Öyle söylemedim. Fakat dedim ki; "Teyzem konağa sık sık geliyor, ondan haber almıyor musunuz?" Dudaklarını büktü: "Sağ olsun, annem o kadar mübalağa eder ki, hiçbir sözüne lâzım geldiği kadar inanmam". Sonra bana elini verdi; eli beyaz güderi eldivenler içinde idi, koyu nefti bir çarşafı vardı. Arabanın içi çok iyi kokuyordu.

Başka bir gün de böyle söylerdi:

— Cemil işini uydurmuş, Viyana'ya gidiyor. Vakıa Viyana'da açlık müthiş bir dereceye varmış. Fakat Cemil bir kolayını bulur oradan İsviçre'ye geçerim diyor.

Naim Efendi:

— Canım, bu ne biçim askerlik! derdi. Ne vakit talim etti, ne vakit öğrendi? Ne vakit zabit oldu; ne vakit... Paşanın yaveri... Şimdi de Avrupa'ya seyahate çıkıyor. Mutlaka bir misyonla... Mutlaka, öyle değil mi?

— Yok efendim, zannetmem. Öyle bir şey olsa söylerdi. Anlaşılan, apartmana devam eden Avusturyalı zabitlerden biri ile işi uydurmuş, o alıp götürüyor. Esasen Seniha ablam da Viyana tarikiyle bir İsviçre seyahatine hazırlanıyormuş.

— Ne diyorsun? Ne diyorsun? Yarabbi, sen ıslah et! Bu kız ne durmak, ne dinlenmek biliyor.

Hakkı Celis esefle başını sallıyor:

— Son zamanlarda öyle bir zayıfladı ki... diyordu. Hiçbir zaman bu kadar zayıflamamıştı. Onu Avrupa'dan geldiği vakit görenler şimdi tanıyamazlar. Maamafih, bana bu haliyle daha güzel, daha zarif geliyor. Kendisi de pek memnun. "Büyük bir tehlike atlattım, az daha şişmanlayacaktım", diyor. Geçen gün onu yakası ve kolları açık bir robla gördüm. Boynu ne kadar narin, göğsünün çizgileri ne kadar seyyal idi. Kolları etten ve kemikten değil; bunlar oluklardan akan sular gibiydi. Yeni dikkat ediyorum, Seniha ablamın ne uzun parmakları var!

Naim Efendi muhaverenin bu şairane tasvir cihetlerini pek iyi anlamıyordu. Mütemadiyen diyordu ki:

— Acaba neden zayıflıyor? Bir taraftan rahatsız mı? Bir kederi mi var? Hakkı, bir gün yalnız kaldığınız zaman bana şunu kendisinden anlayıver.

Fakat, Hakkı Celis onunla yalnız kalmak imkânını bulamıyordu. Bir gün, genç adam, Naim Efendiye Seniha'nın salonunu şöyle anlattı:

— İç içe üç oda ağzına kadar doluyor. Birçok şarkvâri köşeler yapmışlar, bunlar üstünde bağdaş kurup oturmuş Alman zabitleri, ellerinde bir tanbur veya bir gitara ile yan yatmış Viyana'lı kadınlar; duvardan indirilmiş bir uzun çubuğu tüttürmeğe uğraşan Beyoğlu'lu gençler var. Herkes kendi havasında gülüp eğleniyor. Se-

niha, ayakta olsun oturmuş bulunsun, daima hiç çözülmeyen bir çemberle çevrilidir. Dört muhtelif lisanla konuşan, dört muhtelif cinsten, dört muhtelif yaşta, en az yedi sekiz erkekten müteşekkil bu çember, Seniha ayağa kalktığı vakit onunla beraber kalkıyor, Seniha yürümeğe başlar başlamaz onunla beraber yürüyor ve bir tarafa çekilip oturunca o da beraber çekilip oturuyor.

Hakkı Celis'in yarım yamalak tasvir ettiği bu âlem, Naim Efendiye, bazı seyahatnamelerde okuduğu "garaibi ahval"i hatırlatıyordu, gözünün önüne Çin'e adir bazı resimler geliyordu. Hele Seniha'yı Zenciler diyarında, kiminin elinde tavus tüylerinden yapılmış yelpazeler; kiminin elinde at kuyruğundan uzun sineklikler, birtakım köleler ve cariyeler ortasından yavaş yavaş ilerleyen barbar bir melikeden hiç ayıramıyordu; diyordu ki:

— Seniha, etrafını bu kadar sıkıya alan bu adamlardan hiç sıkılmıyor mu? Eskiden sabırsız bir çocuktu. Şimdi anlaşılan sinirlerine daha ziyade sahiptir.

— Sıkılmak mı? Bilâkis yalnız bununla eğleniyor. Bu adamlardan her biri ona kendi dilinde bir şey söylüyor ve o derhal gülerek cevap veriyor. İçlerinde öyleleri var ki, bir çocuğa masal anlatan eski dadılar gibi sihirli bir belâgate maliktir, birbiri ardınca birçok hikâyeler anlatıyor. Bu hikâyelerin bazıları hayret ve bazısı hüzün verici; bazıları insanı kahkahadan kıvrandıracak derecede güldürücüdür. Seniha'nın peykleri arasında bir tanesi de var ki, emsali bulunmaz derecede mukallittir; muhtelif lisanda, muhtelif milletlere dair bir uzun taklit repertuvarı taşıyor. Kâh ayağa kalkıyor, kâh oturduğu yerden söylüyor. Bir diğeri, gülünç ve manidar menkıbeler anlatıyor, öbürü mütemadiyen cinaslı sözler söylüyordu. Ben, hiçbirinin ne dediğini işitmiyordum; fakat, uzaktan, Seniha'nın hâlinden muhaverelerin nev'ini tayin edebiliyordum.

Naim Efendi, hakikatin bu derece acayip ve harikulâde olaca-

ğına ihtimal veremiyordu; için için diyordu ki: "Şair çocuk, mübalâğa ediyor!"

Hâlbuki, zavallı Hakkı Celis, görüp işittiği şeylerin yarısını bile anlatmıyordu. Meselâ bütün bu halkın içinde Asyaî bir hükümdar gibi salınıp dolaşan, oturup kurulan ve her vaazı her tavrı ile "Bu salon, bu süsleri, bu şa'şaası ve etrafında kölelerle dolaşan bu kadın bütün bu cazibesi, bütün bu zarafetiyle benimdir, benim malımdır!" diyen o adamdan, o şüpheli aile dostundan hiç bahsetmiyordu.

Naim Efendi, ara sıra: "Böyle zamanda, bu kıtlıkta, bu pahalılıkta, bu kadar halkı izaz ve ikram için ne yapıyorlar? Ne kadar masraflara giriyorlar? Bu masrafları etmeğe nasıl imkân ve ihtimal bulabiliyorlar?" dediği vakit, Hakkı Celis, kulaklarına kadar kıpkırmızı kesilerek ve güya yapılan levste kendisinin de bir payı varmış gibi hicabından yerin dibine geçerek:

— Servet Bey, diyordu; birtakım işler yapıyormuş. O meşhur (...) Mebusunun şeriki imiş. Bu adam milyonlar kazanmış, bittabi Servet Bey de epeyce istifade etmiş olacak... Öyle diyorlar...

Naim Efendi, tiksinerek yüzünü buruşturuyor:

"—Aman yarabbi, şu Servet Bey ne derekelere düşmüş! Ne derekelere!" diyordu.

Ve bu ihtiyar ile bu genç adam böyle konuşurlarken yavaş yavaş akşam oluyor, oda gölgelerle doluyordu. Hakkı Celis hiçbir yerde, akşamın bu kadar kasvetle, bu kadar fena bir şeyi haber verir gibi geldiğini hatırlamıyor, bilmiyor, denizin dibine batan bir adam gibi tıkandığını hissediyordu.

Geç vakit, ruhu bir ağır kederle yüklü, eve dönüyordu. Karanlık ve tenhalık içinde, İstanbul'un sokaklarında yürümekle İstanbul denilen şeyi daha iyi anlıyordu. Bu, ne bir ülke, ne bir şehir,

ne de bazılarının dediği gibi, büyük bir köydü; İstanbul'un güzelliğini, çirkinliğini, ihtişamını ve sefaletini yapan şeyler ne idi? Ne tepeleri üstündeki camileri, ne sokaklarının bakımsızlığı ve pisliği; ne Şarkın en büyük saltanatına payitaht oluşu ne Fikret'in dediği gibi alay alay "Efvah-ı kadide" ile meskûn bulunuşudur.

Harbin iptidasından beri bir hâile perdesiyle örtülen İstanbul'un tâ derinliklerinden çıkan bu boğuk boğuk sesler, bu çılgınca vaveylâlar, bu at ve araba gürültüleri yalnız bir büyük şehrin sefahat veya sefaletine ait bir şey söylemiyordu; Hakkı Celis'in gözleri bu perdenin arkasında açlıktan, yoksulluktan daha büyük bir haile görüyor; Hakkı Celis'in kulakları bu istimdat ve istihkar seslerinin maverasında daha sûzişli bir feryadın aksi-sadasını duyuyordu.

İstanbul, hudutları malûm olmayan bir âlemdi; genç adam, gecelerin ıssız karanlıklarında, tek başına yürürken İstanbul'un böyle bir âlem olduğunu her adımda daha ziyade hissediyordu. Bazen bir türbe önünde, bazen bir cami kapısında durup, içi korkuyla dolu etrafını saran bu sükûtu dinliyordu. Biraz ötedeki kanlı gürültünün bu sükûta hiç tesiri yoktu, bu sükût ikliminin kapısında o kanlı gürültü, hiç şüphesiz her şeyden mukaddes olan bu sükûtu muhafaza etmek içindi, zira bu sükût, dünyanın en ulvî evliyalarıyla en kahhar cihangirlerinin uyudukları son uykunun yegâne bekçisi idi.

Ve bu ikinci defa idi ki, şanlı ve mübarek uyurların uykusu tehlikeye giriyordu. Hakkı Celis, bundan iki üç yıl evvel yine bu sokaklardan, bu türbeler, bu camiler arasından geçiyor, yine Cihangir'deki konaktan dönüyordu; sağında solunda karanlıkta yalnız başlarının beyaz sargıları görünen yaralıların birer tabuttan daha matemli arabaları hareket ediyordu. Hakkı Celis, o zaman ne başını çevirip bu yaralılara bakıyor, ne kulak verip o derinden

gelen sesleri dinliyordu. Bütün varlığını manasız ve adî bir sevdanın alevi sarmıştı. Genç adam, kendi kendine: "Ne kadar değişmişim?" dedi. Filvaki, bugünkü Hakkı Celis, dünkü Hakkı Celis'e tamamiyle yabancı idi. O zamandan beri yeni bir sevdanın alevi içinde, dünkü küçük adam, balmumundan bir bebek giri eriyivermişti. Bu sevda ne idi? Kim içindi? Bu sevda, millî ideal diye birkaç seneden beri ağızdan ağıza dolaşan ve kısmen sahte olan müphem ve sarî duygu mu idi? Hakkı Celis, o kadar süslü ve muattar Seniha'nın yerine şimdi, millet denilen şeyi, o koyu karışık varlığı mı seviyordu? Genç adam, millet denilince Naim Efendiler gibi müstehaselerle Seniha'lar ve Faik Beyler tarzında sefil iştihalı yaşarları hatırlıyordu. Millet, ona bazen kilometrelerce toprak üzerine yığılmış bir büyük leş hâlinde göründü. Bu leşin üzerine dünyanın dört köşesinden çıkmış bir sürü haşerat hücum ediyor ve kendi kıyafetinde alay alay insan bu haşerleri dağıtmaya koşuyordu. Her leş gibi, bunun da bitmesi lâzım gelirdi. Hakkı Celis, bu müthiş fikir ve bu korkunç şüphe ile bir hafta sonra Çanakkale'ye sevk edileceğini düşündü. Evet, bu genç adam, istemeyerek, bilmeyerek, Naim Efendi hıçkırıklarında devam etsin ve Seniha Almanyalı, Avusturyalı zabitlere rahat rahat çay ziyafetleri verebilsin diye, bir hafta sonra Çanakkale'ye, hayatına doymadan ölmeğe gidecekti!

Hakkı Celis, biraz evvelki o şanlı rüyadan hakikat denilen bu mezbeleye düşer düşmez bir müddet muvazenesini kaybeder gibi oluyor ve sendeliyordu. Fakat bu anî buhran çok sürmüyor, genç adam, türbelerden, sebillerden, camilerden sızan hava içinde derhal kendini topluyordu: "Hayır! Hayır! Millet denilen şey Naim Efendi gibi müstehaselerle, Seniha'lar ve Faik Beyler gibi sefil istihalı insanlardan mürekep bir varlık değildi. Bunlar milletin çürüyen ve dökülen tarafı idi. Ve havaya kalkan sekiz yüz bin kılınç, işte, bu kangren olmuş uzvu kesip atmak içindi...

MAHMUT YESARİ

İstanbul'da, Cibali tütün fabrikasında işçi. Murat, aynı fabrikada çalışan Münevver'i sever. Murat'ın kiracı olarak kaldığı evin genç dul kızı Sofya da Murat'a âşıktır. Bu çatışma, Murat'ın bir kavga sırasında haksızlığa uğrayarak fabrikadan kovulmasıyla biter. Köyüne dönen Murat çocukluğundan beri sevdiği, esasen Münevver'e de ona benzediği için alâka duyduğu Esma'yı almak ister. Verilmeyince kaçırır. Nefes darlığı olan Esma bu kaçış sırasında yorgunluğa dayanamayarak yolda ölür. Aşağıdaki Makaddime başlıklı ilk bölümde, Esma'nın Murat'ın kollarında sessizce ölümünün alegorisi olarak verilen bir su çulluğu avı hikâyesi bulunmaktadır.

ÇULLUK

Mukaddime

Gökyüzünde soluk bir dilim ay, uçları salkım salkım buz tutmuş iri çam dallarına takılıp sallanarak yükseliyordu. Çamların gölgeleri sırtlarda, yamaçlarda uzanıp kısalıyor, beyaz karlar üzerinde; kâh yıkık sakaflı, kırık sütunlu bir mabet harabesinin hayali canlanıyor, kâh istalakmit mağaralarını hazırlatıyordu.

Dar boğazı örten çığları; yalnız dağ başlarında esen keskin bıçak gibi rüzgârların sert, buzlu kamçısıyla dağıtıp savuruyordu.

Dar boğazı örten çığları; yalnız dağ başlarında esen keskin bıçak gibi rüzgarların sert, buzlu kamçısıyla dağıtıp savuruyordu.

Ormana yaklaşırken tereddütle bakındık. Konağında misafir kaldığımız yerli arkadaş:

- Galiba erken geldik, dedi. Ay tepeye yükselmeli, tekeler o zaman birer ikişer görünürler. Bir kere de geyikçi hocaya soralım.

Yola çıktığımızdan beri karlar üzerindeki hayvan izlerini koklaya koklaya önümüzden giden kuru, esmer yüzlü köylüye seslendi:

- Hoca, sen ne dersin, erken mi?

Köylü, başını çevirdi, gülümsedi:

- Öyle ağam, vakit erken daha...

Rüzgâr tutmayan kuytu bir köşe bulmuştuk. Dona çekmiş kalın kar tabakaları üstüne kebelerimizi attık, çiftelerimize dayanarak oturduk.

Yerli, misafir; sekiz, on avcı idik. Hepimizin kılığı başka şekildeydi. Kimimiz dolak sarmıştık, kimimiz ayaklarına çarık, telatin çizme geçirmişti. Bacaklarımızda aba pantalonlar, sırtlarımızda beli kemerli önü ilikli, deri ceketler vardı. Boyunlarımıza kıl, tüylü atkılar dolamıştık. Yalnız gözlerimiz, burunlarımız üşüyordu.

Köpekler kesik kesik soluyor, hiç ses çıkarmıyorlardı. Kimi başını sahibinin dizine dayamış, onun gözlerine bakıyor, kimi karları eşiyor, vakit vakit yalanıyordu.

Çantasından çıkardığı küçük şişedeki konyağını bir nefeste içen beyaz saçlı bir arkadaş:

- Bu beklemek fena, dedi.

Ötekiler alay ettiler.

- Galiba sende konyak sıfırı tüketti.

O, boynunu bükmüştü, geyikçi hocaya eliyle işaret etti.

- Hemşerim, çok mu bekleyeceğiz?

Hoca, rüzgârların çam ormanında çıkardıkları mehip uğultuyu dinledi.

- Yarım saat sürer, sürmez... Bakalım ne taraftan sökün edecekler?.. Yerleri yurtları belli olmaz ki üzerlerine varasın... Keçinin geçtiği yerden insan geçemez.

O civarda ilk defa avlanıyorum, yerli arkadaşa yavaşça sordum:

- Neden geyikçi hoca diyorsunuz? Bu bir lakap mı?

- Hayır... Bu da bir sıfattır... Geyikçi hoca, dişi keçinin sesini taklit eder, hem o kadar güzel taklit eder ki tekeler çok defa aldanırlar... Teke, sesin geldiği tarafa yürür, fakat koklaya koklaya... Çünkü dişi keçi, geçtiği yere siyer. Teke, dişisinin kokusunu olamazsa, hemen geri dönüverir.

Kopaylardan biri ince ince aksırıyordu, sahibi merakla hayvanı çağırdı:

- Ne o Sarı Kız, üşüdün mü?

Köpek sokulmuştu.

- Artık tekaüdün yaklaştı kızım... Ayrılık demi çattı... Yanındakilere dönmüştü:

- Sizlerden iyi olmasın, bir arkadaşımın yadigârıdır... Ölürken ailesine emniyet edemedi, bana gönderdi... Bu kadar senelik avcıyım, çok cins köpek besledim, yetiştirdim, yanımda çok kobay bulundu, bunun kadar hasını görmedim... Aç mıyım, tok muyum,

susuz muyum, hatta kederli mi, neşeli miyim, hep bilir vallahi... İnanmazsınız, bazı sabahlar yataktan kalktığım zaman yüzüme bakacak olsa, iyi rüya mı gördüm, fena rüya mı gördüm, derhal anlar.

Köpeğinin sırtını okşayan bir avcı kahkaha ile gülmeye başladı:

- Mübalağa etme... Köpek rüyadan ne anlar!

- Siz o kadar bilirsiniz!

Geyikçi hocanın yanına gitmiştim, bir cigara verdim:

- Teke avına daha yeni çıkıyorum, nasıldır?

Köylü, başını çarpıtarak dudak büktü.

- Efendi, bu, zorlu avdır... Öyle şehirlerdeki bıldırcın, tavşan, karaca avına benzemez...

Geyikçi hocanın yarı istihfafla verdiği cevap, Anbarlı'da, Kalitarya'da, Angorya çiftliğinde, Gardan köyünde avlanmaya alışmış İstanbullu avcıları coşturmaya kâfi gelmişti:

- Karaca avı kolay mıdır sanki... Teneke, davul çalarak ürkütmek eğlencelidir ama, bazen de avcı avcıyı vurur.

- Bıldırcın da rast geledir. Bir elinde manduka, sürt yere, vur çalılara... Bakarsın bir küme kalkar, silahı tam vaktinde nişanlayamadın mı, ağzını havaya aç artık.

- O, senin gibi tırpancılara göredir.

- Eyvah, ben "kırk mantarı" mankacı bilirdim, demek terakki var.

- Ben hiç boşa kurşun atmadım... Avdan ne vakit eli boş döndüğümü gördünüz?

- Kurşun saçmanın vuramadığını, gümüş saçmaya aldırırsın da ondan...

- Vurulmuş av eti satılmayan yerlerde de avcılık ettim, asıl kırk mantar sizsiniz..

- Üst tetikte kurulu çifte horozu gibi kabarma, anladım, nişancısın.

- Av diyip geçmeyelim, hepsi güçtür vesselâm. Sade insanlar mı kurnaz, hayvanların zekâsı, bildiğin gibi değildir... Tavşanın hilelerini bilmez misiniz?.. Çıktınız ava, başlıyorsunuz iz aramaya... Tavşan, avcının kokusunu almıştır, şaşırtmacaya kalkar, bir gittiği yolun üzerinden birkaç kere geçer, sonra ileriye, geriye sıçrar. Kopay mu'ti olmazsa, dünyada keşfedilemez.

- Hele fazla karladı mı, bir çalının altına siner, birkaç gün, hatta karlar tamamen eriyinceye kadar yerinden kımıldamaz.

- O zaman iş kolaydır, tepeleri karsız çalıları arar, elinle canlı canlı tutarsın.

- Keyif ehlidir de kâfir... Mehtap oldu mu, dayanamaz, tavşan otu aramaya çıkar!

- "Toy"lar... Çok hassastır.

- Bilirim.

Peki ama, hiç avladın mı? Onların teşkilâtları şayan-ı hayrettir. Sürülmemiş kırların, tarlaların ortasında, beşer onar bir hat teşkil ederek dururlar. İçlerinden biri yüksekçe bir noktada bekçilik eder. Biçimine getirir de vuracak olsan, rüzgâr altından vurabilirsin, rüzgâr üstü vurulmaz... Nedense yüklü arabalardan korkup kaçmazlar. Bunun da hilesi budur.

Avcılar kızışmışlardı; biri hakikaten süvari tavşan avına çıkmış gibi elleriyle ayaklarıyla durduğu yerde çırpınırken "yatır!" diye bağırıyor, sonra "ha!ha!" feryadıyla güya avı takip ediyordu. Bir başkası da; yabanî ördek avında, kokoroz, çeltik tarlalarında "mühre" siz nasıl avlandığını anlatıyordu.

Beyaz saçlı avcı, köylüye sordu:

- Buralara kuş düşmez ki?

Geyikçi hoca, parmağıyla sağ tarafı gösterdi:

- Çifte Kavaklı'da su çulluğuna rastlanır.

İhtiyar arkadaş, başını ağır ağır salladı:

- Bırak o garibi... Su çulluğu; hayvan değil, kuş değil, nazlı bir mahluk, içli bir kızdır. Fakat nasıl içli bir kız...

Eliyle omzuma dokundu:

- Çulluk avladınız mı hiç?

- Birkaç kere.

Hava karlı, don.... Subaşlarında, dere kenarlarında yüksek, yalçın kaklar vardır, çulluk bütün gün yuvasından çıkmaz. Belki de çıkar dolaşır, fakat göremezsin... Akşam tam grupta, ufuk tatlı bir kızıllıkla kızarıp perde perde solarken, o, yuvasından dereye iner, su kenarındaki sazların, kamışların diplerini emerek karnını doyurur. Yattığı yer ne kadar temizse, yediği içtiği de o kadar temizdir. Dere şayet donmamışsa su içtikten sonra gagasını, ayaklarını temizler ve fildişi, abanoz tarakla saçlarını tarayan bir gelin gibi gagasıyla omuz başlarını, kanatlarının, boynunun tüylerini tarar, süslenir... Evet süslenir! Suda aksini görürse, kendi kendine öyle bir kırıtışı vardır ki... Vurulduğu zaman başını çevirir, avcıya bakmaz, sanki dargındır.

İhtiyar arkadaş derin göğüs geçirdi:

- Su çulluğu, öteki çulluklara benzemez. Uçuşları bile ayrıdır, döne döne birçok devirler yaparak uçar... Eti de ötekiler gibi kokutulmaz, taze yenir... Hatta kursağını bile temizlemeye lüzum görmezler. Öyle ya biçarenin kursağına pis bir şey girdi mi? Fazla tipilerde zavallı kara gömülür, o zaman el ile canlı tutulur... Canlı!... Ne alâ değil mi?... Evet... Çok alâ...

- Ben onu avlamaya tövbeliyim... Yine böyle bir kara kıştaydı. Günlerden beri devam eden tipi bir türlü dinmek bilmiyordu... Sürekli tipiler, avcıların başramıdır... İşte böyle bir bayram günüydü...

Dişlerini gıcırdatır gibi çirkin çirkin güldü:

- Bayram gününde, benim de kısmetime canlı bir çulluk düşmüştü... Tuttuğum zaman biçarenin yüreciği öyle çarpıyor, öyle çarpıyordu ki... Fakat onda kaçıp kurtulmak için ne bir gayret, ne bir çırpınma, ne küçük bir çırpınış, hiçbir hareket yoktu. Halecanlı bir teslimiyet, o kadar... Birçok canlı kuş, hayvan tutmuştum, onu da hemen kesmeye kıyamadım ve ellerim arasında seviyor, temiz gagasını öpüyordum. Küçücük yuvarlak gözlerinde bir kin, nefret yanıyordu. Boynunu iki parmağımla koparır, bıçağımla karnını yarabilirdim. Fakat o, bir kuş gibi, bir hayvan gibi değil, aczini, zaafını anlamış, lâkin her şeye rağmen vakarını muhafaza eden, hissiyatını saklamaya lüzûm görmeyen izzet-i nefis sahibi bir esir gibi bakıyordu... Bir taşın üzerine çöktüm, göz göze bakışıyorduk... Yavaş yavaş nazarlarındaki parıltı sönmeğe başladı. göz bebeklerindeki ışık söndü, gözleri kapanıyordu, başını asil bir infialle çevirdi... Yüreği halsiz, yorgun yorgun çarpıyordu... Çok geçmedi, avuçlarımdaki hararet de azaldı...

İhtiyarın sesi titriyordu, elinin tersiyle gözlerini sildi:

- Çulluk ömüştü...

Köylü de iç çekerek tasdik ediyordu:

- Çulluk sağ tutuldu mu, çok yaşamaz ölür.

- Korkudan mı? Halecandan mı? Yeisinden mi? Aczini kabul edemeyişinden mi? Bilmiyorum...

Kendi kendine söylenir gibi tekrar etti:

- Çulluk ölmüştü.

Peyami SAFA

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, hayatta parasız-pulsuz kalmış, annesi ve iki ablası veremden ölmüş, babası Londra'da savaş sıralarındayken izi kaybolmuş bir genç olan Ferid, eski konaktan bozma kalabalık bir pansiyonun bir odasında kalmaktadır. Tıp fakültesinden ayrılıp felsefeye devam eden Ferid'in pansiyon komşuları arasında psikolojik rahatsızlıklan olan birtakım insanlar vardır. İnançsız ve nihilist bir insan olan Ferit, burada karşılaştığı bazı olağanüstü olayları alelâde pozitivist ve materyalist verilerle izan etmektedir. Pansiyon sakinlerinden felsefe öğretmeni Yahya Aziz ilmî-spritüalist açıklamalarla Ferit'e yeni çıkış yollarını göstermektedir. Ferid'in zengin bir sosyete çevresinde yaşayan sevgilisi Selma ise aşkta ruhî değerler arayan bir genç kızdır.

Pansiyon sakinlerinden eski bir katil olan Tosun, Ferit'in anlattıklarından acıyarak, onun zengin, cimri ve merhametsiz teyzesini öldürür ve paralarını Ferit'e getirir.

Rosa'nın ikinci bölümü Ferid'in elde ettiği servetle Büyükada'da tuttuğu bir köşkte geçer. Veremli kızkardeşini de yanına aldıran Ferit nisbî bir huzura kavuşmuştur. Oturduğu köşk, İtalyan bir anne ile kazasker torunu bir babadan olan Matmazel Noralya'ya aittir. Ölmüş olan Noralya hakkında hizmetçi Fotika'dan dinlediklerinin tesiriyle evde kaldığı ilk gece olağanüstü, mistik bir tecrübe yaşar: Noralya'nın ruhu ona görünmüş ve konuşmuştur. Şaşkına dönen Ferit Fotika'dan Noralya'nın katolik anne ve Müslüman babaanne telkinleriyle bunaldığını, daha sonra kendini tamamen tasavvufa vererek otuz iki sene bu köşkte bir veli hayatı yaşadığını öğrenir. Yahya Aziz'le birlikte Noralya'nın hatıra defterini okuyan Ferit büyük bir ruhî değişme geçirir. Roman, Ferid'in baştan beri karşılaştığı olağanüstü vakaların, Noralya'nın defterinin ve Yahya Aziz'in izahlarıyla önünde yeni manevî bir ufkun enginliği ile son bulur.

MATMAZEL NORALYA'NIN KOLTUĞU

Bugün ne? Çarşamba. Meseledir. Suzy'ye gitmezsem küçük bir komplikasyon. Ne demiş Selma'ya? "Ferid, Ferid Bey bizden hoşlanmıyor". Ferit... d harfi onun dili ile damağı arasında. Babamı ve Vafi Beyi isyan ettirecek bir yumuşaklıkla eriyor. Neredeyse duman hâlinde burun deliklerinden çıkacak. Feriddi der gibi ismin sonunda belli belirsiz biri sesi de var. Evet. Bugün onun çayına gitmezsem nerede bulurum Selma'yı? Evinde. İstemem. Haydi gözüm, fırla. Uhh... Bu saatsizlik. Şilte de belimin altında yumruluyor, kol demiri gibi sertleşiyor. Vafi Beye bir somya uydurmasını söylesem mi? Ha... İçerdekiler uyanmışlar. Babuş'un sesi. Demek o kadar geç değil. Her sabah erken mi çıkar evden? Sabah gazetesi mi satıyor, akşam gazetesi mi? Bak bak, piçe. (Bölmenin arkasından Babuş'un hergün sokaklarda haykırdığı için çatlamış sesi geliyordu: "İta... İtalya.... har... Harbe.... gi..girdi... Girdiği.... ta... tarihten.... beri... an... angol... sa..sakson. basın.. basınında.... onun siya...si du.. duru..munun tah... tahlili... tahlilinden. Amca, tahlil ne demek?" Tahir Beyin, onunkinden daha ufarak ve bücür sesi "şimdi aklın ermez. Büyüdüğün zaman öğrenirsin. Siyasî makaleleri bırak da hikâyeyi oku" diyor. Bir kağıt hışırtısı. Babuş gazete sayfasını çeviriyor ve hikayeyi arıyor galiba). Hemen kalkmalıyım. rutubet mi var bu evde? Diz kapaklarım sızlıyor. İki ay bu odada kalırsak koltuk değneksiz iki adım atamıyacağım. Belki de kaşıntı virtüozu romatizmayı bu evde kaptı. Baksana, şilte ıslak gibi (ellerile yoklar). Adamakıllı ıslak. Felaket Uf, Belim. Fazla mı atletizme kaçtık dün gece? Ne adale sıkılığı karıda. Acaba Hüseyin olduğuma inandı mı? Yoksa bilerek utancının yüzüne hurafenin maskesini mi kapadı? Bir ara gözlerimi yumdum

ve yirmi yıllık bir koca gibi daha iyisini gözümün önüne getireyim, dedim. Selma niyetine Fatma'nın yanağını öperken katırın burnu realitenin kazığı gibi gözümün içine girdi. Kalk yavrum. Galatada nefis bir çay. Hayır ondan evvel Karaköy fırınından bir poğaça. Dur, bir sual. Nedir? Selma meselesi. Kız Nilüfer'in mantosunu sattı mı? Sattıysa arar seni. Emin efendiye gelir. Bilmiyor burasını daha ve bilmesin. Bilsin de kurtulayım. Bırak onu, söyle: Bugün Suzy'ye gidecek miyim? Yaz şuraya. Hep aynı şey.

Sahne şu: İlk damlayan Haldun'dur. Tabiî, ötekiler gelmeden, Suzy ile hafif tertip kırıştırırlar. "Haldun, kravatın şık, fakat bu cekete gitmiyor". Haldun. Kaşlarının altında iki yuvarlak çerçeve içinde birbirinin aynı iki deniz resmi. Güzeldir ya Suzy'nin gözleri. Fakat soğuk. Hah, işte Apti'de geldi. Apti değil, Selanikli ağzile Ab-di, Ab-ı-di "ı" çok hafif. El öper. Haldun'a döner: "Hello... How are you..?" Ben neredeyim? Holde. Aradaki camlı kapı açıktır. Suzy Feriha'yı sorar. Ondan Neriman'la yolda geri kalmışlardır. "Ab-di, ne konuşurlar senden gizli?" Fakat işte giriyorlar içeriye. Şap, şup. Suzy'nin öpüldüğünü gören Haldun'un içi gider tabiî. Dur be. Bunlar işi pişirdiler mi yoksa? (Dışarıki sofada Fatma'nın türkü söyleyen sesi). Karıdaki neşeye bak. Hüseyin'e kavuştu ya, göbek atıyor. Bırak onu şimdi. Devam et. (Fatma'nın türküsü yaklaşır: Boyu uzun beli ince sadan yar. Babuş'ların odasında Eda Hanımın sesi: "Ne oldu bu Fatma'ya? Türkü söylüyor. Hiç böyle şakıdığı yoktu. Hüseyini rüyasında mı gördü?" Babuş yüksek sesle gazetesini okumaya devam eder). Demek Hüseyin'i Eda Hanım da biliyor. Geçelim onu. Neydi? Ha... Feriha ve Neriman Suzy ile öpüştüler. Sonra da Neriman şokola kutusuna saldırır. Feriha sigara yakar. "Aman bu ipekli kadifeyi nereden buldun Suzy? Mister Coo'nun hediyesi mi?" "Hayır Atıv Bey bulmuş. Aldı bana beş metre". Atıf değil, Atıvv. "Kaça metresi?" Hah... Alış veiş bahsi açıldı.

Necdet keman kutusu ile gelinceye kadar "nereden aldın, kaça, benimki dayandı, üç metre daha bulsam, Ayse'nin basması çabuk soldu, Rumanya'dan getirdi Osman" ve gümrük dalaverele-ri... Derken Necdet, peşinden step uzması Şinasi. Tamam. Hayır, tamam değil. Suzy'nin piyanoya oturması için Haldun'un biraz yalvarması lâzım. Oğlanın gözleri sürülür. Karınınkiler de süzülür. Mister Cooo, neredesin? Karı gidiyor elden. Akordeon da gelsin. Geldi. Keman da çıktı. Dayan Feriddi Bey kötü cazbanda. Yemin ederim ki Crepuscule ile başlıyacaktır. Ve sen o kokmuş tangoyu, Suzy ile Haldun arasında bir ada hatırasına hürmeten on sekizinci defa dinleyeceksin. Fakat Neriman'la Feriha, Swing çalıncaya kadar, holde gizli konuşmalarına devam etmek için salondan dışarıya çıkacaklarsa da orada beni görünce bahsi yeni filmlere dökecekler. "Ah, ne harikaydı. Dinna Dublin...", "Aman şekerim, Elhamraya git. Çıldıracaksın". "Ferit ne oturuyorsun burada?". "Selma'sını bekler". Ben "sını" ya kaşlarımı çatarım. Hâlbuki hep o "sını"nın peşindeyim. "Sını" ama Selma'nın anladığı Romantiko-patetiko-melankoliko-santimantal manada değil. Selma'nın Selmam olması için dün geceki nergis vücutlu katırın yerine geçmesi kâfi. Edebiyatsız, dırdırsız, vaitsiz, borçsuz, alacaksız. Hop, swing başladı. Kalk şu Neriman'ın beline yapış. Selma gelinceye kadar... (Tık tık. Kapı. "Giriniz!" Fatma. "Ay sen burada mı yatıyon?" - "Hayır ola Tatvanlı?" - "Baktım sen burada mısın diye" - "Buradayım, yatıyorum. Belime sancı girdi. Sen ne alemdesin? Pıtpıtlar'dan ne haber?" Fatma kapının aralığından başını dışarı çekince odada yalnız burnu kaldı. Uh... Ba... ba çıhsın, kaçıyor. Hüseyin'e inandı mı, inanmadı mı? Burun da kayboldu.) Söyle, Bay Ferit, yatacak mısın, kalkacak mısın? Kalkacağım iki gözüm. Sen şu belimin ağrısına bir ilâç söyle. Gece Hüseyin beni tekmeledi de şimdi mi farkında oluyorum? Yoksa bal gibi Lumbago mu? Kalk çocuk, kalk. Yeter bu sabah zevzekliği.

Hem farkında mısın? Fatma ile yattıktan sonra seviyen düştü. Hüseyin gibi bir şey oldun. Pıt, pıt, pıt, aha şu tahtanın ardında. Hamam tasını kafama çaldı. Sen de koca burnunu gözüme çaldın. Havuç gibi girdi burnun gözüme. Ha... Kuzum, cendek ne demek? Keşke Fatma'ya sorsaydım... Seviyem mi düştü? - Bırak onu da cevap ver: Suzy'ye gidecek misin akşam üstü? - Seviyem mi düştü? Ne seviyesi? - Çünkü lâcivert elbisesinin üzerinden bir benzin geçirmek lâzım. Selma'yı başka nerede bulabilirim? Mantoyu sattıysa, üniversiteden çıkınca - Seviyem mi? Anlamadım? - mutlaka Emin efendiye gelir. Sattı diyelim. Kaça? Kırka sattı. Yirmisi Nilüfer'in iskarpin parası. Dört lira saate. Beş lira Saim'e. On lira kirayı tamamlamak için Vafi Beye. Kalır tek lira. Dört küsur da cebimde var. Bir hafta bu beni süründürür. Sonrası meçhul. - Seviyem mi düştü? - Onu da bırak. Selma ne olacak? Kızı Saim'in odasına atmak imkânsız. Namusu mücessem. Diş kapağına parmak dokundurmuyor. Seviyor da galiba beni. Uff... Bütün bu fedakârlıklar... - Ne seviyesi? Bunu ayrıca konuşalım - Kalk artık, yahu. Bir Karaköy poğaçası. Üstüne bir taze sabah çayı. Gazetelere bir göz at. Ne oluyor Balkanlarda? Girecek miyiz harbe? Tecil meyil dinlemeyip gönderirler mi bizi cepheye? Kalk be. - Bu senin ağzın değil. Dinle beni - Fakat ben evvela eczaneden, Alcool Camphree almalıyım. Bu bel beni köşe başından geri çevirecek. Fatma gelse de oğsa, yahut Zehra... Bu evin perileri... Fakat kimdi o merdivendeki Venüs? Hallucination olabilir mi? On seneden beri böyle bir hâl geçirmedim. Hem bu defa köpek de değil. Zehra değil, Fatma değil, ha... Geriye saygı değer bir ihtimal kalıyor: Arka sokaklardaki evlerden romatizmalının odasına bir kadın mı geldi acaba? Öyle ya, odasından dışarı çıkamıyormuş. Yemek ayağına geldiği gibi karı da gelir. Peki... Neden çıplaktı? Oralarda banyo odası filan da yok. Ne karışık ev! Kalk, sen burada çıldıracaksın. Fırla. Gayret. Sayıyorum: Ona kadar sayı-

yorum. Haydi: Bir, iki, üç, dört... Ben bunu uyuz tanburiye sorarım. Gizler mi? Karı getirdiyse getirdi. Hayır. Vafi Bey bu eve karı sokmaz. Yahut... Kiraya ilâve eder. Peki ama neden çıplaktı kadın? (tık, tık, tık.) "Giriniz!" Hayır kapı değil. Bu sefer bölmeye vuruyorlar. "Ne var?" (Eda Hanım Ferid'e sesleniyor: "Uyandın mı oğlum?" - "Evet". "Çay ister misin?" "Eh" - "Kalk gel".) Feridun'un iki lirasını yiyorlar. Fakat ben yıkanıncaya kadar çay soğur. (Eda Hanımın sesi: "Kurabiye de var. Taze" - "Yirmi dakikadan evvel gelemem" - "Zaten çay daha denlenmedi." - "Peki") Fırla iki gözüm. Nasıldı o? Boyu uzun, beli ince sedan yar. Dur. Boyu uzun, anladık. Beli ince, onu da anladık. Sedan yar ne demek? Kalk be. Hava bugün de güzel. Mayıs iyi gidiyor. Uf, belim, bakalım hangisi daha evvel olacak? Romatizmaya mı daha evvel yakalanacağım; aklımı mı daha evvel kaçıracağım? Bu evde ben ikisine de mahkûm Tanbur da bilmem ki hem çalayım, hem kaşınayım. Kalk artık.

Dur kalkma! Şu meseleyi hâlledelim. Liselerde, arka sıradakilerin ağzı ile konuşuyorsun. Üstünkörü hükümlere koşuyorsun. Nedir bu? Acaba uykumda bütün zevk ve anlayış yapımı toptan çöktüren gizli bir sarkıntı mı geçirdim? Hımın... Hatırla ki, Fatma'nın cinsi cazibesi ile gururun arasında kısa, ve babanın hatırasından gelen tesirlerle ikinci aleyhine biten bir çarpışma oldu. Çöküntü oradan başlıyor. Düşün. Fatma'nın yatağı. O tavan arası, o hayaletler ve pislikler yuvası. Şoför Hüseyin'in yaladığı bir ten üzerinde senin dudakların. Bütün o kaba yüzün maskara teferruatını, zift kaşları, havuç burnu, yorganın kirlerini ve yırtıklarını, şiltenin altında davul gibi gümbürdeyen gaz sandıklarını gözün görmedi ama, için gördü ve kaydetti. Bunlardan her biri, senin zevkin ve gururunla kendi arasındaki mesafeyi kısaltmak için seni kendisine doğru çekiyor ve bayağılaştırıyor. Peki, dur. Acaba onların beni kendilerine çekmeye muvaffak olmak için buldukla-

rı kolay zemin uzun zaman dolan spermlerimin boşalmasından gelen bir rahatlığın verdiği tasasızlık mı? Yani böyle bir dolgunluğun nevrozunu gideren boşalma ruhumuza ait kıymetleri de beraber mi tahliye ediyor? Eflatun'un bir cinsi muameleden sonra psikografisi yapılsaydı, onun yine Zeus hakkı için, Zenon'un çevresinde yetişmiş bir Eleali ile Parmenides'i konuşturmak üzere yazacağı Sofist'in ana temlerini düşündüğü mü görülürdü, yoksa... Dur, kes! Hiç bir şey seni Hüseyin'in vekili olmuş olmaktan kurtaramaz ve Tatvanlı'nın kazık burnunu küçültemez. Olan oldu. Geç, devran, bismillâh, hop!

Zehra'nın evvelki gecekinden ve dünkünden daha derin bir anlaşılmazlığa sarılı, ve - Neden? - Küskün gözlerinin yandan gelen tesirleri altında, Tahir Beyin - Bu defa taze - iki kurabiyesini yiyip Eda Hanımın çayını içtikten sonra, Karaköy fırınına ve bir kahveye uğramaya lüzum kalmadan, Buharin'in kitabını almak için Tarlabaşına kadar gitti, Saimi bulamadı ve hava güzel, Beyazıd'a kadar, yolların güneşli tarafından ağır ağır yürüdü.

Geç kalmıştı. Emin efendinin alt kat masalarında hiçbirini tanımadığı üç dört kişi; üst katta yemeğini bitirip kalkan bir sofranın arkasındaki masada, onu görünce elini sallayan Muhtar Ferit yaklaştı. Ona yarım adım kala önündeki boş tabakta, her biri müsavi aralıklarla dört beş defa kırılmış on kadar kürdan duruyordu. Hiçbir şey, bunlar kadar, Muhtar'ın sinirli ve Lojikomatematik ruh yapısını ilân edemezdi. O, Ferit'in aralarındaki soğukluğa rağmen gülümsediğini görünce tam düşüncesini fark etmiş değilse de, komiğin önündeki tabakta olduğunu sezerek bu kürdanları onu beklemek sıkıntısına karşı süngü gibi kullandığını söyledi. Çünkü, acele işi olduğu için fazla beklemek istemeyen Selma, Ferit'i mutlak görüp bugün Cevat eniştesine gelmesi lâzım geldiğini ona söylemeye Muhtar'ı memur etmişti. Ferit sandalyeye iliş-

ti. Mantonun satıldığına emin olmak için "mutlaka"yı tekrar ettirdi. Bu kelimenin manası başka bir şey olamazdı. Alâ. Gelsin liste ve gitsin Muhtar. Fakat gitmez ki. Selma'nın yanındaki Nedime'nin Cevat Fenman'a ailesi içinde Mister Joe adı verildiğinden başlıyarak, lisede ikisinin de fizik hocası olan bu adamın dönmeliği ve Seza ismindeki karısının da Suzy diye çağrılmasındaki amerikalılaşma hevesinin çirkinliğine dair bir nutka başladı. Ferid'in korkusu da buydu.

Suzy'nin anası Atiye Hanım, evdeki hizmetçiye, Türk dilencilere bir dilim ekmek vermemesini emrettiği için sinirlenen Emine elindeki tabakaları büfenin üstüne hemen bırakmış, bohçasını alıp gitmiş. Nedime'nin anlattığı ve Selma'nın da baş sallayarak tasdik ettiği bu hikâye Ferit'in döner kebabından kompostosuna kadar yaşayacağı lezzet anlarını bulandıran bir milliyetçi hitabesi dinlemesine sebep oldu. O millî şuurların, kollektif iradelerin, camia vahdetlerinin, ideal vecitlerinin biri gidip öteki geliyordu.

Pilâvın üzerine boşalan Ziya Gökalp salçası kadar lezzeti berbat edecek ne vardı? Komposto ile beraber Charles Maurras da teşrif etti. Arkasından bir tarifler, terimler, ilmî tabirler fırtınası. Eski Atina'dan bugünkü Paris'e kadar, tünel gişesinin önüne yığılan insanlar gibi, asırlar birbirini itiyor, Muhtar'la Maurras'tan hangisine ait olduğu bu kargaşalıkta pek de iyi anlaşılmayan fikirler, kompostonun içine tatarcık sürüsü gibi hücum ediyordu. Eflatun'un cumhuriyetinde sosyali keşfetmek için "ferdi"nin içinden geçmesinin tersine olarak ferdin hayatında, sosyal ve siyasî hayatın prototipini ve sadeleşmiş modelini bulmak mümkün olduğundan başlayan bir tez, bunu sabırla dinleyen Ferit'in zihninde manto hesaplarına karışan bilinmez ne biçim gelişmelerden sonra, eski romanın hâlâ canlı bir vahdet sembolü ve işareti olduğu hükmüne kadar varıyor ve iki de bir Romanus sum nakaratını

tekrarlatıyordu. Bu arada on kadar kürdan daha şehit oldu. Hiç sesini çıkarmayan Ferit bu sefer de susmasının hesabını vermeye davet edildi. Muhtar onu Tıp Fakültesinden felsefeye ve oradan da tam bir nihilizme ve tembelliğe atan kararsızlığa ve uyuşukluğa saldırdı.

Ferid'in kestirme bir cevap vermesi, kendini müdafaa etmesi için değil, Muhtar'dan kurtulması için lâzımdı. O, dönmelik tesanüdünün, buna kızan bir diğer ırk milliyetçiliğinden daha başka veya daha kötü bir şey olmadığını söylemekle cevabına başladı. "Bunlar aynı manastır hayaletleridir". Henüz içinde birkaç teknik buluştan başka hiçbir zekâ marifeti olmayan bir dünyada, nenin nesi olduğunu bilmeyen insanın, üç asırda bir değiştirdiği doğmaların hiçbirini ispat edecek durumda olmadan giriştiği bütün akde savaşlarının birbiri kadar çirkin olduğunu anlattı: "Bunlar aynı manastır kavgalarıdır". Hangi akidenin misyoneri olursa olsun, İncil veya Kur'an diliyle konuşan eski, yeni, sağ, sol bütün ideolojilerden herhangi birinin içine kapanmış adamın bir Budist rahipten bir santim daha yüksek bir düşünce şerefine sahip olmadığını söyledi: "Bunlar aynı manastır papazlarıdır". Ve ayağa kalktı: "Anlaşıldı mı dostum? Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim, felsefeci değilim, âşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim, cemiyetçi değilim, milliyetçi değilim, Vafi Beyin ecinnileri arasında oturann, iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen, tembel, hiçbir işe yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zampara, Hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkahayı basan ve bunun için "Gülener" soy adını alan bir baba ile, yarı sanatkâr, yarı deli, erkek düşkünü, veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ayyaş kokainoman, Paris'te okuduğu için kültürlü, genç yaşında ölmüş bir ananın désencharté, demesuér, désorienté, déra-

cinê, dêgênerê bir oğluyum. On sene evveline kadar siyah bir köpek peşimden gelir, yatak odama ve yatağıma girerdi. Fakat beteri varmış. Bu köpek Nemrudun devesi olsaydı onu koynuma alamazdım. Yine de fakirlere acıyor ve onları kurtaracak fikirleri - Seninkilerden daha az fantazya yanları olmadıklarını bildiğim hâlde - Seviyorum. Nemrudun devesi beni de kovalayıncıya kadar, üstüme siz burjuvaların cendekleri yıkılıncaya kadar, evdeki ecinnilerden birinin ayağındaki iple dili çözülünceye kadar, ve... Elini... Elini göğüs kafesinden içeri sokup ruhunu kaşıyan tanburinin derdini anlayıncaya kadar, saatimi rehinden kurtarıncaya kadar, Fatma'nın pıtpıtlarını merdivende avuçladığım göğse bağlayan sırrı deşinceye kadar, şimdi... Şimdi senin bana koyduğun teşhise... Bütün akıl doktorları iştirak edinceye kadar, velhâsıl bilinmez hangi zamanın hangi, hangi delilik, ermişlik. Hastalık, can çekişmeleri, kurtuluş, sevinç, bayram, kainattan tiksinti, intihar, Selma'yı Saim'in odasına atmak, ve... Para kazanmak için Londra'ya gidip bombardımanda öldüğünü yahut milyoner olarak İstanbul'a geleceğini bilmediğim Allah'ın belası babamın öteki veya bu dünyada yakasına yapışma anına kadar böyle kalacağım. Bana ilişme. Gidiyorum. Karşına, Maurras'ın sakalını al, on kürdan daha kır, otur ve beni rahat bırak. Romanussum!

Hemen arkasını döndü ve hızla uzaklaştı.

Alt kata bıraktığı paltosunu ve şapkasını giyerken aynaya bir göz attı. Berberde saçlarını kestirmek için bu sabah evde traş olmamıştı. Birdenbire yüzü ona kirli göründü. Kaşları gözlerinin üstüne düşmüştü, yerlerinden kopmuş gibi; ve esmer yüzünden büyük bir renk farkı ile ayrılan açık gri gözlerinin her zamanki aydınlığı azalmıştı. Derisinde yabancı buruşukluklar vardı ve yüzünün bütün ifade sistemi yıkılmış gibi düzeni bozulmuş çizgilerinde bir mana harabesi görünüyordu. Başını çevirdi, hava güzel

olduğu hâlde, paltosunun yakasını kaldırıp yüzünü içeri doğru çekti ve yürüdü.

Küllüğün önünden geçerken, hiçbir üniversiteliyle konuşmaya mecbur olmamak için koşuyordu. Aynada gördüğü yüzle demin başka birinin ve kendi kendinin huzurunda bu kadar vuzuhla krokisini çizdiği iç portresinin benzerliği ve kendi hüviyetinin üzerine birdenbire kendi içinden boşalan bu aydınlık onu sersemletti. Muhtar'dan kaçıp bu hüviyetle baş başa kalmak, yağmurdan kaçıp doluya tutulmaktı. Bu muyum ben?

Yüzü ile içi arasındaki münasebetin ışığında ve onların bu kendiliklerinden soyunma anlarında her ikisini de çıplak yakalamak için, berberin aynası önüne hemen oturmalıydı. İkisi de gururun düzgününü sürmeden evvel, hemen, şimdi, çabucak; etrafına baktı ve en yakın berberi aradı. Fakat o kadar heyecanlıydı ki, hayatta birçok defalar berberin kolduğunda onu bastıran ve bir defasında yalnız bir yanağının tıraşı ile sokağa fırlamasına sebep olan krizlerden birine yakalanabilirdi. Kapalı çarşıya doğru yürüdü. Kalbi çarpıyordu. Kriz başlamıştı bile. Çarşının karanlığı artıyor ve bazı dükkânlar elektrikleri, ışıkların hareketli bir sudaki akisleri gibi sallanıyordu. Yelek cebini yokladı. Şişe oradaydı. Şuralarda da bir muhallebici olacaktı. Senelerce önünden geçtiği bu dükkânın yerini unuttu. İleri geri yürüdü, bakındı, buldu, girdi, yarım bardak su istedi. Ağzına iki sinir yatıştırıcı komprime attı, oturdu. Yandaki masada bir kadınla bir kız çocuğu, gidiyorlardı. İyi ve nadir tesadüf, karşıki masada oturan bir ihtiyardan başka, dükkânda kimse kalmadı.

Ferit onun yalnız sakalını, biri yukarı kalkık beyaz kaşlar altında sürmeli gibi siyah gözlerini ve başında sofuların giydiği kenarı yukarı doğru kıvrık, namazda secdeye engel olmayan ve şapka kanununa uymayan siyah külâhı görebildi. Bu ona hafif bir

durgunluk verdi. Dirseklerini mermere dayadı ve başını iki avucunun içine alıp gözleri'ni yumdu. Dışarıda ayak satıcılarının ve dükkâncıların kopardıkları gürültü kulağını dolduran bir uğultu sisi içinde bulanıyordu. Gözlerini açtı ve ihtiyarın gözleri ile karşılaştı. Onun bakışları komprimelerden daha yatıştırıcı idi. Bir aralık onun başında, kaşlarında ve alt çenesinde de konuşma hazırlığından şüphe ettiren hafif bir kımıldama oldu. Bir şey söylemek istemişti. Yüzünün hareketleri durdu. Vazgeçmiş olacaktı, fakat söyleyeceğini söylemiş gibiydi. "Anlıyorum, sıkıntıdasın, fakat geçer oğlum". Yüzünde, çeşitli insan kaderleri ile sık temaslarını hissettiren bir yaşamışlık ve anlamışlık vardı. Yahut Ferid'in bunu böyle sanması ona daha fazla durgunluk veriyordu. Fakat yine çarpıntısı dinmiş değildi. İhtiyarla bir daha göz göze geldiler. Bu sefer onun bakışlarında, hemen diline geçmeye hazırlanan bir sual görünüyordu. Ne cevap verecekti Ferit? Ne söylemeliydi ki o hiçbir şey anlamasın veya her şeyi anlasın. İhtiyar sormadı, belki içinden sormakla kaldı; Ferit de cevap vermeye mecbur olmadı. İçinden cevap vermekle kaldı. Bu, biraz evvel Muhtar'a çizdiği portrenin aslına benzerlik derecesini soruşturan kendi nefsine de bir cevaptı: "Babam Londra'da. Ya bombardımanda öldü ya peşinde koştuğu parayı kazanıp İstanbul'a milyoner dönecek. Mektup yollamıyor ve sefarethane onu bulamıyor. Oturduğu mahalle yıkılmış. Kendisi de ölmüş olacak, muhakkak. Anamı ve ablalarımı sorma. Onlar çoktan sizlere ömür. Benim bir teyzem var, ihtiyar, senden ihtiyar; cimri, senden cimri; müslüman, senden müslüman; fakat hain. Onun evine sığınmış bir kız kardeşim var. Ölen ablaları gibi veremli ve ölen ablaları gibi ölecek galiba. Yapyalnızım ben. Ve cebimde dört küsür liradan başka üç kat elbisemden, birkaç takım çamaşırımdan ve ufak tefeğimden başka hiçbir şeyim ve hiç kimsem yok. Tahsili bitirmeye niyetim ve çalışmaya kabiliyetim de yok. Elimden hiçbir iş gelmez. Kaderim

irademe hacim koyuyor; ve kaderlerine borçlanan sefih bir ana babadan alacaklarını benden istiyor. Arada bir, işte böyle, müthiş bir bilanço ile karşıma dikiliyor. Bak, şunu sana nasıl anlatayım? Anlamasan bile sezeceksin: Benden evvel kimbilir kaç batının belki bende son dejenerelik mümessilini yakaladığı bir tarlar mirasının hesabını benden istiyor".

Kalktı ve tezgâhın mermeri üstüne bir lira attı.

- Para istemez, dedi muhallebici, ne olacak, yarım bardak su, hem biraz keyifsizsin galiba.

Ferit ısrar etmedi.

İhtiyarla göz göze geldiler. Onun artık bir şey söy emek istediği muhakkaktı. Ferit dinlemeye hazır olduğunu sezdiren gevşek bir duruşla bekledi. İhtiyar bir tesbih tutan elini ona doğru uzatarak:

- Ben de sana bir şey diyeyim de baba sözüdür, unutma, dedi, ne zamanki sıkıntıdasın, bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere, ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, yüreğinden, anladın mı, yüreğinden bir kere "Allahım" deyiver, sonra nefesini birden koyuver. Anladın mı?

Ferit, ihtiyarın yüzüne, sonra önüne baktı. Bir an, gururunun kaçışını durdurmak için yaptığı son dayanma hamlesine karışan ve belirmesi ile kaybolan bir istihzanın yerine, boşluk korkusunun vekiline benzeyen ve belki, telkin edilmeye en müsait ruh anı içinde Ferit'in ihtiyardan aldığı tesire, onu memnun etmek ihtiyacı ile de biraz karışan ve dibinde hangi büyük değişme hazırlıklarının bulunduğu anlaşılmayan otomatik bir itaat arzusu geçti. Kendini bıraktı. Gözlerini yumdu. İçini çekti ve göğsü nefesi ile dolunca, yüreğinin durur gibi olduğunu ve varlığın sınırına da-

yanmış gibi bütün boyutların aşılmak üzere bulunduğunu sandığı bir anda içinden "Allahım" dedikten sonra nefesini bıraktı. Şaşırdı ve tekrar ihtiyarın yüzüne baktı. Birdenbire içinde bir dağ başı ferahlığı duymuştu. Elini göğsüne götürdü ve mırıldandı: "Hayret!". İhtiyar hayret etmiyor, gülümsüyordu. Ferit sağa doğru bir adım attı ve karşısındaki aynaya baktı. Kaşları yerine gelmişti. Gözlerinde, dükkânın loşluğuna ve yüzünün kararmış esmerliğine inat, yeni ve başka bir aydınlık vardı. Dükkândan çıkarken ihtiyara içinden selâm verdi. Anlamalıydı o.

Çarşıda bir kaç adım yürüdü ve durdu. Kaç dakika geçti benim dükkâna girişimden? Nihayet on. İlâç yirmi, yirmi beş dakikadan evvel tesir etmez. Fakat ben...

Fakat o tam bir sükûn içindeydi. "Telkin" hükmünü basmaya kıyamadı. Tek başına en karışık muammanın anahtarı olmak iddiasını taşıyan ve hakikatte, bir kelime olmaktan başka hiçbir haysiyeti olmayan bu sözlerden ve benzerlerinden nefreti yeni değildi. Ağır ağır yürüdü, Nuruosmaniye kapısından çıktı ve minarelere başını kaldırdı. Gökyüzündeki aydınlık ve beyaza çalan mavi duruluğun içinde şimdiki ruh hâli o kadar çok vardı ki, bu yakınlık, ona kendi içinin gökyüzü olduğu zannını biran kanaat hâline vardıran bir aynılık duygusu verdi.

Cağaloğluna doğru yürüdükçe, belki ilâcın tesiri erken başladığı veya Ferit aradan geçen zamanı yanlış tahmin ettiği için, duyduğu ferahlık artıyordu. İçine dolan bu temiz, dağ başı havası, bu geniş soluk, bu nefis, bu nefis dağ başı sansasyonu, bu hafiflik bu... Bu berrak, bu berrak dağ başı aydınlığı, bu ferahlık, bu yükseliş, bu kurtluş, bu.... Bu... Bu yaz bulutu şeffaflığı, bu gökyüzünün kendisi oluş duygusu, ruhunda bu elenmişlik, bu -demin-denberi arayıp da hâlâ bulamadığı asıl istiarenin bile eksik ifade edeceği - bu süzülüş, bu silkinme, hayır durulma, hayır bu-

ğulanma, hayır, hayır, bu kelimesiz hâl, - biraz ötede berberin dükkânında koltuğa oturup da sabunlandıktan sonra çizgileri kapandığı ve iç kemirişlerinin belli başlı izleri kaybolduğu için en az on yaş gençleşen yüzüyle lokantanın aynasındaki yüzü arasında geçirdiği metamorfozu düşünürken, içinde hâlâ akisleri uzayan "Allahım" nidasile babasının "Allaha inananların hepsi, bilâistisna, ahmaktırlar. Bunların arasında bulunduğu söylenen dahiler, bilgisizliğin mazeretinden de mahrm oldukları için büsbütün ahmaktırlar" tarzındaki sözlerini de hatırlyarak Voltaire'den Anatole France'a kadar gelen imansız istihza zürriyetinin, babasile beraber onu da peşine takan zincirine daldıkça bulunan ve aydınlığı gittikçe azalan gözlerini yumduğu ana kadar sürdükten sonra, içini bastıran ve evvelce geçirdikleri bir çeşidinden başka bir şey olmayan buhran korkusu, onu Sirkeciden Osmanbeye götürüp tramvayda, Kapalıçarşıdakine benzemeyen ve bu sefer yüreğinde bir çarpıntı değil, vücudunun neresinde olduğunu anlamadığı bir sıkışma, yahut bir gerginlik, yahut bir kasılma, yahut bir patlama hazırlığı, velhâsıl tarif edilmez bir sıkıntı ve yine eskilerden hiçbirine benzemeyen, yarım saat sonra bir hekime anlatılması lâzım gelse karakteristik teferruatını mutlaka unutacağı bir bunalma hâlini alırken kapıyı açan hizmetçinin karaltısı arkasında Suzy'nin hayaleti elirdiği anda azalır gibi olmuş, fakat kadının hayretinden anlamıştı ki, saklanmasına imkân olmayan ruh sefaletini ondan başkasına göstermemek için, yine holün en karanlık köşesinde oturup Selma'yı beklemek bahanesine sarınarak Amerikan mecmualarına göz gezdirir gibi yapması lâzımdı ve öyle yaptı. Bu her zaman karanlık holde, Suzy'nin elektriği yakmak için pek yakına uzanan ve Chanel kokan elini görünce, başının kesin bir red hareketi ile aydınlık tehlikesini savdı ve kadının İngilizce hatırını sormasına onun da hoşuna gitmesi lâzım gelen mükemmel bir İngiliz şivesi ile kısa cevaplar verdikten sonra basık kolduğa yaslan-

dı. Suzy apartımanın arka tarafına giden koridorda kaybolmuştu. Salona girmediğine göre vakit erken olacaktı. Haldun - ve tabiatiyle - başka hiçbir davetli de görünürlerde yoktu. Ferit mecmuaları karıştırmaya başladı. Fakat yazıları değil, resimleri bile görmüyordu. Bu loşluk ve sessizlik ona bir uyku hâli verdi. Hele davetliler gelmeden, içeride on aylık piçini uyutmak için, Türkçe ninni yerine İngilizce bir türkü söyleyen Suzy'nin sesi ve onun When Molly vas a baby a baby'leri onu büsbütün gevşetti. Sıkıntı geçmişti galiba; ve bu, çarşıda geçirdiği krizin berber koltuğunda sıkıya girmesi yüzünden geriye tepen küçük ve süreksiz bir serpintisi olmalıydı. Suzy'nin a baby a baby a baby derken arada bir Türkçe ninni söylüyormuş gibi, eee... eee... eee... eh - pış.. pışş... pışş.. pışş demesi onu güldürdü. Ah, Muhtar burada olmalıydı. Çocuğunu İngiliz türküsü ile uyutan züppe karı - fakat ne karı! Ne karı! Ne gözler! - ona bir purtuçuna masalı veya bir içtimaî vicdan hitabesi daha söyletirdi.

Kapı çalınıyordu. Bu gelen Haldun değilse, Ferit Elma'dan alacağı manto parasını yırtmaya hazırdı. Ta kendisi. Paltosunu ve şapkasını hizmetçiye verdikten sonra, eldivenlerini çıkarırken Ferit'in önünde durmuştur, hatır sormuştur, iki kelimelik bir cevap almıştır, neslinin argosu ile konuşmaktan hoşlanmayan acaip bir muhatap önünde olduğunu bir daha anlamıştır; zaten maksadı da Suzy'yi beklemek için iki dakika kazanmaktır, fakat piç uyumadığı için Haldun yalnız başına salona geçmeye mecbur olmuş ve Ferid'i rahat bırakmıştır. Alâ. Suzy de, işte, bebeği galiba dadıya teslim edip Haldun'ı yalnız bırakmamak için salona koşmuş ve adımlarının, aşk nöbeti gelmiş dişi ceylan sıçrayışını Ferid'in dilediği gibi manalandırmasına da hiç aldırmamıştır. Dışarıdan görülemiyecek bir köşeye çekilmişlerdir. Kapı çalınıncaya kadar geçecek zamanı, öpüşmek gibi, kısa fırstların lezzetleri ile doldurduklarını tahmin etmeye mani yoktur. Ferit, babasının asla affet-

meyeceği bir tecessüsle değil, kendi tahminini kontrol etmek için yavaşça kalkmış, ayaklarının ucuna basa basa birkaç adım attıktan ve kendisini kapının yanında duran tombul bir vazonun arkasına sakladıktan sonra da hiçbir şey göremeyince onların geri dönmelerine en doğru manayı vermek için yine tahmin etmiştir ki, Suzy ile Haldun'un dudakları arasında bir kıl geçecek kadar mesafe kalmamış, hatta kadının üst dudağı oğlanın ağzında biberon lastiği gibi kaybolmuştur.

Yerine dönüp oturan Ferit, Mister Joe'nun gafletine ve müsamahasına ayrılması gereken ihtimal paylarından Tatvanlı'nın dudağı ile Suzy'ninki arasında bir mukayeseye ve oradan da Selma'nın ince, titrek ve ürkek dudağına kendi ağzını ne zaman yapıştıracağı tahminine kadar giden düşünceler arasında Amerikan mecmualarını karıştırırken rastladığı bir çorap ilanındaki bacağa gözleri takıldığı anda, kapı çalındı. Bu sefer gelen Abdi olmalıydı, Ab-di, Abidi. Muhakkak; Suzy'nin çaylarında kanun hâline gelen bir tekerrürün düzenini bozacak bir fevkalâdelik olabilir miydi? Eğer gelen Selma değilse, Abdi'dir.

Hayır, gelen Mister Joe idi. Ferit'in önünden geçerken durup mutlaka onunla konuşacağı için, Haldun, kendini toplamaya ve dudaklarının etrafındaki ruj lekelerini silmeye vakit bulacaktı. Belki Mister Joe da ona bilerek bu zamanı kazandıracaktı. Öyle oldu. Mister Joe, fizik dersinde, gözlüksüz miyop gözleri ile arka sıralarda bir talebeyi görmek istediği zaman yaptığı gibi omuzlarını yukarı alıp başını ileri uzatarak Ferit'i büzüldüğü karanlık köşe içinde tanımaya muvaffak olduktan sonra, ona niçin bir toplantının derkenarı hâlinde kalmayı daima tercih ettiğini tekrar sordu. Tekrar, fakat, fakat bu defa "en marge de la societé" demedi. Mister Joe Fransa'da tahsil ettiği için İngilizce bilmezdi; İstiarelerini Fransızcanın klişelerinden seçmek âdetiydi; fakat evinin

içinde Pêtain Fransasına karşı duyulan öfkenin artması, onun Fransızca kelimeleri ya gittikçe daha alçak sesle söylemesine veya Suzy'nin yaklaştığını sezince Türkçeyi tercih etmesine sebep oluyordu.

Karısı salonun kapısında göründüğü için, Mister Joe "derkenar" da karar kıldı. Suzy kocasına bir kelime söylemeden, hızla koridora doğru yürüdü. Aynaya bir göz atması lâzımdı. Karısı uzaklaşınca, Mister Joe Ferid'e alçak sesli ve bozuk şiveli bir Fransızca ile üniversiteye gidip gitmediğini sordu.

- Gitmiyorum Cevat Bey.

- Niçin?

- İradem yok.

- Bunu oyun masasında "şansım yok" der gibi söylüyorsun. İrade istemektir. Demek, istemiyorsun.

- O kadar basit değil.

- Bunu bir gün seninle konuşalım. Söyleyeceklerim var sana.

- Peki Cevat Bey.

Mister Joe arkasını döndü. Ve bu sefer salonun kapısında duran Haldun'la karşılaştı. Aradan geçen uzunca bir sessizlik anının içine en yakışık alan manayı doldurmak lâzım gelirse, Ferit Haldun'un duruşunda sezdiği ele verici bir hâlin sebebini anlıyan Mister Joe'nin bunu hazmetmeğe çalıştığına hükmedecekti. Sahiden de oğlan, yatakta basılmış gibi, bir kısa öpüşmenin utancını ve şaşkınlığını hâlâ üstünden atamamış, Cevat Beye hemen hesap vermeye mecburmuş gibi azap ve itiraf dolu gözlerle bakıyord. Yahut Ferit'e öyle geldi. Hayır, bu o kadar öyle idi ki, işte Mister Joe, bu mevzuda en kötü ihtimali bile hazmetmiş bir pişkinliğin gevrek ve alaycı sesi ile:

- Ne var delikanlı? dedi, süt dökmüş kedi gibi duruyorsun!

- Hiç Mister Joe.

- Bana Mister Joe deme. İsmim Cevat.

Fakat karısının yaklaştığını sezince:

- Pekâla, dedi: Mister Joe olalım. Tedris mesleği bize her genci talebemiz telâkki etmek hakkını vermez.

- Yok, estağfurullah üstat!

- Haydi, haydi, ben kâfi derecede..-

Cümlenin alt tarafı, Suzy'nin hizmetçiyi çağıran öfkeli sesi altında ezildi. Bu öfke Cevat Beyin eve mutaddan çok daha erken gelişinin tepkisiydi. Bir de Crepusculo tangosunu kim bilir hangi siyasî nutuk en az yarım saat geciktirecekti.

Onlar salona girerken Ferit Amerikan mecmuasındaki bacağa tekrar bakıyordu. Kapı çalındı. İnşallah Selma'dır.

Selma! Ferit'i görünce ona doğru, atılır gibi iki adım yürüdü; sonra zaafını frenliyerek yavaşladı, durdu.

Ferit hemen ayağa kalkarak, salonun kapısında Suzy'e görünmeden hatırını soran Selma'ya "hep öyle" cevabını verdikten sonra "derhal çıkalım" dedi. Kız tereddüt etmeden salonun kapısında durup içerideki müziksiz trioyu selâmladı.

Her zamanki gibi Şairnigâr sokağına giden dar yola saptılar.

SABAHATTİN ALİ

Kürk Mantolu Madonna. Sabahattin Ali'nin 1943'te yayımladığı roman.

Roman 1933 yılında Ankara'da mütercim olarak çalışan, içine kapanık, iddiasız, sıllık, önem verilmeyen, adam yerine konulmayan Raif Efendi ile yazarın tanışmalarıyla başlar. Oysa Raif Efendi derinliği olan, iç zenginliğine sahip bir insandır. Yazar, bunu hastalığı sırasında onu ziyarete gittiğinde anlar. Raif Efendi bedbaht bir insandır. Zamanla dostlukları ilerler. Yazar, Raif Efendi'nin resim kabiliyetini de keşfeder ve şaşırır. Hastalığı ağırlaşınca, masasının gözünde bulunan eşyalarını getirmesini ister. Çekmecede bir de defter vardır. Raif Efendi onu önce yakmasını ister, sonra okumasına izin verir. Romanın asıl olay örgüsü bu defterde bulunan ve üç ay kadar süren Raif-Maria Puder arasındaki aşkın hikâyesidir.

Babası tarafından Berlin'e sabunculuk eğitimine gönderilen Raif, bir resim sergisinde, "Kürk Mantolu Madonna" adlı tablonun karşısında âdeta büyülenir, günlerce, o resmi görmeye gider ve resimdeki kadına âşık olur. Sergının son günü Maria ile tanışır. Arkadaşça başlayan ilişkileri, Maria'nın hastalığı sırasında aşka dönüşür. Ancak, Raif'in babası ölmüştür, miras işleri için yurda dönmesi gerekir. Birkaç ay sonra buluşmak üzere vedalaşırlar. Ancak, Raif, ondan bir daha haber alamaz, mektupları iade edilir; aldatıldığına hükmeden Raif, hayata küser; bir süre sonra evlenir, çoluk çocuğa karışır.

Yıllar sonra, Maria'nın akrabası Frau Tindeman'la Ankara da karşılaşmaları Raif'i ikinci defa yıkar. Kadının yanındaki çocuk kendisinindir ve Maria onu doğururken ölmüştür. O gece Raif, geç saatlere kadar göğsü bağrı açık kar altında dolaşır.

Aşağıdaki birinci parça Raif Efendi'nin defterinden kendisini, ailesini, yetişmesini anlattığı kısım; ikinci parça ise yıllarca Maria'yı suçladıktan sonra, onun masumiyetini öğrendikten sonraki duyguları anlatılmaktadır.

KÜRK MANTOLU MADONNA

Babam Havranlıydı. Ben orada doğum ve büyüdüm. Orada ilk tahsilimi yaptım, sonra bir müddet, bize bir saat kadar uzaktaki Edremit İdadisine gidip geldim. Umumî Harbin son senelerinde, on dokuz yaşlarında askere alındım; fakat daha talimgâhta iken mütareke ilân edildi. Kasabaya döndüm. Tekrar İdadiye devam edip bitirmedim. Zaten okumağa pek hevesim yoktu. Araya giren bir senelik zaman ve o sıralarda bu havalide hüküm süren karmakarışık vaziyet beni tahsilden soğutmuştu.

Mütarekeden sonra bütün bağlar gevşemiş, ne doğru dürüst bir hükûmet, ne de muayyen bir fikir ve hedef kalmıştı. Bazı mıntakalar ecnebi kuvvetleri tarafından işgal ediliyor, birdenbire türeyen bir sürü çeteler, türlü türlü namlar altında, bazen düşmana karşı cephe kurarak, bazen köyleri soyarak faaliyet gösteriyor; dün bir kahraman olarak ismi ağızdan ağıza dolaşan bir sergerdenin bir hafta sonra tenkil edildiği ve ölüsünün Edremitte Konak önü meydanında asılı durduğu ilân ediliyordu. Böyle bir devirde, dört duvar arasına kapanarak Osmanlı tarihi veya müsahabatı ahlâkiye okumak pek cazip bir şey değildi. Yalnız, memleketin oldukça hâli vakti yerindelerinden sayılan babam, nedense beni okutmak sevdasına düşmüştü. Akranlarımdan birçoğunun çapraz fişeklikler takıp mavzeri sırtlayarak çeteliğe çıktığını, bunlardan bir kısmının düşman, bir kısmının eşkiya tarafından öldürüldüğünü görünce, benim de akıbetimden korkmaya başlamıştı. Hakikaten ben de boş durmak istemiyor, gizli gizli hazırlanıyordum. Fakat bu sırada işgal kuvvetleri kasabaya geldiler ve her türlü kahramanlık heveslerim, içimde boğulup kalmaya mahkûm oldu.

Birkaç ay serseri gibi dolaştım. Arkadaşlarımın çoğu ortadan kaybolmuştu. Babam beni İstanbul'a göndermeye karar verdi. Nereye gideceğimi o da bilmiyor, "Bir mektep bul, oku!" diyordu. Daima biraz beceriksiz ve mahçup bir çocuk olduğum hâlde babamın bana böyle söylemesi, oğlunu ne kadar az tanıdığını göstermiye kâfiydi. Ne olsa, içimde bazı cihetlere doğru gizli bir takım arzular duyuyordum. Mektepte iken hocalarımın takdirini kazandığım bir ders vardı: Oldukça iyi resim yapıyordum. İstanbul'daki "Sanayii Nefîse" mektebine girmek ara sıra aklımdan geçer ve bana tatlı hayaller kurdururdu. Zaten küçükten beri hakikatten ziyade hayal dünyasında yaşayan sessiz bir çocuktum. Tabiatımda manasız denilecek kadar ileri giden bir çekingenlik vardı ki, çok kere etrafım tarafından yanlış anlaşılmama, aptal yerine konmama sebep olur ve beni üzerdi. Hiçbir şey beni, hakkımdaki bir kanaati düzeltmek mecburiyeti kadar korkutmazdı. Sınıfta arkadaşlarımın yaptığı bir kabahat daima benim üzerime atıldığı hâlde ben kendimi bir kelime ile olsun müdafaaya cesaret edemez, eve döndüğüm zaman bir kenara saklanıp ağlardım. Annemin ve bilhassa babamın bana sık sık: "Yahu, sen kız olacakmışsın ama yanlış doğmuşsun!" dediklerini hatırlıyorum. En büyük zevkim evin bahçesinde veya derenin kenarında yalnız başıma oturup hülyalara dalmaktı. Bu hülyalar, hareketlerimle büyük bir tezat teşkil edecek kadar cesurca ve genişti: Okuduğum sayısız tercüme romanlardaki kahramanlar gibi, her sözüme tereddütsüz itaat eden maiyetimle beraber ortalığı kasıp kavurduğum, bir mahalle ötede oturan ve içimde şeklini pek tayin edemediğim tatlı arzular uyandıran Fahriye ismindeki bir kızı, yüzümde bir maske ve belimde çifte tabancalarla, dağlardaki muhteşem mağarama kaçırdığım olurdu. Onun evvelâ nasıl korkup çırpınacağını, sonra, önümde tir tir titreyen insanları, mağaradaki emsalsiz zenginliği görünce nasıl büyük bir hayrete düşeceğini ve nihayet yüzü-

mü açınca saklıyamadığı bir sevinçle nasıl haykırarak boynuma atılacağını tasavvur ederdim. Bazen büyük kâşifler gibi Afrikada gezer, yamyamlar arasında görülmemiş maceralar geçirir, bazen meşhur bir ressam olur ve Avrupa'yı dolaşırdım. Bütün okuduğum kitaplar, Mişel Zevako'lar, Jül Vern'ler, Aleksandr Düma'lar, Ahmet Mithat Efendiler, Vecihi Beyler kafamda silinmez şekilde yer tutmuşlardı.

Babam bu kadar okumama kızar, bazen romanları alıp atar, bazen geceleri odama ışık verdirmezdi. Fakat benim her şeye bir çare bulduğumu, küçük kaytan fitilli iadere lâmbasının ışığı altında kendimden geçerek "Paris Esrarı"nı veya "Sefiller"i okuduğumu görünce tazyikinden vazgeçmişti. Elime geçen her şeyi okuyor ve her okudum şeyin, ister Mösyö Lökok'un maceraları, ister Murat Beyin tarihi olsun, tesiri altında kalıyordum.

Eski bir Roma tarihinde, Mucius Scaevola isminde bir murahhasın, düşmanla-sulh müzakeresi yaparken, kendisine teklif edilen şartları kabul etmezse öldürüleceği yolundaki tehdide cevap olarak, kolunu yanıbaşındaki ateşe sokup dirseğine kadar yaktığını ve bu sırada sükûnetle müzakereye devam ederek, böyle tehditlerle korkutulamayacağını gösterdiğini okuduğum zaman, elimi aynı şekilde bir ateşe sokmak ve aynı metaneti nefsimde denemek arzusuna kapılmış ve parmaklarını oldukça ağır bir şekilde yakmıştım. En büyük bir acıya yüzündeki tebessümü muhafaza ederek tahammül eden bu adamın hayali beni hiçbir zaman terketmemiştir. Bir zamanlar kendim de yazmıya, hatta ufak şiirler karalamıya kalkmış, fakat bundan çabuk vazgeçmiştim: İçimdekileri herhangi şekilde olursa olsun dışarıya vurmak korkusu, bu mânasız ve lüzûmsuz ürkeklik yazı yazmama mani idi. Yalnız resim yapmaya devam ediyordum. Bu iş bana, içimden bir şey vermek gibi gelmiyordu. Dışarıyı alıp bir kâğıda aksettirmekten, bir

mutavassıtlıktan ibaret görünüyordu. Nitekim işin böyle olmadığını anlayınca bundan da vazgeçtim... Hep o korku yüzünden...

Resim yapmanın da bir nevi ifade, bir iç ifadesi olduğunu İstanbul'da ve Sanayii Nefise mektebinde, hiç kimsenin yardımı olmadan, kendi kendime öğrendim ve mektebe devam etmez oldum. Zaten hocalar da bende fazla bir şey bulmuyorlardı. Evde veya atölyede karaladığım şeyler arasından ancak en manasızlarını gösterebiliyor, bana dair herhangi bir şey ifade eden, içinde benden herhangi bir şey bulunan resimleri büyük bir titizlikle saklıyor ve ortaya çıkarmaktan utanıyordum. Bunlar tesadüfen birinin eline geçse, çıplak ve mahrem bir hâlde yakalanmış bir kadın gibi şaşırıyor, kıpkırmızı oluyor ve kaçıyordum.

Mütemadiyen onları düşünüyordum. Fakat nihayet daha fazla dayanamadım ve kafamdan uzak tutmak istediğim hayal, yavaşça, sessiz sedasız gözlerimin önünde dikildi: Maria Puder, benim Kürk Mantolu Madonnam, dudaklarının kenarındaki ince kıvrımı ve siyah gözlerinin derin bakışlariyle karşımda duruyordu. Yüzünde hiç dargınlık, sitem yoktu. Belki biraz hayret, fakat daha ziyade alâka ve şefkatle bana bakıyordu. Hâlbuki bende onun bakışlarını karşılayacak cesaret yoktu. On sene, tam on sene, zavallı ruhumun bütün kırgınlığiyle, bir ölüye kızmış, bir ölüyü suçlu tutmuştum... Onun hatırasına bundan daha büyük bir hakaret yapılabilir miydi? Hayatımın temeli, gayesi, sebebi olan kimseden on sene, hiç tereddüt etmeden, haksızlık edebileceğimi hiç düşünmeden şüphelenmiştim. Onun hakkında en akla gelmeyecek şeyleri tasavvur etmiş ve bir an olsun durup da, belki de böyle yapmasının ve beni terk etmesinin bir sebebi vardır, dememiştim. Hâlbuki sebeplerin en büyüğü, en mukavemet edilmezi, ölüm varmış. Utancımdan deli olacaktım. Bir ölüye karşı duyulan hazin ve faydasız nedametle kıvranıyordum. Ömrümün sonuna ka-

dar, diz çökerek, onun hatırasına karşı işlediğim cinayetin kefaretini vermeğe çalışsam, bunda gene muvaffak olamıyacağımı, insanların en günahsızına kabahetlerin en ağırını: seven bir kalbi yüzüstü bırakmak ihanetini yüklemenin, asla affedilemiyeceğini seziyordum.

Daha birkaç saat evvel bende bir fotoğrafı bulunmadığı için, yüzünü hatırlıyamadığımı zannetmiştim. Hâlbuki bu anda onu, hayattayken gördüğümden çok daha canlı, teferruatlı olarak görüyordum. Aynen tablodaki gibi biraz mahzun, biraz istiğnalıydı. Yüzü daha solgun, gözleri daha siyahtı. Alt dudağı bana doğru uzanıyor, ağzı: "Ah, Raif!" demeğe hazırlanıyordu. Her zamankinden daha çok yaşıyordu... Demek on sene evvel ölmüştü? Ben onu beklerken, evimi onu kabule hazırlarken ölmüştü. Hiç kimseye bir şey söylemeden, beni imkânsızlıklar içinde kıvrandırmamak, beni sıkıntıya sokmamak için, bütün sırrını beraber alarak ölmüştü.

On seneden beri ona karşı duyduğum hiddetin, etrafıma karşı kendimi aşılmaz bir duvar içine alışımın hakikî sebebini şimdi anlıyordum: On sene, hiç azalmayan bir aşkla, onu sevmekte devam etmiştim. İçime ondan başka hiçbir kimsenin girmesine müsaade etmemiştim. Fakat şimdi onu her zamandan ziyade seviyordum. Karşımdaki hayale kollarımı uzatıyor, ellerini tekrar avuçlarıma alıp ısıtmak istiyordum. Onunla beraber geçen hayatımız, o dört, beş aylık zaman, bütün teferruatıyla gözlerimin önündeydi. Her noktayı, aramızda konuşulan her kelimeyi hatırlıyordum. Sergide resmini görmekten başlayarak, Atlantik'te şarkısını dinleyişimi, yanıma sokulmasını, nebatat bahçesi gezintilerini, odasında karşı karşıya oturuşlarımızı, hastalığını birer kere daha yaşıyordum. Bir hayatı baştan aşağı dolduracak kadar zengin olan hatıralar, böyle kısa bir zamana sıkıştırıldıkları için hakikattekinden

daha canlı, daha tesirliydiler. Bunlar bana, on seneden beri bir an bile yaşamamış olduğumu; bütün hareketlerimin, düşüncelerimin, hislerimin benden uzak olduğunu gösteriyordu. Asıl "ben", otuz beş seneye yaklaşan ömrümde, ancak üç, dört ay kadar yaşamış, sonra, benimle alâkası olmayan manasız bir hüviyetin derinliklerine gömülüp kalmıştım.

Dün akşam, yatakta Maria ile karşı karşıyayken anladım ki, benimle münasebeti olmayan bu vücudu, bu kafayı taşımak, bundan sonra bana daha güç gelecektir. Bunları bir yabancıyı besler gibi doyuracağım, oradan oraya sürükliyeceğim ve daima merhamet ve istihfafla seyredeceğim. Gene dün akşam anladım ki, hayatımdan o kadın çıktıktan sonra, her şey hakikîliğini kaybetmiş; ben onunla beraber, belki de daha evvel, ölmüşüm.

Ev halkı bugün erkenden, hep beraber gezmeğe gittiler. Ben keyifsizliğimi bahane ederek evde kaldım. Sabahtan beri bunları yazıyorum. Ortalık kararmağa başladı. Hâlâ gelmediler. Fakat birazdan gülüşüp bağrışarak sökün ederler. Benim bunlarla münasebetim nedir? Aradaki bütün bağlar, ruhlar beraber olmadıktan sonra, ne ifade ederler? Senelerden beri hiç kimseye bir tek kelime söylemedim. Hâlbuki konuşmağa ne kadar muhtacım. Her şeyi içinde boğmağa mecbur olmak, diri diri mezara kapanmaktan başka nedir? Ah Maria, niçin seninle bir pencere kenarında oturup konuşamıyoruz? Niçin rüzgârlı sonbahar akşamlarında, sessizce yan yana yürüyerek ruhlarımızın konuştuğunu dinleyemiyoruz? Niçin yanımda değilsin?

SAFİYE EROL

Ciğerdelen. Turhan, Almanya'da inşaat mühendisliği öğrenimi görmüş bir gençtir. Arkadaşı Haşmet'in kansı Cangüzel'i sever. Cangüzel ile Haşmet esasen aynlmaktadırlar. Ayrıca Turhan ile Cangüzel Hersekoğlu Ahmet Paşa'nın toruniannndandır. Cangüzel müşterek soylan olan San Sipahilerin macerasını anlatan hikâyeler yazmaktadır. Böylece roman mazi ile hâl arasında gidiş gelişleri ihtiva eder. Ciğerdelen, Tuna nehrinin sağ tarafında, Estergon kalesi ile karşı karşıya olan bir Türk palangasıdır. Osmanlı-Avusturya savaşlarında önemli bir rol oynar. Hersekoğlu Ahmet Paşa'nın torunlarından Koca Turhan Beyin, Sarı Sipahilerin birkaç nesil devam eden maceraları, savaşları, aşklan ve Ciğerdelen'in sonu ile beraber sonları Cangüzel'in yazdığı hikâyelerle verilir. Edirne'nin imarı ile uğraşan Turhan, hırçınlık ve kıskançlıklan yüzünden Cangüzel'i elinden kaçırır. Öğretmenlik alarak gider. Romanda tarih, hâl iç içe olup döneminin tartışılan meseleleri arasından tarih ve batı ile ilişkiler yorumlanır. Aşağıda Turhan'ın Cangüzel'i ziyarete gidişi ve onunla görüşmesi ile ilgili bir parça okuycaksınız.

CİĞERDELEN

Eylül ortasında hasta hâlime bakmadan Canzi'yi görmeye gittim. Onunla iki mezar kaçkını gibi karşılıklı dikildik. O kadar bozulmuştu ki kendi düşüklüğümden söz açmaya utandım. Anadolu'da sıtmaya yakalanmış, Adana'da memleket hastanesinde yatmış. Artık hiçbir iş görecek kuvveti kalmadığı için mektepten izin

almış. Annen! dedim, ne için annenin yanında dinlenmiyorsun? Canzi, bu anne bahsinde beni her zaman şaşırtan soğuk kaçınganlığa büründü.

— Annem mi? O benim annem olmaktan ziyade Sadi Beyin karısıdır. Ben yalnızlık içinde bir insanım.

Bu karşılığı haksız buldum. Ürkek sevgisi geri tepilen zavallı anne, ben seni bir görüşte anlamış, sana acımıştım. Senin kızın, el değmemiş, örselenmemiş bir ruhtan gelen dik başlılıkla, bilgisinin gücünün verdiği atılganlıkla seni korkutmuştu. Sen onun karşısında kendi yumuşak alaturkalığından, kafaca yetkisizliğinden utanıyordun. Ona yaranmak için, hoşlanmadığın yeni moda kılıklara girmeyi göze aldığın hâlde mantar papuçların, boyalı perma saçların rağmına yüreğin titriyordu. Ne yazık.... Canzi sana karşı hâlâ yumuşamamış. Yalnızlık içinde bir insan.... Evet ne çare, hepimizin derdi bu değil mi? O da yalnız, ben de yalnız, zavallı Hüsniye Hanım sen de yalnız. Biz insanlar birbirimizi yaralamak, yalnız bırakmak için elimizden geleni hatta gelmiyeni bulup başarmakta hiç gecikmiyoruz.

Canzi beni akşam yemeğine alakoydu. Gecmişi deşecek kuvvet ikimizde de yoktu. Derine inmekten çekinen yarı resmî iki ahbap gibi muharebeden, gelecek barıştan konuştuk.

Sonra Canzi, lâmbayı söndürüp camları perdeleri açmayı teklif etti. O günlerde ışık karartma yasağı İstanbul'da yürürlükte olduğundan hava almak isteyince karanlıkta oturmak lâzımdı. Balkona çıktık. Şehrin sessizliğine, etrafın ölgünlüğüne karşı değişik bir ululukla yüceleşen yıldızlı gökyüzü bizi ezdi gevşetti. Canzi'ye, son kıvama gelen eserimi anlattım, onun yazmak istediği "Molla Ağaların Düğünü" adlı üçüncü hikâyeyi soruşturdum. Vazgeçmiş, böyle işlere davranmak artık haddi değilmiş. Öğretmenlikten çekilecek, evini dağıtacak, Anadolunun uzak bir kasa-

basında yerleşecekmiş. Canzi kolunu balkon demirine dayadı, başını bileğinin üstüne koydu. Kendi kendiyle dertleşir, sayıklar gibi konuşuyordu. Sultan Mecid devrinde Keşan... Canzi'de engin bir seviş ve özleyiş rüyası yaratan geçmiş zaman. Kahramanca çetin bir güreşten sonra sırtı, yere gelerek er diliyle pes deyip üstün yiğitin vakarla elini öpen bir pehlivan gibi Türklerin Avrupa'ya ikrar verdiği "Evet, sizin dünya görüşünüz doğru imiş. Biz yanılmıştık. Bizi mektebinize alın, temiz yüreğimizin var kuvvetiyle size ayak uyduralım" dediği günler. El kavuşturup baş eğerek eşiğine vardığı bu Avrupa âleminde Türkoğlu ne gördü denedi ki sonunda bağrından "medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar" feryadı koptu? Dedelerimiz, batıyı olduğu gibi kavrayamadılar. Evvelâ aşırı bir aşk, sonra aşırı aşkların olağan tepkisi hayal kırılışı. Kimbilir kaç filozof, derviş dışarı belirtmeden gülümseyip şöylece seyrana varmışlardır: "Biz Türkler yer yüzüne bir dava atmıştık, bir hadden öte yürütemedik. Şimdi el sizdedir. Bakalım dünyayı ne kalıba sokacaksınız. Sağ kalalım işin sonunu görelim. Zira siz de iflâs borusunu öttüreceksiniz. Tek kişiler gibi uluslar da başlarını taştan taşa vurarak olgunluğa erişir. Belki gün gelir, insanlar için kafa kafaya danışmak, kol kola yürümekten başka çıkar yol olmadığını siz de anlarsınız. O zaman acaba hatırınıza gelir mi ki Avrupa'nın güney doğu köşesinde feleğin çemberinden geçmiş pek pişkin bir komşunuz var, kıtanın en eski büyük devletlerinden biri... Bunların dünya barışı için okka çeker sözleri olur elbet, diye düşünür müsünüz? Türk milleti cihangirliğini yüzyıllar evvel yaptı. Kılıcının ucu ile bir çırpıda üç kıtaya imzasını attı. Üç kıtaya kendi yüksek medeniyetinin anıtlarını dikti.

Ne engin cihan özleyişi... Hüdavendigârın kalbi Kosova toprağında gömülü kaldı, Süleyman Hanınki Sigetvarda. Batı Roma imparatorluğunu özlemiştiler. Sonra, Viyana'yı alalım dediler.

Sonra, aman Budini tutalım, Tuna illerinin demir kilididir dediler. Sonra Belgrad'a yapıştılar, bu da giderse Rumeli'nin kendilerine hayretmiyeceğini bildiler. Adım adım gerilediler, davayı kaybettiler. 1683'te Viyanayı kuşattıkları zaman batı kavimleri (aman Avrupa medeniyeti tehlikede) diye yaygaralar koparmıştı. Bu söz bir parola oldu. Hâlâ bugün bile en büyük yazıcıları, Türklerin önünde tehlike savmış Avrupa medeniyetinden bahsetmekten çekinmezler. 1939 savaşını yazarken görelim bakalım ne diyecekler? Avrupa'ya tehlike nereden geldi, bize meraktır, bu sefer bakalım kimi suçlayacaklar!"

Canzi söylüyor söylüyor, karanlığı incitmekten korkar gibi basık kesik bir sesle. Işıksız İstanbul büyülenerek ortadan kalkmış. Yıldızların katı parıltısı altında boz karası bir düzlük. Canzi tazelediği sigarayı avucu içinde gizliyor, gene hikâyesine koyuluyor.

Nerede kalmıştı? Evet, Çomoğullarından doktor Pertevin Sorbon Üniversitesinden Keşan'a dönüşünü anlatıyordu. Kardeşi Celile ile Molla Ağalardan Kumbarhaneli doktor Hulki'nin düğünü yapılacaktı. Yavuklular evvelden birbirine gönül vermiş, senelerce yanıp tutuşmuşlardı. İki soy arasına geçimsizlik girmiş, düğünün bozulmasına kıl kalmış, nihayet barış görüş olmuş, bütün Keşan yerinden oynayarak büyük şenlik hazırlıklarına dökülmüştü. Kumbarhaneli doktor Hulki Avrupa'ya gitsem diye deli oluyordu. Adı büyük diyarı sık elemiş bulunan doktor Pertev'in ise çoktan sıtkı sıyrılmıştı. Keşan halkını sorarsanız genç hekimlerin, ne birine, ne ötekine mangır verdiği yoktu. Onlar cinci nineden şaşmazlardı. Cinci nine on iki kat pamuk ipliğini burar, okur, insanların ve davarın boynuna bağlıyarak sülük düşürürdü. Ateşleme hastalığında, nine, hastanın yüzüne al renkli bir bez örter, üzerine keten sapları serper, bu otları tutuşturup gizli dualar mırıldanarak illeti savdırırdı. Onun paça kemiği, bıçak sapıyla baş ağrısına

okuyuşu: yeşil bir çanaktan topladığı mercimek taneleriyle göz hastalıklarını geçirişi vardı. Çifte doktorlar çok güldüler, çok kızdılar, oldukça da ibret aldılar.

Canzi düğünün hikâyesini ilk perşembe gününden anlatmağa başlıyor. İçilen şerbetlerin, dağıtılan çevrelerin, çengilerin çalgıların, hamam âlemlerinin, sıra oyunlarının, davul zurnayla pehlivan güreşlerinin, at koşularının hesabı yok. Tam bir hafta bütün kasaba ala alahey Düğün sahipleri yorgunluktan seriliyor.

Canzi, taze gelin Celile'nin gelin hamamı günü saçlarını tellerle ördürüp, havlusuna bürünüp soyunma yerinde kaynanası Safiye Hanımın önünde diz çöküşünü anlatırken sesi titredi. Yüzünü göremiyordum, fakat iyi biliyordum ki göz yaşları ile yıkanmaktadır.

Celile'nin genç kız arkadaşları, her biri elinde birer tefle mermer şadırvanın etrafında sıra oyunu dönerlermiş, çengilerle bir ağızdan okurlarmış: "Dolani dolani yolun olayım, pazarda satılmış kulun olayım." Celile, diz çöktüğü yerden hayran hayran kaynanasının yüzüne bakarmış, gönlü ölesiye coşup taşarmış. "Kulunuz olayım... Ey Molla Ağalar... Kulunuz olayım. Ah ey benim kaynanam. Hulki Beyime ne kadar benzersin. Ahdım olsun, hanım annem, bana ne eziyet edersen et katlanacağım. Zira Hulki Beyimi dünyada benden çok sevebilecek tek bir kişi vardır o da sensin Safiye Hanım. Sen onun anasısın, benim muhabbetimden daha üstün payeye ulaşmışsın. Hulki Beyimden olacak çocuklarımı severken ben de senin yüceliğine ereceğim."

Canzi birdenbire sustu, iskemleden gölge gibi kaydı, önüme yığıldı. Onu kucağımda içeri aldım, ayılttım. Düğün hikâyesini sorduğuma bin pişman olmuştum. Yaşayıştan mutluluk payı alamayanların gözü başkalarının sevda şenliğini kaldırır mı? Bu kıskançlık değildir, can dayanmaz bir yürek ezikliğidir.

Zavallı yavrum biraz soda içti açıldı. O zaman ona söyledim ki kendisinden ayrı yaşamak benim ölümümdür. Yalvarışımdan anlamayan donuk ve yaslı bir bakışla gözleri yüzüme dikili kaldı. "Turhan, yoksa benden artık bende mevcut olmayan bir şeyi mi istiyorsun? Ben senin eski tanıdığın kadın değilim ki. İçim dışım hasta. Anadolu'ya göçeceğim. Sadece çocuklar, hayvanlar ve çiçeklerle uğraşacağım. Bilmem ki yeni bir diriliş görür müyüm? Görsem bile bambaşka bir insan olarak dünyaya dönmez miyim?"

Ona ölüm tehlikesinde olduğunu söyleyerek gözdağı verdim. Yüzünden kaynar yaşlar aktı, kollarını sarkıttı "Peki al beni, ne yaparsan yap" dedi.

Geceyi beraber geçirdik. Fakat o, bir kere daha haklı çıktı. Kucağımda bir yabancı kadın sarar gibi oldum. Hani sevdiğimin göksel nurlar çağlatan gözleri? O gözler ki içlerinde görülmedik cümbüşler yapılan cennet saraylarının pencereleri gibi Tanrı ışıkları ile yanardı. Nerede o tılsım denizlerinin yakomazlarını andıran ışıltı?

Canzi'yi ilk aşkımızın kutsal musikisiyle çağlar görebilmek için kanımı damla damla vermeğe razıyım. Fakat dünyada hiçbir güzelliğin ikinci doğuşu yoktur. Yaşayışı değerlendiren ne varsa hepsi birer defalıktır. İşte şimdi kaybımı bağırarak ilân edebilirim: Bu ne taca benzer, ne tahta, ne hayata hatta ne de namusa şerefe. Ben Canzi'mi kaybettim.

Onu gözümden kıskanmıştım. Yok edesiye uğraştım. Haydi bakalım başım göğe ersin şimdi.

AHMED HAMDİ TANPINAR

Roman, Abdülhamid devrinde İstanbul'da doğan, böylece Tanzîmat, Meşrutiyet, savaş yıllan ve Cumhuriyet devrini yaşayan, bütün bu dönemlerin aksayan yönetimini, manasız bürokrasi çarklannı ve ahlâkî ilişkilerini kaybetmiş insanlarını bütün çelişkileriyle, fakat saf ve iyi niyetli bir dille anlatan Hayri İrdal'ın kaleminden yazılmıştır. İlk karısının ölümünden sonra ruh hekimi Ramiz'le ispritizmacılar kulübünde çalışırken bir gün Ramız ona çocukluk arkadaşı Halit Ayarcı'yı tanıştırır. Her iki'si de saatlere meraklı olan Hayri İrdal'la Halit Ayarcı beraberce bir "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" kurarlar. Toplumda hiçbir fonksiyonu olmayan bürokratik abes kurumlann sembolü olün enstitü zeki, kurnaz ve işbilir Halit Ayarcı'nın menfaatlerine göre gelişir, büyür, şubeleri, bürolan, bankalan, dernekleri, olan büyük bir bürokratik çark hâlini alır. Hayri İrdal ise yaptığı işin faydasına ve büyüsüne kapılmış, Ayarcı'nın kendisini sürekli aldattığının bile farkında değildir.

Aşağıdaki parçada Enstitünün ilmî yayını olarak, Halit Ayarcı'nın Hayri İrdal'a, saatçilerin piri diye uydurduklan muhayyel bir şahsın, Ahmet Zamanî Efendi'nin hayatı hakkında kitap yazdırması anlatılmaktadır.

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ

Sene evvel ve bilhassa aramızda yaşamış bir adam tarafından bulunup bulunamayacağını düşünüyordu. Esasen Halit Ayarcı'nın ısrariyle ecdadın riyazî bilgilere olan merakı üzerinde o kadar ge-

niş tafsilât vermiştim ki Ahmet Zamanî'nin keşfi, kendiliğinden herhangi bir hesap ameliyesinin en tabiî neticesi oluyordu. Bununla beraber kitabın basılışı sona erdiği günlerde hakikî bir korku içinde idim. "Ya diyordum, kitap beğenilmezse... İşin yalan olduğu meydana çıkarsa..." Ve bu korku ile âdeta her saniye benirliyerek yaşıyordum. Geceleri gözüme uyku girmez olmuştu. Halit Ayarcı benim bu telâşıma gülüyor ve her fırsatta korktuklarımın tam aksi olacağını söylüyordu:

— Azizim Hayri İrdal, diyordu, sevgili dostum, göreceksin ki bu kitap çok sevilecek. Siz yalan diye bir şey mevcuttur, sanıyorsunuz. Hayır, yalan yoktur. Böyle meselede yalan olamaz. Ahmet Zamanî bugün için yalan olamaz, bilâkis hakikatin ta kendisi olur. Ne vakit yalan olurdu, bilir misiniz, hem de korkunç bir yalan? Eğer hakikaten bizim kendisine yüklediğimiz fikirlerle yazdığını söylediğimiz eserlerle On yedinci asır sonunda yaşasaydı, işte o zaman yalan olurdu. Çünkü asrından ayrılırdı. Asrını delip geçerdi. Bu da imkânsız tabiî! Bu meselelerde yalan veya hakikat diye bir şey yoktur. Asrına uymak, onun adamı olmak vardır. Ahmet Zamanî Efendi bizim asrımızın bir ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı On yedinci asrın sonunda tatmin ediyor, işte bu kadar... Binaenaleyh gerçeklerin gerçeğidir. Geçen akşam halanızı hep beraber dinledik. Takribî Ahmet Efendi sülâlesini Fatih devrine çıkarıyordu. Kimse itiraz etti mi? Yok. Herkes pekâla kabul etti. Niçin? Çünkü bu fikir yaşayan iki büyük realiteye dayanıyordu, halanıza ve size! Siz kabul edildikten sonra mesele baştan hâlledilmişti. Bu kadar sevilen iki şahsiyeti tarihin en uzak zamanına götürmekten daha tabiî ne olabilir? Amma yirmi sene evvel halanız bunu yapsaydı, herkes ayıplardı. Çünkü ne siz on sene evvel bugünkü sizdiniz, ne de Zarife Hanımefendi bugünkü Zarife Hanımdı. Herkes o zaman, "Allah Allah! derdi, doğmuş olmaları bile manasız olan bu adamların Fatih devrinde kendilerine ced aramaları kadar gü-

lünç şey olur mu? Tam, murdar öldüğüne yanmaz kendisine öd ağacından tabut ister, sözü... Muhakkak yalan söylüyorlar. Aksi takdirde hâllerinde bir necabet ve asalet bulunması gerekirdi..." Amma şimdi demiyorlar! Başka bir misal daha... Halanız sizin muvaffakiyetlerinize şahit oldukça sade hakkınızdaki fikri değil, pederiniz hakkındaki fikri dahi değişti. Yine geçen akşam babanızdan nasıl bahsediyordu? Yalan mı söylüyordu? Hayır. Sadece bugüne ait bir hissi maziye taşıyordu. Ahmet Zamanî'nin Viyana muhasarasına iştirak etmesi çok iyi oldu. Bu kadar mühim bir adam böyle mühim bir hâdiseden uzak kalamazdı. Bilir misiniz, sizin bu buluşunuzu fevkalâde beğendim. Aşağı yukarı Goethe'nin Fransız İhtilâli harplerine, Valmy muharebesine gidişi gibi bir şey... Bu büyük adam daima devriyle temas hâlinde idi. Buna mukabil Ahmet Zamanî Efendinin harpte öyle fevkalâde bir şeyler yapmaması da ölçü fikrinizin bulunduğuna delâlet eder. Herkes her işi yapmaz. Varsın o cinsten kahramanlığı başkaları yapsın! Esasen böyle bir şey olsaydı, meselâ Ahmet Zamanî Efendi falan veya filân kaleyi fethetseydi, bu müverrihlerin gözünden kaçmazdı. Onun Akd-ül-Mizac fî-Umur-il-İzdivac adlı risalesini gençliğinizde okumuş olmanız hakikaten talih eseridir. Okumamış olsaydınız bu mühim eserden kimse bahsetmeyecek kaybolup gidecekti. Gerek bu eserin, gerek saatçiliğe dair kitabının kaybolmasına herkes nasıl üzülecek. Nuruosmaniye Kütüphanesindeki eski yazmalardan birinin arkasına bu iki kitabın adını işaret etmeniz de çok iyi oldu. Amma burada eski mürekkepten anlamanızın da tesiri var. Hayır azizim şahane bir eser yazdınız!..

Bir başka defasında şöyle demişti:

— Bir harekette başlangıçtaki hızı tutmak, onu yaratmak kadar mühimdir. Siz bizim hareketimizi maziye nakille hızlandırdınız. Ayrıca da cetlerimizin daima inkılâpçı ve modern olduklarını

gösterdiniz. Herhangi bir insan bile mazisiyle dargın yaşayamaz. Tarih, sadece tenkit için midir? Beğendiğimiz ve sevdiğimiz bir insana hiç tesadüf etmeyecek miyiz? Bu işten herkes memnun olacak, göreceksin! Yazık ki etrafın gösterdiği çok dostça ilgiyi birkaç âlim taslağı bozmaya kalktı. Böyle bir insanın mevcut olmadığını, kitabımın baştan aşağı uydurma olduğunu söylemek küstahlığında bulundular.

Bu esere başladığım zamanki ruh hâlinde olsaydım bütün tenkitlere memnun olur, "Oh Yârabbim! derdim, sana bin şükür... Hiç olmazsa aklı başında birkaç kişiye rastlamak mümkün! İşte yalanı kabul etmiyorlar. Bundan daha mes'ut ne olabilir?" Fakat yazık ki değişmiştim. Bu kitapla uğraştığım altı ay içinde Halit Ayarcı'nın disiplinini öyle benimsemiştim ki, kolay kolay her itirazı kabul edemezdim. Kaldı ki muharrir sıfatıyla ortada izzetinefsim de mevzubahisti. Ayrıca da Ahmet Zamanî Efendiyi sevmiştim. Varlığından şüphe etmek bana ağır geliyordu. Tek kelime ile, Halit Ayarcı'nın izafîlik dediği şeyin, tabir caizse, bir hakikat olduğunu kendi hayatım da yaşıyordum.

Bu arada olan iki hâdise nakledilmeye değer. Bunlardan birisi beş altı göbekten beri Çengelköylü bir zatın kendisini Ahmet Zamanî'nin cetbecet torunu ilân etmesi ve soy adını değiştirmeye kalkması ve elindeki aile şeceresinin doğruluğuna şehadet etmemi benden istemesiydi. Maalesef gerek bu şecerenin, gerek vesika olarak göstermeye kalktığı vakıfnamenin asılları ortada yoktu. Elinde kendi el yazısiyle kopyaları vardı. Hakikat namına tabiatiyle reddetmek mecburiyetinde kaldım. Bu hâdisenin matbuata aksi de ayrıca övülmeme sebep oldu. Herkes benim bu gibi meselelerdeki dikkatime hayran olmuştu. Kitabın rağbeti bu yüzden biraz daha arttı. Halit Bey bu işteki metanetimi pek beğendi. Yalnız Zehra müteessirdi. "Belki adamcağız hakikaten Zamanî Efendinin oğludur..." diye üzülüyordu.

— Olsa bile bizim Zamanî'nin oğlu olamaz. Çünkü herif yaşamadı! diye susturdum.

İkincisi, eski İspritizma Cemiyetindeki bazı dostların bir ay geceli gündüzlü bir uğraşmadan sonra Ahmet Zamanî'nin ruhunu çağırmaya ve onunla konuşmaya muvaffak olmalarıydı. Bu konuşmada Ahmet Zamanî Efendi de kitabımın bazı yerlerine itiraz etmişti. Ezcümle peltek ve kekeme olmayı reddediyor, nisbet ve tarikati hakkında daha geniş malûmat veriyordu. Gazeteler bunu da yazarak işi biraz daha alevlendirdiler. Asıl garibi bu mülâkatın merhum tarafından bana bir teşekkürle bitmesiydi. Yazı hayatında ilk defa görülen bu âhiretten teşekkür de lâyık olduğu ehemmiyetle karşılandı.

Ahmet Zamanî için en son ve ortalığı en fazla karıştıran tenkit Cemal Beyden geldi. Selma Hanımın eski kocası zaten öteden beri bana düşmandı. Boşadığı karısıyla gittikçe artan münasebetimi öğrenince büsbütün küplere binmişti. Bu iş vesilesiyle hem bana, hem de enstitüye adamakallı yüklenmek fırsatını kaçırmadı. Yalnız yaratılıştan yalancı olduğu için, Ahmet Zamanî'yi doğrudan doğruya reddedeceği yerde, onun yerine başka birisini çıkartıyordu. Cemal Beye göre Ahmet Zamanî hiçbir zaman yaşamamıştı. Fakat o devirde yaşayan çiçek meraklısı, mihanikle meşgul, büyüklere dost bir Fennî Efendi vardı. Asıl saatle ve zamanla meşgul olan bu idi. Biz Fennî Efendinin eserini kendi uyurdurduğumuz Zamanî Efendiye nakletmiştik. Bunun da sebebi gayet basitti. Zamanî adı enstitümüz için en tabiî, akla en yakın bir reklâmdı. Böylece tarihi bir hakikati reklâm için tahrif etmiştik. İşin garibi Cemal Beyin bizim Zamanî Efendiye atfettiğimiz saatçiliğe dair kitabı kendisinin de görüp okuduğunu söylemesi ve birden fazla kadın alma aleyhindeki kitabı düpedüz uydurduğumuzu iddia etmesiydi.

Hiçbir tâbiye bu kadar ustalıklı olamazdı. Cemal Bey bizi vurmak için yalanımızı kabul ediyordu. Filhakika, "vardı, hayır yoktu" şeklinde sonuna kadar devam edebilecek bir münakaşaya gitmektense, yalanın bir kısmını kendisine bir ring yaptıktan sonra ordan bize hücum etmek, bizi vurmak daha tesirliydi. Bu acayip tenkidin çıktığı andan itibaren Ahmet Zamanî'nin varlığından şüphe edilmeye başlandı. Ne Halit Ayarcı'nın üst üste yaptığı basın toplantıları, ne benim yazdığım cevaplar bu şüpheyi bir daha gideremedi. Kitabın şöhreti kökünden sarsılmıştı.

Makalenin çıktığı gün Selma ile beraberdik. Daha doğrusu her zaman buluştuğumuz garsoniyere o sabah gazeteyi alarak gelmişti.

— Bak, yılan seni nasıl sokmuş!.. diye bana uzattığı gazetede eski resmimi onun resmiyle beraber görünce az kalsın çıldıraaktım.

Cemal Bey beni küçültmeki için hiçbir şeyi esirgemiyordu.

"Vaktiyle şirketimde küçük bir memur sıfatiyle çalışırken kötü ahlâkı ve yalancılığı dolayısiyle çıkarmaya mecbur olduğum bir şarlatan, pespaye bir dolandırıcı..." diye söze başlıyor, "Değil rabia hesapları üzerinde konuşmak, alelâde bir toplam ameliyesi yapmaktan bile aciz olan bu adamın tarihî bir şahsın ismi, hayatı ve eseri üzerinde yaptığı bu tahriften hakikatte mesul olan tek insan Halit Ayarcı Beydir!" diye sözü bitiriyordu.

O gün bir an için her şeyin yıkıldığını sandım ve asıl işte o zaman bu bir yıl içinde ne kadar dönülmez yolları geçmiş olduğumu anladım. Hiçbir şey böyle bir akıbet kadar korkunç olamazdı. Hayatıma mucizeli sihirbazlar gibi giren, bana bir yığın yolu birden açan para, mevki, şöhret hepsi birden gidiyordu. En korkuncu Selma'nın gözlerinde münasebetimizin başladığından beri rastladığım o acayip ve ürkek parıltıydı.

Zannederim ki enstitü işlerini o günden, daha iyisi bu korkudan sonra asıl ciddiye aldım ve dört elle sarıldım. Hayır bu iş bir yalan, gerçek meselesi değil, bir olmak ve olmamak meselesiydi. Kendi kendime: "Bazı düşünceler benim için sadece bir lüks ve fazla süstür, bunu artık anlamalıyım!" dedim. Tekrar yarınsız ve hiçbir şeysiz insan olacaktım. Tekrar sokağa düşecektim. Tekrar eski günler, arada alıştığım bu kadar nimetten sonra ve şüphesiz onların yüzünden daha acı, daha çekilmez şekilde başlayacaktı. Yalnızlık, güvensizlik, küçülme... Karşımda yarı çıplak gülümseyen güzel kadın daha şimdiden benim için uzak bir hayal olmuşa benziyordu. Bu bahar sabahı sisli denize bakarak onu beklediğim bu sıcak, güzel ve tenha apartman, onun ömrümde görmediğim eşyası, bu mahremiyet, daha arkada asıl hayatımı yapan bir yığın şeyler beraber gidebilirdi. Selma'nın gelirken getirdiği, kendi eliyle vazolarına yerleştirdiği bahar çiçekleri bir lâhzada solmuş gibiydiler.

Birdenbire telefon çaldı. Asabım o kadar bozuktu ki zilin sesi bana bir kıyamet alâmeti gibi korkunç ve dayanılmaz geldi. Hakikatte de böyleydi. O bana dışardaki âlemi hatırlatıyordu. Onun bu odaya hücumuydu. Ve biliyordum ki dışarısı bana düşmandır. Korka korka açtım. Halit Ayarcı'nın yarı alaylı sesi içimi biraz serinletti.

— Gördün mü? diyordu.

— Evet, şimdi okudum... Mahvolduk! Ne yapacağız?

İlk önce:

— Başımıza dünya yıkılıyor, sen eğlen! diye alay etti.

Sonra:

— Ehemmiyet verme! dedi. Fakat işi sıkı tutmak lâzım! Sen derhal dikkatli bir cevap yazarsın! Ben kendi tarafımdan onun za-

yıf damarını bulur basarım. Bunlar efkârı umumiyeyi bir zaman işgal eder. Fakat asıl mühim mesele herkesi şaşırtacak bir şey yapmamızdır. Anladın mı? Yeni, çok yeni bir şey... Öyle bir şey ki, dost düşman herkes şaşırsın! Bizim gibi müesseseler bir lâhza bile aktüalite olmaktan vazgeçemezler. Bunu kafana koy ve öyle çalış!... Bir şeyi unutma! Talihe güvenmek lâzım!

— Lâf! dedim, hepsi lâf! Her şey bitti. Sizi benimle vurdular. Hiçbir çaremiz yok! Tası tarağı toplayıp gitmekten başka hiçbir şey yapamayız!

Halit Ayarcı benim bu sözlerim üzerine en gürültülü kahkahalarından birini attı.

— Yağma yok, Hayriciğim, yağma yok! Ben yerimdeyim, sen de yerinde kalacaksın! Bizim gibi mühim davalar peşinde olan insanlar kolay kolay düşman karşısında çekilemezler...

Soğukkanlılığı, kendisine inanışı, neredeyse beni çıldırtacaktı. Bir an aziz velinimetimin aklından şüphe ettim. Acaba vaziyetin vahimliğini fark etmiyor muydu? O düşüncemi anlamış gibi sesi birdenbire ciddileşti:

— Tabiî! dedi, müthiş darbe. Hiç bunu tahmin etmezdim! Cemal Bey yalanla mücadele etmesini biliyor. Yalana ancak yalanla karşı konabilir. Bu işte hakikat üzerinde ısrar sadece sönük bir inat olurdu. Bizi silâhımızla vuruyor. Ama aldırma! Ben talihime güvenirim bu işlerde.. Akşama görüşelim!

Halit Ayarcı vaziyeti tam görmüştü. Yalnız bir yerde aldanıyordu. Cemal Beyin bulunduğu yerde ben talihime nasıl güvenebilirdim? Zaten talihimin öbür yüzü değil miydi? Yıllardır, Halit Ayarcı'ya tesadüfüme kadar hep onun darbesinin beni attığı çukurda kalmıştım. Şimdi biraz nefes almaya başladığım bir anda tekrar karşıma çıkıyordu. İnsan ruhu ne gariptir, bütün bunları dü-

şünürken bu adamın karısının yanı başımda bütün vücuduyla omuzuma asılmış kulaklarımı ısırdığını, benden okşama ve sevgi beklediğini düşünmüyordum. Vakıa Selma ile ayrılmasında hiçbir dahlim olmamıştı. Bununla beraber işin içinde yine hoşuna gitmemesi icap eden bir taraf vardı.

Halit Ayarcı kapar kapamaz telefon tekrar çaldı. Bu sefer Cemal Beydi. Her zamanki sesiyle kibar, mağrur, tek başına bütün bir kutbu yeniden donduraçak soğuk sesiyle, tıpkı eski zamanlarda olduğu gibi:

— Hayri Bey, diyordu, lütfen eğer boş bir vaktiniz olursa gazetelere bir göz gezdirin. Sizi memnun edecek bir havadis göreceksiniz!

— Hacet yok Cemal Bey, hacet yok... diye cevap verdim. Çok eski bir dostum bu sabah gelirken getirdi!

Ve telefonu kapadım.

Cemal Bey, Selma'yı boşamasına rağmen benden kıskanıyordu. Cemal Bey yerimizi öğrenmişti. Cemal Bey bizi takip ediyordu. Cemal Bey için biz mesele idik.

Birdenbire bütün kâinatını Cemal Bey olmuştu. Selma bir kaşını kaldırmış düşünüyordu:

— Bunu hiç anlamıyorum! diyordu, hem hiç... Bilmiyorsun, bilemezsin, beni ne kadar sevmezdi. Ve nasıl küçük, biçare görürdü. Adım evde yapma çiçekti. Beni göğsümde, mantomda yapma bir çiçek olmadan sokağa çıkarmazdı. "Sen de taşı, derdi hep! Sen de taşı! Çünkü ben seni yanımda öyle taşıyorum!" Ve birisi çiçeğimi överse sevincinden bayılırdı. Ah o sinsi sinsi bakıp gülüşü...

Söylemeye hacet yok ki Selma benim sadece sevgilim değildi. O biraz da mazim dediğim korkunç şeyden aldığım öçtü. Onun sayesinde arkamda bıraktığım günlere, "Haydi siz de..." di-

yebiliyordum. "Hacalet... İşte önünde küçüldüğüm tek insan kollarımın arasında. Onun dışında ne vardı sanki?" Eski efendimin beni kıskanmasında hoşuma giden, saadetimi bir kat daha arttıran tuhaf bir şey, bir nevi gıcıklayıcı bir zevk de vardı. Benim bu kadında kendimi müdafaa etmem lâzımdı.

Cemal Beye, Halit Ayarcı ve ben, ikimiz de cevap verdik. Ben kendi yazımda sadece mazlum bir adam tavrı takındım. Talihin kötü cilvelerine herkes uğrayabilirdi. Ben de uğramıştım. Haksızlığı aşikârdı. Yalancılığımın veya herhangi bir ahlâksızlığımın tek delilini gösterebileceğini zannetmiyordum. Yalnız yaratılıştan ahlâklı adamdım, beni çürütemeyeceğini bildiği için şirketten çıkartmıştı... İkinci makalem, yine hep aynı mazlum ağziyle idi. Fakat bu sefer şirkete dair bildiklerimi hafifçe çıtlatıyordum. Halit Ayarcı'nın basın toplantısı biraz daha şiddetli oldu. Saat Sevenler Cemiyeti'nin bu mesele hakkında neşrettiği tebliğ ise hakikaten ateş püskürüyordu. Fakat Cemal Bey de durmuyor, hücumlarına devam ediyordu. Başka, büsbütün başka bir şey lâzımdı. Öyle bir şey ki, meseleyi unuttursun ve bizi büsbütün başka kapıdan temize çıkartsın! Bugünlerde olduğu kadar hiçbir zaman kafamı zorladığımı hatırlamıyordum. Fakat hiçbir şey bulamıyordum. Ne ben, ne Halit Ayarcı, hiçbirimiz efkârı umumiyeyi yeni baştan lehimize çevirecek bir icatta bulunamıyorduk. Sanki boşlukta yüzüyorduk. Düşüncemiz alelâde şeylerden bir adım ileriye gitmiyordu.

Beri taraftan Cemal Bey Selma ile münasebetimizi sıkı sıkıya takip ediyordu. Her buluştuğumuz yerde muhakkak bir telefonunu alıyorduk. Ayrıca Pakize'ye imzasız bir yığın mektup geliyordu.

İşte tam bu sırada bir gece evde Halit Ayarcı ile karımın tavla oyunlarını seyrederken yukarda anlattığım nakitli ceza sistemi

aklıma geldi. Halit Ayarcı'ya ne kadar güç ve biçare vaziyette olduğumuzu göstermek için onu hemen o anda anlattım.

— Bula bula bunu buldum... Düşünün artık hâlimi!...

Fakat Halit Ayarcı çoktan zarları bırakmış, ayağa kalkmıştı. Gözlerinde acayip bir donukluk vardı.

— Şunu bir daha anlat bakayım? diye bana tekrarlattı.

Ve daha bitirmeden karımın boynuna sarıldı.

— Kurtulduk... Tam zafer, Hayri Bey, tam zafer... diyordu.

Üç gün sonra ikramiyesiyle, piyangosuyla, zamanlarıyla, tenzilâtiyle nakit ceza usulümüz bütün bir sistem olmuştu. Halit Ayarcı benim keşfimi tam Hollywood metodiyle ilân etti. Birkaç hafta içinde Ahmet Zamanî Efendiyi herkes unutmuştu. Saatleri Ayarlama Enstitüsü ilk kuruluş anlarında dahi erişemediği bir tevecc0h ve muhabbet kazandı. Bunun arkasından Saat Sevenler Cemiyeti vasıtasiyle tesis ettiğimiz köyler için Saat Ayar Ekipleri geldi. Zaten Saat Ayar İstasyonlarımız çoğalmıştı. Şehir bizimdi. Bir yığın genç kız ve erkek, sırtlarında Samiye Hanımın icadı üniformalar, yakalarında rozetlerimiz, gidip geliyorlar, umumî hayata neşe katıyorlardı.

Böylece her şey yoluna girdi. Ve biz tekrar, hatta eskisinden daha kuvvetle günün adamı olduk. Babacanca hâllerim halkın hoşuna gidiyordu. Acayip mazim, icat kabiliyetim, açık kalbim her gün bir kere daha övülüyordu. Hiçbir topluluk yoktu ki bulunmam istenilmesin! Doğrusunu isterseniz ben de bu şöhretin tam tadını çıkarmaktan hiç çekinmiyordum. Gözlüğüm şemsiyem, hiçbir zaman yerine tam oturmayan şapkam, biraz bol kesilmiş elbiselerim, babayani hâllerim, hulâsa elimdeki tesbihe varıncaya kadar her şeyim bu muvaffakiyeti besleyecek şekilde tanzim edilmişti. Gittiğim her yerde etrafım çevriliyor, her meselede fikrim

soruluyordu. Umuma ait ölçüleri hiç rahatsız etmeyecek şekilde yaşadığım için seviliyordum.

Bununla beraber Cemal Bey vardı, o benim kötü talihimdi. Nasıl olsa, bir yerden, bir gün çıkacaktı ve o tekrar çıktığı gün her şey bitecekti. Bütün bunları Halit Ayarcı'ya anlattıkça o kızıyor, beni paylıyordu:

— Yaptığınız işe inanmadığımız için böyle düşünüyorsunuz, diyordu. İnsan yaptığı işe sade menfaati için girerse, yalnız onu düşünürse kendisini sonunda sizin gibi itham eder!

— İyi ama ayrı şeyler değil mi bunlar?

— Hayır, hiçbir suretle... Eğer içinizde bu kurt olmasa, Cemal Beyden veya herhangi bir adamdan korkmanıza imkân yoktur. Sizdeki korku kendinize imansızlıktan. Siz siniksiniz. Sadece para için çalışıyor, ferdî saadetinizi düşünüyorsunuz. Müessesenin yeni açıldığı devirde de öyle değil miydi? Hademe maaşınızı keserler, diye korkmuyor muydunuz? Beni her teşebbüsten menetmeye kalkmadınız mı?

Aziz velinimetim tehlikeye biraz geçer geçmez tekrar eski ağzını almış, büyük idealler namına konuşmağa başlamıştı. Şüphesiz haksız da değildi. O bu işte oyunu idare edendi. Böyle düşünmesi, böyle davranması lâzımdı.

Hâlbuki mesele benim için büsbütün başka idi. Cemal Bey benim mazideki ıstırabımdı. O benim hayatımın bir tarafıydı. Gizli, her an tepmesi beklenen bir hastalık gibi bende yaşıyordu.

MESİH PAŞA İMAMI

Karagümrek'te, Mesihpaşa camlinin imamı olan Halis Efendi iyi bir medrese tahsili görmüş, vazifesine bağlı bir insan olmakla beraber softa eğilimli, huysuz ve merhametsizdir. Sevgiden çok otorite ve baskı ile yetiştirdiği çocukları İkinci Meşrutiyet yıllarındaki başıboş akımların tesiriyle geleneksel ahlâk ve kültür değerlerinden uzaklaşmaktadırlar. Tıbbiye'de okuyan büyük oğlu Abdullah kendisini "garpte doğmuş bir şarklı", saymakta, hukukta okuyan Zahit politikaya ve bir takım karanlık işlere bulaşmaktadır; bir kaza sonucu topal kalmış olan kızı ise babasının bütün muhalefetine rağmen musiki dersleri almaktadır. Ömrü ev, cami ve mahalle kahvesi arasında geçen Halis Efendinin asıl düzeni Balkan Savaşının çıkmasıyla bozulur. Balkan göçmenlerinin akınına uğrayan İstanbul'da, onların mahallelerine, hatta Mesihpaşa camine de yerleştirilenler olur. Bunlardan son derece tedirgin olan Halis Efendi, bir sabah göçmen kızının söylediği türkü ile namazını şaşırır. İçindeki hıddet önce meraka, sonra kıza karşı bir gönül alâkasına dönüşür. Bu alâka zamanla Halis Efendinin huyunu değiştirir ve onu etrafına karşı daha hoşgörülü ve güzellikleri fark eden bir insan yapar.

Aşağıdaki parça mahalle kahvesinde Balkan savaşlarının başladığı haberlerini öğrenen Halis Efendinin çevresini ve iç dünyasını yansıtmaktadır.

MESİH PAŞA İMAMI
İKİNCİ KISIM

Artık kahvenin de, sokağın, evin de ağzında çiğnediği tek lokma, muharebe lâfı idi. Yürekler dar, bakışlar kuşkulu, yüzler asık ve endişeli idi. Kâh ortadan kâh kulaktan kulağa alınıp verilen havadislerde de ne zehir var ki, dinleyenleri ağuluyor, berbat ediyordu. Düşman el ele vermiş, yuvarlandıkça büyüyen bir çığ gibi sınırları atlamış, yalkaşıyor, boyuna yaklaşıyordu.

Halis Efendi ömrü boyunca köşe kapmaca oynadığı üç buuttan, kahve, ev ve camiden hangi birinde rivayet yollu bir harp raporu dinledi mi sıkılıyor, eğer bu kan, zulüm, şenaat kokan şifahî raporu dinlediği yer evi ise hemen kahveye gidiyor, kahvede aynı mevzû hararetlendi mi camiye kaçıyor, hatta gün günden işine bağlılık gösteren Müezzin Rüştü Efendi onu görünce elinden süpürgesini atarak:

— Haberler çok kötü imam efendi, bugün yine...

Deyip aynı faciadan söz açtı mı, Halis Efendi burada da çok defa dikiş tutturamayıp sığınacak bir başka köşe arıyordu. Ya da bazen:

— Yok canım, bu iş o kadar büyütüldüğü kadar olmasa gerek... Bana kalırsa çoğu mübalâğa...

Diyerek bu kayıtsızlığı hayretle karşılayan Rüştü Efendiyi, telâşsız ve soğuk tavırlariyle şaşırtıyordu. Fakat nereye gitse, ne tarafa yüzünü çevirse, hayatının bu üç esas durağından hangi birinde olsa, hep aynı hâlilenin haşin esintisi ile karşılanıyor ve halkın bu yolda fazla izam edici olduğuna inanıyordu. Öyle ya, işte bir

sene evvel patlayan Trablusgarp Harbi basılıp gitmiş ve yine böyle İstanbul'un çektiği üzüntü, kopardığı yaygara yanına kâr kalmıştı. Gerçi bu işte bir kaybımız olmuştu, amma ne yapılır olmuştu işte.

Halis Efendi hele evinin içindeki coşkun tezahürlere hiç akıl erdiremiyordu. Bu, kin, intikam ve zulümle mayalanmış Rumeli Harbi, kaynanasını bir genç kız heyecanı içinde kabına sığmaz etmişti. Âdeta ihtiyarın vücuduna zindelik, tembelleşmiş şuuruna kuvvet gelmiş, yılların, çehresini kararttığı bir aynanın tozları silinip, bütün bir mazi faciasını orada yeniden seyreder, yeniden duyar ve anlatır olmuştu. Belki Abdullah'ın gönüllü yazılıp gitmesine de, yine büyük annesinin delice tesirleri sebepti. Hoş Halis Efendi bu işte kendini zararlı bulmuyor, kolundan tutup atamadığı oğlunu bir harp rüzgârının kan ve ateş yığınları arasına fırlattığına hiç de üzülmüyordu. Hatta hislerine pek derinlemesine dalmamakla beraber, bu kendi ayağiyle tehlikeye atılış hoşuna bile gidiyordu. Ve hatta günün birinde Zahid'in de böyle bir delilik yapıp kardeşinin yanında yer almasını, bir daha geri dönmemesini temenni etmiyor değildi. Amma artık bir yüz karası saydığı bu oğlanın, ucunda bir menfaat görmediği tehlikelere atılmayacağını ne yazık ki herkesten iyi öğrenmiş bulunuyordu.

Halis Efendiye şu da tuhaf geliyordu ki, karısı, o uslu, uysal karısı bile Eski Zağra'yı, Kızanlık'ı, gül bahçelerini, bağları, bostanları, sanki daha dün oradan ayrılmışlar gibi, hararetle anlatır olmuştu. Bazen öyle coşuyor ve taşıyordu ki, kocasının mevcudiyetini bile unutturan bir cezbe sağanağına tutularak, halkın dilinde Altunlu Zağra diye anılan o mamur, zengin, bereketli memleket hikâyeleri, kocasını şaşırtan bir kolaylık ve sadelikle, dudaklarından kayıp gidiyordu. Artık bir düşman ülkesi olan bu güzelim beldede neler yoktu. O meşhur bağ bozumları, içlerine biner

okka üzüm alan şaraphaneler, şarkılarla başlayıp tatlı yorgunluklarla biten pekmez, şıra, hardaliye hazırlayışlar, haftalarla kaynayan gülyağı kazanlarının etrafındaki ziyafetler, eğlenceler... Kışın, içlerinde sabaha kadar kütükler yanan körkümbetler, odaların ılık ve rahat havası içinde bir güveyi çevresini tam iki ayda işleyen gelinlik kızlar... Bayramlarda, kandillerde kapıları bütün şehre açılan Zağra büyükleri: Hacı Selim Ağalar, Kapıcı Başılar, Hanım Oğulları, Emin Paşalar...

Fakat muhitinin bu taşkın heyecanı kendisine sirayet etmeyen Mesihpaşa İmamı, duyduklarına ve dinlediklerine kayıtsız kalmakta devam ediyor, sanki bütün söylenen ve anlatılanlar, şemsiyesinden süzülen yağmur taneleri imiş gibi ancak etek uçlarını nemlendirerek akıp gidiyordu. Amma günün birinde onun da gözünü açan, davanın ciddiyetine ve faciaların birer masal olmadıklarına inandıran, ilk muhacir kafileleri oldu.

Artık Selânik, Manastır, Üsküp, Serez, hulâsa bütün bir Rumeli, kan, ateş, ıstırap, feryat ve sefalet içinde, yüzlerce koldan gelerek bir nehirde birleşen ırmaklar gibi, yaman bir akışla Edirne'den içeri dalıyordu. Fakat bu canı boğazına gelmiş göçkün selinin anlattığına göre, hemen dörtte üçü, ana nehre ulaşmadan yollarda baltalanıyor, bir avuç kanlarını döküp oldukları yerde canlarını veriyorlardı. Kurtulanlar ise, geçtikleri yerleri basarak daha ilerilere akıyor ve ne tarafa uğrarlarsa oradan da kendilerine katılan bir kol bularak büyüye büyüye İstanbul'a dökülüyorlardı.

İstanbul... zavallı şehir, artık ne tarafından tutulsa, yediği dayaklardan sonra bir köşeye atılmış hasta bir vücut gibi, zaten kendi dertleri, acıları, elemleriyle inim inim inlemekte idi. Amma yine de bu hasta, bir başka dertlinin feryadını dinleyecek, acısına merhem sürecek kadar gün görmüş, saygı ve edep yolunda pabuç eskitmişti. Eğer harbin ve zulmün kovaladığı bu insanlara merha-

met etmeyen, el uzatmayan, bir İstanbullu varsa, muhakkak ki o, bu şehrin, kesilip atılmaya hak kazanmış illetli bir uzvu idi.

Böylece Halis Efendiyi, o yerlerinden kopan göçkün kafileleri endişe ve telâşın lüzumuna inandırdıktan sonra, bir sabah, geceden kalma rutubet henüz tabiatın üstünden ıslak örtüsünü kaldırmadan namaza gelen imam, bu kafilelerden biri, kendi caminin avlusunda zehirli çiçeğini açtığı zaman, kulaklarında borusunu öttüren faciayı iyiden iyiye anlamış oldu.

**
*

Mesihpaşa İmamı, hayat cilvelerinin tezatlarına ve bu tezatların icap ettirdiği müşküllerle pençeleşmek zarûretlerine göre yetiştirilmemişti. Bu yoldaki temrinsizliği, hayat grafiğinin biraz yükselmesiyle kendini gösterir, ezberinde olan keyfiyetlere aykırı bir vaziyetle karşılaştı mı derhal telâşlanır, telâşlanmazsa üzülür, bunu da yapamazsa öfkelenirdi. O ancak, denemeleri ve pratiği olduğu sahalarda intizamla işleyen bir tezgâhtı. Bu yüzden de, caminin hissesine düşen muhacirlerin münasip köşelere yerleştirilmesi işi ona pek ağır, pek zor geldi. Gerçi mutadı üzere bir hayli huysuzlanmış, gelenleri başka bir tarafa savmak için bütün maharetini kullanmışsa da, akıbet bundan kurtuluş olmadığını anlamıştı. Zira değil kendi camii gibi bir harebeye el atmak, şehrin en temiz, en göz önünde, en muhteşem mabetleri bile bu kafilelerin istilâsına uğramıştı. Onun için de ne yapsa, ne türlü zorluklar icat etse yine de bu vartadan kurtulamayacağına inandığından, insanoğlunun mukadder afetlere karşı boynunu büktüren bir teslimiyetle rıza gösterdi. Amma büsbütün de sakalı ele vermek olmazdı. İlk iş, caminin içini istilâdan kurtarmak teşebbüsü oldu. Zira bu hastalıklı, sefil, perişan insanlar bir kere camiye yayılırlarsa, artık burada namaz kılmak imkânı kalmayacak ve cami elden gitmiş olacaktı. Ve böylece de Mesihpaşa İmamı, yirmiyi bu-

lan bu göçkün ailesini, avludaki revakların saçağı altına, açık ve kapalı son cemaat yerlerine taksim ederek, caminin dört duvarı içine kimsenin ayağını bastırmadı. Ve ikişer üçer kişilik aileleri birbirlerinden ayıran hasır, çuval, kilim peştemal ve çullardan mürekkep bölmeler tamamlanınca da biraz nefes alır gibi oldu.

Fakat havalar gün günden soğuyordu; asıl işin fenası, bu ikişer üçer kişilik ailelerin yarısından fazlası hasta ya da yaralı idi. Kahveye çıktığı bir gün; mahallenin ileri gelenlerine meseleyi açarak, bir mazbata yapıp hastaları hastahaneye kaldırtmak fikrini ileri sürdüyse de, herkesi kendine güldürmekten başka bir şey kazanamadı. Hastahaneler tepesine kadar ağır yaralılarla dolmuş taşıyordu. Böyle dipçik, süngü ya da dayak ve sefalet hastalarını kabul edecek hastahane nerede idi? Fikirlerine arka bulamayan, tek başına ise hiçbir iş göremeyeceğini, hiçbir teşebbüsünü fiile geçiremeyeceğini aklı kesen Halis Efendi, çaresizlikten bunalıyor, bunaldıkça da öfkesini caminin sığıntılarından alıyordu.

Yalnız işin onu memnun eden tek ciheti, bu ayazda ve açıkta kaldıklarından dolayı sızıldanmayan mazlum insanlar geldikten sonra cemaatin artması keyfiyeti idi. Yerlerinden kalkamayacak kadar hastalardan ve çocuklardan başka hemen hepsi, namaz vakti imamla beraber içeri giriyor ve ibadetlerinde kusur etmiyorlardı. Gerçi bu kalabalık, oldu olası hasretini çektiği bir şeydi. Fakat caminin içi taş olduğundan, cemaate hiç değilse bir kaba hasır olsun tedarik etmek lüzumu aşikârdı. En kestirme yol, Evkaf'tan istemek zannedilirdi; amma iş öyle değildi. Bir tek hasır için muamele takibinin ne demek olduğu, dairelerin iç yüzünü bilenler için gülünç bir yorgunluk demekti. Hele Mesihpaşa İmamı, her biri birer ferman sahibi imiş gibi insanın yüzüne bakmadan konuşan bu sınıfın önünde boyun bükmekten hiç mi hiç hoşlanmazdı. Kendisi etrafına iyilik etmekten kaçınan bir kimse olduğu için

mahalleliden de istemeğe pek yüzü yoktu. Esasen insanoğlunun, keseye ve menfaate dokunacak müracaatlar karşısında yüzlerine çöken sun'î keder ifadesini pek iyi tanıyanlardandı. Onun için bir gün Müezzin Rüştü Efendiyi Kutucular'a göndererek kendi parasıyla iki kaba hasır aldırtıp camiye serdi. Böylece de Mesihpaşa İmamı, bir taraftan kendisine uyan bir cemaat bulmakla hoşnutsa da, onlara yine de yüz vermemekte tertibini bozmuyordu. Bu ağır tavır, hem ruhanî mevkiinin icab ettirdiği bir zaruret, hem de şahsî rahatı için bir lüzumdu. Öyle ya, insanoğlu fırsat kollayan bir mahlûktu; karşısında her arzusuna peki diyen, her derdine çare düşünen birini buldu mu yüklenmek âdeti idi. Bu da hiçbir suretle imamın işine gelmezdi. Zaten şu kötü baskınla başına açtıkları gaile yetmiş de artmıştı.

Namazdan sonra içlerinde konuşulacak lâf anlar adamlar da yok değildi. Caminin batıya bakan son cemaat yerinde Hüsmen Ağa isminde bir ihtiyar vardı ki, gün görmüş bir çiftlik kâhyası olduğu söyleniyordu. Karısı yolda ölmüş, iki oğlu da çiftliğin yirmi senelik arabacısı Tudorof isminde bir Bulgar tarafından vurulmuştu. Amma ahır ömründe tek başına kalan bu ihtiyarın gözlerinde kimse yaş görmüyordu. Hatta o, dört taraflarından muhâsara edildikleri sefalete şanlı bir gazi gibi dayanmasını belki herkesten iyi biliyordu. Muhacirlerden bazıları, barınmak için caminin içini daha elverişli buldukları ve oraya yerleştirilmeleri daha doğru olduğunu söylediği zaman:

— Olmaz be yoldaşım... beytullahda ayak uzatıp yatılır mı? Islah adam kul olduğunu unutmaz, unutursa Allah da onu unutur...

Diyerek karşısındakilere çıkışıyor, fakat belki yine de başkalarını kendi fikrine zorlamış olmamak için, çoğu zaman işittiklerini manalı bir baş sallamasıyla geçiştiriyordu.

Bir de Hüsmen Ağa'nın oda komşusu vardı ki, bunlar da İskeçeli bir tütün taciri ile karısı idi. Onlar da bir kızlarıyla bir oğullarını yirmi dört saat ara ile yolda bırakmış ve korkunç bir meşakkat kasırgasiyle Tekirdağı'na oradan da şu cami köşesine savrulup düşmüşlerdi. Fakat iki evlâdını kaybeden ana, durmadan ağlıyor, işi pek ileri götürünce, Hüsmen Ağa, bölmelerinin arasındaki kilimi aralayarak:

— Etme be Şakire Molla, üç gün evvel gitmekle üç gün sonra gitmekten ne çıkar? Te ben onuştan ağlamayırım. Olan olmuş... sen kendi hesabını doğrulta koy...

Diyor. Yahut da daha yumuşak, daha gönül alıcı sözlerle kadını yatıştırıyordu.

Sonra revakların altında, yan yana iki bölmede bir kadınla bir erkek hasta vardı ki, bunlar Manastır'ın büyük arazi sahiplerinden idiler. Halis Efendi, her şeylerini bırakıp kaçan bu kibar düşkünlerini ilk yerleştikleri zaman, bir ev sahibi çaresizliği ile, çuldan yatakları üstünde birer kere yoklamak mecburiyetinde kalmıştı. Hastaların içinde, şarapnelle, otobüs parçalarıyla yaralanmış çocuklar da vardı. Mamafih yaralılar müstesna, en sıhhatli ve neşeli olanlar bu küçüklerdi. Hilâliahmer'den sıcak yemek gelince ellerinde taslar, tencereler, kâserlerle koşuşuyor, kendilerininkini aldıktan sonra, kalkamayacak kadar hasta olanlarınkini de önlerine kadar götürüyorlardı. İçine, her sınıftan birer tutam karıştırılmış olan bu kafîlede daha kimler yoktu? Fakat Halis Efendi, bunlardan en ziyade yolunun üstünde olanları görüyor, uzakta ve gerilerde kalanlarıyla mümkün olduğu kadar az temas etmeğe dikkat ediyordu. Yalnız cümle kapısının tam yanına gelen bölmede bir hasta köy muallimi vardı ki, sabah akşam onunla selâmlaşmaya mecbûr oluyor ve güzel, muntazam yüzüne, sefaletle istihza eder gibi arada bir parlayan zarif neşesine baktıkça, bir türlü ona

hasta diyeceği gelmiyordu. Bu tatlı tebessüm bir kere çaktı mı, sanki otların rutûbetini kurutuveren güneş imiş gibi, içinde yuvarlandıkları yokluğun ağırlığını birden alıveriyordu. Bütün sefalet ve çaresizliklere rağmen hâlâ kıvrak, hâlâ işten baş kaldırmayan bir karısı ile kızı vardı ki, hastaya bakmaktan, kimse yüzlerini görmüyordu. Fakat, bakılan hastaların yanında ihmal edilenler öyle çok, öyle boldu ki, Halis Efendi bunların isimlerini de bilmiyor, yüzlerini de pek tanımıyor ve böylece de yine günde beş vakit cübbesinin eteklerini savura'savura bu ıstırap ve sefalet kuyusunun içine nasîbi kovasını daldırıp çıkarıyordu.

**
*

Havalar kışladıkça muhacirlerin dertlerine yeni yeni meşakketler açılıyor, yaşama mücadelesinin en büyük zorluğunu, açıkta barınma işi teşkil ediyordu. Artık iyice soğuyan rüzgâr, hatır gönül bilmez sillesini savurdukça, peştemal, çuval ve hasırlarla odalaştırılmış bölmeleri çırpıyor, sarsıyor, bir taraflarından girip bir taraflarından çıkıyordu. Bu ne korkunç insan kırımı, bir cenk tezgâhının dokuduğu ne yaman bir çile, zalim bir boğuş ihtirasından arta kalmış ne bitmez bir facia, kahbe, kancık, sefil bir vuruşun ne onulmaz yarası idi.

Bu, Balkan faciası kitabının, memleketin dört bucağına uçuşan yapraklarından bir tanesi idi ki, işte o da Halis Efendinin camiine düşmüş bulunuyordu. Bu yaprağı yırtıp atmak olamazdı. Onu satır satır, kelime kelime okumak icap ediyordu. İstese de istemese de okuyacaktı; hatta okuyordu işte. Bazen Mesihpaşa İmamı, bu çıplak, bu korkunç sefalet ve ıstırap karşısında: Artık bunlar sabaha çıkmazlar; çilenin bu derecesine tahammül edilemez, diye söyleniyor. Fakat derekap "Allah insana tahammül edemeyeceği yükü vermez" ayeti ile kendi ağzını kendi kapıyor ve istiğfar edip susuyordu.

Belki de o, bilmiyerek, hatta istemiyerek karışmış bulunduğu bu facia havası içinde, çocuklarından her birinin müzminleşen dertlerini, kahvede biriken mahalle işlerini, kaynanasının iki haftadanberi zatürreden yattığını unutacak dalgınlığında daha bir zaman devam edip gidecekti. Fakat günlerden bir gün, o aylardanberi ürkmeden, korkmadan, elini kolunu sallayarak geçtiği marangozun dükkânı önüne gelince, yarı açılmış kepenklerin arasından bir gölgenin fırlamasiyle zavallı İmamın boynuna sarılması bir oldu. Eyvah, kayboldu, yok oldu, hatta öldü zannedilen çılgın sarhoş yine ortaya çıkmış, hem de işi, emsali olmadık derecede ileri götürmüştü. Yoksa maksadı kendisini boğmak mı idi? Halis Efendi kurtulmak için çırpındıkça, marangozun kolları çemberini biraz daha daraltıyor, tek kelime söylemeden onu biraz daha kendine çekip sıkıyor ve müdafaa hareketlerini kuvvetlendiren imamla beraber sokak ortasında sağdan sola yalpalanıyordu. Bir an geldi ki, Halis Efendi yüzü yüzüne yapışık adamın hıçkırarak ağladığını fark etti. Evet Tahir ağlıyor ve akan gözyaşları, sanki kendi gözlerinden geliyormuş gibi, sakallarının içine dalıyordu. Yoksa bu, kırarcasına kemiklerini sıkan adam, divane sarhoştan başkası mıydı? Her kim olursa olsun artık Halis Efendi, kendisine karşı yapılan bu hareketin bir gayiz ve nefret tezahürü değil, bir muhabbet hikâyesi; taşıp dökülen bir sevgi alâmeti olduğunu anlamıştı.

Bu çılgın, bu taşkın muhabbet, bu yavaş yavaş sakinleyerek boynunun altına sokulan munis baş, bu yüzünü gözünü öpen dudaklar kimin olabilirdi? Vücudunu ezecek gibi kavrayan kollardan kendini kuratabilse görecek, anlayacaktı. Fakat korku, heyecan ve şaşkınlık içinde büyüyen tecessüsünü, rastgele her tarafını öpen adam, ellerine sarılıp tekrar hıçkırıp ağlamaya başladığı zaman giderebildi ve daha da koyulaşan bir hayretle:

— Tahir! diye bağırdı.

Mesihpaşa İmamı kendisini kaybetmemişti amma, marangoz onu bileğinden sürükleyerek dükkânına sokup kendi de dizlerinin dibine çöktüğü zaman, Bağdat'ta gözünü yumup Hindistan'da açan masal kahramanları gibi, hâlâ söz söylemeyecek, sual soramayacak kadar tutuk ve şaşkındı. Zaten Tahir, onu bu külfetten kurtarmak isteyen halim ve tatlı bir sesle konuşup duruyordu:

— İşte böyle İmam Efendi. Dedikleri gibi, ne başka memlekete gittim, ne başka yerde dükkân açtım ne de memuriyete geçtim. Ya ne oldun öyle ise? Dersen, bunu ben de bilmem. Bildiğim şey, artık eski Tahir olmadığımdır.

Benim için "öldü" diyenler bile olmuş. Belki hakikate en yakın rivayet budur. Dünyayı o kara cahil gözüyle seyreden Tahir öldü. Şu dizinin dibinde oturan, o ölünün cenazesini gömüp fatihasını okuduğu için şimdi senin ellerini öpüyor.

Halis Efendi için ne verilecek cevap, ne söylenecek söz kalmıştı. Bir an, Tahir'in kendisine oyun oynaması, yepyeni bir tuzağa düşürmek için böyle bir sahne tertip etmiş olması ihtimalini düşündü. Amma hayır, değildi. Bir kere bu adam, kendisine karşı her türlü hakareti reva görmüş, fakat tek yalan söylememiş, yapacağını sinsice yapmamıştı. Evet en berbat küfürleri savurmuş, hatta sırasında yüzüne bile tükürmüş olan bu dudakların tek yalanının şahidi değildi. Hem bu yüz, bu zevk ve haşyet ile parlayan gözler, bir hilenin ateşiyle bu derece içten, bu derece safvet ve samimiyetle tutuşmuş olamazdı. O zaman Halis Efendinin karşısına bir âyet daha geliverdi: Simalarında secdelerinden eser vardır.

Tahir'e inanmıştı. Fakat bu güveniş, onu, içine gömüldüğü muammadan çekip çıkarmağa nasıl yetebilirdi? Marangozu değiştiren sebep neydi ve nereden geliyordu? Bahusus:

— İmam Efendi, sana ettiklerime öyle yanıyorum öyle yanıyorum ki, beni affedeceğini bilsem, ölünceye kadar kulun kölen olurum.

Diye ellerine sarılan bu adamın, bir zamanlar mağrur bir bulut gibi göklerde uçarken, şimdi böyle rahmet olup kendini yerlere atmasının sebebi ne idi? Bütün merakına rağmen Tahir'i söyletmek için girizgâh bulamıyor, yalnız onun çağıltılı bir su gibi durup dinlenmeden akışını seyrediyor, dinliyordu:

— Meğer bu dünyada her şey güzelmiş; sen de İmam Efendi, sen de onlardan birisin. Amma biz de bu güzelliği görecek göz nerede? Anladım ki dünya bir ayna... biz iyi, biz güzelsek, o da iyi, o da güzel. Biz çirkin, biz kötü isek, o da çirkin, o da suratsız. Sana yemin ederim, bu böyle. Ne tuhaf, insanoğlu her şeyi bilmeğe çalışıyor da ibretten haberi yok. Yalan mı İmam Efendi yalan mı?

Muhakkak ki doğru idi. Eğer beşerin yaradılışında ibret denen sırlı kudrete zerrece yer olsaydı, tarih, insanlığın sayıya, tartıya gelmez yüzkaralariyle beraber, kanlı boğuşmalarını, nesli tükenmiş bir ejder gibi, sahifelerde, satırlarda gösterir ve beşeriyet, bir vakitler düşmüş olduğu hataları, levhalar, kitaplar, kasideler, mersiyerlerle yâd eder ve bir daha da tekrarlamazdı. Fakat dünyada biri ötekinin hâlinden örnek almak, ibret tutmak, işte bu olamıyordu vesselâm.

Hatta şu anda bizzat Halis Efendi, bir sarhoşun şu baş döndürücü istihalesine ibretten ziyade tecessüsle, hatta belki de hasetle bakıcı değil miydi? Eğer içini araştırmış olsa, onu eskiden de, kendinde bulamadığı meziyetlerinden dolayı çekemediği olurdu. Şimdi, ya şimdi muhakkak ki, kendinden üstün olan bu adamı kıskanıyordu. Ne tuhaf, her boyadan boyamış, her rezaleti işlemiş, her uygunsuzluğa çift olmuş bir adam, sanki bir tılsım ele

geçirmekle göz açıp kapayıncaya kadar dünyanın en iyi insanı olmuştu da, kendisi hâlâ bunca bilgisine ve görgüsüne karşılık, olduğu yerde, bulunduğu noktada eli ayağı bağlı kalmıştı. Demek ki, Tahir, kendisini utandıracak meziyet ve faziletlerinin bir çiçek gibi açılıp kokusunu ve şahane güzelliğini ortaya vurması için güneş beklemiş, onu bulunca da bir soluk kaybetmeden kendini açığa vurmuş müstesna bir istidattı.

Gerçi Tahir'in bu değişmesi kendisi için bir kazançtı; zira böylece hem sarhoşun müzmin bir yara gibi işleyen tecavüz ve hakaretlerinden kurtulmuş oluyor, hem de, marangoz, suçlunun kendisi olduğunu kabul etmek ve maziyi unutturmak için elini ayağını öpmek suretiyle onu mahalleliye karşı payelendirmiş oluyordu. Amma her şeye rağmen Halis Efendi, Tahir'i kendinden üstün bulmakta ve sinsi bir kıskançlığın acısını ta içinde hissetmekteydi. Hasetlerin verdiği hiddete ve kine benzer bir duygunun cesaretiyle nihayet onu hırpalayacak bir söz bulabildi:

— Doğrusu tebrik edilmeğe lâyıksın; iyi hoş söylüyorsun, lâkin akşam olup çilingir sofrasının başından kalkınca nasılsın, bir de onu görmeliyiz...

Marangoz, bir eli Halis Efendinin dizinde, ötekiyle, dükkânına doluşan hayvanların içinden bir kedinin sırtını okşayarak başını eğmiş, halim ve dolgun bir tavır takınmıştı.

— İçmeden sarhoş olmayı öğreneliberi masa başına hiç oturmadım.

Demek rakıyı da bırakmış, demek ondan da geçmişti öyle mi? Halis Efendinin yormak istememesine rağmen, bu adamın başından bir gönül rüzgârı esmiş gibi idi. Amma Tahir, sofuluğa yan bakan bir tasavvuf edebiyatıyla silâhlanıp karşısındakini çileden çıkaranlardan da değildi. Meselâ bunda Adil Bey gibi o medrese ile alay eden adamın istihfaf dolu bakışları yoktu. O kadar yoktu

ki "dünya bir ayna... biz güzelsek o da güzel, biz çirkinsek, o da çirkin..." diyecek kadar şahsî mesuliyeti, irade ve nefis hâkimiyetini kabul eden, her şeyi, herkezi güzel bulan hâkimiyetini kabul eden, her şeyi, herkezi güzel bulan bir kanaatin örtüsüne bürünmüştü.

KEMAL BİLBAŞAR

Kemal Bilbaşar, Cemo'yu 1966 yılında kaleme almış. Olaylar 1925 sonrası Şeyh Sait isyanı sırasında geçer. Roma'nın asîl tipi Cemo, birinci bölümde babasının ağzından Cano'nun dilinden anlatılır; ikinci bölümde sevgilisi ve kocası Memo tarafından anlatılır. Cemo, hem güzel hem de yiğit bir kızdır. Onu elde etmek isteyen pek çok ağa vardır. Bunlardan biri de Sorikoğlu'dur. Cano kızı ile kim dövüşür ve onu kim yenerse kız onun olacak, der. Kızı, Memo alt eder ve Cemo, Memo'nun olur.

İkinci bölümde Memo kızı alır köyüne götürür. Sorikoğlu onların peşini bırakmaz; köylerine sahip çıkar. Memo bir gün Çan satmaya Dersim'e gider. Yolda Sorikoğlu'nun adamları onu feci şekilde döver. Yaralı olarak Diyarbakır'a getirilen Memo, orada eski sevgilisi Senem ile karşılaşır. Senem ona iyi bakar ve obasının beyi yapar. Ancak Memo, Cemo'yu unutamamıştır. Memo'nun kaybolmasından yararlanan Sorikoğlu, Cemo'yu elde etmek için köyü talan eder, kızı da kaymakam ile birlikte Zozana yaylasına kaldırır. Onların orada olduğunu haber alan Memo, yaylayı basar. İçki âleminde iken Cemo'yu oyuna zorlayan Sorikoğlu genç kadının hışmına uğrar ve Cemo adamı kendi elleriyle öldürür. Cemo ile Memo oradan Dersim'e, Senem'in obasına dönerler.

Aşağıdaki parça, Memo'nun Cemo ile karşılaşmasını anlatmaktadır.

CEMO'DAN

Yüreğim çarptı. Bu kız benim nasibim miydi yoksa?

— Başlığı neymiş? dedim, sesim pürüzlenmişti.

Gözlerini kısarak ölçtü beni:

— Evlenmemiş kızların başlığı neyse, o. 200 mecidiye, dedi.

Koynuma davranıp kesemi çıkardım. 200 mecidiye saydım, sürdüm önüne.

— Aldın kabul ettin mi?

Cano paraya dokunmadı:

— Para ile iş bitse kolaydı, dedi, paranın hatırı yok Zozana'da. Baldırına, soluğuna güvenecekşin güvenebilirsen. Ağaç dalında bıtım değil ki, gidip koparasın. Yiğitlerin çoğu ayağını, kolunu kırdı da döndü Zozana'dan. Cemo keçi sütü içmiş, keçilerle birlik büyümüştür. Onlardan kıvraktır. Yiğitsen, kızı alır gelirsin Zozana'dan. Ben de seni damadım diye bağrıma basarım.

Sandıkların kapaklarını örtüp, katırımın üzerine atladım:

— Keçi avlaması keyifli olur Cano, dedim. Hayvanın başını çevirdim, ormana doğru sürecektim ki, Cano:

— Dur, hele dur! dedi, şu mecidiyelerini al. Cemo'yu kendine ısındır hele, para sonra.

Döndüm, paraları keseme koydum. Sonra hayvanın başını gevşettim, ormana sürdüm. Cano ardımdan seslendi:

— Ürkütürsen bir daha ısındıramazsın kedine onları. Önce yaban keçisinin göğnünü etmeğe bak! dedi.

Çavlana varanda, sırtın gerisinden Cemo'nun türkü çağırdığı kulağına değdi.

Evlerinin önü pazara yakın...

Katırı bir ağaca bağlayıp heybeyi aldım, görünmeden sırtı tırmandım, aşağıya baktım. Cemo, keçiyi kucağına yatırmış, bitini, kenesini ayıklardı:

Pazardan geliyor yâr bakın

Pazarın yoluna hamaylı takın.

Bir ağacın dibine çöktüm. Heybenin gözünden barımı çıkardım, ağaca yaslanıp üflemeğe başladım. Çaldığım çoban havası derenin içinde yankılananda, Cemo'nun türküsü kesildi. Başını kaldırıp benden yana baktı. Keçi de kulaklarını dikmiş, Cemo'nun kucağından doğrulmuştu. Cemo, keçinin boynuna sarıldı, başını hayvana yasladı, bir süre öyle durdular, dinlediler. Yüreğimin ateşini soluğumla durmadan barın içine üfledim. Hiç bu kerte yanık çaldığım olmamıştı barımı. Dinleyen bağrını susuzlukla yakacak, kül edecek alevli sesler çıkardı deliklerinden.

Keçi, Cemo'nun kollarından sıyrıldı. Önce ağır ağır sonra hızla koşarak tepeye tırmanmaya başladı. Yukarı çıkanda durdu. Bir aşağıya, bir bana baktı, sonra geldi, ayağımın dibine yattı.

Cemo'nun da tepeye tırmandığını görende, yüreğim kuş oldu, çırpındı. Barımın sesi büsbütün dillendi. Cemo tepeye çıkanda, durup uzun uzun baktı bana. Kara gözleri ıslaktı, yıldız yıldızdı. Ağır ağır geldi keçinin yanına oturdu. Gözleri gözlerimdeydi. Bakışları korkusuzdu, itaatlıydı, sevdalıydı. Kulun kölenim senin, der bir hâli vardı.

Gayri, barı üflemezdim. Öyleyken, yer gök, dağ taş, dere orman, barımın çağıran yanık sesiyle dopdoluydu. Benim yüreğim, onun yüreğiyle bir çarpardı.

Elimi uzattım, ışıltılı kara saçlarını okşadım. Gözlerini yumdu. Okşayan elime yanağını sürdü, tuttu ağzına götürdü, sıcak dudaklarını değdirdi. Gayri Cemo, benimdi. Hiç şüphe yok, ölesiye benimdi.

Heybemden altın çıngırdaklar, paralar dizili bir saç ucu çıkardım. 40 örgü saçlarına takmak istedim. O sıra ne olduğumu anla-

yamadan yere yuvarlandım. Yabanî teke, Cemo'yu kıskanmış, toslamıştı beni.

Cemo, fırlamış, ayağa kalkmıştı. Su çavlanını andıran bir kahkaha ile gülerdi. Benim toplarlanıp kalktığımı görende, kaçmaya başladı. Peşine düştüm. Elimdeki saç ucunun çıngırdakları, dörtnala giden bir atın koşumları gibi ses verirdi. Cemo, derenin yukarısındaki kayalığa doğru koşardı. Ben de tazı gibi peşindeydim. Kız, ceylân gibi rahatlıkla sekip, taşları aşardı. Yukarı çıkanda kayanın üstünde durdu, ardına baktı. Kayalar hızımı kesmişti. Ağır gidişimle eğlenir gibi, bir kez daha güldü. Uzakta ayaklarını germiş, bizi seyreden tekeye:

— Hoo Ceylân! diye seslendi. Sonra kayanın üstünden sıçradı gitti.

Cemo'yu kaçırmaktan korkarak, ayağımı kolumu sakınmadan saldırdım kayalara. Bir solukta yukarı tırmandım. Kayanın tepesine varanda durdum, dört yanıma bakındım. Önümde küçük yeşil bir alan vardı. Alanın gerisinde, kayaların dibinden çıkmış bıtım ağaçlarının kuytuluğunda bir mağara göze çarpardı. Cemo, mağaranın önündeki çimene uzanmıştı. Ellerini dayamış solurdu. Ağır ağır yaklaştım. Kâkili, kara gözlerini gölgelemişti. Saçlarının altından yıldız yıldız bakardı. Ürkmüş, kaçmaya niyetli, öyleyken ne olacağını merak edip, gidemeyen biri gibi beklerdi beni. Solurken burnunun kanatları açılırdı. Yüzü bir sararır, bir kızarırdı. Avına atılmaya hazır kartal gibi dikildim baş ucunda. Şimdi gözlerinin karası büyümüştü. Kolları gevşemişti. İyice yere uzanmıştı. Toprağı eşip içine gömülmek ister sanırdın, öyle sürtünürdü yere.

Kavradığım gibi kucağıma aldım, kaldırdım. O anda tekenin böğürdüğünü duydum. Başımı kaldırdım baktım ki, hayvan Zozana'ya doğru dörtnal gider.

Cemo'yu mağara götürdüm. İçeri sarı çiçeklerle bezenmişti. Çiçekten halı üzerine yatırdım onu. Dizlerim altında sarı çiçeklerin hışırdayıp ezildiklerini duydum.

Cano ağa, Cemo'yu terkimde görünce, babacan başını salladı güldü:

— Ummadık taş baş yararmış, dedi, hüdeşte razı bi. Yaban keçisinden ayırdın da getirdin onu he? Çok şükür er tükenmemiş daha.

Cemo'yu katırın sırtından aldım indirdim. Kız, gözleri yerde koştu, babasının eline sarıldı, öptü. Cano, gözünden yaş gelerek kızının saçını okşayanda, eline çıngıraklar dolandı:

— Senin de boynuna geçti mi en sonu çıngırdaklı tasma ceylân, dedi. Kızını bağrına bastı. Oğluymuşum gibi, sıcak, yakın baktı yüzüme:

— Bu yaban kızın, karılıkta, analıkta kusuru çok olacak Memo. Sütten kesildi kesileli, dut pestili, kayısı kurusu ile ceviz içinden başka şey yemedi. Ne hamur karmasını bilir, ne maya çalmasını. Tanrı yardımcın olsun.

— Kızlar her şeyi koca evinde öğrenir derler Cano. Keyfine bak.

Koynumdan parayı çıkardım:

— Şunları al, hakkını helâl et.

Cano, kızı kollarından bıraktı:

— Haydi git şerbet ez bize, dedi. Keseyi aldı, elinde hoplattı:

— Kızımı hoş tutar, sövüp döğmezsen, hakkımı o zaman helâl ederim, dedi.

İçeri girdik. Cano, değirmenin dolabına koydu para kesesini. Oradan, sapı kakmalı bir hançer aldı:

— Bu hançer ata yadigârı. Oğlum olsa, benden ona kalacaktı. Tanrı Cemo'dan başka döl vermedi. Ne varki, bundan böyle oğlum yok diye Tanrıya yakınmazım. Sen benim oğlumsun gayri. Cano baban ihtiyarladığından, bu hançeri taşımak sana daha yaraşır. Zor gününde namusunu korumada yardımı dokanır, dedi. Hançeri öpüp bana verdi, ben de öpüp başıma koydum. Cano ile baba -oğul gibi kucaklaştık. Cemo'nun ezdiği gül - gelincik şerbetini içtik, böylece Cemo karım oldu.

Devrisi gün Cemo'yu yayladan köyümüze indirdim. Dağ yolundan köye girende hayvanı yedeğime almıştım. Bohçası kucağında, Cemo katırın sırtında dimdik otururdu.

Bir yayla kızı getirdiğimi gören komşusuna duyurmuş, haber alınca köyü dolaşmış, avratlar, kızlar işlerini bırakıp damların üstüne çıkmışlardı. Hasedinden kancıklar Cemo'ya lâf değdireceklerdi hiç şüphe yok. Karanlık basıp, öyle gelmeliydik köye. Bunu daha önce akıl edemediğime içerledim.

Yengem de damın üzerindeydi. Hepsinden çok onun şaştığı, içerlediği muhakkaktı. Kezban'ı, Hazal'ı, Zino'yu tepen herifin ne biçim bir mahlûk getirdiğine de merak sardırdığı belliydi.

Köye girdiğimizde, şaşkınlıklarından, önce hiçbiri seslenmediler. Salt düşmanca, kınayan gözlerle geçişimizi izlediler. İlk patlayan Hazal oldu. Cemo'yu hayvana bindirip, kendimin yaya gelişime tükrük attı:

— Yeni elek, nereye asam seni, demişler, dedi.

Karşıdaki damdan Zino'nun sesi yankılandı:

— Yaylada keçi gibi koştuğunu unutmuş da, hayvanın sırtına tünemiş.

Sesini alamadığım biri, onları teselli etti:

— Kız - gelin günü çabuk geçer uşaklar. Bakmayın siz bu saltanata. Yarın o da bizim gibi yerde sürünür.

Göz ucuyla Cemo'ya baktım n'örüyor diye. Hiç istifini bozmazdı, yıldız bakışları daha hışımlı, daha alaycı idi. Kendine lâf değdirene dilini çıkarırdı. Hem yiğit, hem sevimli hâli, keyiflendirdi beni. Yüreğimdeki sıkıntı dağıldı. Güldüğümü belli etmemek için elimle, yüzümü gizlemek zorunda kaldım.

Onun dil çıkarıp, burun kırması damdakileri azdırmıştı. Cemo'nun gül yaprağını andıran dilini, benzetmedik kötü şey bırakmadılar, sokmadıkları kubur komadılar. Hiçbir şey duymamış, işitmemiş gibi aralarından geçtik, eve geldik.

Yengem karşıya çıkıp hoş geldiniz bile demedi. Benim eve, onun rızasını almadan bir dişi getirmemi bağışlayamamış, dargın odasına kapanmıştı. Üstelememekle, hasta mısın, diye keyfini sormamakla, büsbütün gücendirmiştim. Sabah erkenden anasının yanına kaçmış, bir daha da dönmedi.

Cemo'yu katırın sırtından alıp, kucağımda götürdüm içeriye. Çocuk gibi kollarını boynuma dolamıştı. Kapıyı ayağımın ucu ile ittim. Döşeli dayalı odaya girende sıyrıldı kollarımdan, yere bastı. İyice açılmış gözlerini dolandırdı odanın içinde. Kerevet üzerindeki yatağa, yerdeki halıya, penceredeki nakışlı perdelere, tutkun bakışlarla baktı:

— Bura bizim ocağımız mı? dedi.

Gül yanağını kokladım:

— He, bizim ocağımız Cemo, dedim.

Eğildi, elleriyle halıyı okşadı, sonra koştu nakışlı perdeleri elledi, yanağını sürdü, oradan yatağa gitti, ipek örtüsünü okşadı, sevdi. Yatağın baş ucundaki beşik gözüne ilişti. Yengem beni evlendirmeyi aklına koyduğunda, bu beşiği getirmişti.

Cemo:

— Bu ne ki kurban? diye sordu. Yanına vardım başını okşadım, bir elimle de salladım beşiği:

— Doğacak Hasso'muzu buraya yatırıp böyle sallayacaksın Cemo, dedim.

Cemo'nun anında gözlerini donatan ışıkları, utangaç kirpikleri örttü:

— Kevi'miz olsa sallamaz mıyım? dedi.

Yüzünü kaldırdım yüzüme, öptüm kokladım:

— Kevi de, Hasso da, Zino da, Cano da onda yatacak. Bir düzüne yavru döllemeden kocamak yok pazarlığımızda, dedim. Büyük bir sevinçle doladı boynuma kollarını. Teninin sıcaklığı kanımı tutuşturdu, devrildik yatağın içine. Sevgiden tıkandı soluğumuz. Oysa, saçındaki çıngırakların türküsü hiç kesilmedi.

KEMAL TAHİR

Sen-Jan şovalyelerinden Notüs Gladyüs, Türkopol yüzbaşısı Urunha ve Keşiş Benito, Ertuğrul Gazi Beyliğinin başına çorap örmenin plânlarını yapmaktadırlar. Bacıbey (Devlet Ana)'in oğlu Kerim Çelebi, Osman Gazi'nin oğlu Orhan, Orhan'ın amcasının oğlu Bayhoca akrandırlar. Kerim Çelebi okumak, annesi onun asker, dövüşçü olmasını ister. Ertuğrul'un at bakıcısı, çobanı Demircan ve sevgilisi Liya, Notüs Gladyüs ve Urunha tarafından öldürülür. Ertuğrul'u komşularıyla kapıştırmak için de Karacahisar tarafına kaçarlar. Hasta yatan Ertuğrul, oğlu Osman'a hâdiseyi anlamalarını, çevre ile kurulan barışın bozulmamasını söyler. Ertuğrul Gazi ölür, amcası Dündar Alp'ın muhalefetine rağmen Osman Bey, bey seçilir. Dervişlerin yardımıyla Osman Bey, hâdisenin iç yüzünü öğrenir. Liya'nın kardeşi Mavra da Kerimcan ve Orhan'a katılır. Osman Bey, daha evvel kızını istediği Şeyh Edebâli'ye gitmek istemezse de bey olunca gidip el öpmesi için Akça Koca ısrar eder. Osman Bey gider, düşündüklerini anlatır. Kaplan Çavuş'u ziyarete gelen Yunus Emre, gelirken Şeyhin dergâhına uğramış, orada Osman Beyin gördüğü bilinen meşhur rüyayı görmüş, Şeyh de kendisine "git bunu Osman Beye anlat" demiştir. Osman Bey, Eskişehir Sancak Beyi Allşar'ı Şeyh Edebâli'ye tekrar dünür gönderir. Fakat Allşar Bey, kızı kendisi almak istemektedir, hatta kızı kaçırtmaya teşebbüs eder. Osman Beye de tuzak kurarsa da kendisi öldürülür. Osman Bey, Şeyh Edebali'nin kızı Bal Hatun ile evlenir. Osman Bey, kendisine karşı kurulan tuzaklardan hep kârlı çıkar. Romana adını veren Bacıbey-Devlet Ana'nın başarılı idaresiyle Deri'n Geçit geçilir ve Karacahisar alınır. Sonunda yine Bacıbey'in önemli rol oynadığı bir tuzağa karşı kurulan tuzakla Bilecik de alınır. Ahîlerin, dervişlerin Osman Beye büyük yardımları olur. Romanda Osmanlı Devleti'nin kuruluşu pek çok hâdiselerle anlatılır. Aşağıda Osman Gazi'nin bey seçildikten sonra Şeyh Edebali ile görüşmesini okuyacaksınız.

DEVLET ANA

Ünlü Ahı Şeyhi Edebâli'nin İtburnu'ndaki tekkesi, yüksekten bakılırsa, bir su geçidini kesmek için düze yapılmış, güçlü bir hisara benziyor, iç avluların duvarlarla bölünmesi, bu benzerliği artırıyordu. Tekke buraya kurulurken, herhangi bir saldırıda, imdat yetişene kadar, dayanma hesapları da, hiç yapılmamış değildi. Küçük bir dere, kalın dış duvarların altındaki demir parmaklıklı mazgallardan geçip bütün avluları dolaştıktan sonra, Sarısu'ya karışmaktaydı. Çevresinde birkaç derviş evi, ekilmiş topraklar, meyvalıklar, bağlar vardı. Salt tekkede barınanların kadın erkek, çoluk çocuk, elli kişiyi bulduğu biliniyordu..

Tekkenin cümle kapısında, yolcuları, iki derviş çömezi karşıladı. Bunlar, "Hoş geldiniz" diye koşarak dizginleri tuttular. Üç yıldır buraya gelmediği için Osman Beyi tanımamışlardı.

Osman Bey attan inip Dursun Halifeyi sordu. Havuzlu avluda olduğunu öğrenince, "Konuk evi bu yanda" sözüne aldırmadı. Ardı sıra gelen Kerim Çelebi'ye hayvanların yanında kalmasını, eğerlerini almadan dinlendirip yemlemesini emrederek yürüdü. Tekkeye yaklaşırken artan iç sıkıntısı, sinirlilik hâlini almıştı.

Aslında, tekkeye gelmek istememesi, Edebâli'nin kızı vermezlenmesinden gelmiyordu. Utancı, "Beni alsın gitsin, er gibi erse" haberini yollayan Balkız'dandı. Çoban olsaydı, murat almadan kırk parça olacağını bilse, böyle bir isteğe "Hayır" demezdi. Akçakoca'nın mezar başında söylediği "Bey kısmının onuru kendi malı değil" sözünü hatırladı. Hem Bey olup, hem de bu kadar güçsüz olmayı yadırgadı.

Üç yıl önce buraya sık gelir, her yanı kendi evi gibi dolaşırdı.

Şimdi, birine hele Balkız'a rastlayacağından korkuyor, gözlerini yerden kaldırmıyordu. Aş evinin kapısında oturan Aşçı anayı görünce, geri dönebilirmiş gibi, bir an irkildi, yaşlı kadının gözleri seçmezse tanışlık vermemek kararıyle hızlandı.

Aşçı ana sözünü sakınmaz Türkmen kadınlardandı. Balkız'ı, şuncacıktan kucağında büyütmüş, kazasına beterine bunca yıl kanat germişti. Bu dünyada sevdiği, kızdığı her şey, Balkız'a göreydi. "Hele yüreksiz Kara Osman! Ne yüzle geldin Balkız'ın evine?..." diyebilirdi. "Tüh sürüdüğün kılıca, yiğit Ertuğrul'un kansız oğlu!" diye bağırması bile mümkündü. Sırtını ter basarak yaklaştı.

Aşçıana, üç yılda epey kocamıştı ama, gözleri görmekten kalmamıştı. Osman Beyi tanıyınca, "hıh" diye irkildi bir... Sonra ne düşündüyse düşündü, herhal, Ertuğrul Beyin ölümüne bağışladı azarlamayı... Hiç bir şey olmamış gibi önüne dikildi:

— Amanın Kara Osman'ım, sen misin? Vay arslan pençeli Beyim, başın sağ ola! Ömrün uzun ola! - Elini öpen Osman Beyi omuzlarından tutup alnından, yanakların öptü. Ağlamaya başlamıştı:– Gitti Ertuğrul Beyimiz he mi? Bizden önce gitti. Bizi boynu bükük koyup da gitti. Allah benden ala, sana vere bu canı! "Gitsem görsem, dünya gözüyle" dedim Şeyhime, olmadı. "Al git beni" dedim Dursun Halifeye, söz geçiremedim!

Aş evindeki kadınlar, içerinin loşluğundan yararlanarak Osman Beyi gözetlemeğe durmuşlardı.

Osman Bey, Balkız'ın aralarında bulunup bulunmadığını çok merak ettiği hâlde, kaçamak olsun bakamıyordu.

— Yandım Ertuğrul Beyime, yandım... Hep yandık. Şeyhimiz, ekmek yemedi bugün ölüm acısıyle... Ağlaştı bilen bilmeyen, dizlerini döverekten... Dursun Halife, azarladı bizi, "Ertuğrul Bey gi-

bisine ağıt yakılmaz" dedi. "Uçmaktadır yeri onun" dedi, "Osman oğlunun beyliğine sevineceğin yerde bre buruşuk!" diye çıkıştı. Haklı Dursun Fakı! Baban, hey Karakoç Osman'ım, hayırlar işledi, hayırlı ad kodu gitti.

— Sağol Aşçıana.

— Nerede Orhan Beyim? Alıp gelmedinse bak neler olur? Hayma Hatunu getirmek yok muydu? Ağlaşıp avunurduk.

— Kalıcı değiliz Aşçıana, bu kez, hemen dönücüyüz.

— Oldu mu ya! Hayır, hiç olmadı. Sütlü aşım var. Etli pilâv saldım. Çorba içmeyince gitmek hiç olmaz!.. Şerbetler kurdum. Tatmayınca olmaz.

— Aklına bir şey gelmiş gibi gayretlendi. Kızılcık şerbetim var, bey işi! Severdin aklında mı? "Aman bana bir tas kızılcık... sancı yapıştı şurama" diyerek aldatırdın Balkız'ımı, aklında mı? Ben vermezlenirdim şakadan, Balkız, "Verelim oh Aşçıana, sancılanmış sevaptır" diye yalvarırdı essah belleyip... Çırpınırdı şap şap...

Osman Bey kıpkırmızı kesildi. Elini Aşçıana'dan yavaşça kurtarıp alçak kapıdan Havuzlu Avluya geçti. Havuzu gölgeleyen salkım söğüdün altındaki sedirde kimse yoktu. Ne yapacağını düşünürken, derviş çömezi, soluk soluğa geldi, ellerini göğsüne çaprazlayıp eğildi:

— Buyurun Beyim! Dursun Halifemiz bildirdi Şeyhimize geldiğinizi... Destur var, buyurun!

Osman Bey hızlandı. Makam kapısında duran Halife Dursun Fakı'nın eline davrandı. Dursun Halife, kısaca başsağlığı diledi, kapıyı tıklatıp açtı, yol verdi.

Osman Bey kunduralarını çıkarıp yumuşak çizmeleriyle sessizce girdi, kapının yanında el kavuşturup durdu.

— Buyurun! Geçin oturun Osman Bey oğlum!

Osman Bey çekinerek gitti, el öptü, ayakta kaldı.

Şeyh Edebâli yetmiş yaşında olduğu hâlde çok dinçti. Üç yılda sanki hiç değişmemişti. Geyikli Babanın armağanı olduğu bilinen karaca postunda oturuyor, samur kaplı yeşil cüppesi, uzun kırçıl sakalı, gür kaşlarının örttüğü rengi seçilmeyen gözleriyle, nedendir bilinmez, şeyhten çok, eski zamanların savaşçı Arap emirlerine benziyordu.

— Oturun! Oturun! -Oturmasını bekledi –: Allah sabır versin hepimize... Dünya ölümlüdür. Sabredeceğiz. "Ölenlerle ölünmez, halkın işi beklemez" denilmiştir. Ve de Beylere ölüm yası tanınmamıştır. Başın sağ, beyliğin kutlu olsun!

Osman Beyi bir zaman süzdü. Görmeyeli, nelerin değiştiğini araştırıyordu:

— Vasiyetleri nedir Ertuğrul Bey kardeşimizin, ve de bize ısmarladıkları nedir?

— Gerektiğinde, destur verirseniz, koşup gelip zorluklarımızı danışacağız. Yol göstereceksiniz! Paraya bunalırsak...

Osman Bey yere bakarak sustu.

—Evet, gelirsin, istersin. Hazırda varsa verilir, yoksa bulunur buluşturulur! Çekinme hiç! Kesene borçlanmakta değilsin çünkü, Beyliğe borçlanmaktasın! -Şeyhlikten gelme alışkanlıkla elini sakalına atıp biraz kasılarak konuşuyordu –: Baban rahmetli, büyük savaşçıydı, dünyaya gücü yeter yiğitlerdendi. Dileseydi, at sırtından hiç inmez, vilâyetler bozar, basıp çarpıp yırtıp koparıp ortalığa dehşet salarak hazineler toplardı. İstemedi, para bırakacağına saygılı ad bıraktı. –İçini çekerek daldı biraz, sesi gürleşti –: Benzeri bulunmaz adam güdücülerdendi. Sertliğin gerektiği yerde,

sertti çelik kadar, yumuşaklılık gereken yerde, yumuşaktı pamuk gibi... İyileri incitmez, kötüleri undurmazdı. Uzak umutluydu, çünkü sabırlıydı. Kavrayışı, bağışlayışı tez, öfkesi cezalandırması yavaştı. Okuma-yazma bilmezdi ama, öğütlerden en yararlıyı hemen seçer, uygulamada hiç duraklamazdı. Olmaya ki, tuttuğu yolun yanlışlığı ispatlana..! ve de...

Kapı vuruldu. Derviş çömezi bir gümüş tepside, gümüş kupalarla şerbet getirdi.

Aşçıana, Osman Beye kızılcık şerbeti göndermemezlik edememişti.

Çocuk tepsiyi sedire koyarken, Osman Bey, yan odanın ara kapısında, karı fistanı hışırtıları duyarak birisinin, konuşulanları dinlediğinden şüphelenedi. Can sıkıntısıyle kaşlarını çattı.

Oğlu Orhan'ı, Şeyhle yalnız konuşmak istediğinden getirmemişti. Tekkedeki kadınlar Bitinya ucunun işleriyle ilgilenmeyeceklerine göre, Şeyhleri karşısında, damatlığı geri çevrilen Türkmenin neler konuşacağını merak etmiş olmalıydılar. Haremdekilerin bu huyundan, Şeyhin habersiz bulunması da imkânsızdı.

Yüzüne ateş bastı.

Edebâli "Buyur" deyip kendi kupasını almıştı. Çocuğun çıkıp gitmesini bekliyordu.

— Gelelim vasiyetlerine?

— Vasiyetleri... Barışın korunması...

— Doğrudur. Barışı korumak, gerektir. Buna çabaladık bunca zaman, Allahın izniyle de başardık. Durumlar, bilirsin, çetindi. İstanbul'dan Bizanslı prenses almak tutkusuyle Tebriz'in Argun İlhan'ı çok sıkıştırdı bizi, "Uçta karışıklık istemem!" diye üst üste kâğıtlar saldı.

— Evet Şeyhim, olaylar denk düştü, barış bozulmadı. Salt bir yanın isteğiyle korunamaz çünkü barış...

Edebâli gözlerini kırpıştırarak biraz şaşkın baktı.

Osman Bey, ara kapıda, yeniden hışırtı duyduğu için sesini yükseltti:

— Düşman ille savaş istese, açar! Bereket İmparatorun gücü yok... Buradaki Tekfurlardan bize düşman olanlar, topraklarımızın imparatora geçmesini istemezler. Asıl önemlisi, Argun İlhan, bir İslâm ülkesini, kâfir karısı almak için din düşmanlarına bağışlamayı göze alamadı. Bunu kitaba uyduracak dini bütün (!), bilgisi derin bir müftü bulamadı. Bulsaydı da, İmparatora baş kaldırmış Tekfurları yanıma alıp bayrak açıp ülkedeki bütün gazileri, dervişleri, ahî yiğitlerini, bunca kapısız levendi toplayıp uğraşırdım!

Edebâli, şerbet bardağını ağzından hızla çekti. Osman Beyden böyle bir sözü hiç beklemiyordu. Babasının ölmesiyle omuzuna çöken sorumluluk altında iki büklüm olmuş, elinden tutması, yol göstermesi için yalvarmağa gelmiş şaşkın bir delikanlıya öğütler hazırlamıştı. Vereceği öğütleri anlayamamasından, anlayabilse de, uygulama yeteneği göstermemesinden çekiniyordu. Kızını vermediği için küsüp üç yıldır tekkeye uğramayarak kendisine onur satan tecrübesiz Türkmeni biraz da sıkıştırmayı tasarlamıştı.

— İmparator bir yandan, İlhan öbür yandan yüklense... Bitinya ucu, beş on bin kişilik köylüsüyle... Nasıl uğraşır?

— Gücü yettiğince... "Azdan az gider, çoktan çok" denilmiştir. Müslüman ülkesini verip kâfir karısı almağa kalkan İlhan'a, kızkardeşini verip ülkemizi ele geçirmeğe heveslenen İmparatora pahalı ödetirdim bu pazarlığı... Ülkede büyük birliklerin yer değiştirmesi beslenmesi zordur. Dağlar, bizimdir! Can çıkmadıkça umut vardır.

Edebâli ürktüğünü belli etmemeğe çalışarak çekine çekine sordu.

— Demircan'ı vuranlar, atları götürenler bilinirse napacaksın?

— Alacağım öcünü ama, ölçüp biçerekten ve de dengesine getirerekten...

— Demek bu işi komşu tekfurlar yapmışsa...

— Fırsatı kollayacağım! Haklarından geleceğim!

— İmparator kızarsa?

— Kızmaz, sevinir. Bunlar, İmparatordan ayrılıp buralara Frenk töresinde baronluk âdetleri çıkarmak çabalamasındalar... Bitiririm kolayca...

Şeyh Edebâli'nin şaşkınlığı ürküntüye dönmüş, "Uğraşırım, bitiririm, dağlar bizimdir" sözlerini, hele söyleniştеki sertliği hiç beğenmemişti. Tecrübeli insanlar işte bunun için, ölürken arkada bıraktıklarını haklı olarak tehlikede görüyorlardı. Yıllardır bunca ter dökülerek kazanılanların gücünü ölçüp biçemeyen, kendisine hesapsız kitapsız güvenen bir yeni yetmenin elinde bilgisizlik, tezcanlılık, söz dinlemezlik yüzünden göçüp gitmesi, çok görülmüştü. Osman'ın beyliğe seçilmesinde, Akçakoca'ya fazla mı kapıldığını, Dündar'ın bunca yavarmalarına kulak asmamakla büyük bir yanlışlık mı yaptığını hızla düşündü. Bu haddini bilmez oğlana, Balkız'ı vermediği çok iyi olmuştu. Şimdi bu kadar şımarıkken, o zaman kimbilir nasıl azacak, zaptolması hemen de imkânsızlaşacaktı. Aslında, kendilerinden habersiz, kızla anlaşmasına kızmışlar, ikisini de cezalandırmak için rahmetli Ertuğrul kardeşiyle "Az biraz akıllanmalarını bekleyelim" demişlerdi: "Hayır, bu Osman akıllanacağa hiç benzemez!"

— Babamın ikinci vasiyeti de, bilirsiniz, napıp yapıp Konya'yı ele geçirmek...

Edebâli, artık hiçbir konuda uyuşamayacakları inancına varmıştı. Söze isteksiz girdi:

— Evet, çok düşündük, bunun üstünde, rahmetli Ertuğrul kardeşimizle... Zordur ama, büsbütün olmaz değildir. Nitekim Karamanoğlu başarmıştır.

— Başarmış mıdır? Cimri işinde mi? Benim bildiğim... Yüzüne gözüne bulaştırdı, üste de başını verdi! Önemlisi, tahtı ele geçirip iki üç yıl hüküm sürmesi...

Sıkıntılı bir sessizlik, ikisi için de saygısızlık sayılacak kadar uzadı.

— Üç yıl çok zamandır. Toparlanmağa, yerleşip kök salmağa elverir. – Edebâli gene biraz sustu. –Bir gezgin ozan geldi bize dün... Argun İlhan hastaymış... Epeyce de ağırmış galiba...

— Galibası yok Şeyhim! yaşamasından umut kesilmiştir bence...

— Öyle mi? –Edebâli birden ilgilendi: –Özel haber mi aldın Tebriz'den? Sağlam mı?

— Yok! duydunuz elbet, Naip Mücirüddin, Anadolu veziri Yahudi Sa'dal-Davla'yı öldürtmüştü geçende... Argun İlhan'ın en güvendiği adamdı; eğer hayatından umut kesilmese, öldüremezlerdi Yahudi'yi...

Edebâli, tesbihini aldı, bir zaman çevirdi.

— Nolur bakalım Argun İlhan ölürse?

— Yerine Keykhatu geçer ama... Buna karşı Baydu ile Gazan baş kaldırır. Duyduğum doğruysa, hazırlık yapmaktaymışlar şimdiden... Çeri düzüp kumandanları satın almağa çalışmaktaymışlar.

— Tamam! Tebriz tahtı çevresinde boğuşacaklar demektir.

Konya'ya bakasıları kalmayacak! Seninle üç yıldır görüşemedik! Görelim, bu zamana kadar sen neler tasarladın?

Osman Bey anlamazdan geldi:

— Hangi meselede efendim?

— Bunca gönüllüsü arasında, bunca uzaklıktan sıçrayıp seyirtip, Konya'ya önden yetişip dede malı tahtı-tacı kavramak için...

— Dede malı mı? Nereden bize dede malı olur, Konya'nın Selçuklu tacı-tahtı?

— Allah Allah! Sana demedi miydi rahmetli baban? Vaktiyle Türkmen oymaklarının, gazi birliklerinin, cümle derviş takımının ağızları yoklandı ve de Oğuznamede yeri bulundu ki; "Kayı, Oğuzhanın ulu oğludur. Şöyle vasiyet etmiştir ki kendisinden sonra, hanlık Kayı'ya değsin! Madem onun evlâdından biri sağ ola ki hanlığa yarar, gayrı tayfadan han dikilmeye! *Selçuklu'nun hanlığı kapması, elbet zor iledir ve de töresizdir. Hanlık Kayı evlâdına düşse gerek ve de kıyamete kadar başkası almasa gerek*" yazılı. Ülke Moğol soygunundan, Tatar zulmünden bunalmıştır. Halk Selçuklu'yu suçlamaktadır. Cimri işinden sonra, Karamanlıdan umut kesilmiştir. Ankara ahileri, Konya ahileri, Amasya, Sivas, Kayseri, kısacası, ülkenin bütün ahileri, Konya tahtına Kayı'dan Bey gözlemektedir.

Osman Bey şerbetinden birkaç yudum aldı:

— Üç yıldır, şeyhim, ben bu Konya tahtı işini düşündüm enine boyuna... Ve de Konya sultanlığını, gönüllüsüne armağan ettim bedavadan...

Beride koca Edebâli, gözlerini yırtasıya açıp bakakalmış, kapı gerisinde, ipek fistan hışırtıları, çatırtıya patırtıya dönmüştü.

Osman Bey, biraz utangaç gülümsüyordu.

Şeyh gümüş kupayı kaptı, ateşte kalmış da eli yanmış gibi hemen bıraktı, tesbih dolandırmayı kesip "Yanlış mı duydum!" diye bir zaman soluğunu tuttu. Kendini beğenmiş, körpe Türkmen beyini, Konya işi gibi zorlu ve de korkulu bir işte, bunaltıp amana düşüreceğini ummuş, tasarılarının önemsizliğine önceden inandığı için öğütlerini sıralamağa hazırlanmıştı.

— Bağışladım, ne demektir? "Kavramaya, buradan güç yetiremeyiz!" demek midir?

— Güç yetirmek sonranın hesabı! Çok değil, salt Konya ahileri bizi arkalasa, şehri kaparım ve de sıkıca zaptederim duanız gücüyle...

— Nasıl kopar yetişirsiniz! Kaç kişiyle? Karaman'ı, Germiyan'ı kuşkulandırmadan?

— Kolaydır Şeyhim, düzenlerim bir kalabalık kervan... "Yeni İlhan'a armağan götürmekteyim ve de seçmesinden cariyeler-köleler ulaştırmaktayım" diyerek yola düşerim! Konya'ya girer, tahta otururum!

— Peki?

— Ne fayda ki Konya tahtı cehennem ateşinde kızdırılmış demir parçasıdır, Şeyhim, çünkü salt Anadolu çoraktır, verimsizdir. Hele bugün derisi yüzülmüş, eti soyulmuştur. Yolları silindiğinden kervan işlemezdir. Suları azgınlaştığından her yanı bataktır. Masraflı devlet besleyemez!

Osman Bey, âdeti olduğu üzere kısadan giderek Selçuk sultanlığının neden yalnız seksen yıl rahat ettiğini, yüz elli yıldan beri niçin can çekişmekten kurtulamadığını anlattı. Toprağın ıkta düzeni bozulduğu için devletin vergiden, haraçtan bir şey umamayacağını, köylerin dağılıp köylünün eşkıyalığa çıktığını, şimdiki sultan Giyasüddin Keyhüsrev'i indirip yerine oturtmakla hiçbir

şeyin değişmeyeceğini, batmış köylerin kısa zamanda kalkınamayacağını, kalkınamayınca da, Cimri'yle Karamanoğlu'nun başına gelenlerden hiç kimsenin kurtulamayacağını söyledi. Bir ülke nasıl ele geçirilir, nasıl elde tutulur, bilmeyenlere, bu işlerin neden kolay geldiğini, utangaç bir gülümsemeyle açıkladı.

— Evet Şeyhim, Konya'nın taht şehri olması için, Basra'ya kadar Irak'ı, Sudan'a kadar Mısır'ı Anadolu'ya katması gerektir. Ayrıca İstanbul'un su yolunu ele geçirip Marmara çevresiyle Balkanların verimli topraklarını da, sınırları içine alması gerektir!

Edebâli "bazı işlerin bilmeyenlere kolay geldiği" suçlamasıyle sersemlemiş, deminden beri küçümsediği Osman'ın, bu zamana kadar gördüğü çeşitli insanlardan hiç birine benzemediğini, birdenbire fark ederek telâşlanmıştı. Hayır, babası Ertuğrul Beyden de başkaydı bu Türkmen delikanlısı, belli ki, kolay çekilip çevrileceklerden değildi. Bunca yıllık insan tanıma tecrübesiyle bunu şimdiye kadar nasıl olup da fark edemediğine şaşıyor, kendisine karşı olan güveni sarsılıyordu.

— Açtın mıydı bunları rahmetli babana, ya da Akçakoca Beye?

— Yok! Babam sağken açsaydım, "Körpedir, aklı ermez" derdiniz! Babalar oğullarının aklına güvenmez çoğu... Önüme gelirdiniz hepiniz... Babama vekillik ederken hangi amaca yöneldiğimi anlar, işimi bozardınız!...

Edebâli, yıllardan beri ilk defa birisine bir soruyu enikonu çekinerek sordu:

— Nedir amacın? Konya olmayınca, tasarlayıp bozulmasından korktuğun iş, nedir?

— Anadolu'yu bırakacağım şimdilik... Benim gördüğüm, tez vakitte gidicidir Moğol... Çünkü Moğol'un düzeniyle de uyuşa-

maz bizim Anadolu toprağı... Eski Yunan'ın, Roma'nın düzeniyle de uyuşamamıştır çünkü... – Rahatça gülümsedi–: Bizim gazi beylikler çablasın bakalım, Konya'yı ele geçirmek için... Boğuşsunlar birbirleriyle, güçten düşürsünler kendilerini boş yere... İşimi kolaylaştırsınlar! Verimli topraklara sahip olana yarar Anadolu... Tükenmez insan kaynağıdır, insanının zenaatı da göründüğü gibi, köylülük değildir, devlet kuruculuğudur.

— Konya olmayınca, devlet nerede kurulacak?

— Koca Tanrıya şükür, bizim Bitinya ucumuzun açıktır önü... İstanbul –Tebriz yolu üstündeyiz. Tüccarımız İstanbul'a bağlıdır. Paralılarımız İstanbul'da işletir paralarını... İstanbul deniz yoludur ki, ardımızın karayolu kesildiğine göre umut oradadır. Moğollar Konya Selçuk Sultanlığı'nı nasıl yıktıysa, haçlı Frenkler de, Bizans İmparatorluğu'nu öyle yıktı. Marmara kıyıları verimli topraklardır. İmparator güçsüz düştüğünden sahipsizdir. Biz fırsat kollayacaksak, üstünde yaşayanları beslemek zorunda kalacağımız verimsiz toprakları gözetlemeyeceğiz, sahipleriyle beraber bizi de besleyecek topraklara yöneleceğiz!

— Daha mı kolay barınır, Konya'da barınamayan Müslüman, kâfirlerin içinde?

— Barınır. Çünkü suyun akarındayız burada!

Osman Bey, Edebâli'nin iyice şaşalayacağını bildiğinden, Şeyhle yalnız konuşmak istemişti. Niyeti ilerde kullanacağı önemli bir yardımcının halk üzerindeki büyük etkisini zedelemeden kendisine tepeden bakmasını, tecrübesiz sayarak her işte öğüt vermeğe kalkmasını şimdiden önleyip ilerde faydasız çekişmelere meydan vermemektir.

Bugünü, çok önceden düşünmüş, suyu baştan kesmeye, böylece, babasının arkadaşlarıyla ayrı ayrı uğraşmaktan kurtulmaya

karar vermişti. Baş olayım diyenler, çevresindekilerin hepsinden daha akıllı, daha bilgili, daha cesur, hatta daha korkak bile olmak zorundaydılar. Buradaki akıl, buradaki bilgi, her anda, her durumda işe yararlığı bakımından değerlendirilmeliydi. Baş, çevresindekilerin hepsinden daha sezgili de olmalıydı, ayrıca bir işe ya hiç girişmemeli, girişti mi de, duraklama göstermeden, koparana kadar çabalamalıydı. Çocuktan, deliden, düşmandan, hatta karılardan bile öğüt almalı, ama, gene de, aklının kestiğini işlemeliydi.

— Suyun akarını görmemekteyim Osman Bey oğlum! Gündoğusunu bırakıp günbatıya bakmakla nesne hasıl olabilir mi?

— Olur Şeyhim! İstanbul'un Bizans'ı, Frengin karanlık dünyasından kopup geldi. Ama, oranın kölelik düzenini burada tutturamadı. Tutturamayınca da "Toprak Allahın, imparator kâhya, köylü kiracı" demek zorunda kaldı. İmparatorun hür köylüleri, Lâtin İstanbul'u basıp alınca Frenk düzeninin nasıl bir belâ olduğunu görüp anlamıştır. Bu düzen köylüyü köle etmeğe dayanır. Kim ister köle olmayı? Demek zorlayacaksın aralıksız! Zorlarken zorlarken nolur adam? İnsanlıktan çıkar! İşte bu sebepten Frenk adamı, say ki, kuduz canavardır. Kahpedir, kıyıcıdır, Allahı maldır, dini imanı soymaktır. Irzı, namusu, utanması, acıması sözü, yemini hiç yoktur. Bunalırsa insan eti yer, Bizans köylüsü kabul etmez bu rezilliği... *Uçlara yerleştirilmiş Hıristiyan Türklerse hiç yanaşmazlar köleliğe...* "suyun akarı" dediğim, işte budur. Bu yöneliş çok adam istemez! Kalabalıkları biriktirip köylünün başına musallat etmek zorunda değilsin. Bu zamana kadar hiç görmediği, bilmediği bir düzeni götürüp Bizans köylüsünü şaşırtıp ürkütmek de yok! Köleliğe karşı, Frenk soygununa, zulmüne, ırz düşmanlığına karşı biz hoşgörü, dayanışma, can, ırz, mal güvenliği sağlayacağız. Alın teriyle çalışanlar bizden yana olacak ister istemez... Bizim, suyumuzun akarı budur, Şeyhim, şimdilik de günbatıyadır. Frenk düzeninin gerçek sınırına dayanıncaya kadar,

günbatı bizimdir! –Bir an soluklandı, gözleri umutla güvenle parlıyordu–: Eğer bu yolu tutmazsak, fırsatı kaçırırsak, Bitinya Ucu da, her yerdeki yüzlerce uçlardan biri gibi, iz bırakmadan batar gider!

Şeyh Edebâli, bir şey söyleyecekmiş gibi yekindiyse de, yutkunarak geri durdu.

Osman Bey bir zaman saygıyla bekledi. Yaşlı adamı daha çok bunaltmayı uygun görmemişti. Şeyh bir şey demeyince, sanki çok yararlı öğütler almış da teşekkür ediyormuş gibi sesini yumuşattı:

— Evet Şeyhim, ferah olun! Ben bu işin her yönünü ölçüp biçtim, nerden girip nerden çıkacağımı hesaba vurdum. Dayanağım sizlersiniz! Babamın savaş yoldaşları... *Uğraşta yenici, barışta düzen tutucular*... Çoktandır Şeyhim, şunları hiç aklımdan çıkaramamaktayım: Batıya yöneleceğiz! Talan etmeyeceğiz! Din yaymaya çabalamayacağız. Tersine herkesin inancına saygı göstereceğiz! İnsanlar arasında, din, soy, varlık bakımından hiçbir üstünlük tanımayacağız! Günbatının Karanlık Dünyası, karanlığını yüzyıllardan beri, sınırımıza sürmekte, bizi boğmaya çabalamaktadır. Yolunu kesene kuduz it gibi salacaktır. Bu sebeple yükleneceğimiz iş ağırdır. Gireceğimiz geçit derindir. Bu kancık karanlığa karşı diri durmak gerektir. Savaşta düşmandan habersizlik körlüktür. Aldığın haberleri, ulaştır hiç geciktirmeden... Ahilerin bizi arkalasın! "Gerekirse para veririz" dedin! Sağol! Gelir isterim, aldığımı öderim! Yüreğimizdekini söyledik! Doğruda bizi arkala! Yanılırsak yakamıza yapış!...

Yavaşça uzanıp eline yapıştı!...

Edebâli, kalkacakken, iki dizi üstüne gelip kendisini toplamıştı. Osman Beyi omuzlarından tutup alnından öptü.

— Destur Şeyhim! Dernek vardır. Geciktim!

Şeyh Edebâli başını "olur" anlamına salladı. Kara Osman Bey çıkınca, uzun süredir unuttuğu bir rahatlıkla, önemli bir konuşmadan sonra, sorumluluk duymamak rahatlığıyle gözlerini kapattı, ara kapı gıcırdayınca döndü, tepsiyi alan kızı Balhatun'a sevgiyle gülümsedi.

ORHAN KEMAL

Orhan Kemal'in 1952 yılında yayımladığı Cemile, büyük şehirde küçük insanın yaşama mücadelesini irdeler. Romanın konusu 1934 yılında geçmektedir. Bir Başmak güzeli olan Cemile, ağabeyi Sadri ile Adana'ya yerleşmiş ve bir dokuma fabrikasında çalışmaktadır. Çevreden biraz varlıklı bir ağa tipi Çokur Ali, Cemile'ye göz koyar ve sürekli kızı rahatsız eder. Ancak Cemile'nin gönlü Kâtip Necati'den yanadır. Bu gönül işleri arasında fabrikada işçilerin ayak oyunları karışır. Fabrikayı ele geçirmek isteyen Kadir Ağa ve ustabaşı yanlılan ayaklanma çıkarırlar. Ancak fabrika sahibi Numan Rüştü Bey olaya el koyar ve ayaklanmayı bastırır. Suçlulan cezalandırır ve işten el çektirir. Fatura işçilere çıkarılmıştır. Öte yandan Cemile bu olayların içinden Kâtip Necati ile çıkmış olur.

Aşağıdaki parça fabrikadaki çekişme olaylarını yansıtmaktadır.

CEMİLE

4 numaradan 24 numaraya kadar yumuşak, ekstra, her katta bükülü ve her renkte pamuk iplikleri yapan iplikhane, erkek abdesthanelerinin yanında, mavi boyalı kapıları içeri dışarı açılıp kapanan, yüksek çatısını sağlam demir kolların tuttuğu, aydınlık, tertemiz, pırıl pırıl bir atölyeydi.

Kapıdan girince sağda RIETER markalı banko makineleri... Fitil makinelerinden gelen pamuk kolonları bankolarda istenilen numaraya göre incelir ve masuralara sarılırdı. Her bankoda "Ön-

cü" ve "Arkacı" denilen işçiler çalışır. Islak betonun üzerinde yalınayak veya takunyalarla çalışan kız, oğlan, genç, ihtiyar, kadın, erkek işçiler... Bilhassa çocuklar.. Dokuz, on yaşlarında, gözleri uyku dolu, renksiz şeylerdir ki, iş kanununa uysun diye, annelerinin, teyze, hala, dayı yahut da tamamiyle yabancı bir büyük insandan parayla satın alınmış nüfus kâğıtlarıyla işe girmişlerdir.

Bankoların yeşil çuha kaplı ince silindirleri üzerinde su gibi dağılıp, sonra birleşerek pırıl pırıl çengellerden geçen iplikler, masuralara baş döndürücü bir hız ve yumuşak bir vınıltıyla sarılıyorlardı.

Her gün on iki saat ayaküstü çalışan ufaklı büyüklü işçilerin vazifesi, arada kopuveren bu ince telleri "Yapıştırmak"tır. İşçiler bu yapıştırmada öyle ustadırlar ki...

Ağa sağdan birinci bankonun yanında durdu. Makinelere karşı tükenmez bir hayranlığı vardı. Gözlerini yeşil silindirlere dikti.

Ağanın iplikhaneye geldiği haberi her zaman çabucak yayıldığından, birer köşede çene çalan, gazoz, çay, kahve içemeğe sıvışan, kızlarla dalga geçen usta veya usta muavinlerine haberler uçardı.

Gene öyle oldu. İplikhanenin koca göbekli, zampara ustası atölyenin arka arka kapısından usullacık girdi, arka makinelerden birinde sözde tamire başladı.

Ağaysa banko işçileriyle konuşuyordu.

Babasının patlak yenli sarı postallarını incecik ayaklarına geçirmiş, on iki yaşlarında bir bankocuya:

— Ee... dedi, memnun musun İtalya'nın düzeninden?

İri kulaklı, yamyassı başını iki yana sallayan oğlan:

— Bırak be ağa, dedi, nerden çıkardın başımıza bu gâvuru?

— Niye lan?

— Niyesi var mı bire ağa.. Böyle iplik olur mu? Kop ha kop!

— Ee... Herif mehendis, gavur.. Senden benden iyi ağnar tabiî...

Gene boydan boya kopan iplikleri yapıştırmağa koşan oğlan:

— Onun gavurluğunu da, mühendisliğini de... diye söğdü.

Ağanın yanı başında beliriveren koca göbekli usta:

— Bütün amele şikâyetçi! dedi, millet kan ağlıyor.. Hele dokumhane... Böyle giderse herifin Allahını şaşıracaklar...

Ağa gülümsedi:

— Bana ne? Pâlikenin sahabı yalnız ben deelim ya... Herifi pâlikeye de ben almadım...

— Vallaha bilmem.. Böyle giderse işçi tekmil ayaklanacak!

— Numan Şerif Beyefendi düşünsün... Gavırı beş seneliğine kontuatınan pâlikeye bağlıyan o. Herif bana bile kafa tutuyor yallah deyince...

Ağanın etrafını bir kısım işçilerle, usta muavinleri almıştı.

Avuıtları birbirine geçmiş bir usta muavini:

— Millet boyuna Sümerbank fabrikasına kaçıyor! dedi.

Ağa:

— Nöriym? diye omuz silkti, bana göre hava hoş...

— Bereket versin Sümerbank fabrikasında da kadrolar dolu. Yoksa çalıştıracak adam bulamıyacaktık..

Ağa, kesti attı:

— Numan Beyle İtalyan'dan sorun. Bana hiç gelmeyin!

Yürüdü. Son derece memnundu. Yanı başında yürüyen iplikhane ustasına:

— Akılları varsa, çevirsinler gavırı, şöyle bir tenhada..

— Olacak, dedi usta, o da olacak...

— İnşallah..

— Sen hiç merak etme... O, dokumacılardan bulacak belâsını.. Söğen söğene...

Ağa Kelep'lere geçerken, iplikhanenin nihayetindeki odayı, İtalyan'ın çalışma odasını çenesiyle işaret etti:

— Gelmedi mi daha?

Usta:

— Dokuzdan evvel gelmez, dedi, Herif Avrupalı mühendis, kolay mı? Bizim gibi değil ya. O yokken fabrika işlemiyordu sanki, pek bir lüzûmu varmış gibi...

Kelepler, yani çözgüler, bankolardan dar bir beton yolla ayrılıyordu. Bankolardan gelen iplik masuraları koca koca teknelerle keleplere taşınır, keleplerde çözülür, çileler hâline getirildikten sonra paketlenip pazara sevk olunurdu.

Beyaz örtülü başları önlerine eğik, siyah göğüslüklü işçi kızlar harıl harıl çalışıyor, ikide birde kopan iplikleri bağlayıveriyorlardı.

Kelepçi kızlar da bankodakiler gibi, fazla iplik kopmasından şikâyetçiydiler.

— İpliklere bir şeyler oldu, diyorlardı, bu kadar senedir biz bu fabrikadayız, böylesini görmedik..

Ağa hemen cevaplıyordu:

— Avrupalı mehendisten eyi mi bileceksiniz? Aklınız ondan çok değil ya?

— Pis cenabet, diyorlardı, nerden çıktı başımıza?

— Ben çıkarmadım, benim şuncacık kabahatım yok.. Pâlikenin sahabı bir ben olsam, kuyruğundan duttuğum gibi, yallaaah!..

Araya gene hemen koca göbekli ustayla usta muavinleri giriveriyorlardı:

— Belâsını o, ekmekleriyle oynadığı işçilerden bulacak... Yazık günah değil mi şu ana kuzularına? On iki saat ayak üstü çalışmak kolay mı?

Ağa kurnazca gülümsedi:

— Açsınlar gözlerini! Ağlamıyan çocuğa meme var mı? Gedip Numan Beyefendiye söylediniz mi?

— Doğumacılar gitmiş, şikâyet etmişler... Dinlemiş bir iki.... Sonra kızmış, Avrupalı bir fen adamına karşı sizin şikâyetinizi dinlemem, haydi yallah marş demiş...

Boşnak Cemile'nin yanında duran ağa:

— Koskoca Numan Bey... dedi, bir ayağı Avrupada, bir ayağı Emelikende... Sen ben kim oluyok?

Boşnak kızının yanında ağanın gene durduğunu gören iplikhanede İtalyan hemen unutuldu. S .ğda, solda fısıltılar başladı.

Üç makine aşağıda çalışan Arabuşağı Karakız, aynı makinede çalıştıkları Arnavut Meryem'le Giritli Hatice'ye:

— Papaz, diye fısıldadı, kıza nasıl da bakıyor!

Ufacık burnunun ucu havaya kalkık Giritli Hatice:

— Heye, dedi, papaz ki papaz.

Daracık omuzlu, kara, kuru, çirkin bir kız olan Arnavut Meryem:

— Ya beriki? dedi, kaşlara bak... Babasının oğluna surat ediyor sanki... Bellersin ya babası, ya da...

Hatice:

— Kocası! diye tamamladı.

— Vallaha... Güzel olmaynan sanki...

— Hiç canım... Koskoca bir ağa meselâ... Sen öyle bir adama surat asacak insan mısın? Kim oluyorsun sen?

Karakız:

— Ondaki onur, kibir kimde var. Burnu kafdağında... dedi, şu deveciden ötürü böyle böyle dedim, herif sana yangın dedim, kollarını burmaynan doldururum, gözümün yağını yesin diyor dedim de çemkiriverdi!

— Kâtip yarın onun ağzının içine...

— Vallaha... Deveci diyor ki, otuz kâaat maaşnan avrat mı sevilir, diyor.

— Bunnarı hep kendine dedin mi?

— Cemile'ye mi? Dedim...

— Ne diyor?

— Hiç. Seni idareye şikâyet ederim diyor... Etsin, korkum mu var? Onun feriştahından korkmam ben... Ben kaçın kurrasıyım... Lâkin güttüğüm nokta başka...

Cemile'ye nefretle bakan Meryem:

— Tıskit, dedi. Ayağına gelmiş bir kısmet... Şu senin deveci beni almaz mı kız?

— Seni ne yapsın kuru cenabet...

Arnavut Meryem içini çekti:

— Doğru bacım... Beni napsın... Kara, kuru...

Tam bu sırada elinde birtakım kâğıtlarla Cemile'nin kâtibi iplikhaneden içeri girdi:

Kara kız:

— Aha, dedi, Aslı'nın Kerem'i... Aklıma da geldiydi ha... Usta bir gıcık oluyor ki...

Koca göbekli usta da kâtibi görmüştü. Yüzü derhal asıldı, ağanın kulağına:

— Senin Numan Beyin adamı... dedi, saat başı burda... Hâlbuki iplikhaneyle hiçbir alâkası yok... Eline bir iki kâat alır, dolaşır. Maksat kızlarla angaje etmek...

Ağayı karşıdan gören kâtip de şaşırmıştı. Geri dönmek istemiş, şüpheyi büsbütün çekeceği için vazgeçmişti.

Ağanın yanından geçerken:

— Nirye gidiyon? diye ağa sordu.

Kâtip durdu. Yeni tıraşlı yanakları kızardı. Saçları briyantinden ışıl ışıldı.

— Sinyor Orlandonun raporlarını götürüyorum efendim! dedi.

İplikhane ustası:

— İtalyan'ın saat dokuzdan önce gelmediğini kendisine daha dün söylemiştim!...

Kâtip şaşaladı.

Ağa sertçe:

— Dün, söylemiş sana...

Kâtibin gözü Cemile'ye kaydı.. göz göze geldiler. Verilecek kandırıcı bir cevabı yoktu. Bununla beraber, bir şeyler söylemeliydi her hâlde. Gözü tekrar kıza gitti. Bu sırada ağa:

— Hadi bakalım, dedi yallah! Burası angace yeri deel!

Mahvolduğunu sanan kâtip döndü, birbirine dolaşan bacaklarıyla, çıktı gitti.

Usta:

— Bu (A) yedeği iş başında mı? Gece demez gündüz demez, burda!

Yan gözle Cemile'ye baktıktan sonra:

— Ne hikmetse, diye tamamladı.

Ağa aldırış etmemişti, tekrar Cemile'nin yanına sokuldu. Cemile'yse hırsından titriyor, yaşaran gözlerini saklamak için başını eğdikçe eğiyordu.

Ağa:

— Ee... dedi, beğenmiyon mu İtalyan'ın düzenini?

Cemile cevap vermedi. Başını az daha eğdi, titreyen elleri makinenin iplikleri arasında şimşek gibi dolaştı.

Ağa:

— Sana söylüyorum! dedi.

Islak kirpikleriyle ağaya ok gibi bakan Cemile:

— Neblim ben, cevabını verdi.

Böyle bir karşılık beklemiyen ağa, iplikhane ustasına baktı. Usta gülümsüyordu, soğuk, hain bir gülümseyiş...

— Bu ne tevir cuvap kız? Sende hiç terbiye yok mu?

Cemile:

— Yok, dedi.

Kızı uzun uzun gözden geçirdikten sonra, başını salladı, öfkeyle yürüdü. İplikhane ustası da peşinden gitti, dışarı çıktılar.

Ağa:

— Bu kız kimin nesi? diye sordu, niye çemkirdi öyle?

Usta gene o hain gülümseyişle:

— Sevgilisini kovdun ya! dedi.

— Ya... diye şaştı, madem biliyordun bunu oğlanı nedimeye kovdurdun bana?

— Boşver... Bura kâtip ketebe takımının angace yeri değil, iyi ettin!

— Yoksa...

— Yok vallaha ağa... Benim onun boyunda kızlarım var...

— Bana ne bok olduğunu belletme...

— Yok vallaha ağa... İnan ki değil...

— Bana ne bok olduğunu belletme Şükrü...

— Vallaha değil ağa, billâha değil...

— Haydi öyle olsun... Kimin nesi bu?

— Bu muhacir esas, Boşnak... Babası uzun boylu bir adam. Lâkin, memleketinde çok ileri, hanedandanmış... Bilenler anlatıyor, çetebaşıymış herif, bir tabur gâvuru önüne katar kovalarmış... Tabiî zengin adam, mal mülk çok... Din uğruna, pir aşkına Sırplarnan boğuşurmuş. Lâkin, zorlu diş çeker ha. (Ağzını açtı, mağara gibi oyuk bir diş yerini gösterdi) Bak, bu dişimi çekti. Eli öyle hafif ki... Sonra, kırık, çıkık, yara, bere... Elinden her bir şey gelir.. Bu kızın bir anası vardı ağa, eh... Allah işini gücünü bırakmış, bu avradı yaratmış derdin görsen... Tevatür güzeldi. Bir saçı vardı, topukta, beyaz beyaz, kar gibi. O kaş, o göz...

— Ballandır ha ballandır gayri...

— Niye, kızı meydanda değil mi? Bir de kardeşi var bu kızın, dokumalarda...

— Bizim dokumalarda mı?

— Heye, bizim dokumalarda...

— Babasının zenaati madem bu kadar zorlu... Ne dimeye çalışmıyor da çocuklarını pâlikede işletiyor?

— Vallaha bilmem amma, görmüş geçirmiş adam, derebey çocuğu... Diş çeker beleş, ağrı keser, kırık sarar, saç tıraş eder, sakal kazır metelik almaz. Alsa hâlbuki, çocuklarının ikisinden de ziyade para kazanır amma, gel anlat... Derebeyi adam, kimbilir.

Kendi ortağını hatırlayan ağa:

— Bizim soğan erkeği gibi değil mi diye güldü. Lâkin aferin kıza... koca bir patrona çemkirmek...

Dokumaheneye taraf yürüdü.

Ağam tam dokumahane kapısına gelmişti ki, İtalyan mühendis Orlando, fabrikanın "Memurlar Kapısı"nda göründü. Beyaz kolonyal şapkası, piposu, kurt azmanı iri köpeği, budaklı bastonu, kısa pantalonu ve sarı sarı tüylü kıpkırmızı bacaklarıyla...

Ağanın yüzü nefretle buruştu. Söğdü, yere tükürdü, içeri girdi.

Üç yüz otomatik dokuma tezgâhının kulakları sağır eden bir şakırtıyla çalıştığı dokumahane toz içindeydi. Basık çatıdaki pencerelerden birer sütun gibi betona vuran sabah güneşinde pamuk tozları uçuşuyor, dokumahane kola koyuyordu.

Ağayı kapıda karşılayan dokumahane ustası, gözleri burun köklerine akmış, oklava gibi upuzun, kupkuru, hilekâr bir Arabuşağı, ağanın sol gerisinde yürürken, ona istemediği bir sürü şey anlatıyordu:

— ... İşçi galeyan hâlinde. Sümerbank fabrikasına kaçan kaçana. Bereket versin oranın kadroları dolu da... İşçi ne yapsın? Kopanı çekip bağlamaktan bez dokuyamıyor ki! Bir şey değil, yarın biçimsizlikler de olabilir.

— Ne gibi?

— İtalyan'ı istemiyor işçiler! Anan yahşi, baban yahşi, güç hâlle idare ediyorum herifleri... Ağa:

— Sana ne? dedi, niye idare ediyorsun? İt işi, domuz derisi. Ko serhoşu yıkılana kadar!

— Herifi öldürürler ağa...

— Bubayın oğlu mu?

Sevinçle çalkalanan dokuma ustası:

— Vicdan, dedi, insanda vicdan var da...

Ağa şöyle bir baktı, yürüdü.

İplikhanede olduğu gibi, dokumahanede de tezgâhları teker teker dolaşırken, sinirli bir hâlde, kendilerini tutamayıp İtalyan mühendise küfürü basan işçilere:

— Siz Numan Beğden daha mı eyi bileceksiniz? diyordu, herif ne Avrupasını kodu gezmedik, ne Emelikenini...

İşçiler:

— Onun Avrupa'yı, Amerika'yı gezmesi, babasının bayraktar olmasından bize ne? Biz ekmeğimizi biliriz...

— Hakkınızda bu hayırlı zahar ki... Neden dirsen, başınıza koskoca bir mehendis getirdi hem de İtalyan... O gelmeden bu pâlike işliyor muydu? Siz bez dokumasını biliyor muydunuz? İtalyan geldi, her birşeyler düzelmedi mi?

Arkasından gevrek gevrek gülüyordu, İşçiler de basıyorlardı küfürü.

Dokuma ustası ağayı, yeğeni Camgöz Sadık'ın tezgâhına götürdü. İşçilerinden ışık geçirilmiş gazoz bilyalarını hatırlatan gözleriyle Camgöz Sadık, ağanın emrini bekliyordu.

Ağa:

— Koş, dedi koş bakalım tezgâhını!

Alışkın ellerle mekiğine yeni masura koyan Camgöz, tezgâhını koştu, işletti. Sert şakırtılarla işlemeğe başlıyan tezgâhta mekik yıldırım gibi gitti, geldi... ve istop etti. Beş iplik kopmuştu. Camgöz Sadık kopan iplikleri çabucak çekti, bağladı, tezgâhını tekrar işletti. Az sonra makine tekrar istop etti. Dört iplik birden kopmuştu.

Ağa:

— Niye böyle ediyor? diye sormağa kalmadan, Camgöz eliyle, koluyla, kaşıyla, gözüyle başladı:

— Bu İtalyan'ın düzeni gibi bombok düzen görmedim ağa. Bu kadar senelik dokumacıyım, başıma böylesi gelmediydi... İplik çekip bağlamaktan bez dokuyamıyoruz. On iki saat ayak üstü dikil, hava... Bu gidişle ekmeğe, dileneceğiz... Evvelce ne iyiydi! Hepimiz memnunduk... Şimdi?

Dayısına baktı. Beriki: "...devam et, devam et!" demek isteyerek, ağanın omuzu üstünden başını salladı.

— ... Şimdi günde bir tek top bile çıkaramıyoruz... Biz de insanız, bizim de ekmek bekleyen çoluk çocuğumuz var.

Dokuma ustası:

— Bütün dokumahane böyle düşünüyor! dedi, herifler haklı. On iki saat çalış, didin, tatlı uykundan ol, sonra...

Ağa:

— Peki ne yapalım? diye sordu.

Camgöz:

— Kovun amma, Numan Bey beş senelik konturatnan pâlikeye bağladı. İstesek bile kovamayız...

— İşçi konturat monturat dinlemez ağa, işçinin şurasına geldi, bıçak kemiğe dayandı... Burada öyle işçiler var ki, anam avradım olsun bıçağı çekti mi...

Dokuma ustası:

— Ne biçim lâf bu? diye güya sertleşti, kanuna, nizama karşı gelinir mi?

Göz kırptı.

Ağa birdenbire:

— Şu, dedi, iplikhanedeki Boşnak kızının kardeşi hangisi?

— Hangi Boşnak kızı? Cemile mi?

— Heye...

Orta makinelerden tarafı parmağıyla gösteren dokumahane ustası öne düştü.

Ağayla ustanın kendinden tarafa gelmekte olduklarını gören Sadri'nin yanakları kızardı, korkmuştu. Tıpkı kızkardeşi gibi başını önüne eğdikçe eğdi.

Ağa:

— Senin iplikhanede bacın var mı? diye sordu.

On altı yaşındaki Sadri'nin sarı tüylerle kaplı tombul yanakları kızarıp bozarıyordu.

— Var... dedi.

— Baban?

— Babam da...

— O bacına hiç terbiye vermiyor mu baban?

Sadri'nin kaşları çatıldı. Ağaya, sonra ustaya baktı, daha sonra da yanındaki tezgâhta çalışan arkadaşı dokumacı Musa'ya. Hiçbir şey anlamamıştı.

Ağa:

— Kız eksiğidir, diye devam etti, yarın elin eline düşerse sıkıntı çeker!

Sonra:

— İşler nasıl gidiyor? dedi.

Sadri omuz silkti:

— Çok kötü ağa...

— Niye?

— Boyuna iplik kopuyor... Kopanı çekip bağlamaktan bez dokuyamıyoruz ki...

— İtalyan'ın düzenden sonra mı böyle oldu?

Sadri:

— Yook... diye başını sallayınca, ağanın omuzu üzerinden bakmakta olan dokuma ustasının yüzü kırıştı.

— Yok!..

Sadri ürktü. Âdeta nutku tutuldu.

Ağa:

— Niye durdun? diye sordu. İtalyan'ın düzenini beğeniyorsun demek!

Bir kere ok yaydan çıkmıştı.

— ... İlk zamanlar İtalyan'ın düzeni iyiydi... diye devam etti, kaymak gibi bez dokuyorduk, töbe iplik kopmuyordu.. Dört, beş gün böyle gitti. Ondan sonra...

Dokuma ustası:

— Bu ağızlar İzmirlinin ağızları! dedi, bırak bu ağızları da doğru konuş!

Sadri:

— Doğru konuşuyorum! diye ısrar etti.

— Konuşmuyorsun!

— Dosdoğru konuşuyorum ben!

— Sen doğru konuşuyorsun da, bu kadar işçi yalancı mı?

Israrda fayda görmeyen Sadri, tezgâhına döndü, işiyle uğraşmaya başladı.

Ağa:

— İzmirli de kim? diye usullacık sordu.

Arka tezgâhlardan birinde çalışmakta olan kısa boylu, yusyuvarlak birini parmağıyla işaret eden usta:

— Orda... dedi, ta orda işte!

Ağa o tarafa yürüyünce, usta bir iş bahane ederek, makinelerden birinde sözde tamire başladı, ağanın peşi sıra gitmedi.

Bir kedi kadar çevik, açıkgöz olan İzmirli Nusret, lisenin onuna kadar okumuş, cin gibi bir delikanlıydı. İplik ve bez randımanlarının niçin birdenbire düştüğünü kısaca anlattı:

— ... Kolaya zımpara tozunu usta beyin adamları atıyor... Malûm a, zımpara tozu aşındırıcıdır... Tel gücüle aşınıyor, aşınan tel gücüler de iplikleri zedeleyip koparıyor.

— Ustanın ne menfaati var bunda?

— İtalyan'ı sepetletip eskisi gibi tek başına kalmak!

Ağa bütün bunların farkında değilmiş gibi, renk vermiyordu.

Dokumahane kapısına doğru giderken, usta endişeyle bakıyordu. Gözüyle "gel!" yapan ağanın peşi sıra dokumahaneden çıktı, iplik ambarından içeri daldılar.

Sağlı sollu, tavana karar istifli iplik paketlerinin arasında daracık yol, giriş kapısı gibi küçücük bir kaplıyla dışarı çıkıyordu.

Ağa bir ara durdu. Dokuma ustasının gözlerinin içine bakarak:

— İtalyan'ın ayağı böyle alınmaz! dedi.

Dokuma ustası gene itiraz etmek isteyince:

— Patırdıyı bırak! dedi, şurda bizbizeyiz... Senden, benden gayri kimse yok. Ağnadın mı?

— .....?

— Sana diyom.. Ağnadın mı?

— Anladım ağa..

— Lâfıma eyi kulak vir... İtalyan'ın ayağı böyle alınmaz!

— .....?

— Elimden gelse, bi gaşık suda boğarım dümbüğü? Amma, asıl zorum ötekinde, onu buraya getirende... Ağnadın mı?

— Anladım ağa..

— Numan Beğ, Numan Beğ... Ne Avrupasını kor, ne emelikenini... Sıfatını görmüyon mu? Gâvırdan fark var mı? Yazının kabıklısını tebelleş etti başımıza... Ayda bin lira para, pirim, ikramiye, vırt zırt... Sana bişey deyim mi? Amma aramızda kalacak...

Gözleri parlayan usta:

— Yanımda adam boğazla istersen ağa, dedi, benden sır çıkmaz!

— ... Ben bu Numan dümbüğünü de bir biçimine getirip, yallaah...

— En sağlamı o zati... Nedir öyle... Muhasebeyi mektepli memurnan doldurdu.. Eskiden iki, üç kâtip... İş gene bu işti, hesap kitap gene bu hesap kitapdı...

— Tabiî canım... Bi sürü it doldurdu pâlikenin içine...

— Haklısın ağa...

— Yenişden söylüyorum, sözüme kulak vir, aç gözünü; İtalyan'ın ayağı böyle alınmaz!

Bir müddet bakıştılar.

— ... Nasıl alınacağına gelince... Sen bi selâmet zamanda gel de, beni gör... İstersen eve gel... Gece gel... Ağnadın mı?

— Anladım ağa, emredersin, başımla beraber...

— Haydi get işiyin başına!

İplik ambarlarının alt kapısından çıktı, muhasebeye taraf gitti.

Bu kadarını kabil değil tahmin edemiyen dokuma ustası, sevinç içindeydi. "Ay benimle olduktan sonra, yıldızın kuyruğuna çarpim!" diye söylenerek dokumahaneye girdi. Hâlâ korku içindeki Sadri'nin yanından kayıtsızca geçti yeğeni Çamgöz'ün omuzuna dokundu. Yeğeniyle birlikte odasına gittiler.

ALİ ORHAN HANÇERLİOĞLU

Ali Orhan Hançerlioğlu'nun 1955'te yayımladığı ve 1956 Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülünü kazanan romanı.

Yazar, romanının kahramanı Ali'yi bir gece yarısı Tophane'nin izbe sokaklarından birinde tanır. Yaza göre Ali, aklı, mizacı, fizikî ve ruhî özellikleri dolayısıyla çeşitli konumlarda karşımıza çıkabilir. Böylece yazar, her biri müstakil birer hikâye sayılabilecek yedi bölümde hapisten yeni çıkmış Tavuk Ali'yi, bakkal, öğrenci, emekli, sanatçı, mirasyedi, tüccar ve sosyal saadet bakanı olarak tanıtır.

Romandan aldığımız "Ali Sanatçı" adlı V. bölümde yazar, döneminin dil ve sanat anlayışının da ince bir hicvini yapmaktadır.

ALİ SANATÇI

Önce adını koydu: **Yıldız yemek yasaktır.** Sonra saatine baktı. Daha vakit var, diye düşündü, dörtte evden çıksam rahat rahat dördü yirmi geçe Saray sinemasının kapısında olurum. Önündeki kâğıdın üstüne özenerek yazdığı kelimeleri bir daha okudu: **Yıldız yemek yasaktır.** Bu addan nasıl bir hikâye çıkarılabilirdi?.. Çoktandır hikâye yazmamıştı. Günlerdir içinde bir üzüntü duyuyor, oturup bir şeyler yazmak için kendini zorluyordu. Geçenlerde bir derginin anketine —yazmadan yapamam, içimden itildikçe yazarım — demişti ama asıl yazmayı yapamıyor, kendi kendini itmesi gerekiyordu. Bir hikâyecinin sekiz aydır susması, tek satır

ortaya atmaması doğru değildi elbet. Gerçekte pek de hatırlanmayan ismi büsbütün unutulabilirdi. Sabri Aydaş en az ayda bir hikâye çıkarıyordu. Hem onun yazdıklarını beğeniyorlar, kapışarak okuyorlardı.

Bu düşünce Ali'yi sararttı. Oysa ne zaman Sabri Aydaş'ı ansa benzi solar, çeneleri kilitlenir, yumrukları sıkılırdı. Yazmalıyım, diye mırıldandı, bugün mutlaka bir hikâye yazmalıyım. Hem de bu öyle bir hikâye olmalı ki, okuyanları şaşırtmalı, duygulandırmalı, etkilendirmeli.

Kâğıdı önüne çekti. Ucu gereği kadar sivriltilmiş olan kurşun kalemini can sıkıntısıyla yeniden yontmaya başladı. Birkaç yıl önce gazetelerde ormanda yakalanan iki yabanî adamın yaşayışlarını okumuş, bundan bir hikâye çıkarabileceğini düşünmüştü. İşte şimdi bu konuyu işleyebilirdi. Ama nasıl yapmalıydı? Bu yabanîlerin yaşayışlarından ne biçim bir sonuç çıkarılabilirdi?.. Ali her hikâyenin bir sonucu olması gerektiğine inanıyor, sonuçsuz hikâyeleri kopuk filmlere benzetiyordu.

Tırnaklarını kemirmeye başladı. Kâğıt önünde bomboş duruyordu. Saate baktı: Üçe yirmi var. Zaman ne çabuk geçiyordu. Hikâyeye o iki yabanînin ormandaki yaşayışlarını anlatmakla başlayabilirdi. Ayten taş çatlasa dört buçuktan önce sinemanın kapısına gelemezdi. Yabanîlerden birinin adı Hasan, öbürününkü de Hüseyin olurdu. Yabanîlikleri içinde insancıl yönleri belirtilebilirdi. Aytenin verdiği sözden her zaman beş on dakika geç gelişine, kendini naza çekişine de iyice içerliyordu. Hasanla Hüseyin ormanın en kuytu köşesinde, insanlardan uzak, insan kalabilmişlerdi. Konuyu bu yönden ele alabilir, geliştirebilirdi. Sonra?.. Hele başlasındı bir kere. Sonunda bir şeyler uydururdu elbet.

Kâğıda yazdığı hikâye adını bir daha okudu: **Yıldız yemek yasaktır.** Bu sözü haftalardır diline pelesenk etmiş, bu başlık al-

tında bir hikâye yazmak düşüncesiyle sıralı sırasız mırıldanıp durmuştu: **Yıldız yemek yasaktır.** Hikâye yavaş yavaş kafasında beliriyordu. Ayten'in uzun bacaklarını, sivri memelerini, kalın dudaklarını gözlerinin önünden silebilse iyi bir hikâye kurabilirdi. Oysa o bacaklar, o memeler, o dudaklar gitmiyordu gözlerinin önünden.. Saate baktı: Üçe on var. Uçup giden zamana ağız dolusu sövdü.

Ayten'le tanışalı henüz iki ay olmuştu. Bu süre içinde dokuz kere buluşmuşlar, mahallebicide oturup sinemaya gitmişlerdi. Ayten her seferinde dakikalarca gecikmiş onu bekletmişti. Tam umudunu keseceği zaman yolun ortasında birdenbire belirir, iç açıcı gülüşüyle Ali'nin bütün kızgınlığını dağıtırdı. Ayten'i seviyordu her hâlde. Oysa onun birçok erkeklerle düşüp kalktığını, kendisiye tanıştıktan sonra da bu ilgilerini gizlice sürdürdüğünü biliyordu. Bir gün otobüste onu sarışın bir delikanlıyla görmüş, görmemezliğe gelmişti. Kaç kere çatmak, söylemek için ağzını açmış, ama her seferinde vazgeçmişti. Çatsa, söylense onu büsbütün yitirmiş olmayacak mıydı? O güzel dudaklardan, düzgün bacaklardan faydalanmak dururken böyle saçma sebepler yüzünden arayı açmak budalalıktı doğrusu.

Allah kahretsin, diye söylendi. Saat üçü beş geçiyor. Kendimi zorlayıp bir şeyler yazmalıyım. Sonu Allah kerim. Yazdıkça açılır, konuya uygun bir düzen kurabilirim. Hasanla Hüseyin'e yıldız yediririm örneğin. Niçin olmasın?.. Yıllarca ormanda bir başlarına yaşayan bu yabanîler her türlü herzeyi yiyebilirler. Toplumumuzun akıl dediği şeyin zerresi yoktur onlarda.

Ucunu iki kere kırıp yeniden yonttuğu kalemi eline aldı. Hızla yazmaya başladı:

Hatice nine gözleri oyuklarından fırlayan küçük torununun damağını parmaklayarak:

— Ne korktun ulan... diye söylendi. Onlar yabancı mı ki? Hasan Hüseyin amcalarm...

Hasan Hüseyin amcalar korkudan titreyen çocuğun karşısmda bir çift Jüpiter heykeli gibi kımıldamadan duruyorlardı.

Ali durdu. Saate baktı: Üçü on geçiyor... Ayten kahpesi henüz yatağından kalkıp ustaca becerdiği tuvaletini yapmaya başlamıştır bile. Daha vaktim var şükür, diye söylendi. Şimdi bir gayret edip beş on satırla Hasanla Hüseyin'in dış görünüşlerini, biçimlerini, kılıklarını anlatmalıyım. Biçim, kılık, yer anlatmaları bir hikâyecinin cankurtaranıdır. Yazarın yardımı olmaksızın kendi kendilerine kişileri canlandıramayan birtakım okuyuculara yardım etmek, işlerini kolaylaştırmak gerekir. Hem de hikâyeyi uzatarak son günlerde sayıları pek çoğalan uzunluk meraklılarını doyurmuş olurum. Neler yazsam acaba?... Adaaam, bu da mı dert?.. Bu yabanîlerin her hâlde giyecek bir şeyleri yoktur, Tanrının ormanında berber de bulamazlar elbet.

İkisi de çırılçıplaktı. Enselerinden dökülen saçları göbeklerine kadar uzamış, kara sakallarma karışmıştı. Kocaman kemerli burunları, boncuk gibi mavi gözleri, omuzlarmm arasına gömülmüş boyunsuz kafalarıyla ayırt edilemeyecek kadar birbirlerine benziyorlardı. Bir zaman kımıldamadan Hatice nineyle torunu seyrettiler.

Gözlerinden sevinç, ne de korku vardı. Sonra, iyi yağlanmış bir makina çevikliğiyle yerlerinden sıçradılar. Biri Hatice ninenin elindeki baltayı kaptı, öbürü ağaçlardan birinin yere sarkan dalım yakaladı. İki silkeleyişte çatır çutur kırdı, baltayı indirecek ağaç bekleyen ötekinin önüne attı. Arı gibi çalışıyorlardı. Birkaç dakika içinde Hatice ninenin eşeği bir hafta yetecek odunu yükleyip kendisini Hasan Hüseyin amcalara

rastlanan talihine lânetler ederek köy yolunu tutmaya hazırlandı. Hatice nineye kalsaydı bu yükün dörtte birini toplayamadan karanlık bastırırdı. Hatice nine, küçük torununu da odunların üstüne oturttuktan sonra, Hasanla, Hüseyin'e gülmüsedi:

- Berhudâr olun çocuklar...

Hasanla Hüseyin işleri bitince yeniden heykelleşivermişlerdi. Yan yana, kıpırdamadan duruyorlar, durgun bakışlarla harekete hazırlanan küçük kafileyi seyrediyorlardı.

Ali kalemi elinden bıraktı. Olmadı, diye mırıldandı. Hareket, kafile, seyir Arapça kelimeler. Bunların Türkçe karşılıklarını bulmalıyım. Sabri Aydaş'la Hasan Tonguç beni alaya alırlar sonra... Harekete hazırlanan yerine gitmeye hazırlanan diyebilirim. İyi ama hazırlanan da Arapça. Ya kafile? Topluluk desem... yerine oturmuyor. Hava da ne sıcak. Gel de bu sıcakta işin yoksa kelime ara. Hay hikâyeci olacağıma... Ama olmuştu bir kere. Artık bütün ömrünce yazmak, Arapçalara karşı Türkçeler aramak zorundaydı.

Oysa bu çabanın niçin gerektiğini bir an olsun düşünmemişti. Genç yazarların böyle yaptıklarını, eski kelimeler kullananlara dudak büküldüğünü görüyordu. Yazı yazarken en büyük sıkıntısı da bu yüzdendi. Başka kelimelerle düşünüp başka kelimelerle yazmak... Türkçe düşünüp Fransızca yazmak gibi bir işti bu. O gencecik çocukların kullandıkları kelimeleri bir türlü öğrenememişti. Bir 'oysa'yı biliyordu, bir de önem, uçak, ulan, bu bakımdan... Bunların çoğu da hükûmet zoruyla kafasına yerleşmişti. Allah topunun belâsını versin, diye söylendi. Hele ben bildiğim gibi yazayım da sonra bir sözlük uydurur, düzeltmeye çalışırım. Bütün bunlar o Nurullah Ataç denilen adamın yüzünden. Ne vardı sanki kırk yıllık dilimizi böyle çorbaya çevirecek. Yazar olmak için ille de Sabri Aydaş gibi kelime uydurmak mı gerekir? Konu-

yu bulmuşuz, düzenini kurmuşuz, sonucuna bağlamışız da tek derdimiz bu kalmış. Sabri Aydaş'ın yaptığı da marifet sanki, uydur baba uydur... Bir de üstelik, insan sözlüğüyle düşünür, diye bilgiçlik taslar. Pöff, bu da ne saçma bir lâkırdı...

Saatine göz attı: Üç buçuk... Zaman ne çabuk geçiyordu, daha yirmi satır bile yazmamıştı. Geçenler de bir derginin tertiplediği ankete, dil devriminden yana mısınız, sorusuna verdiği karşılığı düşündü. Göğsünü gererek, kısaca: Elbette, demişti. Kendi kendine gülümsedi. Elbette dil devriminden yanayım. Hele bir olma da bak. Sabri Aydaş'la Hasan Tonguç seni tuttukları gib iyedi kat yerin dibine sokuverirler.

Ama o da Hasan Tonguç'a iyi bir oyun oynamıştı geçen ay. Son kitabının iler tutar yerini bırakmayan bir yazı yazmış, dergilerden birinde takma adla yayımlatmıştı. Üstelik iki genç yazarı da ona karşı kışkırtmıştı. Üstelik iki genç yazarı da ona karşı kışkırtmıştı. Alışıktı böyle işlere... Oysa kendi kitaplarını öven yazıları da o yazar, takma adlarla ötede beride yayımlatırdı. Birçok genç yazarlara da kendisi için övgüler, düşmanlarına vergiler yazdırır, kapı kapı dolaşarak dağıtır, yayımlanmalarını sağlardı.

Şimdi şu hikâye yerine Hasan Tonguç'a sövüp sayan bir yazıya başlasaydı ne keyiflenirdi ya... Kendini böyle zorlayıp durmaz kelimeler kaleminden su gibi dökülürdü. Ya da bir iki kafadarla Pasajda oturup Sabri Aydaş'ı çekiştirse... İlle de hikâye, şiir, roman yazmak için bu Allah'ın sıcağında şakır şakır terlemek nedendi?.. Adı sanatçıya çıkmıştı bir kere. Bunun nasıl olduğunu kendisi de pek bilmiyordu. Bir ara hastalanmış, uzun bir zaman yatakta kalmış, can sıkıntısından hikâye yazmaya başlamıştı. Bir gün, nasılsa, yazdıklarını beğenmişler, basmaya başlamışlardı. Kitapçılardan biri de pîr aşkına reklâmını yapmıştı. O da, dört yanında olup biten bütün bu gürültüyü yalanlamamak için kafayı

vurmuş, dişini sıkıp kalbur üstü sanatçıların anket sorularına verdikleri karşılıkları iyice ezberlemişti. Artık, kim ne sorarsa sorsun, karşılığı hazırdı kafasında:

— Gerçekçi misiniz?

— Gerçekçiyim.

— Dil devriminden yana mısınız?

— Elbette..

— Ya toplum?

— Sanat toplum içindir.

Şu hikâyeyi bitirmeden sokağa çıkmayacağım, diye söylendi. Ha gayret... Şimdi biraz da Hasanla Hüseyin'in geçmişlerinden söz açayım. Nerede kalmıştık?.. Hareket, kafile, seyir... Pencerelerden de bir nefeslik hava girdiği yok. Sıcaktan bunalacağım. Bugün de, sözünde durursa eğer, Ayten beni beklesin bakalım. Evet, nerede kalmıştık?.. Hasanla Hüseyin gitmeye hazırlanan Hatice nineyle torununu seyrediyorlardı. İyi ama bunu birdenbire burada bırakıp yabanîlerin geçmişlerini anlatamam. Önce bir cümleyle bu parçayı bağlayıvereyim:

Hatice nineyle eşeği köy yolunda uçan bir karga gibi küçülünceye kadar yerlerinden kımıldamadılar.

Yıllardan beri böylece yaşıyorlardı. Kimse onlara dokunmaz, onlar de her rastgelene görünmezlerdi. Ufak bir pıtırdı duyulunca hemen kulak kabartırlar, sonra burunlarmda yabancı bir koku eser esmez ormanın yaban erikleri, kokulu otlarla dolu kuytu köşelerine çekilirlerdi. En akıllı karmcalar yuvalarını onların göğüs kıllarının arasına kurmuşlardı. Oysa Hasanla Hüseyin için bunun hiçbir önemi yoktu. Baba karmcalarm olağanüstü bir azınlığa kapılıp derilerini ısırma-

dan edemedikleri mevsim gelince hemen ırmağa koşup üstlerindeki yaratıkları suya bırakmaları işten bile değildi.

Köylüler çok severlerdi Hasan'la Hüseyin'i. Yaşlılar analarını da hatırlarlardı. Ağalardan birinin tarlasında ırgatlık eden güzelce bir köylü kızıydı o. Bir gün, kimden olduğu bilinmez, bu ikizleri doğururken ölüp gidivermişti. Ağa Hasan'la Hüseyin'i baktırmış, büyütmüş; takıldıkları yerden ayrılmayan bakışlarına, durgun hâllerine aldırmadan yanında çalıştırmaya başlamıştı. İkisi birden ortadan yok oldukları zaman arkalarından adam çıkarmış, onları buldurup sırtlarında birkaç tırmık sapı kırdıktan sonra yeniden işe koşmuştu. Ama bu sebepsiz yok olmalar sıklaşınca bıkmış, üstlerine varmaz, peşlerine düşmez olmuştu. Hasan'la Hüseyin böylece ormanda kalmışlar; diledikleri gibi yaşamaya başlamışlardı.

Gün kararınca ağaçlardan birinin tepesine çıkar, sağlam bir dal seçerek orada tünerlerdi. Hasan:

— Bak, bak.. derdi. Şu yıldıza...

— Gördüm.

— Ye onu.

Hüseyin'in ağız şapırtılarından başka en küçük bir fısıltının işitilmediği bir an geçer, sonra:

— Ya şu?... derdi Hüseyin.

— Hangisi?... Küçüğü mü?...

— Evet o... Nasıl?

— Aah, daha olmamış, hanı...

Ali yazdığı kâğıdı masanın üstünden aldı. Gözlerinin önüne kaldırıp bir resme bakar gibi tuttu. Satırlar oldukça çoğalmış, diyaloglar düzenli bir biçimle dizilmişti. Yazdıklarını okudu. Fena

değil, diye mırıldandı. Ama olayın üstüne çok düşmüşüm. Hiç şiir yok. Şuraya biraz şiir atayım:

Sabah güneşi, yeşil yapraklarda beliren nem, ağaçkakan kuşları onları geceden yerleştikleri bu dallar üstünde mışıl mışıl uyurken bulurlardı.

Sabri Aydaş olsaydı nasıl yazardı bunu?... Ali'nin içinde bir yer sızladı, burnu karıncalandı. Sabri Aydaş'ın böyle bir konuya başını bile çevirip bakmayacağını biliyordu. Ama sanatta önemli olan konu mu? Karşılık hazır: Sanatta önemli olan konu değildir, deyiştir. Sabri Aydaş ustaysa gelsin de bunu yazsın bakalım.

Yazdıklarını başından sonuna kadar bir daha okudu. Eksik, diye mırıldandı. Eksik olan bir şey var ama ne?... Galiba yabanîlerin insancıl yönlerini iyice belirtemedim. Bunun üstünde biraz daha durmalıyım.

Düşündü. Kalemi eline aldı. Sivri ucuyla dişlerinin arasını karıştırdı. Öğle yemeğinden kalma azı dişine yapışmış bir fasulye zarını bulup çıkardı. Parmaklarının arasında ufalayıp yere attıktan sonra yazmaya başladı:

Tamdıklarına, sevdiklerine, korkup çekinmediklerine yararlı olmak için ellerinden geleni yaparlardı. Bir gün küçük bir çocuğun beline dolanan kara bir yılanın üstüne saldırmışlar, hayvanı kuyruğundan tutup yerden yere çalarak parçalamışlardı. Başka bir gün de, ormanda ahlat toplamaya gelen genç bir kıza çullanan bir kabadayıyı yakalayıp bayılıncaya kadar dövmüşler, kızcağızı tek söz edip en küçük bir homurtu çıkarmadan köyün yakınlarına kadar götürmüşlerdi.

Harp oluyordu o yıllar. Kasabada da dünyanın hâline tam bir uygunlukla çeşitli dertler, çekememezlikler, bıçaklamalar, kavgalar, dövüşler gırla gidiyordu. Hasan'la Hüseyin her şey-

den habersizdi. Hani onların durumuna imrenmemek elde değildi. Çakallardan korkmasa, baykuşlardan ürkmese, açlıktan soğuktan çekinmese kasabadan pek çok adam giderdi onların yanına. Köylüler kötü, berbat günler yaşanıyordu.

Hasan'la Hüseyin'i pek akıllı saymamakla beraber deli demeyi de dillerine yakıştıramıyorlardı. Oysa kasabanın genç doktoru bu düşüncede değildi. Doktor onların tam, katıksız, hem de çok tehlikeli birer deli oldukları kanısındaydı. Bugüne değin bir halt karıştırmamış olmaları bundan öte uslu durmalarını gerektirmezdi. Bir gün olur öbür akıllı insancıkların başına büyük, pek büyük işler açabilirlerdi. Oduncu İsmail bir kaç ay önce onlara su kenarında rastlamıştı. Kocaman bir kirpi...

Ali durdu. Kirpi yerine tosbağa desem, diye düşündü, daha işitilmemiş bir kelime olur. Tosbağa adı çocukluğundan kafasında kalmıştı. Ama tosbağayla kirpi aynı şey miydi acaba? Bunu iyice hatırlamıyordu. Tosbağa ya kirpi değil de kamplumbağaysa?... Öyle ustalıklı yazabilirdi ki, bu kelimenin gerçek anlamını bilmediğini kimse sezemezdi. İşte hikâyecinin ustalığı... Ali sanatta ustalığı böyle anlıyordu. Kendi kendine güldü. Okuyuculara yutturmak düşüncesi onu keyiflendirmişti. Sonra, düşündü, vazgeçti. Ustalığını kullanmak işten bile değildi ama kirpi daha uygun düşüyordu. Dikenlerinden de faydalanabilirdi hem:

... yakalayıp kucaklarına oturtmuşlar, korkudan bir el bombası gibi yusyuvarlak olan zavallı kirpiciğin dikenlerini yoluyorlarmış. Bir diken Hasan, bir diken Hüseyin, bir diken Hasan, bir diken Hüseyin... Sonunda kirpiyi cascavlak bırakıp suyun içine atmışlar. İşte bu olay genç doktora çok korkunç bir cinayet gibi görünmüş, o gün, onları yakalayıp bir tımarhaneye göndermek düşüncesi kafasında yer etmişti.

Doktor, birkaç yıl önce hekim olmuş genç bir adamdı. Yeni evlenmişti. Kasabanın para tutanlarından birinin kızını almış, bir de çocuğu olmuştu. Geceleri uykusunda kalkıp dolaştığı, ara sıra don gömlekle kasabanın sokaklarında bile görüldüğü söyleniyordu. Üstelik cimriydi de... Parasını almadan ölüm döşeğindekine bile bir kaşık ilâç vermezdi.

Hasan'la Hüseyin ormanda, bizler kasabada, binbir yokluk içinde olmakla beraber harbe katılmamayı en büyük mutluluk sayarak yaşayıp gidiyorduk. Doktor, dört bir çevremizi saran ateşe gözlerini yummuş, artık iyiden iyi Hasan'la Hüseyin'e kancayı takmıştı.

— Bir iş edecek bunlar... diyordu. Hem de pek büyük bir iş edecekler bir gün... Bir gece yarısı ya köylerden birini ya da maazallah kasabayı basıp hepimizi kıtır kıtır doğrayacaklar... Bir türlü anlatamıyorum ki sizlere bunların ne korkunç adamlar olduğunu... Bu millette deli hayranlığı var efendim, deli hayranlığı... Tevekkelli en büyük vezirlerine bile deli dememişler.... Zavallı kirpinin dikenlerini nasıl yolduklarını oduncu İsmail'den işitmediniz mi? Hele o yıldız yemeleri....

İçimizde belki de bunu işitmemiş olanlar bulunabilirdi ama doktorun biçimsiz bir doğumda, bütün yalvarıp yakarmalara ramen yoksul bir kadını kurtarmaya gitmediğini, kadının bu yüzden kıvrana kıvrana öldüğünü işitmeyen kalmamıştı.

Hepimiz onun bu sözlerine bıyık altından gülüyor, içimizden, bir gün Hasan'la Hüseyin'in hışmına uğrayarak temiz bir dayak yemesini diliyorduk.

Ali saatine bir göz attı: Dördü çeyrek geçiyor... Eyvah... Ya Ayten'in tam vaktinde geleceği tutarsa? Ya gelip kendisini bulamayınca küser giderse? Ya bir daha gelmezse?... Oysa iyice açıl-

mış, satırları keyifle dökmeye başlamıştı. Kafasında, yazacağı şeyler birer birer belirmiş, aydınlanmıştı. Neylesin ki saat dördü çeyrek geçiyor, dördü çeyrek geçiyor... Çaresiz, şaşkın, ellerini uğuşturdu. Bir yanda sanat, hikâyecilik, şöhret, adının unutulmaması... Öbür yanda kırmızı dudaklar, sivri memeler, uzun bacaklar... Dayanamayacaktı, dayanamıyordu. Serinlemek, hava almak için gömleğinin düğmelerini çözdü. Kalktı, telâşından üstüne başına dökerek bir bardak su içti. Hikâyeyi bitirmeden yerinden kıpırdamamaya söz vermişti kendi kendine. Sözünde durmalıydı. Kalemi eline aldı. Konuyu olağanüstü bir el çabukluğuyla derleyip toparlamaya koyuldu:

Neyliyelim ki işler umduğumuz gibi gitmedi dostlarım. Bir sabah doktoru, kasabanın sokaklarında, yedi sekiz korucuya kalın urganlarla kıskıvrak bağlattığı Hasan'la Hüseyin'i önüne katmış, sevinç içinde yürürken rastladık. Ne olduklarını anlamayan zavallı Hasan'la Hüseyin kümenin önünde, gözlerini uzaklara dikmiş, en küçük bir direnme göstermeden uslu uslu gidiyorlardı. Doktor tımarhane için gereken, aylarca önce hazırladığı mühürlü imzalı bir sürü kâğıdı kocaman bir zarfa doldurup jandarma onbaşısının eline tutuşturmuş, keyifle sigarasını ateşliyordu. Bizleri görünce:

— Yakaladım itleri... diye sevinçle bağırdı. Sonra, şaşkın şaşkın, büyük büyük, gözlerimizin ta içine bakarak parmağını dudaklarının üstüne koydu fısıltıyla:

— Biliyor musunuz?.. dedi. Az daha gecikseydim göğün içinde yenmedik yıldız bırakmayacaklardı.

Noktayı koyar koymaz kalemi elinden attı. Hızla yerinden kalkarak gömleğinin düğmelerini ilikledi. Kırmızı bir kravat taktı. Ceketini giyip sokağa fırladı.

Dışarda güzel bir gün vardı. Güneş, caddeleri baştan başa kap-

lamış, kocaman apartmanların gölgelediği yaya kaldırımlarında duyulan mutluluğu arttırmıştı.

Ali yürümüyor, uçuyordu. Önünde gidenlerin hepsini geçmek isteğiyle çocukça bir oyun tutturmuştu. Önce bir kadına yetişti. Sonra yaşlıca bir adamı geride bıraktı El ele tutuşmuş iki sevdalıyı kolaylıkla aştı. Antrenmana çıkmış mavi eşofmanlı bir atletin peşine takılarak koşmaya başladı.

Galatasaray Lisesinin köşesine geldiği zaman ter içinde kalmıştı. Gözleri, kaldırımın üstündeki tütüncü barakasına ilişti. Barakanın önüne gazeteler, dergiler asılmıştı. Tanınmış edebiyat dergilerinden birinin kapağını Hasan Tonguç'un resmi kaplıyordu. Ali birden durakladı. Kurşun gibi bakışını Hasan Tonguç'un resmine dikerek yüzünden akan terleri kurulamaya çalıştı. Yüreği göğsünü acıtırcasına çarpıyordu. Önce vicdan azabı gibi sızlaya sızlaya, sonra bıçak yarası gibi yaka yaka içini kaplayan duyguyu yenemeyerek karşı kaldırıma geçti. Galatasaray postahanesine girdi.

Otomatik telefonda numarayı çevirirken elleri titriyordu.

— Kimsiniz?

Dergi sahibi adını söyledi.

Ali:

— Tamam... dedi. Ben de sizi arıyordum. Bugüne kadar okuyucularınızdan biriydim ama bundan sonra derginizi almayacağım...

— Niçin?

— Değersiz yazılarını yayınladığınız yetmiyormuş gibi bir de resmini basmışsınız...

Telefonda bir mırıltı oldu. Gülümsemeye, fısıldaşmaya benzer sesler doldu kulaklığa. Dergi sahibi:

— Anlamıyorum... dedi. Ne demek istiyorsunuz?

Ali'nin kızgınlığından dili dolaşmaya başlamıştı. Alıcıyı ağzına iyice yapıştırarak:

— Nasıl anlamazsınız... diye bağırdı. Hasan Tonguç... Sabri Aydaş...

Kekeliyor, sözünü bitiremiyordu.

Telefonda kısa bir sessizlik oldu. Sonra, dergi sahibi soğukkanlılıkla:

— Evet?... dedi. Ne olmuş?

Ali büsbütün köpürdü:

— Daha ne olsun... Bunların yazılarını... Üstelik bir de resimlerini....

— Bu yazarları sevmiyor musunuz?

— Sevmek mi?... Sevmek ne kelime... Tiksiniyorum... İğreniyorum...

İyi ama bunlar günümüzün en iyi yazarları...

Ali saatine baktı: Beşe çeyrek var. Bir nefeste ağız dolusu sövdükten sonra telefonu kapattı.

Saray sinemasına doğru koşarken içinde bir burkulma, bir pişmanlık vardı. Keşke yapmasaydım, diye düşündü. Çocukluk ettim. Hem faydası ne? Adam kahkahalarla gülmüştür bana. Belki sesimden kim olduğumu da tanımıştır.

Ayten görünürlerde yoktu.

Ali içini çekti. Ya Ayten onu bulamayıp döndüyse?... Sabahtan beri birçok ahmaklıklar yapmıştı bugün. Kendinden hoşnut değildi. Saçma sapan bir hikâye için o güzelim kız kaçırılır mıydı? Hikâye de buna değseydi bari. Aceleyle derleyip toplamış, bütünü

sağlayacak birçok noktaları eksik bırakmıştı. Akşama gözden geçirir, düzeltmeye çalışırım, diye düşündü. Olmazsa yırtar atar bir başkasını yazarım. Şu orman yabanîleri de nereden takıldı aklıma... Ben de Sabri Aydaş gibi iç dünyamı anlatmalı, bir şair-hikâyeci olmalıyım. Şimdilik anlatacak pek bir şeyim yok ama uydururum elbet. Sabri Aydaş uydurmuyor mu sanki?

Ya o telefon konuşması... Olur budalalıklardan değildi. Dergi sahibi açıkça alay etmişti onunla. Aklına geldikçe kızarıyor, kurumaya yüz tutan teri yeniden sızmaya başlıyordu.

Saat beş olmuştu. İçinde, boşuna bekliyormuş gibi bir duygu vardı. Ayten ya gelmiş, onu bulamayıp gitmişti ya da hiç gelmeyecekti. Böylelikle bir daha buluşmaları Tanrıya kalıyordu. Bugüne kadar oturduğu evi, sokağı öğrenmemiş olması ne büyük çapaçulluktu. Gerçi Ayten, her soruşunda, lakırdıyı değiştirmiş, adresini vermekten kaçınmıştı. Oysa gizlice peşine takılıp itediğini öğrenemez miydi?... O güzel dudaklar, düzgün bacaklar belki de ömrünce bir daha karşısına çıkmayacaktı. Bir mutluluk ne çabuk başlıyor, ne çabuk bitiyordu. İnsan bahtı ya da bahtsızlığı karşısında ne kadar çaresizdi.

Yıldız yemek yasaktır. Pekâlâ bir şiir-hikâye de çıkarılabilirdi bu başlıktan. Örneğin bir hikâye düzeni kurmak için çabalayışını, akıp giden zaman içindeki direnişini, Ayten'i bekleyişini, kafasında bir durulup bir taşan şu duyguları, düşünceleri bütün çıplaklıklarıyla anlatabilirdi. Rousseau kadar cesur olmak, kendini vermekten, açıklamaktan korkmamak gerekiyordu.

Yıldız yemek yasaktır. Yanlış değildi bu söz... Gerçekten yıldız yemek yasaktı insanlara. Daha doğrusu yasak olmalıydı. İnsan, erişemeyeceğini istememekle bir çeşit Nirvanalaşmakla mutluluğu elde edebilirdi. Bütün güçlük böyle bir düzenin içine girebilmekte, böyle bir düzeni kurabilmekteydi. Varsın sanat bir eri-

şilemeyeni dilemekten, bir kendini aşmak isteyişinden doğsundu. Sanat dışı mutluluklar ne güne duruyordu?

Saat beşi çeyrek geçiyordu. Bir sigara yaktı. Hıristaki pasajına doğru yürüdü. Beyoğlu Caddesi kalabalıklaşmaya başlamıştı. İnsanlar sanki yürümüyorlar, koşuyorlardı. Otomobiller, yol boyunca, art arda dizilmişlerdi. Güneş, yavaş yavaş yaya kaldırımlarından çekiliyor, caddenin ortasında toplanıyordu. Geçen bir otobüsün sımsıkı kapanmış kapısından beyaz bir kadın eteği sarkıyordu.

Bir hikâyeci, iki şair, bir ressam fıçıların üstünde oturmuşlar bira içiyorlardı. İçlerinden biri, Ali'yi görünce, elindeki gazeteyi sallayarak:

— Müjdemi isterim... diye bağırdı.

Ali, yorgun argın, boş bir fıçının üstüne oturdu. Zorla gülümsemeye çalıştı:

— Ne müjdesi?

Karşısındakilerin hiçbirini sevmiyor, onların da kendisini sevmediklerini biliyordu. Gene de her akşam beraberce otururlar, orada bulunmayanları çekiştirirlerdi. Çekiştirilen kimse pasajın kapısında görünürse eğer çekiştirme hemen onun da katılmasıyla bir başkasına yöneltilirdi. Oradakilerin hepsi iyi, hepsi değerli, hepsi dosttu. Değersiz, kötü olanlar işlerine dalıp da o akşam pasaja gelmeyenlerdi.

Ali'nin kapmaması için gazeteyi göğsüne bastıran şair:

— Bu akşam sendeniz... dedi. Kabul mü?

İyi kalbli ressam:

— Üzme çocuğu... diye karıştı. Söyleyiver gitsin. Biliyorsun, parası yok.

Hikâyeci şairden yana çıktı:

— Birer bardak birasını da içmeyelim mi yahu?

Ali düşündü. Cebinde on iki buçuk lirası vardı:

— Değerse... dedi. Kabul.

Şair, vereceği haberin tadını çıkarıp birer bardak birayı iyice hak etmek için kelimeleri'n üstünde ayrı ayrı durarak:

— Hani... dedi, sana tutkun bir kız vardı ya, ikide bir mektup yazar...

— Eeee?

— Bir milletvekilinin kızı... Adı neydi onun?..

— Meral... Ne olmuş?

— Ne olacak, babası Bakan olmuş.

— Ne Bakam?...

— Sosyal Saadet Bakanı... İşte bak.

Gazeteyi kaldırdı. Sırıtarak, birinci sayfayı Ali'nin gözlerinin önüne tuttu.

Ali şaşkınlıkla baktı. Bundan nasıl bir sonuç çıkabileceğini anlamıyor, kafasını toparlamaya çalışıyordu.

Hikâyeci:

— Senin anlayacağın... diye kestirip attı, artık Bakan damadı olabilirsin. Kız çoktan hazır... Gerisi senin elinde...

Ali, hep o durgunlukla:

— Nasıl olur canım? diye mırıldandı.

Gözlerinin önündeki gazete sayfasında resimlerle yazılar birbirine karışıyor, içinden çıkılmaz bir biçime giriyorlardı.

Şair:

— Bırak nazlanmayı... diye yılıştı. Genel Müdürlük mü dilersin. Paris basın ataşeliğini mi? Hele bunlardan birini seç...

Hikâyeci, sırtına dostça bir şaplak indirdi:

— Bizi de unutmazsın elbet...

Ressam içini çekti:

— Ben olsam, İtalya'da bir görev isterdim, dedi.

— Haydi be sen de armut, New-York ne güne duruyor...

— Ya Kuzey ülkeleri?... İsveç, Norveç, Finlandiya...

— Hepsinden iyisi Sosyal Saadet Bakanlığı'nda gir genel müdürlük... Örneğin, Aile Saadetleri Genel Müdürlüğü.

— Ne yapsın orada be?

— Ne yapacak, bir yolunu bulup oradan Millet Meclisi'ne atlar, damat falan derken bir gün kendisi bakan olur, olanlar nasıl oluyor...

— Kolay mı o iş?

— Kolay ya... Bakan olmayan senden benden başka kim kaldı dadaş? Yarım saattir sayıyorum, tamam üç tane Bakan eskisi geçti Pasajdan...

Ali kendi içine kapanmış, düşünceye dalmıştı. Çevresinde konuşulanları dinlemiyordu. Gözleri, hiçbir ilgi duymadan, gelip geçenlerin üstlerinde dolaşıyordu. Pembe karanfiller, sarı glayöllerin önünde kırmızı ıstakozlar, karidesler... Cam bir kutu içinde satılan midye dolmaları. Tuzlu badem. Kokoreç. Kafeslerde şakıyan kanaryalar. Soğuktan dumanlanmış bardaklarda buz gibi bira... Yaşamak ne güzel şeydi. Dünya, bahtlı insanların gereği gibi yaşayabilmeleri için kusursuz yaratılmıştı. Ne olurdu, diye dü-

şündü, bir mirasyedi olsaydım... Ayten'le evlenir, her yanından mutluluk taşan bir yuva kurardım. Paralı olduğum için o da beni severdi elbet... Paramı kazançlı işlere yatırır, çoğaltırdım. Meyvalarını yüzde yüz kesinlikle toplayarak çalışmanın tadına doyum olmazdı. Sanatla, bilimle uğraşırdım boş zamanlarımda... Bol bol kitap okur, yazı yazardım. Ne düzenli bir yaşayışım olurdu.

SAMİM KOCAGÖZ

Doludizgin, (1963). Samim Kocagöz'ün romanı. Kalpaklılar'ın devamı olan *Doludizgin* çok hareketli ve Millî Mücadele'nin isimsiz kahramanlarının maceralarından kesitler gösterir.

Her iki romanın esas kişileri, aydın -kumandan- olarak Yusuf'ile halkı temsil eden Saiih'tir. bunların dışındaki kişilerin de çok canlı tasvirleri, tutkuları yer yer görülür. (Mehmet ve atına olan tutkusu. Askerden bu tutkuyla kaçınca, babasının atı vurması. Mehmet'in bu tutkusunu aşarak iyi bir asker olması) İnsanların içine yaşadıkları şartlarla değişmeleri iyi yakalanmış bir noktadır.

Yusuf'un kızkardeşinin başına gelenler ise kendisinin başına gelenleri unutturacak kadar fecidir. Yusuf'un ince, zarif duruşuyla yaptıkları âdeta birbiriyle tezat oluşturur.

DOLUDİZGİN

"Düşmanı, vatanın harimi ismetinde boğacağız."

14 Temmuz 1921 günü, Eskişehir'den kalkan asker yüklü tren, çok ağır, çok yavaş ilerliyordu. Katar, çok uzundu. Yük vagonlarının bir kısmı; hayvan, malzeme, cephane, bir kısmı da askerlerle dolmuş taşmıştı. Lokomotif, odunla karşılık az az kömür yakıyor, katarı sürükliyebilmek için çok zahmet çekiyordu. Yusuf'un

bölüğü, uzun, geniş bir yük vagonuna düşmüştü. Bu vagon, bütün bölüğü aldıktan başka, 58. Alay'ın öteki bölüklerinden birinin bir makineli tüfek takımını da yüklenmişti. Ayrıca, bazı zabitler de Yusuf'un yanına binebilmişlerdi. Askerler, vagonun bir köşesini zabitlere bırakmışlardı. Zabitler de, askerler de diz dize oturuyorlardı yerlerde. Bir kısım nefer vagonun açık kapısından ayaklarını aşağıya sarkıtmış, ötekiler onların omuzları üzerinden, dışarısını seyrediyorlardı. Ortalıkta derin bir sessizlik vardı. Yakıcı Temmuz sıcağının altında canını dişine takan lokomotifin ahlaması, oflaması, kesik kesik soluk olması duyuluyordu. Zaman zaman canından bezmiş gibi uzun uzun düzdüğü ile bağırıyor, insanın içini sızlatan sesler çıkarıyordu.

Eskişehir'den uzaklaştıkça, demiryolunun iki yakasında görülen yollardaki insan kafileleri, seyrekleşir olmuş, geriler de kalmıştı. Bu kafilelere askerler, hüzünlü hüzünlü bakıyorlardı: Yollarda, kağnılar vardı, yaylılar vardı, gözün alabildiğine yayalar vardı. Kadın ihtiyar, çoluk çocuk, sırtlarında yorganları, Haymana'ya, Polatlı'ya, Ayaş'a ulaşmak için köylerinden, kentlerinden yollara dökülmüştü. Tutulacak cephe gerisindeki köylere, kasabalara bir an önce ulaşmak istiyorlardı. Ordu, Eskişehir'i tahliye ediyordu. Trenler ancak askerleri, bir an önce Polatlı'ya, Sakarya gerisindeki bölgelere varabilmeleri için taşıyorlardı.

Yüzbaşı Yusuf, tam köşede oturuyordu. Sırtını vagonun sarsıntısına vermişti. Dürbününü, tabancasını çıkarmış önüne, ayaklarının arasına, yere bırakmıştı. Kalpağı, dizlerinin üzerindeydi. Sakalı bir hayli uzamış, saçları ile karışır gibi olmuştu. Yüzünün simsiyah sakalının karaltısı içinde büsbütün sarardığı iyice belli oluyordu. Dudaklarında unuttuğu sönmüş cıgarasını bir kibritle tekrar ateşledi. Cıgarasının unuttuğu sönmüş cıgarasını bir kibritle tekrar ateşledi. Cıgarasının dumanını sinirli sinirli üfledi. Do-

nuk gözlerle Yüzbaşı Refik Beyin yüzüne baktı. O, gülümsemeye çalıştı. Mülâzim Cemil, güneşten iyice yanmış sıhhatli yüzünü kaplıyan bir kayıtsızlıkla, muntazam inci gibi dişlerini gösterdi. Geniş omuzları, adaleli kolları, ceketinin düğmelerini açtığı için büsbütün beliriyordu. Alçak sesle,

"Üzülmeye, sıkılmıya değmez beyler," diye söylendi, "alt tarafı bu maçta üçüncü ravuntu sayı hesabı ile kaybettiğimizi kabul edelim. Dördüncü raunt için toparlanıyoruz."

Yusuf, gülmeye gayret etti:

"Evet, bu dördüncü raundu kazanacağız. Kazanmalıyız."

Mülâzim Saip,

"İyi ama, niçin bizi hiç muharebeye girdemeden geri çekiyorlar?" diye sordu. Ona Yüzbaşı Refik gülerek cevap verdi:

"İştahını, hızını yakında tatmin edersin. Hız almak için geriliyoruz. Çekilen bizim kıtalar. Ama Ordumuzun birçok birlikleri bizim çekilebilmemiz için Kütahya, Altıntaş havalisinde düşmanla çarpışıyor. Tabiî bu bir oyalama muharebesi."

"Anlaşıldığına göre, şimdilik Kütahya'ya da düşman girecek. Kütahya'dan da vaz geçiyoruz."

Saip'in bu sözüne Yusuf, karşılık verdi:

"Muharebe bu. Eskişehir'den de çekildiğimizi anlamıyor musun?"

Biraz önce, kayıtsız görünen Cemil,

"Dün de Afyonkarahisar'a girmişler, diye mırıldandı. Yüzbaşı Refik,

"Her hâlde Ankara'dan vaz geçecek değiliz." dedi. Yusuf, cıgarasını vagonun tahta tabanında ezerken söylendi:

"Düşmanın Ankara'ya girebilmesi için hepimizin, bütün bir ordunun ölüsünü çiğnemesi gerek. Bu da biraz zor gibi..."

"Doğru. Sakarya'nın suları oldukça derindir. Gerisin geriye dönebilmek için, Yunanlıların yüzme talimleri yapmaları gerek."

Cemil'in bu sözü, zabitleri güldürdü. Yüzbaşı Refik,

"Cephe Kumandanımızın, Büyük Millet Meclisi'nin de böyle düşündüğü anlaşılıyor. Bu kararı, Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa'lar vermişler. Alay Kumandanımız Vasfi Bey, birçok şeyler biliyor. Ve çok emin görünüyor. Fakat ben, kendisini sorguya çekemezdim elbette. Endişe edilecek hiçbir sebep yok ortalıkta..." dedi.

Yusuf, birdenbire öfkeyle Refik'e döndü:

"Rica ederim, endişe eden kim? Benim zoruma giden, Bursa'ya kadar gittikten sonra tekrar geri dönmek. Geri dönmemizin sebebini bilmiyor değilim: Yunanlıların ardında bütün gücü ile, bütün kaynakları ile İngilizler var. Herifleri tekrar giydirdiler, kuşattılar, ellerine bizim elimizde olmıyan bir sürü silâh, cephane, top verdiler. Bu kadar kısa, birkaç ay gibi kısa bir zamanda biz, onların elindeki malzemeye sahip olamazdık. Yokluk içinde daha ileriye gidemediğimize üzülüyoruz. Herifler, gıcır gıcır yeni kamyonlarla geliyorlar. Biz, yaya yürüyoruz. Trenlerimizin kömürü bile yok. Odun kesiyoruz durup durup lokomotifimize. Ama, İngilizlerin Yunan Ordusuna veremeyecekleri bir şey var: Bunun ne olduğunu siz de bilirsiniz."

"Affedersin Yusuf," dedi, Refik, "bir kelimeyi yanlış kullandım her hâlde. Ama endişeden başka kelime de bulamıyorum şu durumumuz için. İş, endişemiz, bir an önce Sakarya'da Kumandanlarımızın tespit ve tayin ettikleri mevzileri tutmakta. Üst tarafı kolay. Düşman, hareket noktasından o kadar uzaklaşıyor ki...

Gerçi, harbe katılmak için Erkânı Harbiye Mektebi'ni yarım bırakıp geldik ama, bir ordunun hareket noktasından uzaklaşmasının ne demek olduğunu bilecek kadar askerliğimiz var."

Yusuf, güldü. Birdenbire parlayıvermesinden ötürü utanır gibi olmuştu:

"Hakkın var Refik," dedi, "Korkarım, şimdi de bize Napolyon'un Moskova macerasını anlatacaksın."

"İyi kumandanlar, iyi harp tarihi bilirler. Biz, Napolyon'un Moskova macaresanı bildikten sonra, Kumandanlarımız daha neleri bilmezler ki... Bence, Moskova'ya kadar çekilirken, her muharebede Napolyon'a mağlûp olan Kutuzof, Napolyon'dan büyük bir kumandandır. Tabiî bizim ahvalimiz durumumuz büsbütün değişik. Üstelik Cemil'in dediği gibi, baştan iki raundu kazandık. Bu üçüncü raundu kaybetmedik, taktik icabı veriyoruz. Tamam mı?"

"Tamam." Karşılığını verdi Yusuf. Mülâzim Aptullah, ilk defa söze karıştı:

"Şu harpten sağ çıkarsam, ben de Erkânı Harp olacağım." Ona, bütün arkadaşları güldü. Tren, sarsıla sarsıla, ağır ağır ilerliyordu. Vagonun içini bir ter, deri kokusu almıştı. Zaman zaman açık kapıdan içeriye vuran sıcak bir rüzgâr bu, kokuyu alıp gidiyordu. Neferler, diz dize oturmuş, cıgara içiyor, aralarında mırıl mırıl konuşuyorlardı. Ama ne onların konuşmalarını zabitleri, ne de zabitlerin konuşmalarını onlar, tekerleklerin çıkardığı gürültüden duyamıyorlardı. Zaman zaman askerler dönüp, kumandanlarına bakıyorlar, yine her zaman onları yanıbaşlarında, dizlerinin dibinde, omuz omuza görmekten büyük bir gurur, iç rahatlığı, emniyet duyuyorlardı.

Salih, bir fasıl uyuyup uyanmıştı. Uyanır uyanmaz gözü tüfe-

ğine gitti: Ayaklarının arasında, çantasının altında duruyordu. Sağında Niyazi, solunda İlyas vardı. Yere bağdaş kurmuş oturmuşlardı. Niyazi,

"Meraklanma Efem, tüfeğin yerli yerinde duruyor," dedi. Tüfeklerine o kadar alışmışlardı ki, sanki tüfek, ayakları, elleri, kendilerinden bir parçaydı. Çantalara dayanmış sıra sıra hepsinin matarası sanki Salih'e bakıyordu. Bu sefer İlyas, bir matarayı kavradı:

"Elini yüzünü ıslat Salih Efem, açılırsın!" dedi. Salih'in yüzü aydınlandı:

"Uyuduksa, ölmedik ya... O matarada başka şey var. Sen bana su dolu olanını ver." Gülüştüler. İlyas, öte yandan bir matara alıp uzattı: Salih, sakalını, yüzünü ıslattı. Sonra kurulandı. Yan yana duran öte yandaki, ayağının ucundaki başka bir matarayı aldı, kana kana içti:

"Ayranla suratımı yıkatacaklar keratalar. Aklım başımda benim..." diye söylendi. Niyazi ile İlyas'ın gülüşmesine öteki neferler de katıldı. İki başka matarayı iyice yokladıktan sonra Efe, doğruldu. Neferlerin arasından geçti; ayaklarının üstünden atladı; zabitlere yaklaştı:

"Yüzbaşım, iç bakalım şundan..." diye, mataranın birini Yusuf'a, ötekini de yanındaki zabitlere uzattı. Yusuf,

"Sıcak, sıcak ya... hiç su içesim yok Salih." dedi.

"Bu su değil ki."

Zabitler, bakıştılar. Mataralar elden elde dolaştı. Refik,

"Tuzu muzu kıvamında. Yalnız biraz ısınmış." dedi.

"Biraz ısınmış ne demek, kaynamış. Ama ne de olsa güzel."

"Nereden buldun bu ayranı Salih?" diye Yusuf sordu.

"Eskişehir'den kalkmadan önce, bir kocakarı ile, taze bir kızcağız, kocaman iki güğümle sakalımıza dayadılar. Eksik olmasınlar..."

"Bütün bölük içebildi mi bari?"

"İçtikten başka, her manganın üç matarasını da doldurduk."

"Bu iki matara da bizim hakkımız demek?" diye Yüzbaşı Refik Bey söylendi. Salih,

"Afiyetle kumandanım." Karşılığını verdi. Mülâzim Cemil,

"Salih olmasa bizim taburda, hâlimiz duman." dedi.

Yusuf, ciddileşen bir çehre ile Salih'e bir zaman baktı: "Zaten, varacağımız yere varır varmaz, Salih'i Taburun levâzım, iaşe işlerine vereceğiz." Efe, zorla gülümsedi:

"Her hâlde benimle şaka ediyorsun Yusuf Bey."

"Ne şakası?"

"Eğer kalkar da böyle bir iş yapacak olursan, hakkımı sana, ruzu mahşerde de helâl etmem. Bunu böylece bil."

Önünde dizlerinin üstünde duran Salih'in yüzüne baktı kaldı Yusuf.

"İyi ama Efem, senin yaşında bir adam, ancak bu kadar döğüşür; muharebelere girer. Bak seni Çavuş da yaptık. Öteki iş de vazife: Bizim yiyeceğimizi içeceğimizi siperlere yetiştireceksin."

"Atıcılığımız mı noksan?.. Muharebeciliğimiz mi?"

Refik Bey, söze karıştı:

"Yusuf'un hakkı var. Senden fazlasını istemek, hakkımız değil."

"Vay vay vay!..." diye öfkelendi Salih, "Yaptıklarımızı sizin keyfiniz için mi yaptığımı sanıyorsunuz? Kumandanlarımızsınız,

anladık, emir verirsiniz. Ama vazifeyi benden millet istiyor, vatan istiyor..."

Bir an sustular. Mülâzim Talât, işi şakaya döküp tatlıya bağlamak istedi.

"Yahu," dedi, "Bu eski eşkiyanın bu kadar vatanperver olduğunu bilmezdim." Salih, genç mülâzime güldü:

"Unutma Kumandanım, şu sıra, Padişahımız Efendimiz, seni de eşkiya sayıyor. Topumuz eşkiyayız Padişaha göre. Herif, Kemal Paşa'yı eline geçirse asacak."

Zabitler hayretle, birbirlerinin yüzüne baktılar. Salih'ten bu hazırcevaplığı beklemiyorlardı. Yusuf, uzandı, omuzunu okşadı Salih'in:

"Peki Efem, yalnız ateş ederken, elli metreden öteye kurşun atma. Mermiler yabana gidiyor; gözlerin iyi görmüyor gayri."

"Kumandanım," diye Efe, güldü, "ne yapsan beni kızdıramazsın." Başını iyice zabitlerin arasına doğru uzattı: "Siz söyleyin bakayım bana," diye alçak sesle fısıldadı, "tası tarağı topladık, böyle trenlere binip nereye kaçıyoruz? Hem de hiç muharebe etmeden?"

Yusuf, bir an düşündü. Yüzbaşı Refik'in yüzüne baktı. Tok bir sesle,

"Doğru, sizin de bilmek hakkınız. Hiçbir yere kaçtığımız yok. Muharebe etmeden kaçılır mı hiç dediğim gibi... Ordunun başka birlikleri, düşmanı oyalıyor. Biz, münasip bir yerde mevzi alacağız. Hani rahatça Yunanı büsbütün perişan edebileceğimiz bir yerde. Büyük kumandanlarımız buna karar verdi. Herifleri mahsus içeriye doğru çekiyoruz. O budalalar da bizim kaçtığımızı sanıp koşa koşa geliyorlar. Gör bak, Kemal Paşa onlara ne oyun oynayacak. Senin aklın erer bu işe..."

Salih'in yüzü, aydınlanıverdi:

"Anladım Yusuf Bey," diye derin bir nefes aldı, "desene Yunana pusu kuruyoruz..."

"Tastamam."

Salih, boş mataraları aldı, doğruldu: "Bu iş tamam öyleyse..." diye söylenerek yerine geçti, oturdu. Salih'in öğrendikleri, beş dakika içinde vagona yayılmıştı bile. Bu, neferlerin, dönüp dönüp, hürmetle, sevgiyle, gülümsiyerek kumandanlarına bakmalarından anlaşılıyordu. Yüzbaşı Refik Bey, Yusuf'un dizine vurdu:

"Bakıyorum Yüzbaşım," dedi, "sen de Erkânı Harp oldun." Yusuf,

"Yakup!." diye vagonun gürültüsünü bastıran bir sesle bağırdı. Tâ karşı köşeden bir nefer ayağa fırladı:

"Buyur Kumandanım!."

"Usturan yanında ya?"

"Yanımda Kumandanım."

"Bütün bölük traş olacak. Sarsıntıda kimsenin suratından kan çıkarmıyacaksın anladın mı?"

"Başüstüne Kumandanım."

"Önce zabitlerden başla bakalım... Dur dur... Önce Salih'ten başla."

Salih, canı yanmış gibi seslendi:

"Ben sakalımı kestirmem."

"Nedenmiş o bakayım?"

Salih, bir an durakladı. Sonra söylendi:

"Gâvur benim sakalımdan korkuyor da ondan."

Vagonu bir kahkaha tufanı aldı. Derviş Çavuş doğruldu:

"Kumandanım, izin verirsen, asker türkü söylemek istiyor." dedi. Yusuf'un yüzü birdenbire pembeleşiverdi. Kalpağını başına koydu:

"Söyleyelim Derviş Çavuş!.." diye çınlıyan bir sesle bağırdı. Vagondan, vagonun açık kapısından bozkırlara, ovalara, dağlara taşlara doğru askerin tok, canlı sesi taştı dağıldı. Sonra bütün katarın vagonlarındaki askerlerin sesleri bir ses oldu, göklere yükseldi:

"Başka bir aşk istemez"
"Yurt aşkı ile çarpar kalbimiz."
"Ey Vatan!.. Gözyaşların dinsin,"
"Yetiştik çünkü biz..."

TARIK BUĞRA

Romanı, Arap çöllerinde o kızgın savaş ortamında sağ kolunu yitirmiş, yüzünün sağ tarafı tanınmayacak duruma gelmiş Salih'in Akşehir'e gelişiyle başlar. *Küçük Ağa*'nın büyük bir bölümü, istasyondan eve giderken karşılaştığı Niko ile Salih'in çevresinde, özellikle de psikolojik bir çekişme içinde gelişir. İstanbul'lu Hoca olarak Akşehir'e gelen Küçük Ağa'nın asıl adı Mehmet Reşit'tir. Bu genç din adamı, padişah yanlısıdır ve halkın manevî gücünü yükseltmek amacıyla Anadolu'ya gönderilen genç din adamlarının bir örneğidir. İstanbul'lu Hoca'nın Akşehir'e gelişi büyük ilgi uyandırır. Genç olmasına karşın davranışlarındaki ağırbaşlılık ve konuşmalarındaki inandırıcılık o çevrede sevilmesini ve ilgi odağı olmasını sağlamıştır. Ancak, açıktan açığa hilâfet ve padişah yanlısı görünmesi, vaazlarında bunu açık açık dile getirmesi, başta Doktor Haydar olmak üzere "Kuva-yı Milliye"cilerin tepkisini çeker. İstanbul'lu Hoca Akşehir'e gelişinden kısa bir sonra halkın da yardımıyla güzel Emine ile evlendirilir. Ancak memleketin içinde bulunduğu acı durum İstanbul'lu Hocayı çete dünyasına iter. Bu yeni dünya ona "Küçük Ağa" adını kazandırır. Bu ad, onu hem Kuvacılardan koruyacak hem de bu yeni hayatın içinde ona bir başka kimlik kazandıracaktır.

Artık KüçükAğa, çete savaşları içinde adım adım bir hedefe doğru yüzünü çevirmiştir. Bu hedef Ankara hükûmetidir. Nitekim bu aşırı tavır, çetenin dağılmasına kadar uzanır. Küçük Ağa ise Yunan ordusuna karşı ön saflarda savaşan bir kahraman olarak Akşehir'e geri döner. Ancak bu dönüş, ona mutluluk yerine yıkım getirir. Çünkü yıllardır görmediği Emine'si ondan umut kesildiği için yaşlı bir adam ile, göstermelik de olsa evlendirilmiştir. Bu yıkım onun Akşehir'den ayrılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

KÜÇÜK AĞA'DAN

Hoca Efendi şimdi sadece, sayılan, övülen, hayranlık ve bağlılık duyulan bir etiket değildi, ilk defa olarak kendini kendi gözüyle bu etiketin tamamen dışında görüyor, canlılığı ile baş başa kalıyordu. Ona, bir türlü anlayamadığı ölümün ne olduğunu anlatmış, yaşamak zorunda bulunduğunu, öğretmişlerdi. Yalnız kalınca ilk duyduğu korku oldu ve bunu ne önleyebildi ne de bundan utandı. İçindeki korkunun yerini almaya çalışan, bunun için didinip duran tek duygu kine benziyordu; her fırsatta Allah'ın ve Peygamber'in diliyle lânetleyip durduğu kin!

Sonra yavaş yavaş düşünmeye başladı. Emine'yi düşündü, doğacak çocuğunu düşündü. Emine'yi bir daha görebilecek, çocuğunu bir defacık olsun görebilecek miydi?

Kızamıyordu, hüzün ağır basıyor, üzüntü ağır basıyordu. Artık çaresiz bir adamdı o, hepsi o kadar. Kader bir başka yönden esmeye başlamıştı, bu yaprağın hangi yollardan uçacağı artık belli değildi. Bu bahçe, bu dallar, bu meyveler, bu güneş ve bu gölgeler yoktu artık.

Bugüne kadar olan hiçbir şey yoktu artık, bugüne kadar olanlardan olabilecekler de yoktu artık, bir çocuğu olacaktı, belki de Mehmet'i olacaktı, fakat Mehmet de yoktu artık ve Reşit Halitoğlu Mehmet Reşit, yani İstanbul'lu Hoca, yani kendisi de yoktu artık. Bunu iyi biliyordu.

Dakikalar değil, saniyeler geçtikçe Hoca Efendi bunu daha aydınlık, daha belirli olarak anlıyordu. Bu düşünmek değildi; düşünceden çok daha başka, çok çok daha hızlı bir şeydi: Yalnız kendi hayatının değil, kendisiyle birlikte içinde bulunduğu devrin

de dört bir yanına art arda ve baş döndürücü bir hızla yıldırım aydınlıkları düşüyordu.

Cihan Harbi, İttihat ve Terakki, korkunç yeniliş, işgal bu facialara rağmen ihtiras kavgaları, cinayetler, satmalar, satılmalar, çeşit çeşit yüzler, isimler ve rütbeler, cümleler, cümleler, kimi yayık, , kimi ince, kaba, çarpık, çentik ağızlardan, başka başka bakışların himayesi altında dökülen cümleler. Ve beynin yoğruluşu eşine az rastlanır bir tohumun yetiştirilip İstanbul'lu Hoca hâline getirilişi!..

Sonra Kuvayi Milliye, sonra Heyet-i Temsiliye ve bu sefer bambaşka cümleler, o beyinde kökleri olmayan, o beynin birdenbire karşılaşıverdiği cümleler, yepyeni isimlerden gelen cümleler, zamanın beslemediği, hatıraların beslemediği, hayatın beslemediği cümleler!..

Bu cümlelere karşı durmak için her şey vardı, zaferlerden, zaferlerden de üstün olan şiirden, bilgiden, mimarlıktan, tam altı yüz yıl boyunca damla damla süzülmüş, bir daha bir daha süzülüp ruh olmuş, mizaç olmuş gelenekler, görenekler vardı. Ama aynı cümleleri, hatta milliyet kelimesini anlamak için hiçbir şey yoktu.

Sazlı muhtarı, Hoca Efendi için "büyük adam" diyordu. Hoca efendiyi "büyük adam" bilen daha birçok insan vardı. Onların hepsi de ortanın üstündeki bir kafa ile ilk defa karşılaşıyorlardı. Hükümleri aşırı bile sayılamaz, yani hiçbir değer taşıyamazdı. Ama Hoca'nın gerçekten de üstün bir kafa yapısına sahip olduğu su götürmezdi. Onun bir "büyük adam" değilse bile bir "büyük adam" tohumu taşıdığı rahatça söylenebilirdi: Şu çetin sarsıntı sırasındaki durumu da buna yeterdi. Kafasını didik didik ediyor, son sözünü bulmak için kendini, hiç acımadan sorguya çekiyordu.

Ona, etraflıca bilinmeyen girdisi çıktısı, hesaba kitaba vurulmamış bir durumla karşılaşınca bütün peşin hükümlerini bir yana bırakmasını, bu durumu elifbesinden ele almasını öğretmişlerdi. Hoca sırf bu anahtarı öğrenmişti. Ne yazık ki Kuvayi Milliye için son sözü iş işten geçtikten sonra arıyordu. Bir yanını hiç bilmediği, öteki yanına doğumundan bağlı olduğu bir meselede konuşmak için yürek sızlatıcı bir gecikme idi bu. Ve, işte, olan böylece, olması alın yazısı sayılacak bir hâl alıyordu.

Şimdi kovalanan bir vahşî hayvan gibi ölümden kaçan, bu kaçışın ne kadar süreceği, sonu nereye varacağı bilinmeyen bu adamla İstanbul'lu Hocanın ne alış verişi hangi bağı, bağlantısı olabilirdi?

Müftü Efendi de çekilip gittikten sonra ne kadar zaman geçtiğini bilmiyordu. Fakat mutafa girdiği zaman Emine'nin anasını çoktan beri ağlar buldu. İstanbul'lu Hoca son saatlerini yaşıyordu. Kadıncağıza, telâşlanacak, hele korkacak hiçbir şey olmadığını söyledi. Boşu boşuna Emine'yi de üzmenin yeri yoktu. Allah esirgesin, bir hâl olabilirdi. Gidip gelecekti işte. Bunda ağlayacak ne vardı?

Kadın kendini toparlamak zorunda kalktı. Hoca ona, giyecek bir şeyler çıkarmasını söyledi. Kendi de Emine ile konuşmaya gitti. O kapıya yaklaşıp öksürünce ebe kadın dışarı çıktı. İlk sözü de:

"—Allah bilir ya, daha iki üç günü var" demek oldu. Hoca:

"—Pekâlâ. Hüda yardımcısı olsun. Ben bir parça kendisiyle konuşmak isterim" dedi.

Ebe aşağı indi.

Lohusa odası Hocanın gözünde şimdi bambaşka bir mana taşıyordu. Bu görünüşü yaşadıkça unutamayacağını birdenbire an-

ladı. Bu mana her zaman içinde bulunacaktı. Ciğerlerindeki hava gibi, nefes aldığını fark etmeyecek, fakat daima nefes alacaktı ya, onun gibi. Arada sırada, bazen çok nefis bir bahar sabahında, bazen çürümüş leşlerin arasında nefes almakta olduğunu anlayacaktı ya, tıpkı onun gibi unutmadığını, bu mananın içinde yaşadığını anlayacaktı.

Büyük bakır mangal halının ortasında duruyordu. Ateş nar gibi olmuştu. Çaydanlıktan çıkan buharlardan zencefil ve tarçın kokusu yayılıyordu. Oda iyice loştu. Yatağın yanındaki pencerenin perdesi çekilmişti. Süt rengi bir aydınlık içinde Emine'nin taze yüzü selcen gülü gibi pespembe görünüyordu. Sancının terleri bu yüzde tomur tomur durmakta idi. Göz kapakları kapalıydı. Hoca sanki yeni bir ses bulmuştu:

"—Emine" diye fısıldadı.

Bu sesi yaratan duygular ne olacaktı Allahım!...

Emine'nin kömür gibi gözleri, o yaşama gücünün eşsiz ışığı ile pırıl pırıl siyahlık birer güneş gibi doğdular. Bitkin ve mahzun sanılan, fakat gerçekte yalnız benimseyişle, bağlılıkla süslü bir gülümseyiş.

Hoca bir hamlede onun yanına diz çöktü. İpek gibi saçlarını uzun uzun okşadı:

"—Nasılsın canım?"

"—Çok iyi... çok iyi..."

Hocanın göğsünü bir aşk destanı zorluyordu. Fakat konuşamadı. Konuşmayı, gönlüne gelenleri söylemeyi bir çeşit hırsızlık sanıvermişti. Eğilip dudaklarını sıcak, taze ve terli alnına dokundurdu.

Hepsi bu kadar. Sonra, fakat çok sonra yola çıkmak zorunda

olduğundan, çabuk döneceğinden bahsetti. Üzülme, dedi, kendine iyi bak dedi. Böyle ayrılıkların daima olabileceğini, gerekirse çocuğuna hem analık, hem babalık yapacağını söyledi. Bunu da ustaca yaptı ve Emine'yi kuşkulandırmadı. Bu neticede Emine'nin yorgunluğu ve mes'ut bekleyişi de iş görmüştü elbette.

Hoca sonra, yine ustaca bir söyleyişle "Mehmet" adını hatırlattı. Emine de ilk defa olarak o zaman çocuğun kız olmasını daha çok istediğini utana utana, utanç dolu bir gülümseyişle, gözleri hafifçe kapalı, söyleyiverdi. Hoca da:

"—Öyleyse inşallah kız olur" dedi.

Emine'nin gözleri kapanıyordu. Uyku çekiyordu. Hoca:

"—Allaha emanet olun canım" dedi ve bu sefer onu kuvvetle öptü. Bu artık Emine'nin de sezdiği, fakat üzerinde durmaya takat bulamadığı bir helâlleşme idi. Hoca gözleri biber kaçmış gibi yana yana odadan çıktı. İçi daha da yanıyordu.

*

Recep ile beş adamı Hoca Efendiyi yatsıdan iki saat sonra müezzinin evinden aldılar. Küçük kafile şafaktan önce Yakasaray köyünün üstündeki konakta idi.

Recep onlardan beş dakika kadar önce Çakırsaray'lının yanına varmış ve olup bitenleri anlatmıştı. Çakırsaraylı Hocaya büyük bir itibar gösterdi: "Her şeyde emir senin, ağa sensin" dedi.

Köy tamamen Çakırsaraylı'ya bağlıydı. Fakat yine de tedbirli olmak gerekti. Hoca onun dediklerini ağzını açmadan dinledi ve sonunda da "peki" dedi. Ortalık ağardığı zaman artık o kar gibi sarıklı, latalı, sakallı İstanbul'lu Hoca yoktu. Yerine yün başlıklı, kadı biçimi şalvarına yumuşacık lâpçin mes çekmiş, salta giymiş, beli fişeklikli tığ gibi delikanlı gelmişti.

Hoca sakallarına ustura vururken belli belirsiz bir üzüntü duydu. Hepsi de bu kadarla kaldı. Arkası çiçekli yeşil teneke ile kaplı aynaya baktı baktı ve "Allah!" diye içini boşalttı. Bundan sonra artık ağzından kelimeler miskalle çıkacaktı. En çok yadırgadığı da, şimdilik, belindeki toplu tabanca idi. Onun neye yarayacağını bilmiyordu ve bu tabanca yüzünden kendini çok gülünç buluyordu.

Fakat Çakırsaraylı'da bu değişmenin tesiri çok daha başka oldu. Çakırsaraylı ona hayran olmuştu âdeta:

— Sen arslan gibi delikanlıymışsın be Hocam! -dedi.

Sonra da ilâve etti:

— Emme sana Hoca demeyelim gayri Hoca Efendi. Kusura kalmazsın değ mi? Sana Ağa deriz. Bana da Ağa derler. Karışmasın diye sana gel Küçük Ağa deyelim. O da neden, bak sana deyeyim: Bi Küçük Ağa vardı. Zile'de. Ordu durdurur bi yiğitti. Ben yanında eğlendim bir, bir buçuk yıl. Hani sana da pek benzerdi. Olursa oncalayın olur yakışıklılık. Küçük Ağa deyelim bundan dolayı sana da. Oldu mu? İnşallah Recep'le benim dilim sürçmez de sana Hoca Efendi deyivermeyiz ikide bir.

Recep'i çağırdı. Kararı ona da anlattı, beraber geldikleri adamlara da sıkı sıkı tembih ettiler. Öğleye doğru çete de köy de Küçük Ağa'yı görüp tanımıştı. Aralarında "Kırk bir buçuk kere maşallah" diyenler çoktu.

Küçük Ağa boyuna susuyor, boyuna düşünüyordu. Çakırsaraylı'nın gözündeki itibarı zamanla, Akşehir'den, Afyon'dan, hatta Konya'dan gelen haberlerle büsbütün artmıştı. Haberler Çakırsaraylı'ya tembihlerle doluydu ve "ihtiyaçlarını bildir" diye bitiyordu. Çete yüz kişiyi ancak buluyordu. Fakat ikinci hafta dolmadan civar köylerde, Çakırsaraylı'ya bağlı kırkar, ellişer kişilik ye-

di, sekiz çete daha kuruldu. Çakırsaraylı farkına varmadan ortaya bir teşkilât çıkıyordu. Onun anladığı ortada "karakol cemiyeti" diye bir kumanda merkezinin olduğu idi. Kuvveti büyümüştü ama kendi de yüzünü görmediği, adını bilmediği birtakım adamlara bağlanmıştı.

Bir baskına kalkışsa hemen haber geliyordu: Şimdi sırası değil...

Başka çeşit haberler de geliyor ve ondan sık sık kırk kişi, elli kişi isteniyordu. Adamları döndükleri zaman ona çarpıştıklarını söylüyorlardı. Kiminle? İşte bunu onlar da bilmiyor, yalnız aralarından kâh üç kişinin, kâh beş kişinin öldüğünü bildiriyorlardı. Buna karşılık Çakırsaraylı'nın erzak ve cephane ihtiyacı, o kolunu kımıldatmadan karşılanıyordu.

Beride Hoca, Küçük Ağa, adını iyice benimseyememişti. Bir zamandan beri de belinde iğreti olarak duran tabancaya alışmaya çalışıyordu. Ona, bu fikri Recep vermiş, ilk atışı da kendisi yaptırmıştı.

Dünün İstanbul'lu Hocası bugünün Küçük Ağasına karşı artık hiçbir işte karşı gelmiyordu. Küçük Ağa sarsıntılı bir haftadan sonra yaşama hakkının kaygusuna düşmüştü. Şimdi artık geriye dönüşün imkânsız olduğunu ve yeni bir kadere mahkûm dilediğini açıkça görüyor, bunu da hiçbir isyan duygusuna, hatta esefe kapılmadan kabulleniyordu.

Yaradılışında tâbi olmak, sığıntı olarak yaşamak yoktu. Onun, kendi isterse, razı olsa bile boyun eğmeyen bir kişiliği vardı. Bu kişilik Çakırsaraylı ve avenesinin gösterdiği saygı ile doymuyordu.

O saygıyı kimseye mahkûm olmadan kazanmak isterdi.

Çakırsaraylı'nın "sen münasip görürsen" diye başlayarak yap-

tığı tekliflerden hoşlanmıyordu. Katılacağı bir hareket varsa sözü doğrudan doruya kendisi söylemeliydi. Bir meselede, "burası da böyle oluversin" demek ona göre değildi. Hâlbuki bu hoşlanmadığı durumlara sık sık düşüyordu.

Asıl kötüsü, gördüğü itibar ne kadar büyük olursa olsun, Çakırsaraylı'yı benimsemiyor, hatta sevmiyordu. Adam eninde sonunda bir hayduttu. Ölçüp biçmek düşünüp taşınmak ona göre değildi. Duygularına çarpan her şeye hakaretle karşılık vermek istiyordu. Bu karşılıklar da kuvvetini üstün gördüğü ölçüde şiddete meylederdi. Korkulacak kadar kinci idi. Reis beyin yaptığını unutamamıştı. Adamlarının bırakıp gitmesinde onu suçlu görüyordu. Durum uygun olsaydı Akşehir'i çoktan yakar yıkar, re s ile arkadaşlarını öldürürdü. Bunu yapmadığı için nasıl deliye döndüğünü Küçük Ağa'ya kendisi söylemişti. Hoca'nın başına gelenler için de onu suçlandırıyordu. Nitekim daha ikinci günü "Hoca Efendi, yarından tezi yok, varıp bir hesaplaşalım" demişti.

Küçük Ağa bunu önledi. Ama Çakırsaraylı'nın fırsat kollamaktan vazgeçmeyeceğini, vakti gelince de duraklamadan bu kanlı işe girişeceğini adı gibi biliyordu. Böyle bir harekete katılmak şöyle dursun, bu gibi bir adamla beraber olmak bile ona göre değildi.

Kendini cehennem azabına mahkûm edilmiş saydığı günler oldu.

Küçük Ağa sonuna kadar böyle yaşayamazdı. Geri dönmek ne kadar imkânsızsa, bu da o kadar olmayacak işti. Bunu böylece kabul ettikten sonra yeni hayatı için hangi kuvvetlere ihtiyacı olduğunu düşündü. İlk önce, kaçan bir insan olarak kendisini koruyabilmeliydi. Bunun için de Recep'in atış tâlimlerini seve seve kabul etti.

---

[*] Hind meşedir ki gemi yapmak için kullanılır.

Ayrıca ata binmeye de çalışıyordu. Kuvvetli, dinç ve çevik oluşu işini kolaylaştırdı. Kısa zamanda iyi bir nişancı ve usta bir binici olmuştu. Ayaz ve güneş gitgide derisini de kavurup yağızlaştırdı. Küçük Ağa ay dolmadan tam bir savaş adamı olup çıkmıştı.

Beride ufak tefek tesadüfler, vak'alar ve kahramanlıklar çetedeki beş on kişinin kendisine tamamen bağlanmasını sağladı. Onları iyice gözetliyor, sık sık yokluyordu. Bu işi o kadar dikkatle yaptı ki, beş on kişinin arasından hangilerine yüzde yüz güvenebileceğini rahatça söyler, bunda da yanılmazdı.

Çakırsaraylı'dan da Karakol Cemiyetinden de ayrılmayı kafasına iyice koymuştu. Kanlı ikilikten, ihtiraslardan, hedefi bilinmeyen veya hedefi hak edecek kuvvet ve meşruiyete sahip bulunmayan hareketlerden nefret ediyor, bunları büyük günahladan sayıyordu. Hâlbuki içine girdiği çevrenin bundan başka bir özelliği yoktu.

Buradan ayrılıp ne yapacaktı? Bu iş için belli bir düşüncesi yoktu. Önce İstanbul'a gitmeyi düşünmüştü. Orada kendisini sevenler, benimseyenler bulacaktı. İzmit'i geçti mi kurtulacağını biliyordu. Fakat bu düşünceye bağlanıp kalmasına ve bu kararın peşine düşmesine iki engel vardı.

Bunlardan biri Emine'yi ve artık doğmuş olması gereken çocuğunu büsbütün kaybetmek endişesi, ikincisi de Kuvayi Milliye üzerindeki yeni tereddütleri idi.

Yakasaray köyünde geçirdiği bir ay içinde dünyadan kopmuş, Kuvayi Milliye'nin büsbütün uzağında kalmıştı. Afyon'dan gelen parça bölük haberlerin düzmece ve kasıtlı olduğunu kolayca anlıyor, bu yüzden de tereddüdü koyulaşıyordu.

Küçük Ağa bir gün Çakırsaraylı'ya, Akşehir'e bir adam gön-

dermenin mükün olup olmayacağını sordu. Evden haber almak istiyordu. Çakırsaraylı "emret ağam" dedi ve hemen o gece Recep'le iki atlıyı yola çıkardı. Küçük Ağa ertesi şafağı nasıl yaptığını bilemiyordu. Bütün gece bir damla uyumamış, nal seslerini beklemişti. Sabaha doğru Recep'i o dağ başının dondurucu ayazında, kapının önünde beklemeye başladı. Üç atlının karaltısı iki yüz metre kadar aşağıdaki korudan kurtulunca, kendini tutamayıp onlara doğru koştu. Recep şarkıların en güzelini söyler gibiydi:

— Gözün aydın ağam, oğlan olmuş!

Mehmet doğmuştu demek! Ve Mehmet'i onun kucağına uzatmamışlardı. Mehmet'i öpememişti. Yeni doğmuş bir çocuk nasıl bir şeydi acaba? Kokar derlerdi, bu kokuda insanın soyu sopu, ruhu tüter derlerdi. Bu kokuyu ciğerlerine sindirememişti. Ebenin bahşişini verememiş, o insana cennetten haber veren saadetin kabarışını gönlünde duyamamıştı. Emine'nin yanına girememişti. Emine'nin gözlerinin içine baka baka gülümsediğini görememişti. Emine gülümsememişti ki.

Ama gene de mes'uttu, gene de içi sıcak sıcak dalgalanıyor, coşuyordu. Gene de yerinde duramıyordu.

— Recep atını verir misin bana? -dedi.

Recep bunu ters anladı:

—Seni komam ağam. Sabretmen gerek.

Küçük Ağa üstelik neşeleniverdi. Bir çocuk gibiydi:

— Onun için değil Recep, şöyle bir koşturayım tepeye doğru.

— Ha, o olur.

Recep atından atladı, gemi ona verdi. Hayvan körük gibi soluyor, yeri eşeliyor, bir an önce ahırına girmek için huysuzlanıyordu ve tek tük kar düşmeye başlamıştı. Küçük Ağa bir yaylanışta

eğere oturdu, yumuşacık çizmeleri atın böğrünü sardı, sol eli geme çelik gibi yapıştı:

— Haydi eyvallah, bir saate kalmaz dönerim.

Mahmuzu yiyen at, binicisinin coşkun kuvvetine uyarak ileri atıldı, tepeyi sardı. Ortalık ağarıyor, kar kuşbaşı yağışa çeviriyordu.

Hızlı, daha hızlı, daha hızlı. Uçmalıydı at, koşmamalıydı, uçmalıydı. Ve at gücünün son kırıntılarını da dökerek bu çılgın arzuya uyuyordu.

Küçük Ağanın bir şey düşündüğü yoktu. Hiçbir şey düşünmüyor, fakat atın başını devamlı olarak Akşehir'e doğru çeviriyordu. Mesafe bir kör dumanın içinde eriyip gitmişti. Etrafta yaradılıştan önceki sessizlik vardı. Solda ovaya iniş aynı beyaz perdenin ardında eriyip gitmiş, sağda yükselen tepeler de kaybolmuştu. O sanki ilk yaratılan insandı ve Tanrının kendisine vaat etmiş olduğu dünyaya doğru uçuyordu. Bütün duyguları, bütün düşünceleri ve bütün nimetleri bulmaya doğru uçuyordu. Ama şu anda gönlü ve kafası çırılçıplaktı, bomboştu.

Köye döndüğü zaman Recep'i o nasıl beklemişse onu da öyle bekliyorlardı. Çakırsaraylı:

— Meraklandırdın bizi ağam -dedi.

— Meraklanacak ne var bunda? Sevinecek çok şey var.

— Sevindik elbette.

Ve o gün Yakasaray, çoğu işin aslını bilmeden, bir düğün bir bayram havası yaşadı. Kuzular çevrildi, pilâvlar döküldü, helvalar yapıldı, sazlar çalındı, türküler söylendi, içenler içiti ve bu âlem gece geç vakitlere kadar sürdü.

Dışarıda kar hiç dinmeyecekmiş gibi sessiz sessiz ve lâpa lâ-

pa yağıyor, Küçük Ağa ise yalnız kaldığı odasında Kur'an okuyordu. Okudu, okudu, okudu ve içinde kımıldayıp duran şekvâ arzusunu ancak sabaha karşı dindirebildi. Arka arkaya iki uykusuz gece onun sağlam yapısını bile sarsmıştı. O gün öğle namazına ancak uyanabildi. Abdest alırken kararını vermişti.

*

Ova beyaz yağışın altında sonsuzluğunu unutup gitmişti. Her köy bir ayrı dünya idi artık ve bu dünyalar biribirlerini unutmuşlardı. Bu her kış böyle olurdu. Bu yılın değişik yanı, arada sırada kimi tek, kimi zaman da kırk elli, hatta daha kalabalık atlı veya atlıların, insana kurşun duvarlar gibi gelen o süt rengin içinden çıkıverişleri idi.

Ne-yapacakları, ne isteyecekleri, neye inanıp, neyi tutup, neye düşman oldukları bilinmeyen atlılar.

Kar nal seslerini boğuklaştırır, karaltılar ancak evlerin iyice yakınına sokulduktan sonra belirirdi. Ama onları bekleyen ürekliklikler, umutlar ve tedbirler o kadar uyanık idi ki, gelenler daima bir öncüden kuşkulanırlar, kim haber etti diye düşünürlerdi.

Köylerin içinde büsbütün ayrı durumları olanlar vardı. Bunların kiminde Kuvayi Milliye birlikleri yerleşmiş, kiminde de eşkıya çeteleri barınmıştı ve iki taraf da hangi köyde ne var biliyorlardı. İş bilmekle de bitmezdi, baskınlar baskınları kovaladı. Bu baskınlar haydut çeteleri için kurtların köylere inişinden pek farklı değildi. Onlar için de hedef erzak ve cephane idi.

Kuvvalar ise bu işi temizlik için yaparlardı ve bütün mesele ele başılarını ortadan kaldırmak, kalanları da çekip kendi taraflarına almaktan ibaretti. Fakat bir kânunuevvel gecesi Sazlı köyünde hazırlanan baskın plânının hedefleri arasında yeni bir şey vardı:

Fuat Paşa İstanbul'lu Hocanın peşini bırakmıyordu. Akşehir'de yapılan sıkı bir inceleme Hocanın Çakırsaraylı çetesine sığındığını ortaya çıkarmıştı. Bu öğrenildikten bir hafta kadar sonra Yüzbaşı Nazım yeniden Sazlı'ya geldi. Gece Yüzbaşı Hamdi, Doktor Haydar ve Mülâzım Niyazi ocağın başına oturup konuştular.

Nazım durumu onlara anlattı: Çakırsaraylı çetesi Yakasaray köyünde idi.

Ne yapıp yapılacak köye bir baskın verilecek ve Çakırsaray haydudu ile Hoca ele geçirilecekti. Bunun daha başka faydaları yani bu işi gerektiren başka sebepler de vardı. Bir kere çete Karakolcu'larla işbirliği yapıyor ve onlara yardımcı oluyordu. Daha sonra aynı çete Afyon ve Akşehir yönlerine doğru gelişen devamlı bir korku ve baskı unsuru idi. Hoca'nın katılması çeteyi hem kuvvetlendiriyor hem de ona karşı mukavemeti zayıflatıyordu. Kısacası Çakırsaraylı çetesi bir an önce temizlenmeliydi. Temizlenecekti de...

Çetenin kuvveti aşağı yukarı öğrenilmişti. Baskının ne kadarlık bir kuvvetle yapılacağı da belli idi. Şimdi onlara plânı yapmak, zamanı kararlaştırmak kalıyordu. Nazım:

— Paşa bu işi bir an önce bitirmemizi istiyor, dedi ve fikirlerini sordu:

Yüzbaşı Hamdi harekete kuru bir besmele ile girişmek istemiyordu:

— Önce bir yoklayalım, sorup soruşturalım, dedi.

Nazım, bunun güçlüklerini sayıp döktü. Gerçekten de bu kışta kıyamette keşif imkânsız gibi bir şeydi. Zaten öğrenilecek pek bir şey yoktu. Bu düzden düze bir baskındı. Köyün yolunu bilmek yeter de artardı. Gerektiği kadar bilgiyi Paşa toplatmıştı işte.

CENGİZ DAĞCI

Korkunç Yıllar, Cengiz Dağcı'nın 1956 yılında kaleme aldığı romanı; otobiyografik bir roman. Yazarın çocukluk ve öğretim hayatının önemli aşamalarını adım adım izledikten sonra yazar, takma adıyla Sadık Turan, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile askere alınır. Kısa bir süre sonra da Almanlara esir düşer ve toplama kamplarına gönderilir. Orada öteki Türk halklarıyla eğitildikten sonra bu kez Ruslara karşı savaşa sürülür. Bu kez de romanda Nazi vahşetinin bir başka yüzü sergilenmeye başlanır. Bir yanda komünizm baskısı altında ezilen Türkler, bir yanda vahşetinin ürkütücü yüzü. İşte korkunç yılların öyküsü.

Romandan alınan bu bölüm, Rus askerlerinin Hansarayına girişini bir rüya çerçevesinde okuyucuya sunuyor.

KORKUNÇ YILLAR'DAN

Bahçesaray'a girdiğimiz zaman akşam oluyordu. Basık evlerin damları üzerine akşamla beraber sonsuz bir ıstırap çöküyor gibiydi. Bazen oradan buradan, kısık ve gamlı ses işitiliyordu. Bazı evlerde bir şavk yanıp sönüyordu. Bazısında, sıkıntılı akşam saatlerini biraz olsun ferahlatmak ister gibi, lâmbalar yanıyordu. Bazı evlerin önünde elleri değnekli, kalpaklı, bol şalvarlı ihtiyarlar görülüyor ve sessizce, başlarını önlerine eğmiş, değneklerini yere vura vura, karanlıklara dalıp bir taraflara gidiyorlardı. Bahçesarayın akşam hayatı bana önce böyle sakin ve neşesiz görünmüş-

tü. Ama aslında böyle değildi. Yalnız insanlar değil, hava, gök, sular, evler bile, Çürüksu'nun kenarında, hanlarımızın mezarları bulunan bu toprağın geçmişteki saadetini sessizce dinler gibiydiler. Bahçesarayı ilk defa görüyordum. Ertesi gün ben de onun sırrına erdim. Bahçesaray, gözlerimin önünde sessiz ve canlı bir panorama gibi kaldı. En kara günlerimde ona bakıp içimin ateşlerini söndürürüm.

O gece teyzemin evinde kaldık. Ertesi gün babamı yalnız bırakıp Bahçesarayı tek başıma dolaşmaya başladım. Etraftaki kaleleri gezdim. Çufutkalenin uçurumlarında kalbimin derinliklerini seyrettim. Hayatımda hiçbir zaman kendimi bu kadar mesut hissetmemiştim.

Bahçesaray bana, umut ve kuvvet veriyordu, imanımı artırıyordu. Akşam üstüydü. Güneşin son ışıkları Han camilerinin minarelerinden inip harem kulelerini, saray bahçelerini, tepeleri tarayıp batıya çekiliyordu. Tahta bir köprünün korkuluğuna dayanıp bunun kıyısında cenk oyunu oynayan çocukları düşünüyordum. Yavaş yavaş Han sarayına doğru yürüdüm. Kemer kapıya yaklaştığım zaman, içimde hüzünle karışık bir sevinç duydum. Kaç Geray, kaç ağa bu kapıdan geçmişti! Saray avlusuna girdim. Renkli camlı pencereler, kurumuş şadırvanlar, çeşmeler, kemerler, harem kuleleri, geçmişin saadetine gömülmüş, uyur gibiydi. Karşıdaki Hanlar mezarlığına doğru yürüdüm. İşte sarıklı taşlarının altında yatan Geraylar!.. Daha dün yurdu, halkı, şerefi için, İdil'den Tuna kıyılarına kadar, yolları, stepleri düşman cesaretleriyle geçilmez hâle getiren Geraylar... Şimdi saraylarında yalnız ben varım, bir de belki onların hayaletleri... Sarayın arka tarafına doğru yürüdüm. Geniş bir bahçe. Vaktiyle burada mermer hamamlar varmış. Şimdi bahçe bakımsız, her yapı bir harebe hâlinde... Vücudum da kafam gibi yorgun düşmüştü. Bir akasya ağacının gölgesine uzanıp şanlı tarihimi, ulu atalarımı düşünmeye ko-

yuldum. Kalemimi çıkardım, defterimi açtım, "Söyleyiniz duvarlar" adlı bir şiir yazmak istedim. Fakat duvarlar bana hiçbir şey söylemedi. Etrafın ruhanî sessizliği içinde gözlerim kapandı.

Uzakta ağaçların yeşillikleri arasında küçük bir ev görüyorum. Evin önünde üç ihtiyar oturuyor. Üçünün de saçı sakalı bembeyaz, yanakları kırmızı, üçü de boylu poslu, sağlam yapılı. Yaşlarını artık Allah bilir. Dünya kurulduğu gün yaratılmışlar sanki, hâllerinden ahir zamana kadar yaşayacağa benziyorlar. Üç ihtiyarın önünde, on iki, on üç yaşlarında iki çocuk güreşiyor. İki zayıf vücut, vahşi hayvanlar gibi biribirine sarılıyor, ağızlar köpürüyor, ikisinin de yanaklarından terler akıyor; biri, ötekini yere yıkmağa uğraşıyor... Kalktım, yanlarına gittim. İhtiyarlar beni gördüler ama hiç alâkadar olmadılar. Üçü de ellerindeki sopayı sallayarak:

— Topuk at! Yan başa al! Makas koy! Dize al! diye haykırıyorlardı. Nihayet çocukların biri yere yıkıldı. Yıkan çocuk koşarak gitti, üç ihtiyarın önünde oturdu.

— Haydi, dede! Vadini yerine getir! dedi.

Dede, güreşin neticesinden gayet memnun görünüyordu; çocuğa her hâlde bir masal vaadetmiş olmalı ki,

"Evvel zaman içinde" diye söze başladı.

Ben de:

— Kalbur saman içinde, diye şaka ederek söze karıştım.

İhtiyar, başını bana doğru çevirdi, sert sert baktı, fakat ses çıkarmadı. Sonra eğilip öteki iki ihtiyarın kulaklarına bir şeyler fısıldadı, üçü de birbirlerine sokulup uzun uzun fısıldaşarak bir şeyler konuştular. Deminki ihtiyar masalına başladı:

"— Azamat'ın oğlu Arslan Bey kızı sevdi, hediyeler gönderdi ve kızı, babasından istetti. Kızın babası Arslan'a:

— Arslanım! Kızımın saçları ipek, gözleri elma, vücudu fidan. Sen delikanlı, daha evimin eşiğinden atlamadın; kılıcın kılıfından çıkmadı, ben sana kızımı nasıl veririm, dedi. Hey, hey! Kızın babasından gelen bu cevap yiğit Arslan'ın canına tak etti. Aynı gün, yiğit Arslan, yurdunu bıraktı, gitti. Dört yıl ne memlekete döndü, ne de bir haber gönderdi. Bu zamanlarda, Bucak'ta Arslan adlı gayet meşhur bir pehlivan vardı. Fakat bizim Arslan mıydı, yoksa başka bir Arslan mıydı bilmiyorum. Çünkü Canbulak'ta da, Yedesan'da da, Orda da çok namlı ve meşhur Arslanlar vardı. Nihayet bir akşam üstü, saraya yakın bir kahvede otururken, nallarından şimşekler çakan, yıldırım gibi bir atlı, şehre girdi. Bu atlı gösterişli bir pehlivandı. Külâhı, sultan külâhı gibi, elmaslarla süslenmişti: Kuşağı, mahmuzları, atının üzengisi bile altındandı. Bizim oturduğumuz kahvenin önünde durdu. Yabancı pehlivanı tepeden tırnağa süzdük. Kimdi acaba? Kimse bilmiyordu.

Atlı pehlivan:

— Tanımadınız ha! diye seslendi.

Aramızdan biri:

— Hey Allahım! Bu pehlivan, bizim Arslan yahu! diye bağırdı.

Evet, atlı yiğit, Azamat'ın oğlu Arslan'dı. Bucak ordusunda nice nice kahramanlıklar göstermiş, Lehistan'ın şehirlerini, köylerini yakıp yıkmış... Aldığı esirler sayısızmış, mücevheratı hesapsızmış... Arslan adı, Han topraklarında yaşayanların dilinde destan olmuş, düşman topraklarında yaşayanların kalbinde korku olmuş. Arslan'ın adı sarayda bile anılırmış... Bir akşam kahvede oturmuş, cenkleri hatırlıyorduk. Bizim Arslan da kahvedeydi. İçeriye başında demir tellerden örülmüş bir miğfer, demir eldivenli elinde kılıç, geniş omuzlu, Arslan'dan da boylu, yabancı bir pehlivan

girdi. Bu tepeden tırnağa silâhlı pehlivan, kapının yanında durarak, ateşli gözlerle yiğit Arslan'a dikti ve şöyle dedi:

— Azamat'ın oğlu Arslan Bey! Arslandan da zalim bey!

Kahvede hepimiz ayağa kalkmış, yabancı pehlivana bakıyorduk. Pehlivan sözüne devam ederek:

— Yurdumu yaktın, babamın kanını akıttın, kızlarımızı Kefede haremlere sattın...

Sonra demir eldivenleri çıkarıp, Arslan'ın ayakları dibine attı ve:

— Yurdu için ölmeyen var mı bu dünyada, pehlivan? Ya esirlik, ya ölüm? Seç ve çık önüme, hey Arslan! diye bağırdı.

Bizim yiğit Arslan, yabancıyı tanıdı. O, Lehistan pehlivanıydı. Ayaklarının dibindeki demir eldivenleri kılıcıyla iterek Lehistan pehlivanına şöyle bir cevap verdi:

— Yaktım yıktım yurdunu. Sözün doğru, pehlivanım. Üç bin başı esir ettim. Kefede sultan haremlerine sattım. Fakat bunları namusluca yaptım. Atlıya karşı at sürdüm, kılıçlıya karşı kılıç çektim, okluya karşı ok attım. Yurdu için ölen pehlivandır, pehlivan! Esir olup namusumu, sülâlemin adını kirletmem. Ölüm olsun! dedi demedi kılıcını çekerek ortaya atıldı.

Biz de iki pehlivanın kavgasını seyredeceğiz diye çok sevindik. Fakat kahvede bulunanlar arasında sarayda hizmet eden biri vardı. Birden yabancıyı tanıdı ve ortaya atılarak:

— Ben bu Lehistanlıyı tanırım. Elçidir o, elçi! Tutun Arslan'ı!... Tutun Arslan'ı! diye bağırdı. Kahvedeki öteki pehlivanlar, Arslan'ı tuttular. Arslan Bey:

— Bırakın beni! Allah aşkına bırakın beni! diye yalvardıysa da kahvedeki saçı sakalı ağarmış pehlivanlardan biri:

— Dur Arslan, ne yapıyorsun? Han toprağında elçiye silâh çekilir mi? dedi.

Arslan:

— Beni çağıran şu pehlivan değil miydi, ağalar? Önüme çıkmayın! Namusa sığar mı bu ağalar? diye direndi.

Yaşlı pehlivanlar:

— Evet, yiğit Arslan, hakkın var, seni çağıran o pehlivandı. Fakat elçiye silâh çektiğin duyulursa yarın ulu Hakan'ın emriyle kafan kesilip gâvur kafası gibi kazığa takılmaz mı? dediler.

Arslan ise:

— Namusum kirleneceğine varsın kafam kazığa takılsın, cevabını verdi; fakat ağalar Arslan'ı bırakmadılar. Elçi de kahvede bulunanlar tarafından tanındığının farkına varınca Bahçesarayda bir daha görünmedi.

Arslan Bey sarardı soldu. Namusum kirlendi, diye kimsenin yüzüne bakamıyordu artık. Arkadaşları:

— Sabret Arslan. Sabır acıdır ama meyvası tatlıdır, diye Lehistan pehlivanını Arslan'a unutturmak istediler. Fakat yiğit Arslan unutmadı... Nişanlısını unuttu, Lehistan pehlivanını unutmadı. Namusum, namusum diye ağlardı. Baktılar ki olacak gibi değil, o akşam kahvede bulunan ağalar Kalgay'ın yanına gidip yiğit Arslan'ın hâlini ona anlattılar. Kalgay:

— Evet, evet, Arslan korku bilmezbir yiğittir, fakat hanlık topraklarında elçiye dokunursa kafası kesilir ve gâvur kafası gibi kazığa takılır, dedi. İlk fırsatta ulu Han'a anlatmayı vadetti. Günün birinde de olanı biteni ulu Han'a anlattı. Ulu Han, Kalgay'dan, Arslan'ın Lehistan elçisine silâh çektiğini öğrenince çok kızdı ve derhal kafasının kesilmesi için emir verdi. Kalgay, Han'ın ayaklarına kapanarak yalvardı:

— Dinle, Han'ım, yiğit kabahatsiz... Arslan'ı elçi çağırdı. Azamat'ın oğlu yiğit Arslan, Bucak'ta eşsiz Arslan, namusu uğruna kılıç çekti. Kahvedeki ağalar yabancı pehlivanın elçi olduğunu anlayınca, elçi Bahçesaray'dan kayboldu. Şimdi senin topraklarında mı, yoksa kendi memleketinde mi, kimse bilmiyor. Fakat yiğit Arslan derdinden ölüyor.

Ulu Tanrımız çok merhametliydi.

— Kendisine izin vereyim. Gitsin arasın bulsun. Güreşsin, ne isterse onu yapsın. Fakat benim topraklarımda elçiye el kaldırırsa kafasını kestiririm, vücudunu itlere yediririm, ecdadını lânetlerim, dedi.

Azamat'ın oğlu Arslan Bey bunu duyunca çok sevindi. İzin çıktığı gün memleketi terk etti gitti. İki yıl, düşman topraklarında, dolaşmadık şehir, köy bırakmadı. Lehistan pehlivanını hiçbir yerde bulamadı. Günün birinde, pehlivanın Dinyeper Kazaklarının elinde esir bulunduğunu duyarak Dinyeper'e gitti. Pehlivanın Kazakların elinde esir olduğu doğruydu. Kazaklar, pehlivanın, zengin ve meşhur Arslan tarafından araştırıldığını öğrenince, karşılığında ağırlığınca altın istediler. Fakat namusu uğrunda güreşecek yiğit için altının ne kıymeti var? Arslan Bey, istenileni verdi ve esiri teslim aldığı gün ona:

— Bak yiğit, ben seni satın aldım. Ama sen benim esirim değilsin. Seni azat ediyorum. Yalnız, Han'lık topraklarında olmamak şartıyla bir meydan seç, orada tutuşalım; zira sen beni mademki güreşe çağırdın, mutlaka güreşmemiz lâzım, dedi.

Lehistanlı pehlivan ise:

— Azamat'ın oğlu Arslan Bey, Bucak ordusunda eşsiz bey! Arsız Kazakların elinden sen beni kurtardın. Bırak, senin kulun olayım. Eğer bunu lâyık görürsen, seninle değil, senin uğrunda

güreşeyim, senin için öleyim, diye cevap verdi. Lehistanlının bu cevabından sonra ikisi ahbap olarak Kırım'a döndüler. Arslan Bey kızla evlendi, Lehistanlı pehlivan da az zaman sonra Müslümanlığı kabul etti ve Han ordusunun sadık bir eri oldu."

Dede, hikâyesini bitirip ayağa kalktı ve bana doğru dönerek:

— Sen kimsin? Ne yapmaya geldin buraya? dedi.

— Bahçesaray'a gelmiştim, Han sarayını görmek isterim, dedim.

— Tatar mısın?

— Tatarım. Anam Tatar, babam Tatar, soyum sopum hep Tatar...

Dede, gözlerini, gözlerimin içine dikerek, gene de:

— Tatar mısın? dedi.

Sadece başımı salladım.

— Ben buralıyım. Bahçesaray'ı benden iyi bilen zor bulunur. Gel sana Bahçesaray'ı göstereyim, diyerek yürüdü. Peşinden gittim.

Biz yürüdükçe, bahçenin badem ve akasya ağaçları gittikçe azalıyordu. Vahşi karanlık bir ormana giriyorduk. Yürüdümüğüz dar yol, yüzyıllardır insan ayağı basmamış gibiydi. Önümüzü, dikenli ağaçlar kapıyor, etrafta zehirli çiçekler açıyordu. Ayaklarıma dikenler batıyor; çalılar beni esir etmek ister gibi, yüzümü gözümü tırmalıyordu. Bir an durdum. Etrafıma bakındım. Dede yok olmuştu. Dede hiçbir yerde yoktu. Etrafın sesizliği içinde, kalbimin gümbürtüsünü duyuyordum.

— Dede-e-ee! diye bağırdım.

Sesimin yankısı kulaklarıma:

— Yürü, oğlum yürü, diyen bir ses getirdi. Koştum.

— Sen nerdesin dede?

Durdum dinledim. Cevap gelmiyordu. Başımın üstündeki ağaçlarda bir kuş "kar-r-r" diye bir ses çıkardı. Elim ayağım korkudan titredi. Etrafımda, beni parçalamağa hazırlanmış kaplanlar, kartallar var sanıyordum.

— Dede! Nerdesin, dede?

Deminki ses, çok yavaş, gene:

— Yürü, yürü! dedi.

Hemen ileri atıldım. Ayaklarıma, ellerime, sarılan dikenli çalıları kıra kıra hep ilerliyordum. Epeyce ilerledikten sonra ağaçların arasından, bir düzlükte akan bir ırmak gördüm. Kan ter içinde ırmağa koştum.

Irmağın karşı kıyısında, dede taştan bir heykel gibi duruyordu. Başımı çevirip demin geçtiğim korkunç ormana baktım. Arkamdan hâlâ kaplanlar kovalıyor gibime geldi. Korkudan, ırmağa atıldım. Taşlarda dizlerimi kanatarak, dedenin bulunduğu kıyıya çıktığım zaman, deminki korkuma gülüyordum. Şimdi bütün tehlikeler arkamda kalmıştı. Artık selâmetteydim. Artık korkmuyordum. Fakat Bahçesaray nerede? Han sarayı nerede? Ben neredeydim? Etraf yüksek dağlar ve uçurumlarla çevrilmişti. Önümde, kıpırdamadan duran dedeye:

— Nereye gidiyoruz, dede? diye sordum.

Dede cevap vermedi. Biraz sonra elindeki değneği kaldırarak önümüzdeki dağ başını işaret etti ve yüzüme bakmadan ilerledi.

Artık dedenin, güvenilmez bir adam olduğunu, benim de içinden çıkılmaz bir durumda bulunduğumu yavaş yavaş anlıyordum.

Ama ne yapabilirdim! Arkamda geniş bir ırmak ve karanlık orman... Önümde dağ ve sessiz dede. Etrafta ne bir yol, ne bir iz. Dede, dönüp bana bakmadan, ilerlemesine devam ediyordu. Bir taş üstüne oturdum ağladım ağladım, sonra yavaş yavaş kalktım ve ister istemez, dedenin peşinden yürüdüm. Ufak bir düzlüğü geçtik; şimdi tepelere tırmanıyorduk. Kızgın güneşin altında yanan dikenli toprakta, sivri taşlara, ayaklarım takılarak, yılan gibi bir kurumuş bodur ağaçlara sürünerek, yıkılarak, kalkarak, hep ilerliyordum. Boğazım kuruyordu. Bu cehennem güneşinin altında, kuru ıssız tepelerde, benim için son umut gene de dedeydi. Fakat bazen dedeyi de gözden kaybediyordum. O zaman avazım çıktığı kadar bağırıyordum:

— Dede-e-e! Dede-e-e!...

Dede bazan önüme çıkıyor, bazan çıkmıyordu. Artık hayatımın sonunun geldiğini anlıyordum. Dede, beni buraya, öleyim diye getirmişti. Yürümek istiyor, kalkamıyordum. Son defa yıkılıyorum... Artık kalkmak da istemiyordum. Öldür beni, al canımı, Allahım!.. Gene de başımı kaldırıp etrafıma baktım. Belki bu, dünyaya son bakışımdı. Son olsa bile hayata, dünyaya bakarak ölmek istedim. Dede, önüme canlı bir heykel gibi dikildi. Ben ölüyordum da, gene ağzını açmıyordu. Bu adamın hiç acıdığı yoktu... Ben de artık ondan merhamet, imdat istemiyeceğim. Dizlerimden kanlar aka aka doğrularak bağırdım:

— Öldür beni, zalim insan! Öldür beni! Öldür de kurtulayım...

Dede, bana yaklaştı ve elindeki değnekle göğsümden iterek:

— Git de öl! Öl! Kaphe evlâdı! Sen yaşamak için doğmadın; ölmek için doğdun... Git de öl! Senin yüzünden binlerce kişi ölecek. Senin bastığın topraklar binlerce ananın, binlerce çocuğun gözyaşlarıyla ıslanacak, feryatlarıyla inleyecek... Git de öl! Keşke doğmadan önce öleydin. Git de öl!, diye sağ tarafımdaki bir

uçurumu gösterdi. Uçuruma baktım. Dibinde, binlerce insan kemiği ve kafatası birbirine karışmıştı. Kemiklerin arasında zehirli yılanlar çöreklenmiş, güneşte ısınıyorlardı. Ölüm, işte gözlerimin önünde bütün dehşetiyle belirmişti. Dedenin ayaklarına kapandım. Durmadan, ellerini, ayaklarını öpüyor, yalvarıyordum:

— Affet dede! Affet beni... Ben yaşamak istiyorum. Affet beni, dede!

Dede alçak sesle:

— Kalk oğlum, yürü, dedi.

Yürüdüm. Ağlamaktan şişmiş ve kıpkırmızı kesilmiş gözlerimi kapayarak:

— Yaşamak için doğdum, yaşamak için doğdum, diye yürüdüm. Kendimi tuttum. Ağlamadım, imdat beklemedim, bir daha da dededen "nereye gidiyoruz?" diye sormadım, yalnız yürüdüm. Saatler geçti. Yorgunluğumu yavaş yavaş unutuyordum. Yavaş yavaş kalbime bir sevinç, yaşamak sevinci, hayat aşkı doluyordu. Nereye gittiğimizi bilmiyordum, fakat nerede olursam olayım yaşamak ve sevinmek istiyordum. Başımı kaldırıp ileri doğru baktım. Yeşil otlarla döşenmiş bir yayladaydık şimdi. Serin, hafif bir rüzgâr esiyordu. Durdum; içimde korku kalmamıştı, mes'uttum. Dede geldi, yanıma oturdu. Bana da yanında yer gösterdi. Oturdum. Kulağıma eğilerek fısıldadı:

— Geldik oğlum; aşağıya bak, Bahçesaray uykudan uyanıyor!

Bulunduğumuz dağdan eğilip aşağıya baktım. Sisli bir sabah, bir şehir, güneşin ışıklarıyla yavaş yavaş aydınlanıyor; sivri minareler göklere yükseliyor; evlerin, sarayların camları, aynalar gibi parlıyordu. Gözlerimin önünde bir masal şehri seriliyordu. Dedeye bu güzel şehrin adını sordum. Gene de fısıldar gibi:

— Bahçesaray, dedi.

Bense orayı cennet sanmıştım. Bahçelerin türlü çiçekler açmış... Evlerin pencerelerinde kuş kafesleri... Şadırvanlar, fıskiyeler, mermer hamamlar... Sokaklarda, yavaş yavaş temiz, ipek elbiseli insanlar dolaşmaya, şehre kervanlar girmeye başladı. Bahçesaray, tasasız, mes'ut hayatının bir gününü daha yaşamaya koyuluyordu. Ansızın, uzak ufuklardan, tozu dumana katarak, şehre yaklaşan sekiz on atlı göründü.

— Dede! Atlıları görüyor musun?

— Görüyorum, oğlum. Onlar Kazan'dan geliyorlar. Bak, saraya girecekler.

Saraya ne vazifeyle geliyorlar, dede?

Dede, alçak sesle:

— Ruslar Kazan'a saldırdı... Kazan Han Bikes haber gönderdi. Yardım istiyor. Atlılar, yıldırım hızıyla saraya girdiler. Bir müddet, hayat sanki tamamen durdu. Sonra hem sarayda, hem de bütün şehirde bir hazırlıktır başladı. Nihayet saray kapıları açıldı. Davullar gümbürdedi, zurnalar çığırdı, geniş kapılardan pırıl pırıl elbiseli ve kılıçlı biri çıktı. Onu, silâhlı ağalar takip ettiler. Evlerden, köylerden, ovalardan, ormanlardan asker safları çıkıyor, saraydan ayrılan ulu Han peşinden; denize akan ırmaklar gibi gidiyorlardı. Bunlar hep bir araya gelmiş, bir asker denizi hâsıl olmuştu şimdi. Ulu Han kılıcını çekerek bir nutuk söyledi. Her ağızdan, her göğüsten "intikam! intikam!" narası kopup yeri göğü inletti. Hep birden kuzeye doğru yola çıktılar.

Kuzey göklerini, gittikçe kararan ağır, kurşunî bulutlar kaplamıştı. Bir fırtına kopacağa benziyordu. Yanımda düşünceye dalmış oturan dededen:

— Bu yavuz askerler nereye gidiyor, dede? diye sordum.

— Kuzeye, dedi.

— Geri dönecekler mi, dede? diye tekrar sordum.

Sakalı kadar ak kirpikleriyle gözlerini kapayarak:

— Dönmediler... dedi ve kirpikleri arasında toplanan gözyaşları yanaklarından aşağı aktı...

... Gözlerimi açıp ağırlaşmış başımı kaldırdım. Gördüğüm neydi? Rüya mıydı?.. Evet, rüyaydı... Han sarayına giren Rus askerlerinin demir nalçalı çizme sesleri beni rüyadan uyandırmıştı.

YAŞAR KEMAL

İnce Memed. Yaşar Kemal'in romanı (1955). Yazara göre, *İnce Memed,* "1925-1933 yılları arasında Toros dağlarında dolaşan yüz elliden fazla eşkiyadan" biridir.

İnce Memed, Dikenlidüzü'nde yer alan beş köyden biri olan Değirmenoluk'ta doğmuştur. Babasının ölümünden sonra dul anasıyla burada büyüyen Memed, köylerin ağası "keçi sakallı" Abdi'nin, sahip oldukları her şeyi ellerinden almakla yetinmeyerek, anasıyla kendisini durmadan dövmesi, zulmetmesi üzerine, gizlice köyünden kaçar, iyi kalpli yaşlı bir çiftçi olan Kesme'li Süleyman'a sığınır, onun yanında çobanlık yapar. Abdi Ağa, Memed'in yerini öğrenerek, onu geri getirir, daha da kötü davranır. Bu şartlarda büyüyen Memed, anasıyla ekip biçtiği tarlanın dörtte üç ürününü Abdi Ağaya vermek zorunda olduğundan, çoğu zaman aç kalırlar, fakat dayanırlar. Ancak, açlık yüzünden, tek ineklerini de Abdi'ye vermek mecburiyetinde kalırlar. Kasabaya indiği bir gün Memed, oradaki değişik, hür ve serbest yaşamayı görür. Sevdiği Hatçe'yi Abdi Ağanın kel yeğenine nişanlamaları üzerine Memed kızı kaçırır. Ancak izlerini bulurlar. Memed, Abdi Ağa ile yeğenini vurur. Hatçe'ye köye dönmesini, gelip kendisini mutlaka alacağını söyledikten sonra, karanlıktan istifade ederek kaçar, iyi kalpli Süleyman'ın yanına gider. Yeğeni ölünce, Abdi Ağa Memed'e olan bütün hıncını, anasından çıkarır, zavallı kadını döve döve öldürür. Hatçe'yi de "yeğenimin katilidir" iftirasıyla hapse attırır. Memed, önce Deli Durdu çetesine katılır, fakat onun kanlı bir katil olduğunu anlayınca, ayrılır. Anasıyla Hatçe'nin akıbetlerini öğrenince, kendisi gibi Deli Durdu çetesinden ayrılan Recep Çavuş ve Cabbar'la birleşir. Abdi Ağayı yakalamak için iki baskın düzenler, fakat yakalayamaz. Hatçe'nin Kozan hapishanesine götürüleceğini öğrenince, kafileye bir baskın düzenler. Hatçe ile hapishane arkadaşı Iraz'ı jandarmaların elinden kaçırır. Alidağı'nda bir mağaraya sığınırlar. Hatçe, burada Iraz'ın yardımıyla zor bir doğum yaparken, jan-

darmalar mağarayı sararlar. Memed, omzundan yaralandığı sırada çocuk doğar. Son kurşuna kadar direnen Memed, cephanesi tükenince, tüfeğinin namlusuna beyaz mendil bağlayarak, tek başına mağaranın ağzına çıkar. Müfreze komutanı Asım Çavuş, hazin macerasını bildiği Memed'in kendisini vurmak için bir oyun oynadığını belirterek, jandarmaları geri çevirir. Memed'in vurulduğu haberi köye gelince, Abdi Ağa çok sevinir, ancak jandarmaların elinden yaralı da olsa kurtulduğu anlaşılınca deliye döner. Zira Cumhuriyet'in 10. Yıl Dönümü dolayısıyla genel af söylentileri ortalıkta dolaşmaktadır. İnce Memed teslim olup olmamakta kararsızdır. Bu sırada Alayar'da, bir yüzbaşı komutasındaki bir müfreze tarafından kıstırılır. İlk baskında Hatçe vurulur. Hatçe'nin vurulduğu haberini köye Iraz götürür. İnce Memed, gelen muhtarla köylülere Hatçe'nin ölüsünü teslim eder, kucağında oğluyla dağa tırmanır. Iraz, küçük Memed'i alarak, kendi oğlu gibi büyüteceğine söz verir. Af çıkar, dağlardaki pek çok eşkıya teslim olur. Cabbar'ın getirdiği af haberi üzerine İnce Memed, yaya olarak, bir öğle üstü Değirmenoluk'a iner. Köylüler ona bir ev yapmışlar, bir at almışlar, tarlasını da ekmişlerdir. Memed, atına atlar, köyden çıkar, Abdi Ağanın kasabadaki evine yollanır. Gece yarısı, Abdi Ağayı odasında üç kurşunla öldürdükten sonra, köye dönerek haberi verir ve Alidağı tarafına gider. İnce Memed'den bir daha haber alınamaz.

İNCE MEMED

Meşe biten toprakta, hemen hemen hiç başka ağaç gözükmez. Dağ taş, dere tepe sırf meşedir. Meşeler kalın, kısa gövdelidir. Dalları güdüktür. En uzun dalın uzunluğu bir metreyi geçmez. Koyu yeşil yapraklar üst üstedir. Toprakta, sağlam, toprağa bütün güçleriyle yapışmış dururlar. Hiçbir güç onları oradan ayıramayacakmış gibi gelir.

Meşe toprağı kıraç, bembeyaz, kireç gibi bir topraktır. Üstünde meşeden başka bitki yaşatmamağa ant içmiş gibidir.

Kadirliyle Cığcık arası küçük küçük, yaygın tepelerdir. Bu tepelerin toprakları killi, kapkara, yağlı, verimlidir. Buralar eski Çukurova bataklıklarının son ucudur. Batısına Ağcasaz bataklığı düştüğü gibi, doğusuna da Torosların çamlığı düşer. Tepelerin her bir yerleri tepeden tırnağa ekilir. İşte bu tarlaların içinde meşeler vardır. Her biri uzun, servi gibi meşelerdir. Dallarından taze bir yeşillik fışkırır. Gövdeleri, öteki kısa meşelerin gövdeleri gibi nasırlı değildir. Kavak gövdesi yumuşaklığında gözükürler. Dümdüz. Ekinlerin arasında meşe gibi değil de herhangi bir ağaçmış gibi dururlar.

Çakırdikenlik yeşil, çakırdikenlik mor, çakırdikenlik sütbeyaz dalgalanır. Şafağın yerine kırağı düşmüştür. Buza kesmiştir taş toprak. Çakırdikenliğin ortasında bacakları parçalana parçalana çift sürdü. Ayaz yakar. Ak sıcaklıkların altında döğen sürdü. Yandı, kavruldu. Topraktan dişile tırnağıyla söküp çıkardığının dörtte üçünü Abdi Ağa aldı elinden. Öteki köylülerden üçte iki alırdı. O yıldan sonra garaz bağlamıştı. İnadından dönmedi. Fırsat buldukça da döğdü, hakaret etti.

Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir.

Kıraç toprakta büyüdü.

Bin bir bela... Boy atamadı. Omuzları, bacakları gelişmedi. Kolları, bacakları kuru birer ağaç gibiydi. Kupkuru. Avurdu avurduna geçmişti. Yüzü esmerdi. Gün yanığı esmeri... Ona, şöyle alıcı gözle bakınca o meşeler mutlak akla gelirdi. Kısa, küt... Toprağa meşe gibi sağlam yapışmış. Her bir yanı sert, keskin. Yalnız bir yerinde, bir yerciğinde bir tazelik kalmış. Dudakları çocuk dudakları gibi pembe pembe... Çocuk dudakları gibi incecik kıvrılıyorlar. Dudakların kenarında her zaman, bir gülümseme durur gibi... Acılığına, sertliğine yakışır.

İnce Memed, bu sabah sevinçten taşmakta. Dışarı, güneşe çıkıyor. Güneşte dolaşıyor. İçeri giriyor. Kaçakçılardan alınmış, yeni ceketinin cebinde bir mendil sokulu. Mendili türlü şekillere koyuyor.Uğraşıyor. Bazı bir yaprak gibi açıp, bazı dürüyor. Kasketi de yeni. Kasketi başına geçiriyor. Altından alnına, kara, uzun perçemlerini çıkarıyor. Sonra geri koyuyor. Bir de böyle bakıyor aynaya. Beğenmiyor. Kara perçemlerini tekrar çıkarıp döküyor alnına. Öyle bırakıyor. Şalvarı da yeni. Şalvarı iki yıl önce almıştır ya, giymemiştir. İlk olarak giyiyor.

Çoraplar giydi, çoraplar çıkardı. Bu kadar çok çorap! Çorabı çoktu. Anası iyi çorap dokurdu. Bir de... nakışın en güzelini anası vururdu. En son giydiği çorabı da beğenmedi. Çıkardı bir köşeye koydu. Anasını yan gözle süzerek sandığa gitti. Sandığı açtı. Köşedeki nakışlı çoraba gözü ilişince titremeğe başladı. Eğildi aldı. Yaban elmasının kokusu dört yanı sarmıştı. Eli çoraba değince titremesi arttı. Yüreğinde ılık bir şeyler geçti. Bir hoş oldu. Bir sıcaklık, bir yumuşaklık... Sandığın loşluğunda çorabın renkleri koyu... Çekti ışığa götürdü. Renkler ışıkta açıldı. Parladı.

Bir türkü duyulur... Gecede başka türlü, gündüzde başka türlüdür. Çocuk söylerse başka tadda, kadın söylerse... Genç söylerse başka türlü olur, yaşlı söylerse... Dağda söylenirse başka, ovada, ormanda, denizde başka türlüdür. Hep ayrı ayrı taddadır. Sabahleyin başka, öğle, ikindin, akşamlayın başkadır.

Bu nakışlı çorap bir türkü gibidir. Bir türkü sıcaklığında örülmüştür. Sarısı, kırmızısı, yeşili, mavisi, turuncusu, türlü rengi karışıyıp uyuşmuş, bir sıcaklık bir yumuşaklık meydana getirmiştir. Aşk gibi, şefkat gibi bir şey olmuştur.

Bu çorap aşktır.Öyle bir gelenekten gelir. Memed'in eli dokununca titremesi, ışığa çıkarınca irkilmesi boşuna değildir. Böyle çorapların üstünde hep iki kuş nakışı bulunur. Gagalarını dayamış

öpüşür gibi iki kuş... Sonra, iki ağaç vardır, gövdeleri küçücük. Tek, kocaman çiçekli... İki ağaç yan yana dururlar. Çiçekleri öpüşecek gibi burun burunadır. Sonra, bu iki nakış arasından süt beyaz bir su akar. Kırmızı kayalar vardır kıyıcığında. Bir renkler, yalımlar cümbüşüdür almış başını gidiyor.

Çorapları giydi.Çarığını da üstüne çekti. Çorap, dize kadardı. Dize kadar bir yığın kuş, çiçek öpüşüyor, bir sürü ak su akıyordu.

İçinden, şöyle bir Hatçe'ye de görünsem geçti. Hatçe'lerin evine doğru yürüdü. Hatçe, kapının eşikliğindeydi. Memed'i görünce kocaman ışıltılı gözleri gülümsedi. Yaptığı çorabı da ayağında görünce sevindi.

Memed, oradan köyün içine doğru yürüdü.

Evlerine geri döndüğü zaman, gün epeyce yükselmişti. Bir taşın üstüne oturdu. Arkadaşını beklemeğe başladı. Az sonra arkadaşı damın arkasından çıkıp geldi.

Ana:

"Çocuklar," dedi, "çok eğlenmeyin. Abdi Ağa şehire gittiğinizi duymasın. Hâliniz perişan olur sonra."

Memed:

"Duymaz," dedi.

Arkadaşı, Kel Ali'nin oğlu Mustafa'ydı. O da bu yıl on sekizine basmıştı. İkisi bir olup kafa kafaya vermişler, kasabanın nasıl bir yer olacağı üstüne tartışmışlar, en sonunda dayanamamış, gitmeğe karar vermişlerdi. Oraya, içlerinden bir şey çekiyordu onları. Dursun'un masal gibi anlattığı Çukurova çekiyordu onları. Kararı bundan tam iki yıl önce vermişlerdi. O gün bugündür bir türlü gerçekleştirememişlerdi. Bir kere Mustafa babasından, Memed anasından korkuyordu. İkisi birden Abdi Ağadan korkuyorlardı.

Bundan üç gün öncedir ki, ikisi bir olup, meseleyi Memed'in anasına açtılar.

Ana:

"Nasıl olur?" dedi. "Siz nasıl gidersiniz kasabaya bu yaşta? Olur mu? Sonra Abdi Ağa ne der? Bir duyarsa Abdi Ağa, vallaha bu köyden bizi iyice kovar."

Memed, anasına yalvardı.

Ana:

"Olmaz," dedi.

Olmaz, dedi ama, yüreğine de dert oldu.

Sonunda:

"Kovarsa kovsun Abdi Ağa," dedi "Biz de..."

Mustafa'nın babasına söylemediler. Ona, geyik avına gideceklerini, birkaç gün dağda kalacaklarını söylediler. Oldum olası, hep geyik avına giderlerdi. Memed'in üstüne bir avcı daha yoktu köyde. Pireyi vururdu. Öyle de acıydı. Kel Ali, onları böyle süslü püslü giyinmiş, ayaklarında "muhabbet" çoraplarıyla görseydi imkânı yok ava gittiklerine inanmazdı. Mustafa, ava gitmek için aldığı tüfeği Memed'lere bıraktı.

O gece sabaha kadar hayaller kurdular. Bir dakika olsun gözlerini yummadılar. Hep konuştular.

Daha şafağın yeri ışımadan, ortalık alaca karanlıkken yola çıktılar.

Koşarcasına gidiyorlardı.

Aşağıdan ince bir yel esiyordu. Soğucak.

Günün ucu azıcık görününceye kadar ne konuştular, ne de azıcık durup soluk aldılar.

Sonra Memed yeşil toprağın orada durup derin derin soluk aldı:

"Bundan ötede Sarıboğa varmış. Önce oraya uğrayacağız. Sonra Değirmenler, onun arkasından da Dikirli Köyü... Dikirli-'nin arkasından da kasaba..."

Mustafa:

"Arkasından da kasaba..." diye söylendi.

Yürüdüler. Gene koşarcasına gidiyorlardı. Bir ara durup birbirlerine gülümsüyorlar, sonra gene hızlanıyorlardı.

Bir hızda Süleymanlı'daki tahta, yanık köprüyü, yer altı yolunu, kan mezarını geçtiler. Torunlara geldiklerinde öğle olmuştu. Hava ılıktı. Nar ağaçları kırmızı çiçeklerini açmışlardı. Toprakta bir ıslaklık vardı. Toprağa oturdular. Nereden çıktıysa, nar ağacının arkasından, göğsünü bağrını açmış uzun boylu, yorgun, terlemiş bir ihtiyar çıktı. Göğsünün uzun kılları da ağarmıştı. Ağarmış kıllar kıvırcık kıvırcıktı. Süt beyaz sakalı da kıvırcıktı. Sırtındaki heybesini indirdi:

"Selamünaleyküm delikanlılar," dedi.

İhtiyarın gür, tokmak gibi vuran bir sesi vardı.

Oturur oturmaz, heybesinden bir çıkın çıkardı açtı. Çıkında yufka, ince beyaz ekmekler vardı. Bir de kocaman kırmızı bir soğan... Soğanın yanında da çökelek vardı.

Yemeğe başlayan ihtiyar:

"Buyurun delikanlılar," diye onları çağırdı.

Memed:

"Ziyade olsun."

Mustafa:

"Ziyade olsun"

İhtiyar:

"Gelin canım," diye üsteledi.

Memed:

"Ziyade olsun."

Mustafa:

"Ziyade olsun."

İhtiyar habire ısrar ediyordu.

Memed:

"Biz kasabada yiyeceğiz," diye kesti attı.

Mustafa:

"Biz kasabada yiyeceğiz."

İhtiyar:

"Öyleyse o başka," diye gülümsedi. "Anladım. Şehir ekmeği... Ama, daha şehire bir hayli yolunuz var."

Memed:

"Orada yiyeceğiz."

Mustafa:

"Orada yiyeceğiz."

Yanlarındaki su çağlayarak, köpüklenerek kayaların arkasından, üstünden, yanından yönünden hızla akıyordu.

İhtiyar, ağzı dolu dolu:

"Bu suyu bırakmayacaksınız. Sizi doğru oraya götürür."

Memed:

"Sen bizimle gelmiyecek misin?"

İhtiyar:

"Aaah yavrum," dedi, "Ben de kasabaya gidiyorum ya, size nasıl ayak uydururum?"

Memed, sustu.

İhtiyar, yemeğini bitirdi. Çıkını iyicene, sıkı sıkıya bağladıktan sonra gitti, suyun kıyısına yatıp doya doya içti. Elinin tersiyle ağzını, bıyıklarını silerek geldi oturdu. Kocaman tabakasını çıkardı, açtı. Cigarasını sarı defter kağıdına parmak kalınlığında sardı. Çakmağı çakmağa başladı. Neden sonradır ki kav aldı, ortaya hoş bir koku salıverdi. Cigarayı yaktıktan, belini de nar ağacına bir iyice dayadıktan sonradır ki:

"Bire delikanlılar, siz nereden olursunuz?" diye sordu.

Memed:

"Değirmenoluktan."

Mustafa:

"Değirmenoluktan."

İhtiyar:

"Keçi sakallı, gavur dinli Abdi'nin köyünden öyle mi? Duyduk ki gavur Abdi de ağa olmuş. Duyduk ki köylüleri kul gibi çalıştırır, hepsini aç kormuş. Kış gelince acından ölürmüş millet. Diyorlar ki Abdi'nin izni olmayınca kimse evlenemez, kimse köyden dışarı bile çıkamazmış. Diyorlar ki Abdi köylerde, sopayla döve döve adam öldürürmüş. Beş köyün hükûmeti, padişahı Abdi imiş. Astığı astık, kestiği kestik... Vay bire keçi sakallı Abdi! Abdi ağa olmuş ha!"

İhtiyarı bir gülmedir aldı. Boyuna hem gülüyor, hem de: "Vay

bire Abdi!" diye hayret ediyordu. "Vay bire Abdi! Vay bire keçi sakallı Abdi!"

Gülmeyi bıraktı:

"Doğru mu?" diye sordu. Kaşları çatılmıştı.

Çocuklar bakıştılar. O, iğne ucu gibi pırıltı geldi Memed'in göz bebeklerine yerleşti.

İhtiyar çocukların cevap vermediklerini, bozulduklarını görünce:

"Bire delikanlılar," dedi, "o keçi sakallı it var ya, o köylüye zulmeden deyyus , o yiğit kesilen avradını... Abdi var ya, bir tavşan kadar korkaktır. O, bir karı gibidir bire! Geçti yavrularım. Geçti. Onun böyle bir namussuz olacağını bilseydim canını Cehenneme gönderirdim. Kaç para eder, geçti. Demek, keçi sakallı Abdi ha?"

Gene gülmeğe başladı:

"Demek Abdi padişahlık davasında? Kul etmiş beş köyü ha? Tüüüüüüüh! Vay anasını!... Ulan Abdi senin böyle bir namussuz çıkacağını bileydim... Bir bileydim Abdi!"

Memed'le Mustafa birbirlerine sokulmuşlar ihtiyara inanmaz bir tavır takınmışlardı. Mustafa gülümsüyor gibiydi. Bu, ihtiyarın gözünden kaçmadı:

"Demek siz Abdi'nin köylüsüsünüz? Abdi'nin ayaklarıma kapandığı günler geçti."

Bu laflar üstüne Mustafa belli edercesine ihtiyara alaylı bir gülümsedi. Memed, bunu görünce Mustafa'yı dürttü. Belli etmesin diye. İhtiyar bunu da gördü.

"Siz," dedi, "Koca Ahmet adını duydunuz mu hiç?"

Memed:

"Duyduk," dedi.

İhtiyar sertçe Mustafa'ya sordu:

"Sana diyorum, sen duydun mu?"

Mustafa yılışarak:

"Tabiî duyduk," dedi. "Onun adını duymayan var mı?"

"Sıyrıngaçtan giderken, iki eşkiya önüne çıkmışlar, soymuşlar Abdi'yi. Karısını da elinden almışlar. Bunu bana haber verdiler. Abdi de geldi ayaklarıma kapandı. Gittim karısını aldım getirdim. Teslim ettim kendisine. Böyle zulmedeceğini bilseydim fakir fıkaraya!..."

Koca Ahmet bu dağlarda bir destandı. Analar, ağlayan çocuklarını, Koca Ahmet geliyor diye avuturlardı. Koca Ahmet bir dehşet olduğu kadar bir sevgiydi de. Koca Ahmet bu iki duyguyu yıllar yılı bu dağlarda yan yana götürebilmişti. Bunun ikisini bir arada götüremezse bir eşkiya, dağlarda bir yıldan fazla yaşayamaz. Eşkiyayı korkuyla sevgi yaşatır. Yalnız sevgi tek başına zayıftır. Yalnız korkuysa kindir.

On altı koca yılda Koca Ahmet'in burnu kanamadı. Koca Ahmet on altı yıl süren eşkiyalığında yalnız bir tek kişi öldürmüştü. O da kendisi askerde iken anasına işkence ederek ırzına geçen adamı... Köye geldiğinde bunu duymuş, adamı vurup dağa çıkmıştı. Adam Hüseyin Ağa idi.

Yol kesmezdi. Onun dolaştığı yerlerde başka hiçbir eşkiya da yol kesemezdi.

Çukurovanın en zengin adamını seçer, bir çetesiyle ona bir mektup yollardı. Şu kadar para isterim diye. Mektubu alan zengin adam, hemencecik istenilen parayı gönderirdi. Kimden ne kadar

para istemişse eşkiyalığı müddetince, santimi santimine almıştı. Öteki eşkiyalar giderler, zenginlere işkence ederler, öldürürler, çoğu gene beş para almazdı. Elleri boş, Çukurova'dan, arkalarında bir bölük candarma geri dönerlerdi.

Koca Ahmet aldığı parayı har vurup harman savurmazdı. Zaten nereye harcasın? Dağ başı... Gezdiği bölgenin hastalarına ilâç, öksüzüne öküz, fukarasına unluk alırdı.

Affa uğrayıp da köyüne inince, yakın uzak köylerden onu görmek için köylüler, günlerce Koca Ahmet'in köyüne taşındılar.

Koca Ahmet aftan sonra evine çekildi. Kendisini çiftine çubuğuna verdi. Karıncayı bile incitmedi. Yalnız, bir haksızlık görüp fazlaca kızdığında:

"Aaah! eski günler," diyordu. Sonra da bundan

ABBAS SAYAR

Yılkı Atı. Abbas Sayar'ın ikinci baskısını yapan *Yılkı Atı* uzunca bir hikâye. Sahibine nice kazançlar sağlamış, yarışlarda dereceler almış, yaşlanınca arabaya koşulmuş ve sonunda işi bitmiş bir kısrağın, Doru'nun hikâyesi.

Yılkı at, başıboş bırakılmış at demek. Yazar ustaca, bu konuda hiçbir şey bilmeyen okuyucusunu aydınlatıyor. Üç türlü olurmuş yılkılıkları: İki türlüsü can yongası, bir türlüsü gözden çıkmışı, hesaptan düşülmüşü, defterden silinmişi...

"Yılkı altının üçüncü türlüsü bizim Doru kısrak ve kader arkadaşlarıdır." (s.39)

Romanda yılkılık etmek sahibini biraz sıkar. Ama tabiatla haşir neşir olmuş bu açıkgöz köylü zaman zaman azan vicdanını susturur: "Bir ben yapmıyorum ya. Ben koymadım ya bu usulü. Hem Allah rızkını verir vb. Zor geçen bir kıştan sonra dağlarda, ovada kendi kendini kurtaran at, bahara kadar yaşayacak kuvveti gösterirse, sahibi tekrar işe koşmak için alacak. Sonraki kışa Allah Kerim! Doru bir ahırda doğmuş, yarışlardaki başarısından dolayı el üstünde tutulmuş bir attır. Anlamaz bir türlü kendisini neden eve almadıklarını, köyün dışına gitsin diye boşladıklarını. Boşu boşuna giriştiği birkaç geri dönme çabasından sonra alır başını gider. Küsmüştür. Evinin kapısını kendisine kapatanlara karşı küskünlüğü keskin bir kişneme ile ilân eder. Ovada kendi gibi başka yılkılıkla karşılaşır. Çılkır bir çeşit dostluk kurulur aralarında. Terkedilmiş iki at bulmuştur birbirini. Sonra başka yılkılıklara da rastlarlar. Aygır iyi bilir ovayıve savaşmayı. Güçlü kuvvetli bir aygırdır. Kışa dayanacak kurdu parçalayacak, kurtlarla karşılaşan atları savaş nizamına sokacak güçtedir. İki de yardımcısı vardır kendi gibi. Ama diğerleri...! Doru ve Çılkır ilk defa kurtla karşılaşırlar. Aygır, kurtla ilk karşılaşan bu zayıf atlara karşı bir çeşit sorumluluk duyar, onları korur. Romanın en güzel sayfa-

larından olan yılkılıklarla kurtların savaşından arka plânla kalmamakla beraber çok hazin bir hikâye daha vardır, kurdun hikâyesi.

Bu güç hayat Doru'ya göre değildir. Hastalanır ve arkadaşlarında ayrılarak bir köye sığınır. Bir köylü ona acır, bakar ve iyileştirir. İyileşir iyileşmez, ovaya gitmek ister Doru, Çılkır'ı özlemiştir. Ama Çılkır bir kurdun yemi olmuştur. Çılkır'ın kurda yem olduğu o manasız savaş da romanın en canlı sayfalarındandır. Romancı sadece beşerî duygulan işlemekte usta değildir. Bu romanda nefis tablolar meydana getiren tasvirlerde var.

Kış bitince sahibi Doru'nun peşine düşer. Göstermek istemese de ata karşı bir sevgisi vardır. Ata karşı olan ilgisi sadece menfaate mi dayanır yoksa sevgi mi? Belki ikiside. Romancının karmaşık duygulan ifade ederken bu müphemliği vermesi de güzel. Duyguların pek azı tamamıyla açık ve tek başınadır.

Doru'yu yakalamanın en güzel yolu tayını getirmektir. Ama o yumuşak, güzel, vakur Doru, sert ve amansız bir kıştan sonra, canlanmıştır ve kendisinden en beklenmedik işi yapar. Tayının peşine düşüp evine döneceği yerde, tayını da peşinden sürüklüyerek, eski geçmiş günleri de hatırlatan bir hızla, ovada kaybolur. İbrahim onu bütün çabasına rağmen bulamaz. Sadece Doru değil tay da gitmiştir elinden.

Romanın bu masalımsı bitişinde insanı sevdiren bir taraf var. Hikâyede okuyucu ile Doru âdeta birleşiyor. Onun ovaya salınmasına nasıl acıyorsa insan, soğuğun ürpertisi, rüzgarın sertliğini ve kurdun tehdidini benliğinde duyuyorsa, hikâyenin sonunda ahırına dönmesini candan destekliyor.

Romanda kesin ve koyu çizgilerle iyi ve kötü ayrılmadığı gibi, son yıllarda roman ve hikâyelerimizde rastlanan kesif kötümserlik de yok. Abbas Sayar şüphesiz ki atı, hatta insanı tanıyor, iyi ve kötü yanlarıyla seviyor da. Bu insan ve tabiat sevgisini ortaya koyarken rahat, seviyeli ve olgun bir anlatışa da sahip. İfadesi dolu ve canlı.

YILKI ATI

Yazın abanı al, kışın ister al ister alma derler. Bunun burası kış... Kırk biçime girer. Bir bakarsın, karayelden, yıldızlamadan, poyrazdan esen yel lodosa çevirir. İnsana kar gibi, kara kor gibi değer. Tüm bir beyaz dünya bir günde tüm bir siyah kesilir.

Lodos üç gün sürdü. Ovada kar namına zırnık kalmadı. Ekin kökleri bütünüyle ortaya çıktı. Güzlük ekinlerin toprağı örtemeyen açık yeşil yaprakları iplik iplik dikeldi.

Dördüncü gün hava eski türküsünü mırıldanmağa başladı. Önce soğudu. Kar sularından vıcık vıcık olmuş ovada buz tutmaya başladı. Yel, yeniden poyraza döndü. Mavinin en güzeliyle pırıl pırıl ışıldayan gökyüzünün tadı kaçtı. Ufukta boz boz bulutlar boy kösterdiler. Öğle üzeri güneş bulutlara tutsak oldu. Bir daha da gözükmedi. Gökyüzündeki bozluk pürüzleşti, hafiften pus bağladı. Poyraz durmadan hızını artırıyordu. Fırtına, tipi geliyordu.

Dağlar çoktan kaybolmuştu. Sıra tepeciklere geldi. Her bir yön sargındı. Kar ovaya doğru homurdana homurdana iniyordu.

Yılkılıklar dağınık düzenden toplu düzene geçtiler. Kulakları bir süre dimdik kaldı. Yukarı kalkık başları birbirine sürtündü. Yeleleri rüzgâr rüzgâr uçuştu. Kar inmişti ovaya... Yel, ıslık çalmaya başlamıştı.

Aygır kişnedi. Ön sağ ayağı sertleşmiş toprağa hırslı hırslı vurdu. Sonra tepelere doğru hızlı adımlarla yürüdü. Atlar peşine takıldılar. Bir tepenin kuytusuna geldiler. Yel yine de kuytuya dalıyor, tepeden sürüklediği karları atların üzerinde tozutuyordu.

Her yöne çileli bir akşam indi.Fırtınanın azgınlığı arttıkça arttı. Yer gök bir olmuştu. Gökyüzü zulüm kusuyordu. Çok geçmeden yel ıslığını ulumaya çevirdi.

At çoğunluğunda şaşkınlık arttı. Aygır kişnedikçe yelelerini oynatıyorlar. kulaklarını dikiyorlardı.

En sonunda kurtların ulumaları da duyuldu. Gecenin şüpheleri artıyordu. Bu gece tekin bir gece değildi. Aygır da, atlar da bunu sezinlemişleridi. Yerlerinde duramıyorlardı. Kurt ulumaları arttı. Sesler yaklaşıyordu. Bu, bir meydan savaşının ilk belirtileri idi. Aygır, bir savaşı sezinliyordu. Kurtlarda ise atlardan henüz habersiz idiler. Tepelerden aşağılara iniyorlardı. Macera arıyorlardı. Önlerine at çıkmış, it çıkmış bu önemli değildi. Kudurgan bir hâlleri vardı. Kar, fırtına vız geliyordu hepsine... Beş sekizi bir arada idiler.

Aygır süreli, güçlü bir kişneme bıraktı. Sonra tepenin düzlüğüne doğru yürüdü. Vadinin elverişsiz arazisinde savaşa tutuşmak istemiyordu. İniş yokuş hareket kabiliyetlerini kısar dengeyi kurtların lehince çevirirdi.

Atlar Aygır'ın peşine düştüler.

Düzlük kızılca kıyametti. Tipiye bütünce açıktı. Kar zerrecikleri alabora oluyor, bir inip bir kalkıyor, göz açtırmaz ediyordu.

Üst tepelerdeki kurtlar alt tepe düzlüğüne çıkan atları kar beyazlığının alaca aydınlığında gördüler. Burunlarını kaldırdılar. Havayı kokladılar. Sonra çeşitli tonda bir uluma tutturdular. Dillerini yaladılar.

Kurt ulumalarına, güçlü yılkılıklar karşılık verdiler. Aygır hemen zayıfların dört bir yönünü dolandı. Onları topladı. İki cengâveri ile biraz ileride saf düzeninde durdu.

Üst tepelerde bir süre hareketsiz duran kurtlar, görünmez bir

güçten komut almışlar gibi birdenbire fırladılar. Uçar gibiydiler. Bir üçgenin iki köşesinde bir noktaya ulaşmak ister halleri vardı. Hiç sesleri çıkmıyordu. Yalnız hızları artıyordu.Yine hedeflerini seçmişe benziyorlardı. Ortadakiler saf düzeninde duran üç atı seçtiler. Diğerleri ise geride halkalaşan atlara yöneldiler.

Aygır ve iki at da hedeflerini seçmiş gibi üzerlerine gelen kurtlara hızla atıldılar.

Kıyasıya, kıran kırana bir cenk başlamıştı. Saldırgan, hırslı güçler, kendini korumak kaygusunun verdiği tedbir, saldırgana karşı duyulan öfke, nefret. Bütün bunlar uluma, kişneme, koşma, çifte atma gibi hareketlerle beliriyordu.

Artık fırtına unutulmuştu.

Aygır ve cengâverlerine saldıran kurtlar hedeflerinin demir lokma olduğunu anladılar. Amansız bir boğuşma oldu. Kurtların kudurganlıkları para etmedi. Boğuşa boğuşa geri çekiliyorlardı. Ama, yiğitleri gerideki çoğu güçsüz yılkılıkları faydadan yoksun bırakıyorlardı.

Yüz metre ötesi ana baba günüydü. Fırtınanın ulumasını hiçte bırakan at kişnemeleri, kurtların ürüme uluma arası hırslı sesleri tepeyi titretiyordu. Sanki iki ortaçağ ordusu birbirine girmişti.

Saf düzeni üç yiğit atı bir hayli sağ ve sol yanlarından hızla geçen beş kurt, başlarını bir araya toplamış ve arka ayakları sınırında halka yapmış sekiz ata bütün güçleri ile saldırdılar. Önce her biri bir ok gibi önüne gelen atın gerisine bindirdi. Yaman bir bindirişti bu... Atların başları birbirine vurdu. Boyunları hızlı hızlı sürtündü. Fakat dağılmadılar. Vuruşu biten kurt, kısa yarım bir kavis yapıyor, saldırma hızlanma açıklığı kazanıyor ve derhal hucuma geçiyordu. Bu saldırışlar o kadar sık oluyordu ki atlar durmaksızın çifte atmak zorunda kalıyorlardı.

Hırs, kurtların iliklerine işlemişti. Sanki hepsi kudurmuştu. Ölümü hiçe sayan, ne olursa olsun der bir hâlleri vardı.

Atlar çığlıklı kişnemeler bırakıyor, kurtların hırslı solukları ses ses dağılıyor, kar hızla alabora oluyor, durmadan tozuyor, yere iniyor, yeniden havalanıyordu.

Vuruşma başlayalı birkaç dakika olmuştu. Kurtlar, halkayı dağıtmaya çalışıyorlardı. Sonunda bu işi başardılar. Azgın kurtlardan biri çifte gücü tükenmiş bir yılkılığın budunu ısırmaya becerince at halkayı bozdu. Döngeri ederek vadiye doğru kaçmaya başladı. Bu hâl atların yenilgisinin başlangıcı oldu. Halkadaki atların her biri bir yöne dağıldılar. Halkadaki güçlü iki at beş kurttan ikisini oyaladıysa da boşta kalan üç kurt, üç zayıf yılkılığın peşine düştüler.

Aygır uçarcasına gerideki atların yardımına koştu. Ama geç kalmıştı. Kurtlar halkayı dağıtmışlardı. Korkunç kişnemeler fırlatılıyordu. Kar tozları arasında hızla koşarak kurtlar, atları arıyordu.

Üç zayıf yılkılığın peşine düşen kurttan biri Çılkır'ın peşinde idi. Ve iyice tertletmişe benziyordu. Çılkır birdenbire dik inişe vurmadı. Tepeyi yandan ve hızla iniyordu. Can kaygısı dipdiri etmişti. Bu kadar, hızlı güçlü koştuğu hayatı boyu görülmüşlerden değildi. Ama, peşindeki azgın, kendinden geçmiş bir acı hırs, bir acı güçtü.

Çılkırın arka ayaklarının fırlattığı kar tozları kurdu bir süre birkaç adım aralı gitmeye zorladı. Savrulan tozlar kurdun gözlerine geliyor, yanaşmayı güçleştiriyordu. On yirmi adımlık kar tutmaz bir yer dengeyi birdenbire bozdu. Kurdun gözleri rahatlayınca hızını artırdı. Çevik ve kurnaz bir saldırışla Çılkır'ın kuyruğunu yakaladı. At, ileri gücünü artırdı. Kurt, geriye doğru direndi.

Ve sonra birdenbire kuyruğu bıraktı. Kuyruğu bırakılan Çılkır, iniş aşağı kapaklanıyerdi. Müthiş bir yıkılıştı. Bu ayaklarının alelâcele yana çekip doğrulmak isterken, kurt kinli dişleriyle hayasına yapıştı.

Herşey alt üst olmuştu artık.

Çığlıklı müthiş bir kişneme ile her yön doldu. Debeleniyordu. Ayakları havaya kalkıyor, yana dönüyordu.

Kurt dişlerini atın derisine iyice geçirmişti. Kudurgan bir ses çıkardı ve bütün gücüyle deriyi karın boşluğuna doğru çekti. Deri yırtılmış, karın boşluğuna doğru bir söğüt kabuğu gibi kavlamıştı.

Kaşla göz arası bu kez de dişlerini Çılkır'ın nefes borusuna geçirdi. Soluğu ses ses çıkarıyordu. Atın debelenmesi sona erinceye, ayakları yana düşünceye dek boğazını sıktı. Kesik bir hırıltı duyuldu. Ve Çılkır'ın başı toprağa düştü.

Savaş bitmişti. Atın boğazından el çeken kurt kanlı dudaklarını yaladı. Dikleşti, boynunu uzattı, başını boşluğa kaldırdı. Uzun uzun uludu...

Tozuşan kar zerreciklerinden Çılkır'a dokunanlar, deri yüzeyinin son sıcaklığında eridiler.

Gecenin büyük savaşı Çılkır'ın ölümüyle sona erdi. Diğer kurtlar, yılkılıkların ve aygırın gücü çabası karşısında fazla diretemediler. Her biri bir yandan dön geri ederek sıvışırcasına geldikleri yöne doğru uzaklaştılar.

Aygır hırslı kişnemelerle, dört nala tepenin düzlüğünü dolaştı. Yılkılıkları bir bir peşine taktı. Hepsini topladı. Sayar gibi baktı. Eksiklik seziyordu. Doru kısrağın yitişinde de böyle bir duygu onu köşe bucak bir hayli uğraştırmıştı.

Tek başına bir daha dört bir yönü dolaştı. Çağrıcı kişnemeler

attı. Hiçbir karışılık almadı. Yeniden atların yanına geldi. Acı acı kişnedi. Vadiye doğru yürüdü. Atlar peşine takıldılar.

Yine sırtlarından çileli bir gece geçti. Bir aşağı bir yukarı dolaşıp durdular.

Fırtına azgınlığını artırdıkça arttırdı. Sabaha dek yel uludu, kar oradan oraya tozup durdu. Yel tutan yerlerde saatlerce oynaşan kar tozları ancak vadinin kuytularında rahata erişiyorlar, dereleri yığın yığın dolduruyorlardı.

İlk şafakta, ilk aydınlıkta Aygır, yılkılıkları ovaya çekti. Topluluk karın kısmen az olduğu yamaçtan aşağı kayıyordu. Aygır önde idi. Birden durıuverdi. Yanına yaklaşan atlar da duruverdiler. Biraz ötelerindeki leşi gördüler. Çılkır'ın leşiydi bu... Rahatça korkusuzca uyuyor gibiydi. Ayaz, bacaklarını, boynuna germişti. Karda benek benek kar izleri görünüyordu. Aygır acı, ağlamaklı bir kişneme bıraktı. Ön sağ ayağı ile hırsla eşindi. Sonra durgunlaştı, başı önüne düştü. Ağlıyordu. Diğer atlar şaşkınlıkları geçince pörsüyüverdiler. Hepsi birden saygı duruşuna geçmişlerdi sanki...

Şımarık yel ve acı soğuk Demirkır'a "yürü" dedi. Matemli topluluk aygırın peşinden düzlüğe indi. Irmağa geldiler, sularını içtiler. Yeniden ovaya döndüler. Birbirlerine bir boyun aralıkla dolaşıp durdular.

Hıdır Emmi ve oğlu gün boyu ve gece yarısına dek kısrağı sık sık yokladılar. Kaynamış saman soğudukça değiştirdiler. Kepek kavurup çorba yaptılar. Leğenle önüne koydular. İçirmeye çalıştılar. Doru içmedi. Kızarmış gözleri yarı yarıya açılıyor, sonra kapanıyordu. Kıpırdamayı bile canı istemiyordu.

Ertesi sabah Hıdır Emmi ahıra daldı. Kendi hayvanlarına göz atmadan Kısrak'ın yanına geldi. At yine yatıyordu. Elindeki ida-

re lâmbasını başına yaklaştırdı. Yüzünü aydınlattı. Soluk alışı biraz olsun canlanmıştı. Süreli buhar nefes borularını az da olsun açmış, soluk alışı kolaylaşmıştı. Sevindi.

— Cansız yumurtaya can veren Rabbim, dedi. Senden umut kesen kâfir.

Hastalık iki günde Doru'yu temelli deri kemik etmişti. Yanakları, göz kıyılarının derileri sıyrılmış, kırmızı kırmızı yaralar çıkmıştı ortaya...

— Bir iyi ol kadersiz, bir iyi ol..! Bir laftada ceylana dönersin sen... Eskiler ne demiş? At yedi günde, it yediği günde...

Kuşluk vakti kepek çorbasını ısıtıp yeniden getirdiler. Atın başını kaldırdılar. Doru, çorbayı önce kokladı. Sonra yalar gibi dilini çorba içinde bir kaç kez oynattı. Baba, oğul sevindiler.

— Doru paçasını ecelin elinden kurtardı, dediler.

Her işin ivazsız olanı güzeldir. Huzur ve mutluluk ivazsızlıktan doğar. Hıdır Emmi'nin sevinci peşinden gelen mutluluk da bu yüzdendi.

Kısrak iki gün yattı. Her geçen saat iyileşme belirtileri artıyordu.

Üçüncü gün ön ayaklarını karnına doğru çekti. Oturma düzenini geçti. Başını kaldırdı. Birkaç kez kalkmaya çabaladı. Kalkamadı. Ama, önüne konan kepek çorbasını içti...

— Eee, dedi. Hıdır Emmi. Bununla geçmiş olsun kadersiz yılkılık, zavallı Doru. Hıdır da sayende Allah indinde makbul bir iş yaptı. Gönlü ferahladı. Daha misafirliğin bitmedi haa... Dipdiri olsan da bu günlerde yine bırakmam seni... Görmüyor musun havayı. Yine poyraza döndü yel, yine gavur gibi ciğere işlemeğe başladı. Tipi ha geldim, ha geliyorum der, Bu havada yazı yaban senin işin değil. Bu iş dağ gibi Yılkılığın işi, sırtı pek atın işi...

Doru kısrak dördüncü günü önüne konan otu, arpa kırmasını yedi... Soluğu derinleşmiş, sıcaklaşmıştı. Gözlerindeki kızartı geçmiş, göz akı yeniden görünmüştü. Başı dikti. Gövdesindeki güçsüzlük sona ermişti.

Öğle üzeri birden silkindi... Rahatlıkla ayağa kalktı. Tüylerine yapışan saman parçalarını temizlemek ister gibi üst üste silkindi. Başını musula uzattı. Yiyecek bir şeyler arıyordu. Hafiften debelendi. Sağındaki öküzlere, ineğe, merkebe bir göz attı. Yavaştan kişnedi.

İkindiye dek ahıra gelen olmadı. Dışarıda yine kar atıştırmaya başlamıştı. Acı yel kapı altından ahıra girdi. Az sonra da kabadayı ıslıkları duyuldu.

Hıdır Emmi Doru'yu ayakta görünce yeniden çocuklar gibi sevindi. Başını okşadı. Eliyle gövdesini temizledi. Musula saman koydu, ılık su getirdi.

Kısrak, istekle suyu içti. Yeniden silkindi, başını musula soktu.

Hıdır Emmi, atın yiyişini seyretti.

— Ben sana tipi ha geldi, ha geliyor demedim mi? Bakma Emmi'nin bu perişan hâline... Emmin de at gördü, meydan gördü... Emme kendi hanesinde değil... Kuvay-ı Milliyede, harpte. Suvariydi Emmin... İyi ata biner, iyi silâh kullanırdı. Bir al atı vardı beylik... Yavrusu gibi bakardı. Büyük Taarruzda o atınan bindirdi Yunan'a... İzmir'e dek o atınan kovaladı Yunan'ı...Terhiste nasıl öptüm yavrumu, nasıl kucakladım al'ımı... Bak gözümün önüne geldi cümle olanlar... Sonra döndük köye. Ağam ölmüş, dam uçmuş. Bir gözü ağrılıklı ana, bir karı, bir yedi sekişinde çocukla kaldım ortalarda... Aha, şu ahır sekisinde kışladık bir yıl... Derdin ne, ağrın ne diye soran olmadı. Çok çekti Hıdır Em-

min kadersiz kısrak. Bir dünya yüzü görmedi. İstedim bir atım olsun. Olmadı. Kırk yıldır ucu ucuna denk getiremedim. Oğul, uşak çoğaldı. Bir karnımızınan başa çıkamadık. At almak nerde? Zabın öküzlere kul köle olduk. Eşşek koştuk dövene... Şu öküze bak, şu öküze.! Şu deriye, şu kemiğe can gelecek de Hıdır bahar hergine çıkacak... Ee, Allah'tan umut kesilmez. Baharı bulsun da gerisi kolay. Bıldır çektiğimizi bu yıl da çekeriz, olur biter. Tanrı ahiretimizi kara yazmasın...

Hıdır Emmi tımar eder gibi eliyle kısrağı süreli okşadı. Kendi kendine bir zaman konuştu. Sonra hayvanların yemine baktı, altlarını temizledi.

Akşamla birlikte azgın fırtına köyü sardı. Dumanlar yine odalara dağıldı. Evlerin dirliği kaçtı. Er saatte ocakları söndürenler yorganlarını başlarına çektiler.

Yel sabaha dek ıslık çaldı, uludu. Karlar kuytu buldukları sokak başlarına dağlar gibi yığıldılar.

Fırtına hızını kesmeden iki gün devam etti. Herkes sanki evine hapis olmuştu. Su için zor bela dışarı çıkılıyordu.

Bu iki gün kısrağın kendisine gelmesine yetti. Karnı doymuş çingene gibi gözü yoldaydı. Yabancı bir yerde olduğunun farkına vardı. Deşinmeye, kişnemeye başladı. Huysuzlaştı. Ahır kapısı açılır açılmaz kapıya bakıyor, kişniyor, yuları geriyordu.

— Kızım yavrum, anladı Hıdır Emmin... İyileştin.... Gayrik gözün yolda olur. Kişnemen, huysuzlaşman bu yüzden... Emme, dışarılar senin bildiğin gibi değil... Kış, kıyamet... Her yönde yer gök bir oldu. Çakal uluyup durur. Allah bilir ovadaki yılkılıkların hâlini... Bir kurban vermedilerse iyi... Canavarlar azgın, canavarlar zalım... Hava açmadıkça yolun kapalı. Bir çuval inciri berbatlıyamam, bunca emeğimi yele sele veremem. Sen keyfine bak. Bu

hava böyle sürüp gidecek değil ya... Karayelin de çalımı bozulur. Yel döner, hava ılır... Bir bakarsın güllük gülüstanlık her bir yön... O vakit sen sağ, ben selâmet... Rabbim sana da baharı buldurur. Merhametsiz sahibin seni arar. Yeniden dönersin köyüne... Gücün kadar işe sarılırsın. Seneye Allah Kerim. Yine bu yanlara gelirsen Hıdır Emmini unutma...

Doru kısrak üç gündür ahır dirliğinin altına üstüne getirmişti. Huysuzluğu her geçen gün arttı. Yuları kırmak istiyordu. Debeleniyor, kişniyor ahırdan çıkmak için sanki feryat ediyordu. Geceler boyu Hıdır Emmi'yi uyutmadı. Ev halkı tedirgin oldu. Hepsi homurdandı. "Defolsaydı" dediler, "cehennemin dibine" dediler. Ama bu duygularını Hıdır Emmi'ye söylemekten çekindiler.

— Kısrak gitmek ister. Yabancı yerdeyim, der. Beni bırakın, der. Tüm bir atlar böyledir... Yabancı yerde olduğunu sezince bir dünyayı ayağa kaldırırlar. Benim Kuvay-ı Milliyedeki al var ya, o da böyleydi. Vay, şu bizim köylü, şu garip kısrak kadar her şeyi anlasa...

Doru'nun köyden ayrılışı törenli oldu.

Azgın fırtına üçüncü gün inişti. Yel, ulumasını kesti, sonra ortadan kayboldu. Dört bir yön açıldı. Aralandı. Tepeler, dağlar ortaya çıktılar. Güneş er sabah Çiçekdağı ile Aygar'ın tepesine altından birer taç gibi iniyor, sonra tepelerden aşağı sarı ışık hâlinde akıyordu. Isıtıcı ışık ile birlikte beyaza bulanmış dünyaya bir umut düşüyordu. Dünya, umudu insanların yüreklerine aktarıyor, keder pılısını pırtısını raflara kaldırıyordu.

Havanın iniştiği, güneş ışığının karda pırıl pırıl yansılar yaptığı bir günün kuşluğu idi. İşsiz güçsüz köy erkekleri, güneş vurmuş duvar diplerine üçer beşer çömelmişler, gevezeliğe tutuşmuşlardı.

Hıdır Emmi, kısrağın köyden ayrılmasını köylülerin görmesini istiyordu. "İnsaniyet böyle olur" dedirtecekti aklınca köylüye... Atın geçeceği sokağa bir göz attı. Laflaşan köylüleri gördü. Tam sırasıydı. Oğluna seslendi. Birlikte Doru'yu ahırdan çıkardılar. Kısrak pırıl pırıldı, tertemizdi. Bir hafta önceki otluk altına yıkılmış at değildi. Güç, iyisinden yüreğine yerleşmişti. Boynu dik, bacakları gergindi. At, acele ediyor, kesik kesik kişniyordu.

Sokağa çıkınca Hıdır Emmi yuları dibinden tuttu. Bu hâlde at biraz huysuzlaşır, caka yapar, kişiliğini gösterirdi. Ağır ağır yürüdü Hıdır Emmi. Yarış yerinde at gezdirir gibiydi.

Köylüler kısrağın çalımını görünce şaşırdılar.

— Pravo Hıdır Emmi, dediler. Sana bin pravo... Sen olmasan, bu at çoktan dereyi doldururdu. Çoktan iskeleti çıktıydı.

Hıdır Emmi "ya öyle" dercesine başını salladı. Her köylü topluluğu Emmi'yi övdü. Birkaçı:

— Hava iyi, harman yerine dek biz de gidelim, dediler. Hep birlikte harman yerine geldiler. Hıdır Emmi yuları çıkardı.

— Haydi yavrum, dedi. Allah yolunu açık etsin, canavarın şerrinden korusun...

Sonra kıçına hafifçe vurdu. Kısrak bir iki saniye ihtiyara baktı, sağına soluna göz attı. Geldiği yöne giden yolu gördü. Kişnedi, hafiften oynaştı, tırısa kalkarcasına yürüdü. Başı arabada koşulu gibi inip kalka kalka yol aldı. Araba tekerleklerinin izleri çoğalmış yola gelince tırısı artırdı.

Hafif meyilli yokuşu aşıp gözden kayboluncaya dek köylüler atı izlediler. Sonra Hıdır Emmi önde köye döndüler. Hıdır Emmi köylünün övmelerini sessizce dinleyerek yürüdü. "Tanrı bilsin" diyordu, içinden. "Bu köylü, davulun iki tarafına da vurmayı bilir."

Kısrak yokuşu aşınca ovayı, ovanın ortasında kıvrıla kıvrıla akan ırmağı, ırmağın öbür geçesinde dağınık düzende dolaşan atları gördü. Heyacanlandı. Uzun, güçlü bir kişneme tutturdu. Atlar başlarını sesin geldiği yöne çevirdiler.

Doru kendini hızlı ırmağa vurdu. Bu kez su atı göğüslüyordu. Aldırmadı, yürüdü. Suyu yara yara karşı kıyıya geçti. Hiç durmadan ırmak kıyısı dikliğini aştı. Birkaç yüz metre ötedeki yılkılıklara doğru kişniyerek ilerledi. Atlar da kişnediler.

Kısrağı yarı yolda aygır karşıladı. Kişneyerek yanına sokuldu. Boynunu süreli kokladı, yürüdü.

Yılkılıklar, gurbetten kardeşleri dönmüşçesine sevindiler. Doru'yu kişnemelerle selâmladılar, karşılık aldılar.

Kısrağın bakışları uzun süre atların üzerinde dolaştı. Sonra telâşlı bir hâl aldı. Hızla ve kişneyerek gezinmeye başladı. Her atın yanında durdu. Bir atı iyice süzdükten sonra diğerinin yanına geliyor, atı süzüyor, hırslanıyor, kişniyor, bir diğerinin yanına gidiyordu. Böylece dönüşünü tamamladı. Bir şeyler arıyordu besbelli. Aradığını da bulamamıştı. Son kişnemesini tepelere doğru bıraktı. Başı önüne düştü, durgunlaştı. Epey süre kıpırdamadı. Çılkır yoktu. Doru'nun eşi yoktu. At kalabalığında yapayanlızdı şimdi.

ADALET AĞAOĞLU

Bir Düğün Gecesi (İlk basım: 1979. Alıntı 1994)

Bütün olaylar Ankara'da birkaç saatlik düğün esnasında geçer. Herbiri ayrı yollar tutturmuş üç çocuk anası Fitnat Hanımın torunu Ayşen evlenmektedir. 12 Mart hâdiselerinden bir süre sonradır. Fitnat Hanımın büyük oğlu İlhan eski bir milletvekili, hâlen işini bilir zengin bir insandır. Karısı Müjgân da bu burjuva hayatına uymuştur. Fitnat Hanımın öğretim üyesi olan küçük kızı Aysel marksistir ve yeğeninin düğününe gelmemiştir. Aysel'in kocası Ömer de Siyasal Bilgiler'de profesör iken marksist düşüncelerinden dolayı bir ara görevinden uzaklaştırılmışsa da tekrar görevine dönmüştür. Fitnat Hanımın diğer kızı ressam Tezel inançsız ve bedbin bir marksistse de, dönemin adamı olmaya yanaşan solcuları göre göre onlara olan inancını da kaybetmiştir. Tezel iki defa evlenip boşanmıştır, bohem bir hayat sürmektedir. İlhan, kızı Ayşen'in anarşistler eline düşmekte olduğunu farkederek onu bir general oğlu olan Ercan'la alelacele evlendirmektedir.

Aşağıdaki parçada, düğün esnasında Ömer'in, kayınvalidesi Fitnat Hanım ve etrafındakilere bakışını ve Fitnat Hanımın, ölmüş kocası Salim Bey'i anarak çocukları ve düğündeki diğer davetliler hakkında içinden geçirdikleri anlatılmaktadır.

BİR DÜĞÜN GECESİ

Kayınvalidem, bu uğultu ortasında oğlunun yeni bir kahkahasını duyunca nasıl da sevindi! Bırakalım sevinsin. Fitnat hanım ömrü boyu hep kedere rastladı. Lâke eşyalarının ortasında, kaloriferli yeni katında da kısmetine düşen çocuklarından yana yine

keder. Bırakalım, torunu mutlu etsin onu. Bir gece için de olsa. Oğlunun gücüne gerçekten inansın.

Başını sağa sola çevirip, bu bir anlık -pek duru olmasa da- sevincini paylaşabileceği birini aranıyor. O birini omuzbaşında yakalıyor. Emekli albayın karısını. Doğrusu ben de Gönül hanımı omuz başımda buluvermiş gibiyim. Fitnat hanımın yanına ne zaman, hangi aralıkta varmış? Demek koyabileceği bütün ağırlığını koyup, o bir bardak suyu görümcesine kocasıyla göndermeyi başarmış. En sonunda bu düğün Gönül Hanıma ikinci kez başını silkeleyip dikletmek olanağı veriyor, öyle sanıyorum. Birincisi şu üst-baş, şu kürk için olmalı. İkincisi de işte, kendisinden istenen bir bardak suyu götürmemesi. Öyle ya, pembe banyo köpüğü, halası Nuriş Hanımefendiye döke saça uzatıyor bardağı. Gönül hanımsa kayınvalideme gülümsüyor. Remzi ailesinin eşit koşullarda bir üyesi olduğuna kesinlikle inandırmaya çalışıyor kendisini. Bir adım daha öne çıkıp, elini kayınvalidemin ağrılı omzuna koyuyor. Çantasıyla birlik. Çantası: İyisiniz değil mi teyze? İyiyim çocuğum. Ben iyi olmayayım da kimler olsun yavrum, bak ne güzel gülüyorlar. Oh şükür, gülsünler. Gülsün oğlum, dokunmayın. Torunum da çok bunalttı onu, çok üzdü... Bir o olsa!.. Oh, oh, gülsün. Hepsi gülsünler. Gördün -çanta, saçımı karıştırıyor- yani Gönül'cüğüm. Kızım evlâdım, benim oğlum böyledir işte. Atıverir arkasına. Basıverir kahkahasını. Yeter ki suyuna gidilsin. Suyuna gidilince iyidir. Kızlarım da abilerinin huyuna suyuna gidiverselerdi ne olurdu sanki?

Gönül'e dönüp sevinçle bakmıştı ama, bu uzun sürmemişti. Başını çevirdi, bakışları nikâh masasının bir köşesine takılıp kaldı. İki elini karnının üstünde birleştirerek derin bir soluk alıp verdi.

Nikâh masasının bir ucuna takılıp kalan yorgun gözlerine incecik bir sis mi indi, bana mı öyle geliyor?

Fitnat Hanım

Merhum Kocasına Yine Sormakta

Neden ayrı ayrıyız? Hep ayrı yerlerdeyiz?

Ah Salim bey, Salim bey, erkenden göçüp gittim. İlhan'ın büyük adamlar oluşunu göremedin. Zaten çocuklarının hiçbirinin mürüvvetini göremeden gittin. Şu günümüzü de göremedin. Durmaz yanar içim. Bazen de diyorum, iyi ki görmedin. Bunların böyle tarumar oluşunu, her birinin bir başka havaya çekip gidişini iyi ki görmedin, diyorum. Ne kusurum oldu, bilmiyorum ki? Gönül'ün çantası da ensemde.

Ah Salim bey, görüyor musun, böyle bir günümüzde bile ayrı ayrı yerlerdeyiz. Neden hepsi burda, yanıbaşımda, kollarımın altında değiller? İlhan ayrı yerde, Tezel ayrı yerde, Aysel hiç yok. Ömer nerde? Bir ara gözüme çarpmıştı ama... O da bir tuhaf. Aysel gelmediğinden mi; koskoca profesör, çocuk gibi boynu bükük.

Müjgân bir ara uğramıştı yanıma. Bir gelip gitti. Şimdiki düğünler de böyle oluyor. Salim bey. Kimse kimseyi bulamıyor. İnsan yakınlarıyla şöyle, güzelcene bir araya gelemiyor. Bir bu düğünde olsa, böyle içim yanmaz, yüreğim darlanmazdı. Her biri, bir telâşta, her biri, bir şeyin peşinde koşturmaktalar, düğün bu, onca konuk, onca iş yapılacak, der geçerim. Sevinirim bile. Her şeyler yoluyla yordamıyla olsun için nasıl çırpınıyor evlâtlarım, damatlarım, gelinlerim, diye içime sular serpilirdi hatta... Bu ayrılıklar, bu birbirine sırt dönmeler, bu uzakta durmalar şu akşamın işi değil ki. Çoktan böyle bunlar. Ben mi bilemedim? Neyi eksik yaptım, nasıl bir türlü toplayamadım hepsini bir araya, bilmem ki Salim bey. Sana da sorup sorup bunu sorarım. Gine de, Allahıma karşı nankör gelmiş olmayayım. Ne yapayım, aç değiller, açık değiller işte. Aman mutlu olsunlar, bahtiyar olsunlar, sağ olsunlar

da... Benim artık senin yanına gelmekten başka bir istediğim yok Salim bey, ne istediğim olsun? Torunumuzun nikâhının kıyıldığını da dünya gözüyle göreyim, göreyim güzelce yerine yerleştiğini de...

Ayşen yüzünden çok bunaldı İlhan'ım, çok. Anlayıp durdum. Niye böyle oldu, niye Ayşen dert olup çıktı başlarına, bilmiyorum ki. Neyin eksikti a evlâdım? Henüz gelinliğiyle şöyle iyi bir göremedim. Ne zaman gelecek şuraya? Elimi öpenler, torununuz pek güzel olmuş, diyorlar. Olmuştur tabiî, niye olmasın? Ne giyse yaraşır Ayşen'ime. Ah, başını kaldır da bak Salim bey, nasıl fidan gibi torunun. Samur kaşlı. Ağzını senin ağzına benzetirim acık. İnatçı, nuh der, peygamber demez bir ağızdı seninki de. Aysel'inki... Bilmem, galiba en çok Aysel'e benziyor Ayşen. Neyse, burnu anasının o uzun, çirkin burnuna benzemedi çok şükür! Hoş, onu da ameliyat ediveriyorlar şimdi. Müjgân bile yaptırdı. Bayağı bir şeye döndü. Değişti. Para olunca her şeyin çaresi var artık Salim Bey, her şeyin... Bizim zamanımız... Ah, hiç aklıma gelir miydi bu günleri göreceğim Salim beyciğim?.. Desene, neden göremiyecekmişsin? Bu bizim dünürlerimiz neydiler ki... Bilirsin, acık paralı pulluydu bunlar memlekette... Hani hatırlıyor musun bu kızların abisi Remzi, Aysel'i istemişti de... Neyse, neyse, işte Remzi'nin bütün kardeşleri neydiler ki o zamanlar? Ben bu Nuriye ile Ayten'in şalvarlı hâllerini de bilirim. Tarhana karıp, bulgur serdikleri daha dün gibi gözlerimin önünde... Ertürk o zamanlar, Kore kahramanı mı ne derlerdi, gitmiş uzaklara savaşmış da, aferin oğlana yine de, öyle olmasa zor alırdı o zabitler bu kızları. Onun suyu hürmetine... Yok canım, Remzi işini bilirdi... Remzi bir yandan, bu Ertürk bir yandan, evde kalmış kızkardeşlerini çiçeği burnunda birer zabite verince bunlar... Gine de aklımın ucundan geçmezdi Salim Bey, şu kadarcık düşünemezdim, bir seferinde bunlar zabit kocalarıyla Ankara'ya gelince elimi öpmeye uğra-

mışlardı da, şu kadarcık aklıma getiremezdim o zamanlar, düşünemezdim ki, avurtları göçmüş bu subaylar bugün koskoca paşalar olacaklar, müdürler olacaklar, uçsuz bucaksız bir Amerika'da zengin olacaklar. Bu Nuriye böyle, paşa karısı, bu Ayten böyle, ecnebiler gibi serbest, kürkler, elmaslar içinde; hiç düşünemezdim. Kendimi düşünür müydüm? Salim Beyim, sen ölüverince hele, sandım artık dileneceğiz. Çok çektim, çekmedim değil. Elimden geldiği kadar, bilmez misin, hep konuştum ya seninle, elimden geldiği kadar çocukarıma belli etmedim, fakat çok korktum. Neyse İlhan... Şükür tanrıma. Şükür, krallar gibi oğlum. Ah ah, başını kaldır da bir gör Salim Bey, herkesler dört dönüyor etrafında. Şükür bu günlere!..

Ne tabağı dedi Tezel? Beni buraya oturturlarken işte, yakama taktığı çiçeği düzeltiyordu da, bir tabak lafı etti. Ne tabağını ne yapmışım? Evden çıkarken her şeyi yerli yerine koydum ben.

"Ah anneciğim, gördün mü işte, kapaklı bir saksonya tabağın bile olmamışken şu başına gelenlere bak!" Böyle dedi. Ne gelmiş başıma? Ayşen'e taktığım o elmas iğnenin yanı sıra -hep saklamıştım Salim Bey, bugüne diye, dişimi sıkıp kırk düğüm altında saklamıştım, hani buraya göçtüğümüz yıl bana aldığın, babamdan kalan tarlayı satmıştın da hani memlekette-, işte o elmas iğnenin yanı sıra koskoca bir gümüş tabak da aldım. Bir buçuk kilo geldi. Onu mu söylüyorlar? Herkes en çok iğneyi beğendi. Eski elmas. Meğer şimdi değeri çok fazlaymış, en çok onlar rağbetteymiş. Onu mu diyor Tezel? Yok, tıpkı Aysel. Tezel'i elmaslarmış neymiş, alâkadar etmez. Keşke etse. Başka bir şey demez istedi. Ne demek istedi? Gine bir iğneledi ya, niye? Hep iğneler bu kızım beni. Çok içiyor. Fazla içiyor. Yüreğimin yağı eriyor. Ne var bu kadar içecek? Yok, bu zamanda içmeyen kadın yok, ama Tezel'inki haddinden fazla Salim Bey. Ah, hiç gitmeyecekti o İstanbul'la-

ra. Hep Aysel'in yüzünden. Hep onun arka kalması, diretmesi. Bize kalsaydı oturturduk dizimizin dibinde. Ne yapıyor İstanbul'larda, el ellerinde, bir sürü ipini koparmış arasında nasıl yaşıyor? Bir koca alıp, bir koca bırakıyor. Sormasına soruyor, bak hakkını yiyemem. Eksik olmasın, ikisinde de fikrimi aldı. Bilmesem bilmeyebilirim. Sekiz koca değiştirse haberim olmayabilir. Nerden olsun? Diyeceğim, haber vermeden etmiyordu. Evleneceği çocukları getirip gösteriyordu. İkisi de efendi çocuklardı. Tabiî İstanbullu, biraz şey ama efendi çocuklardı. Ne olmuş, niye geçinememişler? Biliyorsam şu düğünün sonuna çıkmayayım.

Tezel o zamanlar bu kadar çok içmezdi canım. Bu kadar değildi. Ne yaptı o çocuklar kızıma, niye mutlu edemediler? Hiç anlamıyorum. Evleneceğini haber veriyor da, boşanacağını hiç haber vermiyor. İlhan'a soruyorum. Azarlayıveriyor. "Sorup durma o kaltakları bana, ikisini de," diye bağırdı bir seferinde. Hiç soramaz oldum. Ne ona, ne şuramda, Salim Beyime. Öz kardeşleri için böyle diyor. Dünyam yıkıldı. Bütün gece ağladım. Az önce nasıldım, yine öyle Salim Beyi çağırdım. Dedim, sağ olsaydın böyle böyle soğukluklar girmezdi aralarına. Senden çekinirlerdi, derlenip toparlanırlardı. Ben bilemedim. Neyi bilemedim? Hepsini gül gibi büyüttüm, memlekette adları anılır kimseler oldular da, nasıl bir arada tutamadım üçünü de? Niye böyle olduk? Bir derdim bu. Döner döner bunu derim. Başka, çok şükür, şu günlere geldik. Şu şerefli düğünü ben çocuklarıma yapamadım da, oğlum kızına yapıyor. Bu da göğsümün kabarmasına yetiyor yetmesine... Evimde, baba evidir, yan yana gelsinler, diye hem çırpınıyorum, hem çok korkuyorum. Gine bir kavga çıkacak, gine olur olmaz laflar edecekler birbirlerine diyerekten içim gidiyor. Amman canım, sağ olsunlar da... Çok şükür, kimse kimseye yük değil. Evet, bol bulamaç yaşamadı Aysel. İlhan'ın Müjgân'ı yaşattığı gibi yaşamadı. Kendi istemedi. İstese o da... Abisine yanaşsaydı,

kaç dairesi olurdu şimdiye... Gine de, yirmi yıldır kocasıyla olup gittiler işte. Nebileyim, o da niye öyle? Niye herkeslerin kendini paraladığı şeylere yüz vermez? Vermesin, canı sağ olsun da. Bana dert getirmiyor. Kendi sıkıntılarını bile getirdiğini görmedim. Bir Tezel. Aklım ona takılır. Resimleriyle geçiniyormuş. İnsan resimle nasıl geçinir? Üç beş boyalı kâğıtla karın mı doyar? İstanbul gibi yerde kira nasıl ödenir, nasıl giyinilir kuşanılır, nasıl başa çıkılır? İşte gine o kara eteği. Ne parmağında adam gibi bir yüzük, ne kulağında bir küpe. İlhan'a sormuştum öncelerde. Bana verdiğinin birazını kardeşine mi göndersem, diyecektim, kestirip attı. "Nafaka alıyordur, üzme canını," dedi. Öyle midir? Başka nasıl olur zaten? Nafaka alıyordur tabiî, alması da lâzım. Kerem'in anası, babası yani her hâlde bir şeyler veriyordur, diye inanıp gitmiştim. Çocuğu baba yanına bırakmış baksana, bunu da yeni öğreniyordum. Niye bırakıyor, neden analık etmiyor torunuma? Bana getirse, seve seve bakardım, ne diye baba yanına bırakıyor? Bunu da haber vermedi işte. Ne zaman "Kerem'im nasıl?" diye sorsam, "İyi, iyi," der geçerdi. Ancak öğreniyorum ki çocuk onda değil. Çocuk onda olmayınca dünyada nafaka alamaz. Ne yapıyor peki, nasıl geçiniyor? Ah en çok da bundan kaçıyor uykularım. Yanıma gelse bari. İçecekse yanımda içse. Resim yapacaksa yanımda yapsa. Koskoca evde yapayalnız oturup duruyorum. Her şeyim var çok şükür. İlhan tek tek herşeyimi yaptı. Kızına da güzel bir düğün. Daha ne yapsın? Memleketin birçok insanı burda. Çok şükür, eşe dosta, memleketlimize mahçup çıkarmadı İlhan bizi. Salim Beyim görebilseydi, aah görebilseydi!.. Ben onun o memleketten nasıl çıktığını unutamam. Sürgün gibi kaçıp ne sıkıntılar çektiğini, nasıl tek başına kalıverdiğini unutamam. Ben işte, hiç bunaltmadım onu. Bunaltsam şu günleri göremezdim her hâlde. O evi yapamazdık. O ev bizim her şeyimizin temeli. Fakat İlhan da üstüne koymasa koymayabilirdi. O zaman-

lar Ankara'da ne zengin aileler vardı. Kaçının oğlu hayırsız çıktı. Kaçı tarumar etti elindeki serveti sâmanı. Benim oğlumsa yoktan var etti. Düğüne hususî çalgıcılar, oyuncular da çağırmış. Müjgân söyledi. Kimselerin dilinden düşmeyen şarkıcılar. Hep yakından bir göreyim derdim o kadını; bu da olacak şükür. Herkes de memnun kalır, kalınmaz olur mu? Aman arkamızdan laf etmesinler de... Ziyanı yok, her şeyin çoğunu Paşa yapıyor bilsinler, o da bize şeref işte. Aysel de geliverseydi. Şurda hepimiz yan yana oluverseydik.

İlk biz geldik. Beni Ömer'le Tezel getirdiler. Oğlum şurda, kapıda karşıladı. Getirip buraya oturttu. Müjgân da koluma girmişti hatta. "Gel anne, senin yerin burası. Bak burda otur, seyret", deciler. Nikâh kıyıldıktan sonra, yemekte dünürlerimizle, şahitliği edecek Rıfat Paşa ile falan hep aynı masada olacakmışız. Dün neyseler neler. Şimdi yüksek insanlar. Hepsi yüksek kimseler. Vatansever kimseler. Kaynanalar sevilmez ya, Ayşen'im de bir türlü sevemedi Nuriye'yi, hanımefendiyi. Alışır. Zamanla düzelir. İlk sıralar biz nasıldık Müjgân'la? Evlerindeki bütün artık kurabiyeleri, şekerleri bana yolluk, bayramlık diye getirirdi. Çok gücüme giderdi. Alıp başına çalasım gelirdi. Oğlumun saadeti der, içime gömerdim. Torunumun hatırı için yüzlemezdim. Evet, oğlum sevemedi Müjgân'ı. Arada çocuk, ne yapsın? Ayrılsalar ne olacak? İyi ki dişimi sıktım. İlhan da sıktı. İşte bugünlere erdik. İşte olup gidiyoruz. Şimdi Allah var, kendi kızımdan çok, bu Müjgân yakın bana. Demin geldi bir ara hatırımı sordu. "İyi misin anneciğim, bir arzun var mı?" dedi. Bütün o büyük adamları, karılarını da gönderiyor yanıma. Ellerimi öpüyorlar. "Nasılsınız hanımefendi?" deyip hatırımı soruyorlar. Tezel bıraktı, çekildi işte. Yok. Ertürk Bey de sağolsun, yanıma sık sık uğruyor. Demin bir içki bardağı getirmez mi, elime tutuşturmaya kalkmaz mı?

"İçmem yavrum, ben nasıl içerim," diyorum, dinlemiyor.

"Olmaaaz, çocuklarımızın, torunlarımızın düğünü bu, içeeksiniz," diye tutturuyor. Çocukluğunu bilirim ben onun. Aaa, çekil başımdan, içmem oğlum, desem derim ya, artık bir zamanların koskoca Kore kahramanı, Hayrettin Paşa'nın kayınbiraderi, bilmem nerenin de önde gelenlerinden; diyemiyor insan.

Elime sokuşturduğu bardağı tutup duruyorum. Koyacak bir yer de yok. Ne içkisiymiş bu? Bari bir bardak limonata olsaydı.Müjgân gelse de versem şunu. Elim tutuldu. Tezel nerelerde? Ömer'i bir ara görür gibi oldum, başımla işaret edecektim, gel oğlum diyecektim, o beni görmedi.

Her gelen de soruyor:

"Aysel hanım burda değil mi? Gelmeyecek mi?"

Sonra yine soruyorlar:

"Küçük kızınız yok mu? Damadınız nerde?"

Ne karşılık vereceğimi şaşırıyorum. Şurda topluca dursak, topluca otursak kötü mü olurdu?

Ötekiler sorulunca, burdalar, şurdalar diyorum. Aysel'i sorduklarında ne diyeceğimi bilemiyorum. Hep de birtakım işleri oldu büyük kızımın. Anlamaz mıyım, aramıza girmemek için hep bir bahene buldu. Nedir işleri, bir bilebilsem. Çırpınır çırpınır, gine o, gine o. Şimdi de kaç zamandır, kimin kapısında ne bomba patlamıştır dense, kim nereye ne kâğıt parçaları saklamıştır dense, aklıma hep Aysel düşer. Altmışına gelse yine çocuğum değil mi, hep bir şeyler çeviriyor, başını belâlara sokuyor sanırım. İlhan da bilmese söyler mi? Durup dururken benim içime kurt düşürmek ister mi? Hep Aysel gibilerin başının altından bunlar, der mi? Öz abisi bile ona vatan hainidir diye bakıyor. Bu beni yıkıyor işte. Buna hiç dayanamıyorum. Tezel'in durumuna bile daha iyi daya-

nıyorum da, abisinin Aysel'e vatan hainidir, demeye getirmeleri kahrediyor beni. Ya sahiden öyleyse? Koskoca abisi. Her şeyden haberi var. Aysel'den de böyle böyle haberi olmasa, adı geçer geçmez öfkeden bağırıp çağırır mı? Yaban değil ya Aysel? Acaba asıl bunların başı Ömer mi? Biliyorum, kızımı biraz da o ayarttı. Gine de diyorum, canları sağolsun. Bana lâzım olanı bu. Başına bir iş gelmesin, arkadaşları gibi hapislerde falan sürünmesin de... Bir yerde bir kötü kurşuna kurban gitmesin de... Yoksa bir şey mi oldu? Yok canım, daha bu sabah Tezel'le konuştular. Soğuk konuştular, anlamaz mıyım? Bu ikisi başbaşa verdiler mi iyiydiler, bunlara ne oldu peki? Bak şimdi aklıma geliyor, Aysel kaç gündür beni aramadı. Bir telefon etmedi. Çoktandır Tezel'in adını da andığı yok. Hiç böyle yapmazdı, ne olursa olsun beni arardı. Hiçbir şeyine aklım ermese insanlığını bilirim. Çıkarı olacak yeri tanımaz, tek kusuru bu. Oldum olası çıkarını bilmedi zaten. Ben onlara iyi kötü bir düğün yapabilirdim. Böylesini yapamazdım tabiî, ama bir gelinlik giysin isterdim. Dul kadınlar gibi evlendi. Yirmi yıldır unutamıyorum. Yirmi yıldır bu da içime ayrı dert. Tek çöp istemedi. Yanaklarımdan öptü o zaman da: Anne, beni okuttunuz, bitti. Bundan sonra ben kendi başımın çaresine kendim bakacağım. Düğüne gelince anacığım, unut düğünü. Düğün içimizde olsun, dışımızda değil.

Böyle demişti. Bugün gibi hatırımda. Kandırır beni, inandırır. O zaman da kandım. Kanmasam ne olacak? Düğün içimizde olsun, dedi diretti. Yüzü, gözü her yanı ışıl ışıldı. Ömer'i sevdi. Ona ısındı. Bilmez miyim? Şimdi? Sanki Ömer, karısını sorarım diye uğramıyor yanıma. Aralarında bir şey var. Şunca yıl sonra? Ne oluyarlar bilmiyorum ki, ne oluyoruz?

"Pastaları dokuz katlı yapıldı teyze."

Çok memnun oldum. İlhan söylememişti. Müjgân da telâştan

unuttu demek? O unutmazdı. O bile unuttu baksana. Analık kolay mı? Ben bilmesem kim bilir? Şimdi Ertürk'ünki söylemese, Gönül, pastanın kaç katlı olduğunu önden bilemeyecektim. -Çantası saçımı dağıtıyor.-

"Dokuz katlı pasta yaptırdık," diyor.

Pastayı onlar mı yaptırmış? Ben, her şeyi oğlum yaptı çattı biliyorum. Zaten buranın üyesi. Buranın sahibi gibi bir şey benim oğlum. Yemekleri bile sık sık burda yeriz. Onlar her pazar mutlaka gelirler. Arada bir de beni de getirirler. Yoksa, evimde otururum daha iyi. Evim her yerden rahat. Her yanı görüyor. Önü açıklık, ferah. Yazları, öğleden sonra güneş alıyor, fazlaca sıcak oluyor... Şu çanta... üf...

Yazları öğleden sonraları güneş alıyor, fazlaca sıcak oluyor ama yavrum, Gönül'cüğüm, buyur bir gün beklerim. Çık gel, çay içeriz. Yapyalnızım. Hiçbir işim gücüm yok. Her işimi Yaşar yapıyor zaten. Yazları oğlum beni zaten çoğunlukla ya Marmara adasına gönderiyor, ya İstanbul'da Trabya'da yer ayırtıveriyor, oraya gidiyorum. En çok da Gönen kaplıcalarına gidince seviniyorum. Orda kendime göre eş-dost buluyorum, ne bileyim... Oraya gideceksem, oğlum şoförüyle gönderiveriyor. Ben tabiî isterim, yazları hep onlarla olayım. İsterim ya, Müjgân oyun sever. Bayramoğlu'ndaki evde bir oturdular mı, saatler sürer.

"Bir seferinde ben de Bayramoğlu'na gitmiştim. İlhan'ın köşküne de, Gönül'cüğüm evlâdım, orda bir ahbapların çocuğu evleniyordu, ille beni de istediler düğüne ahbapları, gitmiştim. Pasta, dedin de, bak aklıma geliverdi yavrum. O pasta yüzünden o gün gelinle damadın düştükleri hâlleri bir görecektin! Ne bileyim! Suyun yüzüne çıkarmışlar pastayı. Havuzda, şöyle sal gibi bir şeyin üstüne. O da epey kat kat bir pastaydı. Suya battı batacak, diye yüreğim ağzıma gelmişti. Sonunda, bunlar pastayı keserlerken

korktuğum olmasın mı, bilmiş gibi? Gelinle damat, neye takıldılar, bir şeye mi takıldılar, bilhassa mı yaptılar, pasta mı ağır geldi, bilemiyorum ki, hadi bakalım ikisi birden suya düşsünler! O koskoca pasta da üstlerine yıkılsın... Ay ben boğuldular sandım. Yüreğimi bir çırpıntıdır aldı. Meğer oyun yaparlarmış. Millet kırılıyor gülmekten. Şimdiki gençler böyle. Güzelim gelinlik suya battı çıktı, pastadan ise hayır yok; hiç aldıran olmadı. Gönül yavrum. Baktım yenisi geliyor. Hem de daha büyüğü..."

"Ay valla çok hoş."

Beni hoşsohbet bulurlar. Bilmem ki. Gönül de öyle diyor. Ne güzel anlatıyorsunuz teyzeciğim, diyor, eksik olmasın. İçimin şurasındaki sıkıntıyı nerden bilecek? Tezel yanıma gelse ya. Hiç değil o yanımda olsa. Hepsi kapıda, gelenleri karşılıyorlar. Tezel nasıl olsa kimseyi karşılamıyor. İşte, koskoca Hayrettin Paşa dakikalardır ayak üstünde. Şimdi memleketin her şeyi bunlardan soruluyor. Onlar başımızda olmasalar, oğlum haklı, canım memleket mahvolup gitmişti. Gine de, bilmem ki işte, ne olsa topun tüfeğin adı kötü.

Neydi o, İlhan'la Aysel'in kestirip attıkları gün, Allahım!

Güpgüzel toplamışım hepsini yemeğe, evime. Şu, alttan alta katılan buzlar erisin, demişim. Bayramdır deyip, şunların arasındaki soğukluk kalksın ortadan düşüncesiyle evlâtlarımı kollarımın altına almışım.

Güzel bir sofra donatmıştık Yaşar'la. Böyle masamda sık sık bir araya gelsinler diye hep istedim. İstedim konuşup gülsünler... Fakat olmuyor. Olmayınca olmuyor işte. Hiç olmadı. Hatırım için kendilerini tutuyorlardı ya, hep uzak, hep uzaktı bunlar. Nerdeyse düşman. Kaç yıldır Aysel idare etti. Yok, hakkını yiyemem. Hep alttan aldı. Ah, o gün de alttan alıverseydi, ne olurdu! Lokmalar boğazıma dizilmeseydi... İlhan da ne istiyor? Bilmez mi-

yim, o da istiyor sarmaş dolaş olsunlar. Değiştir bu kafayı Aysel, değiştir, der dururdu. Aysel ses etmezdi. Beni mi üzmek istemezdi, İlhan'la takışmayı mı küçüklük sayardı? Onun öyle usul bir gülüşü vardır, o usul gülüşüyle güler, başını çevirir, duymazdan geliverirdi. Aslında domuzdur, domuz... Daha gençken yırtınırdı, tartışırdı abisiyle. Kim haklı,kim haksız; bir türlü bilemedim. Fakat işte oğlumun geldiği yer belli, kızımın olduğu yer belli. Sanki Aysel o gün de alttan alıverseydi, duymazlıa geliverseydi olmaz mıydı? Büsbütün koparmasaydılar. İlhan'da da kusur oldu. Artık koskoca kadın, çocuk değil ya? Ömer'in yanında üstelik deyivermesin mi? "Ooo küçük hanım, böyle bol bulamaç sorfalar sizin için değil efendim. Gidin siz işçi kardeşlerinizle, kıçı boklu halkınızla soğan ekmek yiyin bakalım!.."

Denmez böyle şey, denmez. Ne olsa benim sofram İlhan'ın kendi sofrası sayılır. "Yettin artık!" diye fırlamıştı. Aysel de o zaman. Onu hiç böyle görmedim ben. Hiç böyle bangır bangır bağırdığını duymadım. Ne söylese alçak sesle, ne söylese usulünce söylerdi benim kızım. "Yettin artık!" diye bağırmasın mı abisine. Ben o geceyi hiç unutamam. Dünya başıma yıkıldı. Aralarına giriyorum. çırpınıyorum, boş. Beni üzdüğünü, öleceğimi bile düşünmedi Aysel artık! Kendini kaybetti: Aynı karından çıktık diye senin çıkarcı suratını görmek zorunda mıyım? Fırsatçı sen de!.. En yakınlarına bile insana tek yaklaşımın olmadı. Bir bunu öğrenmişsin. En yakınlarına bile boyun eğdirmeyi. Eğmediler mi edepsizleşiyorsun. Herkese her bir biçimde küfredebilirim sanıyorsun. Buraya seninle sarmaş dolaş olmaya gelmediğimi biliyorsun ya, ondan deliriyorsun. Yaptıklarını üstelik bir de onaylamalıyız ki için rahat olsun değil mi? Onaylamıyorum işte! Onaylamadığımı biliyorsun. Yarın çok sıkışırsanız askerin silâhını bile satın alırsınız siz. Her şeyi satın almaya bir kez alışınca, bu memleket sahipsiz, tapusuz bir toprak parçası çünkü, bir kez el koymaya başla-

yınca askeri de alırsınız ve namluların ucunu öz kardeşlerinize bile çevirirsiniz! Sen de bat, anama verdiğin şu sofra da yerin dibine batsın! İçimi katılaştırdın, durmadan körükledin beni. Suç ben de değil, anlaşıldı mı?!

Ağlamaya başladım. O bile kâr etmedi. Müjgân bayıldı. O bile kâr etmedi. Ömer susuyor. İlhan'ı mı ayıplıyor, karısını mı, bilemiyorum ki. Aysel'i önlemedi ama. Parmağını kıpırdatmadı. "Anneni düşün," diyebilirdi ona, bunu bile demedi. O gün bugündür damadıma karşı da içim bir soğuk. O da hissediyor. Bana karşı eski sargınlığı yok. Ben ne yaptım? Tek isteğim, çocuklarım el ele, kolkola, düşman bellemeden birbirlerini, bahtiyar olsunlar. Bunlarınsa, tam üç yıla yakındır, görüştükleri bile yok.

Allahım, Salim Bey, bu en güzel günümüzde bunları böyle böyle düşünmeli miyim ben? Öff, enseme çok yükleniyor Gönül, pullu çantasıyla. -Bunalıyorum-.

N. SEPETÇİOĞLU

Anadolu'da Türk hâkimiyetinin sonuçta Anodolu Selçuklu ve Osmanlı devletinin kökleşmesine giden olaylar üzerine kurulu bir nehir roman dizisinin ilk kitabı olan *Kilit*, Selçuklu Sultanı Alpaslan'ın ordusuyla Bizans askerlerinin karşılaştığı Malazgirt meydan savaşına kadar olayların hikâyesidir. Aşağıdaki parça, Çağrı Beyin oğlu Alpaslan'ın henüz çocuk yaşlarında iken Sarı Hoca ile buldukları bir kilitin nasıl açılacağı hakkında daldıkları bir konuşmayı vermektedir. Bizans'ın sembolü olan bu kilit romanın değişik yerlerinde bir laytmotif gibi tekrarlanacaktır.

KİLİT

"Ben Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan... dedi ve durdu. Kocaman çadırın içi gittikçe soğuyordu. Ekim ayı, olanca ayazını, uzak güneşinde daha çok soğutarak sanki başka bir yer bulamamış gibi çadıra dolduruyordu. Bir an, karşısında, iki dizi üstünde oturan çocuğu serbest bırakmak istedi. Şimdi şu ayazda, iki diz üstünde oturup ders dinlemek?..

" Ne düşündün Sarı Hocam?... Niye sustun?..

Her zaman böyle olurdu; Çocuk, düşündürtmez söyletirdi.

"Seni düşündüm Çağrı Beyimin oğlu?"

"Beni düşündüysem salıver gitsin; dışarda akranlarım bekler."

"Dışarda akranlarım bekler de, ya biz ne bekleriz burada?"

Çağrı Beyin oğlu güldü. Çadırın soğuğu bu çocuk gülüşüyle ısınır gibi oldu. Konuşmasaydı, Sarı Hoca, gülüşün hatırı için gene de onu dışarı salacaktı. Ama Çağrı'nın oğlu:

"Sen benim akranım değilsin, deyiverdi; otur da akranlarınla konuş!...

Çadır mı döndü Sarı Hocanın beyninin orta yerinde yoksa ayaz, beynini ceyhun Nehri gibi dondurdu mu, ne oldu pek anlayamadı. Birden fırladı. "Höt!" diye bağırdı; "Höt oradan Höt..." Çadırı arşınlıyordu; çadırın içinde dört dönüyordu. "Çağrı Beyimin oğlu demem alırım ayağımın altına. Alamam mı?..

"Alırsın Sarı Hocam!..."

"Alırsın da peki ne demeğe denmiştir o lâf? Ha söyle bakalım ne demeğe denmiştir o lâf. Sen Isıkgöl'lü deli karının oğlu mu sanırsın kendini. Ne dedim ben sana ha? Kimin nesi olduğunu bilmez misin?..

"Ben Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan, dedin."

"Pekiy ne demeğe gelir o?"

"Ne bileyim Sarı Hocam orasını anlatmadın daha?."

Sarı Hoca, az önce, nasıl birden ayağa fırlayıp kalktıysa, çadırı nasıl arşınlayıp dört döndü ise yine öyle duruverdi. Çadırın orta direği gibi, olduğu yerde çakılıp kaldı. Bu çocuk? Yok bu haylaz, çocuk mocuk değildi; yaşınca değildi... Şurda şu çadırın içinde, iki diz üstünde oturmuyordu; çocukça gülüyordu da çocukça konuşmuyordu. Sarı Hoca farkında olmadan çocuğun doğduğu günü hatırladı:

Ali Tekinlilere yenildikleri yıldı. Harezmin öte yanından durmadan Türkmen geliyor, Harezmin bu yanında Ali Tekinliler olsun, Karahanlılar olsun, Gazneliler olsun Türkmenler töretmek istemiyorlardı. Bu çocuk doğunca iş değişmişti. Ali Tekin'i yenmişlerdi; Karahanlılar susar olmuştu, Gazne çekiniyordu. Müneccimler bu çocuk için...? "Pöh" dedi yüksek sesle Sarı Hoca; müneccimlerden nefret ederdi. Allah insana iki göz vermişti, akıl vermişti. Müneccimler ise gözlerini kapayıp konuşurlardı.

"Bak bakalım Çağrı Beyimin oğlu; bana bak bakalım... iyice bak..."

Gidip Çağrı Beyin oğlunun tam karışısına oturmuştu. Artık soğuğu duymuyordu; artık çadırın içinde değildi. Artık Sarı Hoca da değildi; Harezmin ötesinde gelmiş iki iri ve yumuşak gözdü yeryüzü ile gökyüzünü dolduran kocaman bir akıldı.

"Çağrı Beyin oğlu gözlerini gözlerine dik de bak... Neden dediğimi yapmadın..."

"Bana hep Çağrı Beyin oğlu dersen, dediğini yapamam Sarı Hocam..."

Ne demeliymişim ya?..

"Alpaslan! Senden başka herkes Alpaslan diyor"

Sarı Hocam yine tedirginleşti. Gözleriyle birlikte o kocaman aklı uçmağa hazır bir küçük kuş hâlini aldı. Kuşu uçurmak gerekti. Usul usul:

"Öyle olsun Alpaslan" dedi. "Senin dediğin olsun bakalım. Şimdi gözlerini gözlerime dik ve bak... Bu Kurban Bayramının dördüncü günü seni bu ayazda, iki diz üstüne oturtmuşsam; oturtmuş da böyle abuk sabuk konuşturuyorsam, bir şey demek istiyorum. Ne dediğimi anlayacak mısın?"

"Dersen anlarım hay Sarı Hocam. Demezsen ne deyim.?"

"Ben bir söz dedim az önce... Sen araya lâflar sokuşturup ecinnileri başıma toplamasaydın gerisini de getirecektim. De bakayım neyidi o söz?"

"Ben Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağan, dediydin..."

"Hay, iyi kalmış kulağında. Ne demiye gelir şimdi onu dinle..."

"Sarı Hocam?. Bir şey de ben desem... Kızmaca yok ama.. Kızarsan demem..."

"Gözlerini gözlerime dik de konuş dedim. Ben gözleri yerde konuşanı sevmem dedim..."

"Hani kızmayacaktın ya..."

Kızmayacağım... Eyi bir söz edersen bugünkü dersi de yarına bırakırım..."

"Bana öğrettiğin sözden Bilge Kağan adına çıkarsak da yerine Alpaslan'ı koysak, ne demiye geldiği anlaşılmış olmaz mı?"

Sarı Hoca gökyüzü gibi ve yer yüzünün de sustuğunu hissetti. Kulakları mı yanlış duymuştu? Gözleri mi yanlış görüyordu? Aklı, her hâlde yıllardır başında yoktu...Buzlu, ayazlı, donmuş bir boşluk kafatasında ağrımağa başlamıştı. Hiçbir hareket yapamıyordu; kımıldanamıyordu bile. Alpaslan'ın söylemek istediği cümleyi geçirdi zihninden. Gözleri daha çok açıldı; karşısındaki çocuğu içine alacak kadar gözlerinin irileştiğini sanıyordu. Ama ne kadar irileşirse irileşsin, gözlerinin yine de Alpaslan'ın çocuk gözlerinin içinde eriyip kaybolduğunu hissediyordu. Yaşınca bakan, yaşınca güzel, yaşınca çocuk gözler; bütün sarı ela ışıklarıyla konuşur gibi parıldayan fakat bütün pırıltılarında susan, iri mi yumuk mu açık mı kapalı mı belli olmayan gözler...

Sarı Hoca, o donmuş sessizlik içinde ürperdi, Alpaslan'ın gözleri bir garip yanıyordu. Devler vardı; rüzgârlar, ağaçlar, dağlar vardı. Uzunlamasına ırmaklar, enliliğine göller, genişliğine ovalar vardı. Bu gözler çocuk değildi; bu bakış çocuk olmazdı; bu titremeyen kipriklerin arasında, doğan bir günün bulutlardan sessiz sıyrılışı, gökyüzünden yeryüzünden dökülüşü vardı.

Eğilmek geldi Sarı Hocanın içinden; çocuğun ellerini öpmek, bütün bildiklerini, öğrendiklerini öğrettiklerini terk edip...

Düşünemiyordu.

Düşünürse Sarı Hoca, delirebileceğini anlardı.

"Konuşan bir kurt'u anlatmıştım sana" diyebildi nihayet den sonra. Sesi boğuktu; yorgundu, yüzyıllarca uzaktı. Sesi belli belirsiz bir korkunun titreyişini duyuruyordu. "Oğuz Hanın çadırına giren, Oğuz Hanla konuşan bir kurdu anlatmıştım. O kurt gerçekten konuştu mu bilmiyorum; atalarımız konuştu dediyse konuşmuştur; aksine mümkünü olamaz. Eğer ben Sarı Hocaysam, o kurdun sesini duymamış bile olsam, derim ki kurdun sesi seninki gibiydi... Oğlum Alpaslan, o kurt da her hâlde senin gibi konuştu..."

Sarı Hoca bütün ömrü boyunca söyleyeceklerini söyleyip tüketmiş gibiydi. Bu sırada, dışardan gürültüler olmasa, önce bir çocuk sesi: "Alpaslan, hey Alpaslan" diye bağırmasa; ardından da bir çocuk kalabalığı çadırın dışında ve hep bir ağızdan "Sarı Hoca... Sarı Hoca... Sarığı Koca... Sal bize Alpaslan'ı altun bulasıca!" diye çağırışmasa Sarı Hoca çoktan eğilip Alpaslan'ın dizilerini öpecekti.

Seslerle birlikte toparlandı. "Kim bu çocuklar?" diye sordu. Sesi hâlâ bocalıyordu. "Kimin nesi?"

Alpaslan yine öyle bakıyordu. "Afşın" dedi; "Şu ilk bağıran Afşın. Benden büyüktür ama bensiz edemez Sarı Hocam; ben de

onsuz edemem..." Susup öteki sesleri dinlendi. Sesleri ayırt etmeğe çalıştığı belliydi. "Biri Ersagun" dedi; "Babamın amca çocuğu... Ağabeyim Kavurt da var; sonra Atsız da var, Buldacı var, Dilmaç oğlu var, Artuk ile Çavlı da var... Var işte Sarı Hocam hepsi, herkes var... Bir de kız var ama onu çıkaramadım."

"Aralarına ha bir katılsam, diyorsun he mi? Şu Sarı Hocam bir lanetlik etmese de bıraksa beni diyorsun?."

"İzin verirsen öyle diyorum Sarı Hocam..."

"Höt.!.. Höt dedik sana, ağzından çıkanı kulağın duysun, lanet kime derler?.."

"Şeytana derler Sarı Hocam..."

"Şeytana derlerse?.. Sarı Hoca Şeytan mı demeğe getiriyorsun aklın sıra..."

"Ben demedim."

"Ya ben mi dedim hay meret! Toplan bakalım... Toplan bakalım hadi sümkünme..."

Alpaslan keyiflendi... Uzun hırkasının eteklerini, sıkıca ve tatlı bir çocuk dikkati ile, tutarak kalktı. Yumuşak, kuzu derisi çizmelerinin içinde ayakları uyuşmuştu; karıncalanıyordu. Silkelemek istedi fakat tuhaf ve belirli bir korkuyla vazgeçti. Hemen çıkmak için döndü.

"Höt! Höt dedikçe kötüleşiyorsun ha... Soyha; hani el öpme! Dersimizin sonunda bir el öpme beklemez miydik... Unuttun ki gayri ne unuttun ya, ne unuttun... Gel bakalım... Gel dedik..."

Alpaslan ne gidiyor ne geliyordu. Utanmış gibiydi ya, bu, el öpmeyi unutma utanışına benzemiyordu. Sarı Hoca kaşlarını çattı. suratı gerçekten asıldı: "Gel dedik mi biz, Selçuk Beyli de olsan gelinir... Ne var eteğinde?... Getir bakalım... Getir dendi sana."

Alpaslan eteğinde sakladığını çıkardı ister istemez. Sarı Hocaya uzattı. Yüzü çocuksu bir pembelik içinde kızarmıştı; gözleri yerdeydi...

Sarı Hoca, Alpaslan'ın uzattığı el büyüklüğündeki yamru yumru demiri evirdi çevirdi; avuçlanacak yerini avucuna alıp sıktı; sonunda "At bukağısı bu" dedi; "Nerden aldın?"

Alpaslan "At bukağısı olamaz" dedi. "Kilitmiş. Sav-Tekin amcam verdi... Açarsam benim olacak

"Demek eteğinin altındaki çat çut bu idi. Biz ders anlatırken sen bunu açmak istedin."

"Açarsam benim olacaktı ya..."

"Açarsaymış! Derste bizim anlattıklarımızı dinlemeyeni biz..." cümlesini tamamlayamadı Sarı Hoca. Dışardan Sav-Tekin'in sesi geldi. Çocukları kovalıyordu. Ardından da kendisi çadıra girdi. Levend irisi, çadır direğine yakın boyda, çadırın loşluğunda ve ayazında bile genç ve güzel bir yiğitti. Sesi, dağ yamaçlarından dökülen suları andırıyordu: temiz ve yaramazdı. "Küflendirdin bu çocuğun kafasını hay Sarı Hoca; yumuşattın bu küflü çadırın içinde" dedi; "Akşama kadar ancak düzeltirim. Düzeltebilecek yer bıraktıysan eğer..."

Sarı Hoca güldü. "Gel bakalım at dilinden başka dil bilmeyen herif, gel de kulağımın dibinde konuş. Uzaktan kişneme..."

Sav-Tekin, Sarı Hocamın dediğini yaptı; kulağının dibine kadar yaklaştı. Orada sustu. Sarı Hoca bekledi Sav-Tekin'de hiçbir hareket görmeyince huysuzlandı. "Git öte" dedi, "git git daha git... at kokusundan hazzetmem".

Alpaslan bu iki koca adama bakıyordu. Sav-Tekin'i seviyordu... Cirit atmasını, yay germesini, ata binmesini Sav-Tekin öğretmişti. Ava götürürdü, at üstünde oyunlar öğretirdi. Sav-Tekin,

Alpaslan için uçsuz bucaksız bir ovaydı: dağdı, tepeydi, ormandı, suyu serin derelerdi.

Alpaslan Sarı Hocayı da seviyordu. Sarı Hoca Alpaslan için hep bir çadır içiydi, ama onsuz daracık, karanlık, bunaltıcı bir çadır, içinde Sarı Hoca olunca hele de konuşunca bir büyürdü, bir genişlerdi bir yükselirdi ki Alpaslan da şaşardı; Sav-Tekin amcasının kırlarından başka büyük olduğunu, başka güzel güzelleştiğini hissederdi... Şimdi ikisi yan yanaydı. Ama niye Sarı Hoca at kokusundan hazetmediğini söylemişti?

Sav-Tekin Sarı Hocanın lâfının altında kalmadı: "At dilinden başka dil bilmediğimi söylersin benimle konuşursun; kokusunu sevmezsin sakalına sürersin bu ne iştir ben de bilmem..." dedi. Sonra Alpaslan'ın elinden tuttu "Gidelim" dedi; "Az daha dursan çadırın içindeki kokudan bayılırsın..."

Sarı Hoca gülüyordu. Bir an, Alpaslan'ı büyümüş, Sav-Tekin boyunda ve endamında gelişmiş olarak gördü. Sarı Hocanın yüzündeki gülüş ciddileşti. Gözleri Sav-Tekin'den Alpaslan'a, Alpaslan'dan Sav-Tekin'e gidip geldi; hayran ve güven doluydu. "Görebilecek miyim ki..." diye mırıldandı. Sonra "Görmesem de hissettim" diye içinden geçirdi. Gözlerini yumdu.

Sarı Hoca gözlerini açtığı zaman bakışları elli yıl birden gençleşmişti, binlerce çıra yanıyordu gözlerinin içinde, yaş vardı.

Sav-Tekin anlayamadı bu anı; "Üzdüm mü seni hay Sarı Hocam?" diye sordu. "Sen de bana söyle; aç ağzını ne dersen de..."

Sarı Hoca şimdi daha başka türlü gülüyordu. Daha genç, daha zengin, yeryüzünde kimsenin bilemeyeceği bir sırrı öğrenmiş bir insanın huzuru-belki de korkusu-içinde gülüyordu. Sav-Tekin'e cevap vermedi. Sadece elindeki kilidi uzattı. "Al bunu!" dedi;Açmasını öğretmediğin kilit çocuğa verilmez!"

Sav-Tekin şaşırdı. Kilidi, daha Alpaslan'a verdiği gün unutmuştu Sarı Hocanın uzattığı kilide yabancı bir gözle baktı. Sonra aldı. "Açamadı da sana açasın diyemi verdi?"

Kilidi ne yapacağını bilmiyordu. Evirip çevirdi. "Sen de açamamışsın herhâl hoca" dedi "Bakın göstereyim size, bu kilit böyle açılır."

Kilidin avuçlanacak yerini avucuna aldı; sıktı. Ağzı üç kertikli anahtarı önce yanlış soktu; sonra düzeltti... itti. Kilit açılmadı. "Bu kilit paslanmış hay Sarı Hoca, paslanmış; iyice paslanmış hem de..." dedi. "Buna biraz yağ sürmeli..."

Çadırın öte ucuna gidip, dipteki külekten bir çimdik yağ aldı. Kilidin içine saldı. Anahtarı tekrar soktu. Yağın yerleşmesi için ileri geri oynattı. "Şimdi açılır artık" dedi.

Fakat yine açılmadı.

Sav-Tekin kilidin sağını solunu yokladı. "Yağsızlıktan değil" dedi; "Dilleri içerde birbirine girmiş, şuralardan vurup biraz genişletmeli, Alpaslan büyükçe iki taş getir bana..."

Alpaslan taş getirmek için dışarı çıktı.

Sav-Tekin kilide aklını iyice takmıştı. "Şimdi hatırladım" dedi; "Ben bu kilidi Karahanlı üstüne yaptığımız akınlardan birinde almıştım. Kim bilir onlar kimden aldı..."

Alpaslan taşları getirmişti.

Sarı Hoca "Elindeki kilit Bizans işi" dedi; "Bak, orta yerinde haç var..."

Sav-Tekin, eli ateşe değmiş gibi irkildi; az kalsın kilit elinden düşüyordu. Boş bulunup "Günaha girmeyelim Hoca?" dedi. Günahtan çok Bizans kelimesinden irkilmişti. Bizans Sav-Tekin için bir karanlık kuyu, bir yorumsuz düş, daha doğrusu farkında olma-

dığı gizli bir özlemdi. Sarı-Hocaya bir tuhaf baktı. Sanki, Sarı Hoca, o gizli özlemi anlamıştı. Belki de bu yüzden: "Hay meret!" dedi; "Günahı ne bilirin sen... Asıl açmasını bilmezsen günaha girdin ki hem de ne girdin... Aç bakalım..."

Gülüşü, sakalıyla bıyığının arasında ince, keskin bir bıçak ağzına dönmüştü. "Aç da görelim" dedi.

Sav-Tekin, kilidi, Alpaslan'ın getirdiği iki taşın arasında yavaş yavaş dövmeğe başladı. Bir süre sonra kalktı. "Şimdi açılır artık" diyerek anahtarı soktu. Çıt! dedi kilit; Sav-Tekin anahtarı çekti.

Kilit, yarı açıldı.

Anahtarı takılıp kalmıştı... çıkmıyordu. İleri itmek istedi. Anahtar ileri de gitmedi. Attı kilidi elinden Sav-Tekin; "Aldırma Hoca..." dedi; "Bizim işimiz gücümüz kilitle değil. Yürü Alpaslan, gidelim; bugün biraz daha cirit atman gerek.."

El öpüpçıkmak için Alpaslan'a işaret etti. Fakat Sarı Hoca elini vermedi. Üstelik Sav-Tekin'i kolunun yeninden tuttu. "Gel buraya deli yiğit, bu kilit açılmadan bir yere gidemezsin" dedi. "Kilit nasıl açılırmış Sarı Hocan göstersin sana. Çağrı Beyimin oğlu, sen de gözünü iyice aç, dediklerimi iyi belle..."

Kilidi aldı. Anahtarı arkasından taşla vurup eskisi gibi kitledi. "Bak Sav-Tekin" dedi "Deli yiğidim benim; Sarı Hocanın deli yiğidi, sen ne yaptın ne yapmadın bir bir deyim sana. Bu kilit kitliydi; açılması gerekti, amenna. Her kilidin açılması gerektir ki o kilidin kilitlediği yere giresin de oturacaksan oturasın; yurt yapacaksan yurt yapasın... Bunun için de ne gerek? Anahtar gerek. Kilit paslıysa yağlamak gerek... Daha daha? Orasını, burasını kurcalamak, sağını solunu yoklamak, sıkıysa gevşetmek gevşekse sıkıştırmak gerek. Ama bu her kilit için böyle mi gerek? Hayır!. Kilidine göre, kilidin icabatına göre. Onu artık ehli her kimse o

anlar... Ya sen ne yaptın Sav-Tekin yiğenim? Sen de bunları yaptın... Tamam mı tamam. Ee; tamam da kilit niye açılmadı? Açılmaz tabiî.. Hani besmelesi bunun? Besmele niye gelmez aklına Sav-Tekin yiğenim?. Gelmez tabiî, neden? Çünkü Sav-Tekin'im, yiğitliğine güvenir!. Eyi, güvenmesini biz de istiyoruz. Yiğitliği yetmez aklına da güvensin diyoruz, amma besmeleyi de unutmasın diyoruz, besmelesiz başlamasın... Odunun bile neyi var?. Özü var... öyleyse?.. Hadi al bakalım şimdi şu kilidi; al da, o yiğitliğin, o aklın besmeleyle cilalansın, hep beraber bir mesmele çekelim görelim ne olacak?.."

Kilide öylesine dalmışlardı ki uzaklardan, yaklaşmakta olan gürültüyü bile duymamışlardı. Bu unutuş içinde, birdenbire sessizleşen çadırı ve çadırın dışını büsbütün unutturan ve yürekten gelen sesle, üçü de aynı anda: "Bismillâhirrahmanirrahim!..." dedi. Üçü de bir çadırın içinde değildi sanki, yahut çadır gökyüzüne doğru uçmuştu.

Fakat Sav-Tekin, anahtarı çekemedi.

OĞUZ ATAY

Genç Mühendis Turgut Özben, yakın arkadaşı Selim Işık'ın tabanca ile intihar ettiğini gazeteden öğrenir. İntihanın sebeplerini araştırır. Turgut bu vesile ile Selim'in Metin, Esat, Süleyman Kargı, Günseli adlı arkadaşlan ile görüşür ve onun bilinmeyen taraflarını tanımış olur. Günseli'nin anlattığına göre Selim, çok kuşkulu, geleceğe güveni olmayan, inançsız, aile düzeninden hoşlanmayan bir kimsedir. Aynca Turgut Özben bu araştırmalannda Selim'in son günlerde bir ansiklopedi hazırladığını da öğrenir. Selim bu ansiklopedide 'Tutunamayanlar'ı anlatmaktadır ve kendisine de bir madde ayırmıştır. Bu maddede anlatıldığına göre Selim, bir kasabada doğmuştur. Babası memurdur. Küçüklüğünde ağır bir hastalık geçirmiş, ortaokulda iken Pltigilli'yi okumuş, askerden sonra açıkta kalmış ve hayatı boyunca düşüncelerden kaçmış bir kimsedir. Turgut Özben bu araştırmaları sırasında kendi benliğini tanır. O da tutunamayanlardan biridir. O zamana kadar kendisini birtakım törelerin ve alışkanlıklann yönettiğinin farkına varır. Giderek bu tür bağlardan kopar. Evinden aynlır. Bir trene binip gider, gözden kaybolur. Aşağıda Turgut'un, Selim Işık'ın intihannı öğrendiği kısmı okuyacaksınız.

TUTUNAMAYANLAR

Olay, XX. yüzyılın ikinci yarısında, bir gece, Turgut'un evinde başlamıştı. O zamanlar daha Olric yoktu, daha o zamanlar Turgut'un kafası bu kadar karışık değildi. Bir gece yarısı evinde oturmuş düşünüyordu. Selim, arkasından bir de herkesin bu durumlarda yaptığı gibi, mektuba benzer bir şey bırakarak, bu dünyadan

birkaç gün önce kendi isteğiyle ayrılıp gitmişti. Turgut, bu mektubu çalışma masasının üstüne koymuş, karşısında oturup duruyordu. Selim'in titrek bir yazıyla karaladığı satırlar gözlerinin önünde uçuşuyordu. Harflerin arasında arkadaşının uzun parmaklarını seçer gibi oluyor, okuduğu kelimelerle birlikte onun kalın ve boğuk sesini duyduğunu sanıyordu.

O zamanlar, henüz, Olric yoktu; hava raporları da günlük bültenlerden sonra okunmuyordu. Henüz durum, bugünkü gibi açık ve seçik, bir bakıma da belirsiz değildi.

"Bu mektup, neden geldi beni buldu?" diye söyleniyordu hafifçe. Demek, hafifçe söylenme alışkanlığı, o zamana kadar uzanıyordu. Demek, kendi kendine konuşma o gece yarısı başlamıştı. Çevresindeki eşyaya duyduğu öfkenin ifade edilmeyen sıkıntısıyla bunalıyordu. Selim, belki bu yaşantıyı, önde bir salon-salamanje, arkada iki yatak odası, koridorun sağında mutfak-sandık odası-banyo, içerde uyuyan karısı ve çocukları, parasıyla orantılı olarak yararlandığı küçük burjuva nimetleri onu, nefes alamaz bir duruma getirmişti diye tanımlayabilirdi. Turgut, anlamsız bakışlarla süzülüyordu çevresini henüz. Duvarlar, resim yaptığı dönemden kalma 'eserler'le doluydu. Nermin çerçeveletmiş hepsini; benimle öğünüyor. "Resimlerini çerçeveletmişsin, iyi olmuş," demişti Selim. "Ben değil, karım," diye karşılık vermişti. Karısı odada yoktu. Bir resim aşağıda, bir resim yukarıda; bir duvar resimle doldurulmuş, bir duvarın yarısı boş: simetriyi bozmak için. Efendim? Efendim, derdi Selim olsaydı son heceye basarak. Ev sahibi de kızmıştı duvarların bu renge boyandığını görünce ama belli etmemişti. Tavana kadar aynı renk, böylece düzlemler daha kesin beliriyor, modern sanatın burjuva yaşantısına katkısı. Efendim? Oysa, ne güzeldi eskiden: tavana bir karış kala, bir parmak kalınlığında koyu renk, yatay bir çizgi çizilirdi; duvarın rengi orada biterdi işte. Selimlerin Ankara'daki evinde öyleymiş. Tek par-

ti devrinin kalıntısı, fazla askeri bir düzen. O günlerde tavana kadar yükselen kitaplıklar yoktu her hâlde; yatay çizgi kaybolurdu kitapların arkasında böyle olsaydı.

İsteksiz bir kımıldanışla yerinden kalktı, kitaplığının karşısına geçti. Selim'e özenerek alınan kitaplar; yüzlerce kitap, çoğu hiç okunmamış duruyordu öylece. "Hiç evden çıkmadan beş yıl sürekli okusan, belki biter bu kitaplar," demişti Selim. Ne demek? İçinde birden, hepsini okuyup bitirme ateşi yandı: kitapları her görüşünde yanan eski ateş. Kaç sayfa eder hepsi? Bin sayfa, beş bin sayfa, on bin sayfa. Bir sayfa kaç dakikada okunur, yemek ve uyku saatleri çıkarılırsa geriye günde kaç saat kalır, cumartesi, pazar ve bayramlar için daha uzun süre konursa... İstersem yutarım hepsini. Okuldaki günleri aklına geldi; böyle hırsla eline aldığı kitapların beş on sayfasını okuduktan sonra içinin bir balon gibi söndüğünü hatırladı. Bir kitabı bırakır ötekine saldırırdı. Bu ümitsizce çırpınış, bütün kitapların yüzüstü bırakılmasıyla sona erer, büyük bir utanç ve hayata dönüş buhranları gelirdi arkasından.

Kitaplığının önünden zorla ayırdı kendini: oyuna gelmeyelim yeniden. Aynı zamanda yatak olabilen kanepeye oturdu ve bir düğmeye basınca içinden sahte ağızlıklara sokulmuş sigaralar çıkan kutudan bir sigara alıp Alâettin'in lâmbası biçimindeki çakmakla yaktı. Durum, ümit verici değildi: yerdeki halı, mobilyalara hiç uymuyordu. Düğün hediyesi. Ne yapalım, istediğimiz gibi halı alacak paramız yoktu. Sigarasını, yaprak biçimi gümüş tablada söndürdü. Karım kızacak. Bu tablalar neden duruyor öyleyse? Bilinmez. Çalışma masasına yaklaştı. Kaya'nın ayrı bir çalışma odası var. Orada ne çalışıyor? Bilinmez. Ben ne çalışıyorum? Mektubu okuyorsun ya! Öyle ya. Selim'in yazdığı satırlara eğildi yeniden.

Olay, böyle bir ortamda başlamıştı. Aslında, buna olay bile denemezdi. Turgut, yani bir bakıma bir zamanlar onun en iyi arkadaşı, olayı gazeteden, yani olayları veren bir 'organ'dan öğrendiği için, olay diye adlandırılabilirdi bu durum. Turgut yeni uyanmıştı: her sabah kapıcının kapının altından attığı gazetenin hışırtısını bekliyordu. Sesi duyunca, karısını uyandırmamaya çalışarak, uyuşuk hareketlerle terliklerini aramış, sonra, yavaşça 'olay'a doğru bilmeden yönelmişti. Yedinci sayfada, bir cinayet haberinin sonunu ararken birden çarpmıştı 'olay' gözüne. Sonra karısı, yatakta sarılarak onu teselli etmişti. Bu gece de erken yattı beni rahatsız etmemek için; rahmetliyi dilediğim gibi düşünebilmem için. Kendine düşeni yaptı fazlasıyla. Erken yatmasının başka bir nedeni de yarınki direksiyon kursu. Ben de yatıp uyumalıyım; herkes yatıp uyumuştur. Benden başka kimse, bu mektubun anlamını düşünmüyor. Kaya şimdi çalışma odasında olsaydı ne yapardı? Üniversiteli kızların soyunmasını seyrederdi. Hele bir tanesi varmış; her gece, bacaklarını duvara dayayıp... Karısından gizli, yani kaçamak. Ben de kaçamak yapıyorum şimdi; karımdan gizli, Selim'i düşünüyorum. Hayır, gizli değil; biliyor kimi düşündüğümü. Gene de bir gizlilik var, ne düşündüğümü, nasıl düşündüğümü bilmiyor. Selim'i ve kızların bacaklarını... Selim de olsaydı seyrederdi, ben de seyrederdim. Olmuyor; düşünce suçları, kaçamaklar artıyor. Ayağa kalktı, salondan çıktı, koridorun duvarına tutunarak karanlığı geçti. Yatak odasının kapısını itti; uyuyan karısını seyrettiği ışığı yakmadan. "Hayır, hayır." İpek organ hışırdadı, karısı uyanır gibi oldu. "Uyusaydın artık," diye mırıldandı, yorganın içinden. "Biliyorsun..." Biliyordu, kaçamak sona ermeliydi artık. Turgut, o sırada tehlikeyi göremiyordu, gene de bitmesi gerektiğini seziyordu bu olaya olan ilgisinin. Kaya'nın, karşı binadaki yarı aralık kırmızı perdelerin arkasını merak etmesinden öte, daha büyük bir tehlikeydi bu. Çıplak bir bacağın görüntüsüy-

le yatışan ilgiden daha keskin bir şey: bir düşünce, geriye doğru giden bir merak. Selim olsa, sabaha kadar uyumaz, düşünür dururdu. Ben olsam yatardım. Üniversitede okurken de ben, gece yarısı olunca yatardım; o, çalışmasını sabaha kadar sürdürürdü. "Saçların dökülüyor, uykusuz çalışmaya dayanamıyorsun; oğlum Turgut, ihtiyarlıyorsun. "Uykusuz kalabilmen sinir kuvvetinden. Benimki adale kuvveti." Kollarıyla Selim'i soluksuz bırakıncaya kadar sıkardı; "Sen birden çökeceksin Selim. Çünkü neden? Çünkü için boş senin. Birden, kollarımın arasında için boşalacak: birden, üçüncü boyutunu kaybedip bir düzlem olacaksın ve ben de seni duvarda bir çiviye asacağım." Havaya kaldırdığı Selim'i duvara sürüklerdi. Siyah saçlarından yakalayarak başını duvara dayar: "Dökülmeyen saçlarından asacağım seni," diye bağırırdı. "Erkeğin kılları göğsündedir, oğlum Selim." Hemen gömleğini çıkarır ve boynuna kadar bütün gövdesini kaplayan kıllarını gösterirdi Selim'e. "İğrençsin Turgut. Sen onları, üniversite kantinindeki kızlara göster. Kapat şu ormanı." Bir erkeğin yanında soyunmasından sıkılırdı Selim. "Beni, aşağılara çekiyorsun Turgut. Senden kurtulmalıyım." Turgut, pantalonunu da çıkarır, kollarını açarak bağırırdı: "Ben, senin bilinçaltı karanlıklarına ittiğin ve gerçekleşmesinden korktuğun kirli arzuların, ben senin bilinçaltı ormanlarının Tarzanı! yemeye geldim seni. Benden kurtulamazsın. Ben, senin vicdan azabınım! "Bağırma, anladık. Benim vicdan azabım bu kadar kıllı olamaz. Ruhbilimci Tarzan, lütfen giyin."

Karısına karşılık vermeden yavaşça yatak odasından çıktı, kapıyı kapadı. Koridorda yürürken kollarını havaya kaldırdı: "Esir, Selim, esir," diye mırıldandı. Selim'in, zevkle bağıran sesini duyar gibi oldu: "Yenildin demek, koca ayı. Evet, yenildin. Bu yenilginin tarihini hep birlikte bir kez daha yaşıyoruz. Kurtuluş Savaşı'nın ateş ve dehşet dolu günlerinden biriydi. Mühendishaneyi

Berrii Hümayun'un üçüncü sınıfında talebeyken gönüllü olarak askere yazılan genç mülazim Selim Efendi, Afyon dolaylarında, Kartaltepe mevkiinde, tek başına mevzilenmişti. Düşman kurnaz bir kalabalıktı. Mülâzımıevvel Selim, boynunda bir kayışla asılı duran dürbünü eldivenlerini çıkarmadan eline aldı; gözüne götürdüğü bu optik aletin okülerlerini iki parmağının iki zarif hareketiyle çevirerek, görüş alanı içine aldığı düşmanın görüntüsünü netleştirdi. Artık bütün hazırlıkları tamamdı; düşman hatlarını gözetiliyordu. Üsküdar'da, Soğanağası'nda, minimini bir çocukken ahşap konaklarının tavan arasında hayal etmiş olduğu an, nihayet gelip çatmıştı. 'Sadece üç bin kişi', diye söylendi. Sonra, Tarzan gibi 'Uuu..' diye üç kere bağırdı, yumruklarıyla göğsünü dövdü. Düşman neye uğradığını şaşırmıştı. Silahlarını yere atarak kaçıyorlardı. Askerin başındaki Yunan zabiti, Türk'ün, bu gücünü göstermesi karşısında, yerinden bile kımıldayamamıştı; kollarını havaya kaldırdı. Avuçlarının içinde eldivenin kapamadığı iki delikten teni görünüyordu." Turgut: "Yesir, yesir..." diye bağırdı. Bir yandan da işaret parmağıyla, muhayyel eldivenin boş bıraktığı avuç iç derisini gösteriyordu.

L biçimi salona döndü, maroken taklidi plastikle kaplı rahat koltuğuna oturdu; bir düğmeye basarak koltuğu geriye itti. Yakalandın Turgut, kendini ele verdin. Neden, Selim? Nasıl olur, tam şirketin muhasebecisinden on bin peşin yirmi beş bine bir araba bulmak üzereyken, tam direksiyon kursuna başlayacakken, tam bir kat parası biriktirmenin gerekliliğini düşünürken... Beni kandıramazsın Selim, işime burnunu sokamazsın. Ben, soğukkanlılığımı korumasını bilirim. Sen söylemez miydin 'utanmadan, duygusuzluğumla öğündüğümü. On yıl önce olsaydı, belki biraz daha düşünürdüm; belirsiz tehlikelerden korkmazdım. On yıl önce olsaydı, Oblomov'u okuduktan sonra beden hareketlerine başlamam gibi, gene bu sarsıcı olayla kımıldardım yerimden belki. Kı-

mıldardım da ne yapardım? Hiç. Biraz huzursuzluk duyardım her hâlde. Eski bir yara yerinin sızlaması gibi bir şey. Oblomov'u ve beden hareketlerini unuttum. Kendimi çabuk toparladım. Bilinmeyen yüz binlerce kız içinde, üniversite kantininden birini seçtin kendine ve ona okuduğu kitapları sordun ve karşında oturup susmasını seyrettin. Evet; öyle oldu Selim; ne kötülük görüyorsun bu davranışımda? Bir şey dediğim yok, Turgut. Evlenirken de bir şey söyledim mi? Bize çok uğramadın evlendikten sonra. Size mi? Siz kimsiniz? Ben, Nermin, çocuklar... Ben sizi bilmiyorum, seni tanıyorum. Evinize alışamadım her hâlde. Eşyalarınıza alışamadım, yadırgadım onları. Salon-salamanjeyi, deniz gibi büyük ve kauçuk köpüklü yatağı olan karyolayı, aynı takımın yaldızlı gardrobunu ve gene aynı takımın şifonyerini ve gene aynı takımın tuvaletini sevemedim. Evinizde Türkçe bir şey kalmamıştı. Bana anlayış gösterecek yerde büfeyi gösterdin. Kelime oyunu yapıyorsun Selim. Benim bütün işim oyundu, bunu biliyorsun Turgut. Hayatım, ciddiye alınmasını istediğim bir oyundu. Sen evlendin ve oyunu bozdun. Bütün hayatımca nasıl oynayabilirdim? Sen de dayanabildin mi? Sen de ürkütücü bir gerçekle bozdun bu oyunu. Herkesin belirli bir işle uğraştığı bu kocaman dünyada yalnız başına oradan oraya sürüklendin canım kardeşim benim. Necati'nin işi oyun yazmaktı. Küçük burjuva alışkanlıklarını yeren son oyununu hatırlıyor musun? Oyunun yarısında çıkmıştım. Sen bütün oyunların yarısında çıktın aslında. Necati'nin oyunu dört yüz elli kere oynandı ve Necati de bir kat aldığı kazandığı parayla. Senin işin neydi onların arasında? Ne yapıyordun? Hiçbir işim yoktu. Bu nedenle sevmezlerdi seni işte. Bu nedenle aldırmadılar sana. Senin ne işin vardı orada? Herkesin işine karıştın, işin olmadığı hâlde. Ölmek bile, kendilerine böyle bir görev verilenlerin işidir. Kendine oyunlar buldun, başkalarının katılıp katılmadığına aldırmadığın oyunlar. Herkesi yargıladın bu

oyunlarda. Bu arada beni de yargıladın, bana da haksızlık ettin. Ben de bir oyun yazsam, sonunda haklı çıkmak için kendini öldürdüğünü söylesem... Bu oyunu sevmedim Turgut. Ben, oyunlarda bana saldırılmasını sevmem. Ben oyun istemiyorum artık; ne oyun ne de gerçek, senin ölmen gibi bir gerçek, beni sarsmamalı Selim. Ayağa kalktı. İnsan gerçeklere karşı durur, yaşar ve olduğu gibi olmayı sürdürür Selim. Ayrıca, bu mektubu bana yollamadın, bana böyle bir görev verilmedi. Benim işim değil bu. Benim işim değil. Mektubunu on kere okudum, bir sonuca varamadım. Başka türlü bir yaşantın olabilirdi Selim. Seni istemeyenlerin dışında bir düzen kurabilirdin.

"Bu sözlerimle belki bir şeyler kaybediyorum Selim," diye yüksek sesle söylendi. Saat üçe geliyordu: Turgut'un kafası karışıyordu. Olayın iyi başlamadığını seziyordu. Neye göre iyi? Bilemiyordu. "Benim işim değil," diye mırıldanarak yatak odasına doğru yürüdü.

Turgut ertesi sabah çok erken uyandı. Güneşi ilk ışıkları odaya yeni doluyordu. Sıkıntılı rüyalar görmüştü. Neler gördüğünü toparlamaya çalıştı. Selim'le ilgili bir olay hatırlayamadı. Bütün gece uğraşmış olduğu bir konunun rüyasına girmemesi garip geldi ona. "Sersem gibiyim. Biraz daha uyusam," diye düşündü. Yanında yatan karısına baktı. Nermin'in vücudu, yorganın kıvrımları arasında kaybolmuştu; yalnız saçları görünüyordu. Yorgan hafifçe inip kalkmasa, yatakta canlı bir varlık olduğunu anlamak zordu. Belki de gerçekten yoktur; yanımda yatan, bir saç demetinden ibarettir. Yorganın altından elini uzatarak karısının tenine dokundu. Yazık; insanlar düşüncelerimize uygun biçimler almıyor. Karısına sırtını döndü, kolunu yataktan aşağı sarkıttı. Hayat, düşünceleri tutan bir hapishanedir. İnsan, can sıkıcı bir saç demetidir, ben de akılsız bir robotum. Uyuyakaldı.

O kısa sabah uykusunda, çok uzun bir rüya gördü. Rüyasında, büyük bir çayırda bekliyordu. Yoksa, bir tarla mıydı? Belki de bir meydandı; çonkü büyük bir saatin altında duruyordu. Hayır meydan değildi, çayırdı; çünkü, her yandan papatyalar açmıştı. Papatyaları çok iyi hatırlıyordu. Elinde bir karanfil demeti, birini bekliyordu. Nermin'le daha evlenmemişti. Evet, onu bekliyordu. "Nermin gene geç kaldı," diye düşündü. Oysa Nermin hiç geç kalmazdı. Güneş, ekinlerin saplarında ışıldıyordu. O hâlde bir tarla olmalıydı. Çevresine baktı, uzakta koyu bir orman vardı, gökyüzü parlak ve bulutsuzdu. Koyu renk elbisesini giymişti. Kendini görüyordu. Koyu renkli orman, uçsuz bucaksız buğday tarlasının içinde -demek bir buğday tarlasıydı- bir leke gibi duruyordu. Birdenbire, ormanın içinden bir kalabalık çıktı; koyu renk bir kalabalık; Turgut gibi onlar da koyu renk elbiselerini giymişler. Sonra, ekinlerin arasında kayboldular. Elindeki demeti yere atarak, kayboldukları yöne doğru koşmaya başladı. Nedense çok yorgundu; bir türlü ormana ulaşamıyordu. Birden karşısına çıktılar. Yüksek ekinlerin arasından Turgut'a doğru gelmişlerdi demek. Ellerinde, kayışlarla tuttukları bir tabut vardı. "Demek bugün gömeceksiniz?" dedi onlara. Adamlar tabutu yere bıraktılar. Ceplerinden kara mendiller çıkarıp terlerini sildiler. Turgut yüzlerini hatırlayamıyordu bu adamların. Bir süre karşı karşıya durup konuşmadılar. Sonra, adamlardan biri; "Bu kadar paraya yapılmazdı bu iş," dedi. "Bize bu kadar ağır olduğunu söylememiştin." "Ben de bilemedim," diye çekinerek karşılık verdi Turgut. "İnsan ölünce çok daha hafif olur sanmıştım." Turgut'a bakmadan konuşuyorlardı sanki. "Onu bilemeyiz," dedi bir başkası. "Artık gömmek de sana düşüyor beyim. Geç kaldık zaten. Haşim Beyin cenazesi kalkacak daha. Karısı yeşiller giymemizi istiyor. Gidip bir de elbise değiştirmek var." İri yarı olanları dönüp gittiler. Onların çekilmesiyle, Turgut'un daha önce göremediği çok küçük birkaç

adam ortaya çıktı birdenbire; kısa boylu ve şişman adamcıklar. "Hüküm okunuyor," diye bağırdı içlerinden ince sesli biri. Herkes cekitini ilikleyerek tabutun çevresini sardı. Keskin güneşin sertliğine rağmen yüzler seçilmiyordu. Belli belirsiz kıpırdanmalarından, bir hazırlık yaptıkları anlaşılıyordu. "Ne hükmü? Ölen adamdan daha ne istiyorsunuz?" diye bağırdı Turgut, ya da ona bağırıyormuş gibi geldi; sesini duyduklarından kuşkuluydu. Cebinden bir kâğıt parçası çıkarmaya çalışan adama doğru atıldı. Ayağı tabuta takıldı, yere düştü. Tabut, bu çarpmayla yerinden oynadı ve hemen yanındaki çukura yuvarlandı. Demek çukur varmış. Demek, Turgut'un düşündüğünün, bilmeden istediğinin tersine, hep dışarda, güneşin altında ne papatyaların arasında kalamayacaktı Selim. "Tabut ne kadar hafifmiş," diye düşündü. "Yalancı herifler. Boş yere yarım bırakıp gittiler işi." Ayağa kalktı. Küçük adamlar da kaybolmuştu. Çukura baktı. Derin, karanlık ve biçimi belirsiz bir çukurdu bu. Tabut görünmüyordu. Bu karanlık kuyunun çevresinde dolandı. Yeni kazılmış toprağın çimenlerle birleştiği yere bir taş dikilmişti. Taşın üstünde kabartma bir yazıt vardı. "Hiç olmazsa yazıt koymayı düşünmüşler bu çarpık taşın üstüne. Düzgün bir yazı olsa." Taşa yaklaştı, okumaya çalıştı. Kargacık burgacık harfleri zorlukla söktü: "TURGUT ÖZBEN 1933-1962." Geriye sıçradı: "Hayır! Olamaz!" İçinin boşaldığını hissetti birdenbire. Göğsünden midesine, oradan da bacaklarına doğru bir kayıp gitme. "Hayır! Selim olmalı! Ben, Nermin'le buluşacaktım." Birden yanında Selim'i gördü, tarifsiz bir korkuya kapıldı. Acaba? Bütün gücüyle çenesini oynatmaya çalıştı: "Doğru mu bu, Selim? Nasıl olur? Sen de biliyorsun ölmediğimi, değil mi? Yoksa ikimiz de öldük mü?" Selim başını salladı. Nasıl anlamamıştı. "Demek tabut bunun için hafifmiş. Ama ben o kara adamları gördüm, konuştum onlarla." Selim gene başını salladı: "Onlar seni görmediler ki." "Parayı az bulduklarını söylediler

ama..." "O sözler sana değildi. Cenaze memuruyla konuşuyorlardı." Kendi ölümüne üzülmekle birlikte, Selim'i gördüğüne sevinmişti. "Belki o da ölmemiştir," diye düşündüb "Peki, hüküm neydi Selim? Kimin hakkındaydı? Benim mi, senin mi?" "Bilmiyorum." dedi Selim: "Her zaman söylemezler. Zaten, bilinen, beylik sözlerdir. Her hükümden birkaç kopya çıkarırlar. Aynı günde gömülenler için okurlar. Çok merak ediyorsan, Haşim Beyin törenine gider öğreniriz." "Hayır, sen anlat." Selim omuzlarını silkti: "Hepsi aynıdır, dedim ya" Turgut, içinde ifade edemediği tatlı bir duygunun varlığını duyarak direndi: "Hayır, sen gene anlat Selim. Sen başka türlü söylersin. Sen anlatınca beylik olmaz." Selim, gözlerini, ileriye, çimenlere, papatyalara ya da onlardan öteye, hiçbir şey görmüyormuş gibi, hep Turgut'un onu hatırladığı gibi dikerek kısa bir süre sustu. Sonra, parmaklarını saçlarının arasında gezdirdi ve yarım bıraktığı bir sözü tamamlıyormuş gibi konuşmaya başladı: "Bizim için hüküm hep aynıdır. Kısa bir hükümdür: beklediğimiz ve inanamadığımız bir hüküm. Yalnız bizim için çıkarıldığını sandığımız, oysa sayısız kopyası olan ve ayrıntılara inmeyen bir hüküm. Biraz para verilince, biraz tatlı davranınca yumuşayan ve gene de aslında hiçbir biçiminin bizim için önemi olmadığını bildiğimiz bir hüküm." Turgut kendine acıyordu. Ölümün getirdiği durgunluğu yırtmak istiyordu: "Bir yararı dokunuyor mu bizlere?" Selim başını salladı: "Öldükten sonra neyin yararı dokunur ki?" "Doğru." Durumu kabul etmeye başlamıştı; kendine ve bilemediği, tanımlayamadığı şeylere acıması artıyordu. Bir yandan da bu durumdan kurtulmak için yüreğini acıtan bir çaba göstermeye çalışıyordu. "Papatyalar..." diye söylendi Selim. "Papatyalar... burada o kadar çok var ki..."

Ter içinde uyandı. Görünmeyen iplerle bağlandığı yataktan kendini ayırmak için, ona dayanılmaz ve ümitsiz gelen bir çırpınma, bir hayata dönme isteğiyle kıvranıyordu; ya da kıvrandığını

sanıyordu. İçinde bir yerde, artık iç hareket edemeyeceğini hissediyordu. Gene içinde bir yer, bir duygu, kendini bütünüyle bırakmasına engel oluyordu. Bir kıpırdayabilse tekrar yaşayacaktı. Birden, bir oluştan başka bir oluşa geçmenin ölçülemeyen süresi içinde kendine geldi. Hiçbir şey düşünemedi. Güneş odayı doldurmuştu. Göz ucuyla yanına baktı. Karısı kalkmıştı. Yarı aralık kapıdan çocuklarının sesleri geliyordu. Bu sesler ve odayı kaplayan güneş, onu yavaş yavaş ısıttı. Ne oldukları pek anlaşılmayan, fakat hayata ait sesler, rüyanın verdiği katılığı yumuşattı. Yattığı yerden doğruldu, henüz başka bir ülkenin kolayca kırılabilen bir varlığı olmanın endişesiyle yavaşça kalktı. Pencereye yaklaştı, perdeyi hafifçe aralayarak dışarı baktı. Karşı evlerin Turgut'a sırtını dönmüş arka cepheleri; çizgilerini yumuşatmayı bilememiş kütleler. Çirkinliklerini, rüyadan yeni uyanmış bir insana, sadece var olmalarıyla unutturan gerçek hacimler... Turgut, bütün bunları o sırada mı düşündü, yoksa sonradan, o anı hatırladığı zaman, öyle düşündüğünü mü sandı? Bilemedi. Çünkü o zaman henüz Olric yoktu. Henüz durum bugünkü gibi açık ve seçik, bir bakıma da belirsiz değildi. Bir cümle kaldı yalnız aklında: "Güzel bir gün ve ben yaşıyorum."

FİRUZAN

Berlin'in Nar Çiçeği. Füruzan'ın romanı. *Berlin'in Nar Çiçeği* (1988) Almanya'daki bir işçi ailesinin, yaşlı bir Alman kadınıyla (Frau Lemmer) kurduğu dostluğu anlatmaktadır. Yaşlı Kadının II. Dünya Savaşı günlerinden itibaren Almanya'daki aile, komşuluk ilişkilerini andığı ve başlangıçta korku ile baktığını yabancı ailenin kendisi için nasıl bir sevgi kaynağı hâline döndüğünü görmüştür. Özellikle yeni doğan küçük çocuğa sevgiyle bağlanması yaşlı kadının son günlerinin mutluluğunu oluşturur. Yazar, başka eserlerinde de olduğu gibi bu kitabında da göçmenler, kadın ve çocuklar üzerinde durur. Hatıralar ve çağrışımlar geniş yer tuttuğu bu romanda Almanların ırkçı ve yabancılara düşman özellikleri, yaşlı Alman kadının hayalleri ve geçmişiyle hesaplaşmasıyla II. Dünya Savaşı günlerine ulaşır. Kendisine 'büyükanne' diyen yabancı çocuklara duyduğu sevgiyle dolduran kadın, hayatının son günlerini onların davetiyle yeni bir ülkeye gitme hayalleriyle mutludur.

BERLİN'İN NAR ÇİÇEĞİ

Bu rutubetli kurşun renkli yapıya girerken, ıslıkla liedler çalan o güzel adamdan "ne romantizmdi o Sayın Frau Lemmer, her şeyle birlikte inanılmaz gibiydi" cümleciğinden başka bir şey kalmayacak mıydı Frau Lemmer'e.

Sonra işte oraya taşınmıştı Türk işçi ailesi.

Frau Lemmer'in hasta kuşu Sarah'a bakmıştı kocası.

Umutsuzluğunun ezginliğiyle, sunulan o acısı bol çorbayı da içmişti. Frau Lemmer.

Genç kadının çocuğa yönelişine değin, hep kalkıp gitme tetikliğinde oturmuştu.

Annenin bebeği emzirme anı geldiğinde kökten çözülüvermişti.

Genç kadın yadırgatıcı bir içtenlikle gülümsüyordu ona:

— Altı aylıktır daha fukara, ellerinizden öper. Siz Frau Lemmer'siniz biliyorum. Bu da bebem Ümmühan. Bizim kaderimizde de yabancı devlete çıkmak varmış. Bu sübyansa burada doğdu. Sizin gibi Berlin'li. Fabrikaydı, evlerdi, yollardı, trenlerdi bu onmaz kara rengin, boz rengin ortasında, nar çiçeği benzeri açtı. Büyüyüp sürüyor. Kırmızı kordelası saçı bitince takılacak. Nar, cennet meyvesidir. Her hâlde bilirsiniz buralarda pek rastlamışlığımız olmadı ya, bilirsiniz. Belli ki havası toprağı o meyveye yarar değildir. Eskiden yazılmış kitapların anlattığı menkıbeler, insan masalları, Adem donu giyip de söze geçen görünen elsiz, dilsiz hayvanat, her derdin devası nardır, diye söyler. Bizim oralarda tazecik sürdüğü zaman nar fidanları, kem göz ermesin diye, mavi boncuktur, çaputtur, dişti'irler üstlerine. Her şey canlıdır denmemiş mi Elfriede Hanım? At, ot, su, dağ, toprak... Bir biz ademoğlu böylesi güneşi havayı yaşar bilmiyorsak günah işleriz, canlı değiliz demek ki. Hele büyüsün, ele gelsin kızımız, kara elmas gözlerine, kuzgun kanadı saçlarına kırmızıyı düşürdük mü, ne yaraşacak kimbilir? Bakın hele, gülmeyi de tez öğrendi. Hey kocaman Allahım, senden gönül mü geçirilir?

Yaşlı kadın iyice görmek için eğildiğinde, emzirmeyi kesen Güldane, bebeği örten kumaşları aralamış, küçük ılık yığını kaldırıverip Frau Lemmer'in kollarına bırakıvermişti.

Yaşlı kadın yürek çarpıntılarıyla, tuttuğunun vuruveren etkisiyle öylesine şaşkındı ki, taşıdığına inanmazlıkla bakıyordu.

Yüzün tümü bir çift gözden oluşuyordu sanki. Kirpiklerin kara uzun sıklığının çevrelediği göz aklarının süt mavisi duruluğunda odaklar kocamandı. Kara çakıntıların arasız kesiştiği parlaklık, taze tenin saydam pembeliğini artırıyordu. Küçük ağızla burun arası süt emme çabasıyla terlemiş, yanakları gülüşü anımsatan bir çekilişle çukurlaşıyordu. İpekle dokunmuş aylalarla renklerin oynaştığı bir düş güzelliğindeydi bebek.

— Sehr hübsch, sehr Schönheit. Mein Gott, mein Gott. Kinderlich, meine Kinderlich...

Kucağındaki bebekle, yaşadığı hiçbir şeyle ölçemeyeceği anın içinde kendi gövdesinin de uçuculuk kazandığını duyumsuyordu yaşlı kadın. Yüksek sesle konuşmak ya da artık yitirdiği geçmişinin epeydir inanmadığı yıllarının güzellikleriyle donanmış bir Noel ağacının çevresinde kardeşleri Michael'le Mathias'ın doğaçtan uyduruverdikleri şarkıcıklardan birini söyleyivermek isteğiyle can damarı doluyordu.

Doğmakta olan güneşi bekleyip üç kez adını ünlüyordu tarlalara doğru. On üçünü sürüyordu ilk kez karşılaştığınızda, anımsadın mı?

Bir çöp toplamadan edinildiği belli, nefti yayımlı berjere doğru yönelip oturmuştu, yaşlı kadın.

Kollarındaki yumuşaklıktan yüreğine ağan sevinçle çevreye göstermek ister gibi, bebeği yukarı kaldırdığını, ne de yadırganacak bir tazelik taşıyıveren sesiyle bir şeyler anlattığını ayrımsamıyordu.

Yıllardır beş-altı yüz sözcüğe inmiş olan konuşma sınırıyla bağdaşmayan değişik sevgi, övgü sözcüklerini hiç takılmadan,

aranmadan peş peşe sıralıyordu. Konuşmasının başkası söylermiş gibi beklenmez diri etkili örülüşüne de kolaylıkla bırakıyordu kendini. Kollarını dizleriyle dengeleyerek, bebeği hafif hafif sallıyor, gür kirpiklerin çevrelediği gözlerin canlılığına, kamaştırıcılığına, tutkusunu yeterince yöneltebilmek isteğiyle, arasız gülümsüyordu.

— Canım çok güzeldir bebemiz. Sarah bir iyileşsin, gündüzleri yanına koyalım, şarkılar söylesin ona. Üzülmeyin, yaşlıyım amma çok dikkatliyimdir ben. Her işimi eksiksiz kendim yaparım. Tek başıma yaşıyorum çünkü. Lütfen inanın, onu hiç incitmem. Yok yok öyle bakmayın, gücüm kuvvetim yerindedir. Üstelik vaktiyle iki çocuk büyüttüm, biliyor musunuz? Hem bilseniz ne zorlu günlerdi onlar. Bağrıma basar, ninnilerle oyalardım kızımla oğlumu. Taylar gibi yaramaz, buzağılar gibi iştahlıydılar. Bakın ah işte nasıl bakıyor bana. Hem çok güzel, hem çok akıllı. Tanrının örnek diye yarattığı insanlardan olacak bu. Beni görüyor, omasını görüyor. Bazı şeyler unutulmaz derler ya Sayın Frau, lütfen işte çocuk kokusu da öyle bir şey. Meleklerin bahar yağmurlarında ıslanan saçları böyle kokarmış. Benim tanımadığım büyükannem öyle söylermiş. Gülünç kaçıyor evet belki bunlar günümüzde şimdi, fakat bilmiyorum ki... Çocukları unuttuğumu sanıyordum, ne yanılma. Hayat unutulur mu Sayın Frau Gildane.

Genç kadın oda kapısının önünde ayaktaydı, onlara bakıyordu.

Adının yeni söylenişini dinliyordu.

Frau Lemmer için oranın anlaşılmaz uzaklığının, o an nasıl oluştuğu düşünülür gibi değildi.

Onun bebekle oturduğu koltuğa göre, genç kadının durduğu nokta arasında ıssız bir boşluk çiziliyordu.

Genç kadın gülmeyi deniyordu, yalnız gözleri hüzünlüydü.

Yaşlı kadın, çok ötelerde gördüğü oda kapısının bölüntüsündeki evin erkeğiyle oğullarının da belirdiğini ayrımsamıştı. Onlar da ummadıkları bir şeyle karşılaşmış insanların ne yapacaklarını bilmezliği içindeydiler.

— Değil mi ne kadar güzel bir bebek? Tanrı korusun. Özür dilerim, lütfen çok heyecanlandım. Bu, eve, sizlere sevinç, bolluk getirecek; köyümüzde böyle inanırız...

Genç kadına baktığında onun yüzündeki oluşan değişmeyi kavrvyamamıştı.

Birdenbire kuruluveren bu yeni uzamda kucağındaki bebekle ayrı bir yerde özgün bir zamana çekiliyor gibiydiler. Genç kadınla aralarındaki sesleri içermeyen uzaklaşma durmadan artıyordu.

Yeniden bir şeyler söylemeye davranmıştı yaşlı kadın.

Genç kadının yanıtıysa, yumuşak bir boyun büküş, gülümseyiş olmuştu.

Frau Lemmer bu beklenmez mutluluğa gömülüyordu. Kollarında, sardığı bebeğe arasız gülümseyerek 'canım canım' diyordu. Aileyse yavaş adımlarınla onlara yaklaşıp yan yana durmuş bakıyorlardı.

***

Ölen adamın bir zamanlar oturduğu yerde, onun yaşadığı günlerin, yılların şimdi böylesine boyutlanması neye bağlıydı? Çünkü o yıllar, Frau Lemmer'in tanıklığı dışında yaşanmıştı.

Bu odada, hayatın tüm nedenlerinin kaynağı gibi bırakılan kucağındaki bu bebekle birlikteyken, çağrışımların düzensizliğini yok ederek, mantık birliği içinde kurgulanan görüntülerle, bir müziğin yükseldiğini viololarla kornoların, kanatlı çocuk melek-

lerin arplarının bir Noel şarkısını çaldığını duyuyordu sanki. Köyünün alçakgönüllü kilise korosunun gizemli söyleyişlerinden oluşan insan sesleri de, arkada beliriyordu. O sesler birden yatışıyor, yerine Christian von Haabe'nin sıklıkla dinlendiği senfonilerden biri geçiyordu. Çalgıların olağandışı yankılanmaları, odada salt onunla küçük kızın çevresini dolduruyordu.

Frau Lemmer, içinden yükselen müziğin görkemli etkisiyle bebeğe yeniden eğilip baktığında, yüreğinde apak lekesiz bir dinginliğin boy attığını duyumsamıştı.

Onu süzen ailenin kişileri sesizce bekliyor olmalıydılar karşısında.

Bakışlarını onlardan kaçırıyordu.

"Tanrım beni unutmadığını gösterdin. Şükrederim sana diye düşünmüştü. Bu odaya bence en uygun insanları getirdin, Onların evi ettin."

— Gerçekten çok güzel bir çocuğunuz var, demişti yaşlı kadın, yine başını kaldırmadan. Elbette oğullarınız da yakışıklı. Bebek altı aylık demek ki... E, kalpleri çalacaktır. Unuttum mu, yok size de söylemiştim değil mi, benim de çocuklarım vardı. Varlar hâlâ da varlar. O kadar büyüdüler ki... Nasıl da öyle büyüdüler. Bambaşka oldular. Bambaşka...

Karı koca, çocuklar, açıklamaları içtenlikle gülerek karşılıyor, yaklaşıyorlardı Elfriede Lemmer'e.

— Büyüdüler hele ya Madam, varsınlar büyüsünler. Ömürlü olsunlar. Bu dünyanın ezasını cefasını baştacı edip, gülmesini, konuşmasını unutmasınlar sakın. Niçin bu yalan dünyaya gelmişiz diye ilenmesinler. Gönül haslığını, bilek gücünü kötüye vermesinler. İşte bunları dilerim insanoğulları için. Şu dünyaya, iyi duralım iyi bakalım.

Yaşlı kadın, Selman Korkmaz'ın anlamadığı konuşmasıyla cesaretlenmiş, yüzlerine bakabilmişti onların. Tümü aydınlık gülüşleriyle yöneliktiler ona.

— Sizi rahatsız ettim, gitsem, çok kaldım burada.

— Nedir bu ikide bir gitsem gitsem demeler anacığım? Kuş kadar cürmün var, sığdıracak saray bulamazsın. Şu gelimli gidimli, sonu ölümlü dünyada, dilinizi ayan edemem ki, sözü alayım uzun, geniş. Şu kadın zaten kızıp durur konuşursam. Bilmedik mi sanırsın, tek başına durakaldığını garip köşende. İçimiz el vermezdi ya, yordamını bulup, el öpüp hatır alsak fikrimize çare hasıl edemedik. Şu Ümmühan sübyanın tıpkı sencileyin bir ninesi vardır. Ta kaç gün ışığı, kaç ay şavkında anca gidilip de varılan memleketimizde. Yanında ağamızdır yengemizdir dururlar. Bayramda elini öperler, seyranda hadi ninem kalk gidelim derler. Yine de gözünün yaşını ille de öteki yavrularım diye dindirmez. Yoksulluk iyi yol gösterici değil, hey Madam hey. Yoksulluk dil kesici bel bükücüdür. Buraların adamıysa bize uzak uzak bakıp çemkinir. Onlarla sohbetimiz yoktur. Onların da iki üç takır tukur konuşmamızdan öteye bize ne sabırları, ne merakları görülmez. Dur hele bak işte ne denmiş, bir verimlik endazede canın, vebali gel gör Kafdağı boyundadır. İnsansız dünya m'olur? Zara kuş senle bizim aramıza köprüyü çekmiştir. İşte istenen kanıt o olmuştur. Niçin gidicisin? Sevinç getirdin bize. Otur hele daha bir çay ne içeceğiz.

Bu yanında arasız konuşan genç adamın yüzündeki sevecenlikten şaşkın, ötekilere dönerek yardım diler gibi sormuştu Frau Lemmer:

— Nedir, ne anlatmaktadır sayın eşiniz acaba?

— Sizin yalnız olduğunuzu bildiğimizi, yabancı sayıldığımızdan gelip hatır alamadığımızı söylüyor. Ah Frau Lemmer, Selman

kuşbaz böyledir. Alışacaksınız. Masalı kurar, sözü yayar. Ana dilinin ötesine kapamıştır kendini. Hiç de niyeti yok bellemeye. Gün aşırı terslenirim, öğren öğren şu dili diye. Niçin be kadın der, bunların dilini öğrensen de dinlemeye merak mı ederler sanırsın, be cahil kadın. Kolayını buldu. Görüyorsunuz bebem sizi sevdi. Sevdi. Sus hele Selman, dur bir soluk alsın kadın. Coştun, yağmur benzeri boşaltmaktasın, dağı tepeyi yıkar, gidersin.

Gülmüştü yaşlı kadın.

Güldane Korkmaz, oğulları Adem'le Kamber'e bakıp bir şeyler buyurunca, onlar da mutfağa doğru yok olmuşlardı. Yaşlı kadın odanın eklenip kotarılmış eşyalarının üstüne serilmiş ak işlemeli örtülerin temizliğine, yarı yatak, yarı sedir bölümde duvar boyunca sırtını dayamak için konmuş heybelerin bezeklerinin güzelliğine, odaya kattığı canlılığa dalmıştı.

Evin erkeği de çocukların arkasından giderken, dönüp Frau Lemmer'i önce elini alnına götürüp, sonra göğsüne bastırıp selamlayarak aydınlık dolu gülümseyişini yeniden yollamıştı.

— Biz de zengin değildik sayın Gildane, diye konuşmaya başlamıştı Frau Lemmer. Hep çalıştık. Annemin babası, sanırım Polonya'dayken, lokomotif sürücüsüymüş. Pomeranyalı bir yeğenimiz varmış. Bir morgenlik topraklarında yer almasıyla patates yetiştirip yıl boyunca bunlarla beslenirlermiş. Zenginlik şans işi bence. Doğarken zengin bir aileden doğmalı. Bizim için en büyük servet sağlıklı olmaktır. Dedelerimiz daha iyi şeyler yaşamışlardır diyorum. Çünkü sanıyorum ki savaş görmemişler. Savaş, genç bayan, bu hiçbir örnekle anlatılamaz kötülükte bir yazgıdır. Ben güzel saydığım neyi anılarımdan bulup çıkarsam, hepsi bana o kadar uzak düşüyor ki... Bunlar olmuş muydu, yoksa sabukluyor muyum diye kuşkulanmaktan, geçmişime bile sahip çıkamıyorum. Savaş, ömrümün mutlulukla yaşadıklarıma inandıklarımı

kökünden söktü dağıttı. Bombardımanların bittiğini belirten sirenlerden sonra, sokaklarımızı. evlerimizi aramaya bile zamanla alışmıştık. İnsanlar o yıllarda ya budalalaşıyor ya deliriyorlardı. En büyük düş, yanar bir ocağın karşısında oturmak, alevlere bakabilmekti. Sayın bayan, inanın, savaşın canavarlığına kötülükte denk bir akbara bulmak olanaksızdır. Ben... siz yadırgadım. Fakat buraya taşınmanıza karşı değilim... Lütfen, sanmayın... İnanın ki sizleri sevdim.

Frau Lemmer, son sözcüklerin taşıdığı yalan anlaşıldı mı diye Güldane Korkmaz'a baktığında, onun yumuşak dost gözleriyle karşılaşmıştı. Yükselen utanç duygusuyla, kucağındaki benzersiz küçük yükten dalgalanan süt çocuk teni karışımı havayla gözleri dolmuştu.

— Size teşekkür ederim. Eşiniz bay, bana her istediğini dilinizde anlatabilir. Dilinizin güzel bir söyleyişi var ki, ben neredeyse anlayarak dinleyebileceğime inanıyorum. Yılladır böylesine sıcak bir konuşma duymadım. Üstelik en değerli şeyimizi, dünyanın en büyük hazinesini verdiniz kucağıma. Sizleri sevdim.

Frau Lemmer bu kez son sözcüklerinin doğru olduğunun bilincine varmıştı.

Odanın kapısında iki oğlan, büyük birer tabakla, babaları bir tepsiyle görünmüşlerdi. Yumuşak adımlarla yürüyorlardı. Frau Lemmer yeniden depreşen düşüncesiyle, istemeden girdiği bu yerden kendini koparayamayışının, sıcak, yumuşak değmelerin sarmalanmasıyla oluştuğunu da ayrımsamıştı.

Onu onaran bir arınmanın içine hoşnutlukla kayıyordu.

Genç kadın eğilerek Frau Elfriede'nin apak saçlarına değdirmişti parmaklarını.

— Bebeğin senin yaşıtı bir ninesi var demiştik ya memlekette,

adını o okudu. Ümmühan'dır, dedi. Bayan Lemmer, torun-çocuk var mıdır?

Frau Elfriede durgunlaşmıştı. Bu soru onu sanki havadar bir yerden geriye götürmüş, o boşluğa, eşyalarının, perdelerinin, yatağının yapay örtülerle kaplı odasının toz kokusunu durmadan çoğalttığı yerine çekivermişti.

Küçük bebeği özenle annesine uzatarak, "Var," demişti, "iki tane." "Oğlum Amerika'ya gitti. Amerika çok uzakkmış. Evlenip çocuk sahibi oldu mu bilmiyorum. Çok uzakmış. Bilenler söyledi, öyle olmalı. Mektup yazsaydı, fakat neye yarardı. Ben Johannes'i hep sevdim. Düşünüyorum da beni hiç aldatmadı. Kızım aldattı mı bilmem, ama öyle denemez. Biz köydeyken, güz sisleri camlara yığıldığında, anneme dönüp bakardım. Orman yok oldu anne, derdim. Çocukluk unutulmuyor."

Genç adam yaşlı kadındaki başkalaşmayı dikkatle izliyordu. Sonra bu değişmeyi engellemek amacıyla,

— Sen de gideydin ya anacığım, demişti, niçin buradasın? Onların eksiğine gediğine akıl düşürecek, onuru umuru yaşamışsın. Öğüdüne danışırlardı.

Yaşlı kadın, başını dikerek karşısına düşen büyük cama bakmıştı.

— Ben Berlin'i severim. Kocam Berlin'liydi. Kızım evlenip ayrılıcı. Bir firmanın personel şefiydi. Sigortacı bir adamla evlendi. Bahıya gittiler. Çocuklar doğdu, torunlar. Resimlerinde görüyorum ki büyüyorlar. Ben köyde doğdum. Orada hangi çocuk vaftiz edilse bütün köy bilirdi. Tohum yataklarını ellerimizle açmayı, yürür yürümez öğrenirdik. Kızım çağırdı. Gitmedim. Hem inanınız lütfen, kimseye gereksinmem yok. Alıştığım yerlerden bir Berlin kaldı elimde. Yine bilenler söyledi, doğduğum köy *öbür taraftaymış.*

Genç kadın çocuğunu alırken, yüzünü saklamıştı Frau Lemmer'den.

— Çekil hele, diye çıkışmıştı kocasına. Densiz. Ne lâf yarıştırıyorsun. Görmedin mi kadıncağızı. Alıp başını gitti. Garibim, anamı getirdi gözümün önüne. O da kimleri Ümmühan diye kucaklamakta. Gelemez, göremez buraları. Allah bilir ya yabancı devletin habire çıkardığı yasakla masakla biz de ne hâllere gireceğiz. Neyse içimi yatıştırayım, yoksa anlayacak kadın. Hem dilini sökmeye heves etmedin buranın, hem de hokkabaz gibi gözünle kaşınla her bir şeyi anlatırsın. Sende okunmuşluk var Selman, sen adamı çarparsın. Ben bebemi yatırayım, siz çayları ikrama geçin. İyi akıl şu böreği ısıtıp çıkarmak. Haydi Adem, haydi Kamber... Elin ihtiyarını üzdün bilesin Selman. Yeni kapımızdan girdi. Ah sen yok musun...

— Dilimizi bilmez demedin mi? Ne yaptım kız? İçimi harlandırma.

Çocuklar ortaya çektikleri dört ayaklı altlığa bakır siniyi yerleştirmişlerdi. Çay bardaklarını taşıdıkları, üstünde "Sold at drugstore delicious Coca-Cola The Most Refreshing drink in the World" yazıları olan tepsiyi de oraya koymuşlardı. Çaydanlığı almaya dönerlerken itiştiklerini duyan anneleri,

"Yine gâvurluğunuz tutmasın," diye bağırmış, sonra kızarak yaşlı kadına bakmıştı.

"Ben de neler söylüyorum görüyorsun Selman." demişti.

Frau Lemmer'i koyu bir dalgınlık içinde görmüşlerdi.

— Senin kuş bu gece bizde konuklar. Sabah da öte öte gelip, uykundan alır, bilesin anacığım, demişti Selman Korkmaz. Fikrine kuşku salmayasın Feride Hanım. Sabah ola hayrola. Gecenin zifiri gözümüzü dinlendirir, zihnimizi biler. Sen duanı et.

Verdiği sözü pekiştirmek isterce sesini biraz yükselterek eklemişti.

— Morgens morgens alles gut meine Mutti.

Frau Elfriede Lemmer gülmeye başlamıştı. Sese, kahkahaya dönüşmüş, gülüşünü yadırgadığından yüzü kızarmıştı. Günlerdir değiştirmediği yün jorjetten ona artık bol gelen giysisinin cebinden ak patiska bir mendil çıkararak burnuna bastırmıştı. Yüzü ilk gençlik çağlarının kızıllığına belenmişti. Gözlerinin mine mavisi belirgin çıkmıştı ortaya. Genç kadın sevecenlikle bakarak, yaşlı kadına, kocasının söylediklerini Almanca yinelemişti:

— Gördünüz demişti, bizim Selman kuşbazla başa çıkılmaz. Almancayı bile söktü. Hausmeister Ranke'nin köpeği bizcileyin yabancı devletten gelenlere hırlar, çemkirir durur da, Selman'ı görünce, öyle kısılıp bakar köşeden. Neden dersen, sen söze geç de ben de çevirip anlatayım Frau Lemmer'e.

— Kolay mı, demişti Selman, kollarını iki yanında açıp kabarmış bir kuş duruşuna geçtikten sonra, tanıyor eşkalimi köpek. Pabuç bırakmaz görünse de siniyor. Vaktim yok bekleyin görün hele, ben ona kuyruk bile sallatırım da, kapı bekçimiz kökten dellenir.

Frau Elfriede Lemmer çayla birlikte böreklerini yerken, Selman yırtıcı hayvanlarla olan serüvenlerini anlatmaya başlamıştı. Bunlar masalcı Oma Haake'ninkilere benziyordu.

EMİNE IŞINSU

Roman sanayici, işçi ve sendikacıların arasındaki mücadele ve ilişkiler ile ülkenin zaman zaman içine düştüğü anarşi va kaosu ele alıp işler. Mahmut Güleıyüz ve Atakan Atasoy bir sendika birliğinin yöneticisidirler. Atakan'ın yengesi olan Gülnaz Atasoy da aynı konfedarasyona bağlı başka bir sendikanın başkanıdır. Sevgi Selen, Gülnaz'ın kızı Akif Koçsa ülkenin politikalarında etkili olan bir sanayici. Kızı Tülin babasının faaliyetlerinden memnun olmadığı için öğrenimini pansiyonda kalarak sürdürmektedir. Mahmut Güleıyüz ile Atakan Atasoy, işçi grevlerinde ve sözleşmelerde Koçsa'nın isteklerine göre hareket ederler ve bunun için de para alırlar. Sivas'ın bir köyünden gelen ve kapıcılık yapan bir ailenin çocuğu olan Ali Çubuk, siyasî mahiyetteki öğrenci olaylarına karışır ve evden uzaklaşır. Diğer bir genç olan İlhan Kasapoğlu da Sivas'tan gelmiş ve olaylar yüzünden öğrenimine devam edememiştir. Mehmet de kendini, Anadolu'yu, Anadolu insanını arayan bir gençtir ve Sevgi Selen ile aralarında bir duygu bağı kurulur. Akif Koçsa gençleri de, gençlerin yürüttüğü çeşitli faaliyetleri de arkadan idare etmekle ve yönlendirmektedir. Kızı Tülin bunu anlamış ve babasının evine dönmüştür. Ali Çubuk, bağlı olduğu hücrenin emri ile Akif Koçsa'yı vurur ve "Koçsaların da öldürülebileceğini ispat etmek istedim" diye ifade verir. Aşağıda Ali Çubuk ailesinin memleketlerinden ayrılıp Ankara'ya gelişlerini ve iş buluşlarını, hayallerini, Ali'nin okula başlayışını okuyacaksınız...

CANBAZ

CANBAZLARA DAİR...

ALİ ÇUBUK

"Kalbimde kadimdir gurbet korkusu
Gitmiyor burnumdan sıla kokusu"
Aşık Veysel

Babama da yalvardım, Güleryüz ağama da... Gitmeyelim, dedim. Koma, bırakma bizi, dedim... İçim istemiyordu. Ankara Ankara dedikleri bir uzak diyor, bir yaban diyar. Biz onu bilmeyiz, o bilmez bizi. Burası öyle mi ya, ben tanırım herkesi, herkes beni tanır. Hani başım sıkışsa, koşacak yerim vardır, sualim olsa, soracak insanım vardır. Ankara'da n'aparız, nereye konar, kimlere danışır, kimlere yoldaş oluruz? Hem toprakta çalışmayı severim ben, mektepliyim, doğru... Çubuk ağanın mektepli oğlu diye tanırlar beni. TANIRLAR... Daha da okuyacağım, elbet okuyacağım ya... İlle de yerim, özüm bu topraktır. Toprağı avuçladığım zaman; kendimi, hayatımı avuçladığımı sanarım, bu toprakta doğdum, bu topraktan kız alacağım, çocuklarıma bu toprağı sevmeyi öğreteceğim önce, boşuna dememiş Veysel, "Benim sadık yârim kara topraktır" diye. Sonra çocuklarıma bu toprağın insanını sevmeyi öğreteceğim. Dedemi, babamı, emmimi. Dede çok, emmi çok, hâlâ, yenge çok... Bütün köylüm, Zaralılar'ın hepsi hatta Sivas. Fakat Ankara, Ankara'da? yüreğim üşümekte babam.

— Tasan bu mu be oğul, eş dost hemşehri ararsan, Ankara'da bolcasından var. Hem kuzum ne edeceksin Zara'lıyı, Sivas'lıyı?

Orada Ankara'lı olacağız biz. El kapısında azaplık, kulluk etmeyeceğiz. Kendi işimize kendimiz sahip çıkacağız. Bakma ilk baştan amelelik, kapıcılık ne bulursam eyvallah, çalışırım. Şöyle biraz para biriktirince. Canım hiç toprakta bel kırmaya değer mi? Hayvanların ardı sıra koşmaya değer mi? Bak Ali, sen olmasan yine de fikrime düşmezdi bütün bunlar, çalışır giderim Güleryüz Ağam'la, ama sen varsın oğlum, isterimki iyi mekteplere git, yüksek mekteplere git. Adamakıllı bir adam ol. Gayri zaman bizim zamanımız değil, değişti. Bizi bırak, sen uyacaksın zamana.

Ve böylece, değişen zamana uymak üzere, Ankara yoluna düştüler.

Otobüste annenin midesi bulandı, kadıncağız gözünü açamadı. Çubuk ağa, elin günün içinde karısıyla uğraşacak değil a, Ali ilgilendi. Onu dizine yatırdı, kaldırdı. tuttu. Çay molasında biraz uzağa götürüp, kusmasına yardım etti. Şu hâl tekerleklerle yanaştıkları tehlikenin, ilk kötü belirtisiydi! Böyle düşünüyordu, Ali en az anası kadar rahatsızdı.

Ankara Ankara, çirkin Ankara!..Önce bir akrabanın gecekondusuna tıkıldılar. Çankaya'nın daha ötelerinde bir küçük mahalleydi burası ve Sivas'tan, Sivas dolaylarından çok insan vardı. Ali, onları gözledi, kendince tetkik etti. Hepsi bir garipti; İşte Sivas'lıdırlar... desen değil! Ya Ankara'lı mıdırlar? diye sorsan, yine değil! Bu adamlar, kadınlar, kızlar ve çocuklar bir acaip. Sanki Sivas'la Ankara arasında kurulan bir köprünün ortasında durmuş, bakıp dururlar iki yana. Bakışları takıldıkları yerden çekip koparmak, zor. Konuşulan laflara, verilen akıllara dikkat etti Ali, bu insanların fikirlerini, hülyalarını anlamaya çalıştı. Tanımak istedi onları. Beceremedi, bir isim daha doğrusu bir kimlik veremedi, hiç kimseye... Ne de topluca hepsine. Ancak Sivas'la Ankara arasında kurulan köprü kıldan ince, kılıçtan keskindi; sırat gibiy-

di, sır vermiyordu. Düşündü; Ankara'ya ulaşamadıkları hâlde, Sivas köylüğüne de dönemez bu adamlar, iki yere de yakışagelmezler gayri!

O insanlar amelelik ediyorlardı, şurada burada çalışıyorlardı. İşçi de vardı. aralarında, hademe, hatta bir dairede küçük bir memurluk koparabilmiş olanlar da. Köyde, "azap"dı isimleri, küçümsüyorlardı. Burada "işçi", mühimsiyorlardı. Nihayeti işçi bir kişilikti a canım, hakları vardı. Sendikalı olmasalar bile, bilhassa evlere gündeliğe giden kadınlar, ücretlerini asgarî işçi ücreti ile denk tutmaya gayret gösteriyorlardı. Gençler, okula devam ediyorlar; yaz tatillerinde çalışıyorlardı, artık nerede nasıl bir iş bulurlarsa.

Hemşehrileri Çubuk ağaya nasihat ettiler:

— Kapıcılık en iyisi senin için, bul, yerleş. Yerin yurdun belli olsun. Okul zamanı geliyor, çocuk açıkta kalmasın. Elin biraz para tutunca önce kendi kondunu yaparsın. Elektrik, su, yol hepsi var. Burada olmasa bile, ta dağın tepesinde kursan evini, biraz bollaşsa ev, hükûmet getirir sana suyu, elektriği. Bakma, eli mecbur, yarın seçim zamanı gelince. Şimdilik sen bul bir kapıcılık.

Çabuk ağa bir acele, kapıcılık aramaya başladı.

— Güleryüz ağamın çiftliği el kapısı da, hiç tanımadığın adamın apartmanı el kapısı değil mi baba?

— Hay kalın kafalı, aklı bir şeye ermez oğlum, demedim sana hemen varınca Ankara'ya kendi işimiz olacak diye. Hele bir yol parası kazanak, bakak ki... Maaştan başka bahşiş varmış, iyiymiş kapıcılık. Kira vermiyeceksin, bedava ısınacaksın, suyun, elektriğin bedava olacak. Ulan, Güleryüz ağanın çiftliğinde köylü idik be, burada şehirli olacağız, şehirli.

Anne de:

— He oğlum.... diyordu... kapıcılık pek rahatmış. Su musluktan akar, ısınma kaloriferle. Pek ağır değilmiş iş. Hem istersen, yani öyle söylediler; bugün yorgunum dersen, bugün hastayım dersen, öyle pek iş buyurmazlarmış sana. Diyeceğim öyle her bir işi dip bucak yapmak zorunda değilmişsin. Şöyle üstten, olduğu kadar. Elimden bu kadar geliyor deyip...

— Yani, aldığın parayı hak etmeyecek misin, insanlığını da mı bedavaya getireceksin burada?

— Ne diyorsun sen be, aklımı karıştıryorsun. Burada âdet böyleymiş, hepsi öyle söylüyorlar, aynen. Kimse hak falan demiyor, anladım ki burada âdet herkesin bir an evvel cebini doldurmasıdır. Biz de öyle yapacağız. Yeni köye eski düzeni mi getireceğiz yaban oğlum?

— Ne de çabuk uyar oldun elin lafına, işine geliyor tabiî.

— Para kazanalım, bol para kazanalım diyorum oğlum, fena mı? Baban çabucak kursun işini, belki bakkal açar. Benim gözüm bakkallıkta, bilirsin Akif Koçsa'nın babası bizim orada bakkallık edermiş bi zamanlar. İster misin sen de öyle zengin ol Ali, Akif Koçsa'nın gibi, ha oğlum? Gayri sen o zaman gör beni, valla elimi sıcak sudan soğuk suya sokmam.

Ali, Koçsa efsanesini çok duymuştu. Zara'da. Pek çok hikâyesini dinlemişti o ailenin, o adamın. Fakat ilk defa, kendisine ulaşılacak hedef diye gösteriliyordu Koçsa, hem de anasının ağzından. Şaştı bu işe çocuk; kadının ulaştığı hayal, tarifsiz bir yorgunluk verdi yüreğine, ses çıkarmadı.

Ankara'nın başka nimetleri de var. Yoğurdu, sütü, her ne ararsan canım, hazır... Git bakkala, al. Paketler içinden çorba bile satılmakta. Tarhana, bulgur, hatta erişti, bile, hazır! Yorulup, didinip yapmaya hiç lüzûm yok. Anne diyor ki:

— Keşke daha önce gelseymişiz Ankara'ya. Şu gözümün sevdiği şehrine bak, hiç benzer mi bizim yollara, dağa, taşa. Belim çöktü, gençliğim soldu oralarda. Gezinip, dinlenmekten bacaklarım tutmaz olmuş, olmuş da haberim yokmuş. Bak şu asvalta, yağ gibi, Zara'nın asvaltına mı benzer? Bizim yerimiz Zara'nın asvaltı da değildi, dağ taştı. Şu ışıl ışıl yanan apartmanlara bak, caddelere bak, caddelere bak oğlum. Gecenin gündüzünden farkı yok burada.

Baba diyor ki:

— Daha sen ne gördün be kadın, ışıl ışıl yanan apartmanlara uzaktan bakıp? Bi Gençlik Parkı dedikleri yer var ki, hani geçen gece Sarılar'la gittiğimiz yer. Öyle ışık ışık, renkli, sanırsın par par yanıyor koca bahçe. Bi de, kalabalık, Zara'nın değil, sanırsın bütün Sivas'ın ahalisi oraya toplanmış. Gülüp söyleyip gezerler, sanki iş düşünmezler, bir şey düşünmezler, öyle eğlenmekteler. Gazinolar var, şarkılar çalınıyor her tarafında ayrı ayrı, lokantalar var, çay içmeğe...

— Aman içki de olmasın be adam?

— Neden olmasın anne, şehirli olduk ya, elbet rakı içecek babam!

— Yoo, yook. O kadarı değil!. Baban ağzına bi damla haram koymadı oğlum, şehirli olduksa, bak... Ali, bak, ha, sen de sakin, gayri valla... Bak Ali.

İlk korku, içki sözüyle düşer kadının yüreğine. Sonunu getirmez lâfının, bir kocasının, bir oğlunun yüzüne bakar. Kara gözleri şaşkındır, yardım dilenmektedir ve Ali ilk defa, o an anasının sıkıntısını seyretmekten zevk alır. Eğlenir:

— Yani köye eski âdet mi getiriyorsun ana, şehirde rakı içmek haram değilmiş, öyle söylediler.

— Kapa çeneni be oğlan.

Bağırır baba, fena kızmıştır ama oğluna değil, karısına yine, hiç. Öfkesinin sebebini kestiremez, oğluna boşalmayı münasip bulur:

— Senin bu kafan Beserek'in kösüresinden kalın be! Yılan gibi yabansın, yılan gibi! Şehirli olacağız dediysek, şehirliğinin yediği her bir boku yiyeceğiz demedik. O demeye getirdik ki, şehirli gibi, yani.

İşte böyle kısaca ve doğru olarak konur ismi, Sivas'la Ankara arasına kurulan köprünün: ŞEHİRLİ GİBİ... Gecekondular, apartmanlardaki kapıcılar "gibi"nin girdaplarında boğulup kalmamak için, çırpınıp dururlar. Şu yeni ortamda, verdikleri var olma kavgasıdır ve o kadar meşguldürler ki; kim olduklarını, nereye ait olduklarını sormak, akıllarına bile gelmez! Kulaç atarlar dar boğazda... Kıvrımlar, dehlizler, bir yanıp... Bir kaybolan ışıklar! Yol nereye?

Çankaya'ya!... Az çok kasabalarını yahut Sivas'ı andıran, "bizim eller" gibi bir yaşama tarzı tuturmuş diğer semtlere doğru değil, Çankaya'ya! Çankaya, bir başkadır. Çankaya ışıktır, pervaneleri çeker, dödürür... ve.

Ve sosyete ile gecekondular arasında. akıl almaz, bir paralellik boy atıp gelişmeye başlar. Sivas'la Ankara arasında kurulmuş köprünün üzerinde kalanlar, Türkiye'nin batıya attığı köprünün üzerinde oturanlarla, elbet aynı kaderi fakat değişik şartlarda yaşayacaklardır. Bildik, eski değerleri hep küçümseyerek, kendilerince hür, kendilerine özel değerlerle bağımsız, tutturdukları yaşama tarzında... Çankaya'da yükselen çelik ve cam yığını ile hemen arkalarında yayılan tek katlı kerpiç evler, sırt sırta. imzalanmamış bir anlaşma içinde; hasette, özentide kin ve nefrette ortaktırlar. Ayrı ayrı yanlızlıklarında ortaktırlar.

Onlar çorak gönüllerin renksiz boşluğunda buluştular, birbirlerine selâm bile vermeden, yarışa kalktılar. Bir taraf yoksulluğundan güç aldı, öbür taraf servetinden destek gördü. İki tarafta, tenkitçi ve suçlayıcıydı, iki tarafda sebebini bilemediği derdine, çare aramaktaydı.

Çare? Çözüm... Cevaplar yeni yeni verilmekte. Üniversite gençliği kolları sıvamış, kendini meseleye adamış; DEVRİM... demekte. Ve duvarlara kırmızı boya ile, "Devrimler kanla yazılır" cümlesi, yazılmakta.

Şimdilik gecekondular bahsedilen çözümden uzak. Başbakan da zaten: "Yollar yürümekle aşınmaz." demiş, eh varsın eğlensin sosyete piçleri! Aldırmayın siz onlara, aldırmayın... Fakat giyim kuşam, davranışlar bilhassa kadınlar için mühim; canım Kızılay'ın en lüks mağazalarında zengiler için sergilenen mallar, GİBİLERİ işte, kısa bir süre sonra Ulus'ta, Anafartalar'da onlar için satışa çıkmıyor mu? Kaliteli mi düşük. Haydi Çankaya'dakiler kazıklanmakta ki. Ohh, kazıklansınlar, aman ne iyi, canımıza değsin! Onlar zengin. Biz... onlar GİBİ, moda olanı giyip çıkarmıyor muyuz. Mini etekse, mini etek, küt burun papuçsa küt burun papuç. Krapeli baş yaptırıp, saçları balon gibi kabartmaksa, bizim mahalledeki berber de, aynen öyle tarıyor... Bir de babaların, ağabeylerin müdahaleleri olmasa, buradaki kızlar da, oğlanlarla rahatça dolaşabilse...

Oysa teypte, müzikte, kot pantolonda, kadın kız tavlamakta falan Çankaya'daki oğlanlara benziyor da gecekondulu delikanlılar, kendi bacılarını, hatta mahalledeki kızları kollayıp kıskanmaktalar. -ŞİMDİLİK- öbür delikanlılara gelince, kız kardeşlerinin flörtleriyle, arkadaşlık bile kuruyorlarmış!.. Kahrolsunlar! Kim? Sizin ağabeyler mi?... Evet, yoksa o rahatça dolaşıp eden kızlar mı? Evet onlar! Ya bacılarının flörtlerine karışmayan ağabeyler? Tabiî ki onlar. Onlar!... Hepsi!... Onlar kahrolsun ki... BİZ.

Kabahat düzendeymiş, canımın içi, düzende.

Velhâsıl, kaç on yıllardır milletin kopuk, millete yabancı ve düşman fakat milletin sırtına sülük gibi yapışmış, kan emmekte olan, ister sosyete deyin ismine, ister aydın -zengin kesim- bir gurubun benzeri ve çok daha büyüğü uç boyutlarda gelişmekte. O yıllarda Ajda Pekkan'ın bir şarkısı pek meşhur, iki taraf da biri müzik setinde, diğeri kasetli teybinde çalıp duruyor: "Boş vermişim boş vermişim boş vermişim dünya / Ağlamak istemiyorsan sen de boş ver dünyaya".

Baba iş bulamadan ana buldu. Çalıştığı evde, hanımı ona bir çanta ve topuklu ayakkabı vermişti. Kadın, başından yemeniyi de atıp, allı güllü sentetik kumaştan yapılmış bir eşarp bağladı. Eşarbın altında görülen örgüleri ona köylümsü hava veriyor diye, güzelim saçlarını kestirdi. O gün Ali, kimse fark etmesin diye, başını yastığını sokup, ağladı. Severdi anasının kara örgülerini, hele şöyle açıp taradığı zamanlar, seyretmesi pek hoş olurdu. Gözyaşlarının tek sebebi bu mu? Düşünceler, duygular birbirine karışıyor içinde; "Biz Ankara'ya bir şeyler alalım diye geldik, asıl Ankara bizden bir şeyler çalıp götürüyor. Yerine verdikleri ise, ya kullanılmış, eski. Yahut uydurma, taklit. Şu anamın kafasına bağladığı şey, ne hanımki gibi güzel, ne kendi iğne oyalı yemenisi gibi. İkisi arası bir şey, ikisi arası. Yakışmıyor. Kısa saç da yabancı düştü anama, farkında değil. Babamda değil. Bir ben görüyorum! Bizim orada olsaydık, anam da, babam da bilirdi... Herkes görürdü. Hacı halam, yakışmamış bu kısa saçlar kız... derdi anama, sözünü hiç sakınmaz o. Anamı ve bütün gelinleri sahiplenmiştir, dikkat eder. Esirger onları... Hepsinin hacı halasıdır. Burada kim söyleyecek anama, hiç kimse fark etmemiştir ki... Biz burada, öksüz gibiyiz, hem öksüz hem yetim."

Buz gibi bir yalnızlık çöker Ali'nin yüreğine. Yürek, titrer.

Artık şurada burada, caddelerde gördükleri, Ankara'lıların tümü yabancı, yabancıdan da öte, düşmandırlar delikanlıya. Kara inadı tutup, düşmana karşı başını dik tutmaya çalışırsa da, onlar kalabalıktır, ONLAR, sanki bir TEŞKİLÂT'tır. Ali, tek, yanlız, zayıf... çaresiz. Büsbütün eğer başını, gözlerini baktığı asvaltı görmeden, önüne bakar. Hani yer yarılsa da içine giriverse, canı kıpır kıpır eder, canı yarılır. Her yarığa tuz basarlar, yanar. Artık cümle düşmanlar, teşkilât, tek göz olmuştur. Büyük ve daima suçlayan tek göz, onu süzmekte; köylülüğünü, yabanlığını, uyumsuzluğunu alaya almaktadır. Böyle hisseder Ali.

"Çubuk Ağa'nın mektepli oğlu, bak burada ne hâllere düştü, bari ufalıp ufalıp, YOK OLSAM."

— Ankara Ankara dedin, işte geldik. Kapıcılık dedin, işte bulduk. Eh ne oldu? Sen istedin ama Ankara seni istemez baba. Çünkü bizim için onlar nasıl else, yabansa... Onlar için de biz eliz, yabanız!

— Yabanlık dediğin senin içinde be oğlum, burada değil.

— Zara'dayken yabanlık senin içinde demezdin baba.

— Yaban değilsin, he?

— Bakasana şu bizim apartmanda oturanlar, hiç bize benzerler mi?

Anası lâfa karışır, kabul vardır sesinde:

— Onlar varlıklı!

— He Güleryüz ağam da varlıklıydı, ama bize benzerdi. O bizdendi, biz ondan. Parası pulu aramızda değildi, bizi küçük görmezdi.

— Buradakiler, bizi küçük mü görüyorlar Ali?

Ali, bir duralar... düşünür:

— Hayır... der... fark etmiyorlar!.. Evet... der... küçük görüyorlar, hem nasıl. Baktıkları zaman bize, köylülüğümüzü yüzümüze vuruyorlar.

— Eh be, ne dediğini kendin de bilmiyorsun, haydi canım yaban oğlan, hem köylülük ayıp değil ki.

Hiç ayıp olur mu... Orada, köyde yahut Zara'da herkes birbirini fark eder, herkes birbirini tanırdı. Hâl hatır sorulurdu, birine bir şey olsa, yardımına gidilir, biri ortalıkta görürmese merak edilirdi.

— Biz şu odada ölüp kalsak, kimsenin haberi olmaz!

Anası:

— Uzun ettin be Ali... der... Biri zile basacak, gitmeyeceğiz, tekrar basacak gitmeyeceğiz... Eh insan bu, merak eder, iner aşağıya...

— Bakar ki ölmüşüz! Hem niçin basacaklar zile, iş buyurmak için, hatır sormak için değil.Bizim orada Güleryüz ağa bile, hatır sormaya arardı, bir görünmesek, merakları olurduk, telâşlanırlardı.

— Güleryüz ağam... diye tutturmuşsun, ya Mahmut, oğlu Mahmut? O da sorar mıydı hatırını?

— Mahmut başka. O başka baba... Mahmut ağa şehre gitmiş işçi olmuş, sendikacı olmuş yani Zara'ya yabancı olup dönmüş. Zara'da yaban olan Mahmut'du, bizden değildi. Kimse sevmezdi onu, parası var diye kız verdiler, sonra pişman...

— Haydi be, kocakarı lâfları etme. Yakışıyormu ağzına bu sözler, utan. Hem Mahmut, ağamızın oğludur, dil uzatma ona ayıptır.

— Hah bak baba, burada herkes birbirinin arkasından konuşu-

yor, yüzlerine gülüyorlar lâkin, dün bana dokuz numara, on beş numaranın...

— Kes karı gibi dedikodu yapıyorsun Ali. Sana ne dokuzdan, on beşten. Yarın onlar kardeş olur, sarmaş dolaş olur, sen arada kalırsın. Onlar birbirinin dengi.

— İşte benim söylediğim de bu, onlar birbirine denk, biz bize.

— Kara inatlı sersem, gelip şuraya, seni yüksek mekteplerde okutalım dedik, başımızın etini yer oldun. Aklın küçüldü, dilin büyüdü. Senin için geldik.

Ali, utanır, bir mazeret arar; Veysel yetişir imdada:

— Yani baba, kusura kalma, benimkisi... Şey gibi, hani Veysel, "Kalbimde gurbet kokusu/ Gitmiyor burnumdan sıla korkusu" demiş ya, onun gibi.

— Sen Veysel'i bana sor; "Bırak sar'öküzü varsın yayılsın / Set çekme gözlere herkes ayılsın / Her köşeye bir fabrika kurulsun / Uyan bu gafletten uyuma yurtdaş" Ya Ali, bana Veysel'den misal getirme, bende onun çok sözleri var ki, her bir tanesi, senin bin sualine cevap olur.

— Biz mi fabrika kuracağız, biz ha baba?

— Sen Ali, sen! Bakma anan saçlarını keser, ben ağaç 99'luğu bırakır, plastik 33'lüğü çekerim... yaşar gideriz. Hayatımız buncadır ve de memnunuz, şükrederiz biz. Emeğimiz senin içindir. Sen okuyup mühendis olacaksın, doktor olacaksın, adam gibi adam olacaksın. İsteyene, arzu edene yollar açılır oğlum. İki yıl önce bana Ankara'ya gidip yerleşeceksin deseler, gülüp geçerdim... Bak, bu yıl geldim. Neden, çünkü kavradım ki, insan olana pek çok yol var; iyisi de var, kötüsü de var. İyisini istedim, senin için, Ankara'nın imkânı da boldur, dediler... Kalktım, geldik. Ben

de, anan da memnunuz. At şu yabancılığı üstünden, sana ne el âlemden, kendi yolunda yürü ki adam olasın.

Çubuk ağa için bunları söylemesi kolay, çünkü yaptı. Aklına taktığı işten, ömrü boyu hiç şaşmadı, doğru bellediği fikirden hiç ayrılmadı. Hayatta kendince bir yeri vardı, o, bu yeri biliyordu... Bildiği kadarı yetiyordu... Ali, öyle mi ya? O, hep sormakta... sordukça sormakta. Sualleri zincir olup, boynuna dolanmakta. Ki açılabilmesi, yok.

Yine de okuyup, "bi adam" olma fikri delikanlıyı yatıştırıyor. Belli belirsiz fakat bir hedef seçmiştir kendine. On beş yaşındadır, Orta okul mezunu... Onu Çankaya Lisesine kaydettiler. Sonra... yüksek mekteplere gidecek Ali. Doktor değil mühendis olacak ve öyle dönecek Zara'ya, hatta köyüne. Bi yeniden yapacak ki köyünü, bi tekrar düzenleyecek ki her şeyi! Köy, hem şehrin modern imkânlarına kavuşacak hem köylüğünden bir şey kaybetmeyecek. Olur mu, olur!

"Benim adamım göçmeyecek şehre, şehir, ona gelecek!"

Öyle beton apartmanlar yapmayacak Ali. Evler tek katlı olacak, sağlam toprağa, sağlama basacak ayakları. Uzak kalmayacaklar kara toprağın nimetlerinden... Bilmem kaç metre yüksekten, camların arkasından seyre meyecekler bahçeyi bağı. Bağ bahçe mi, hem de oralarda, öyle mi? Niçin olmasın, Veysel, çorak toprakta meyve bahçesi yapmış, ya. İlk zamanlar azını alaya almışlar onu, "Deniz olmayan yerde meyve ağacı yetişmez." diye hüküm vermişler. "Boşa çalışıyorsun, emeğin havaya gidecek." diye umut kırmışlar. Yılmış mı Veysel, vaz mı geçmiş?.. Hayır, bin kere hayır. Taşlık, kayalık Beserek Dağı'nda "elvan elvan" çiçek açtıran Veysel, Sivrialan Köyü'nün ilk meyve bahçesinin yapmayı başarmış, ilk emekleri havaya değil, sele kapılıp gitmiş ama, ikinci deneyişinde... başarmış. Çünkü önce, Veysel'in yüre-

ğinde ısınmıştı bahçesi; kirazın alı, kayısının sarısı, eriğin moru âşığın gönlünü, gök kuşağına çevirmişti... Ali de modern ziraat imkânlarından, modern hayvancılığın her türlü metodundan faydalanacak. Acaba Ziraatçi mi olsun?.. Bak, bu da bir soru, uzun gecelere, gündüzlere gebe. Hayır, mühendis olacak!

Fakat Ali'nin yüreği hâlâ titriyordu.

Bir takım yeni elbise, gıcır gıcır Sümerbank ayakkabıları. Defterlerini, kitaplarını kırmızı kağıtla kaplayıp, etiketlemiş. Her bir şeyi tertemiz, düzgün. 4 A sınıfından, 1004 numaralı Ali çubuk!

SEVİNÇ ÇOKUM

Ağustos Başağı (1989) Sevinç Çokum'un konusunu Milli Mücadele yıllarından aldığı romanıdır. Eserde Söğüt'te cephe gerisi ile cepheye gidenlerin maceraları Esma ile Yusuf'un aşklarını temel alarak işlenmiştir. Çocukluk arkadaşı olan arabacı Yusuf ile Esma arasında bir aşk filizlenmiştir. Yusuf Söğüt'ün çevre şehirlerine arabasıyla insanları taşırken çevreyi çok iyi tanımıştır. Askerden döndükten sonra Abdullah Bey ona iş teklif ederse de Yusuf Esma'nın hayaliyle kesin cevap vermez. Yunanlılar Batı Anadolu'yu işgale başlamıştır. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Kasabada Kuva-yı Milliye'ye katılanlar arasında I. Dünya Savaşını cephede yaşamış tecrübeli asker Yusuf da vardı. Eserde iki gencin aşkı, aileleriyle ve çevreleriyle olan ilişkileri, vatanı kaybetme tehlikesi, Kuva-yı Milliye'ye karşı olanlar başarıyla anlatılmıştır. Yukarı yaylalara göçeden Söğütlüler, ordumuzun gelişiyle şehre inerler. Savaş günlerinde Esma da ordu için çamaşır diken, çalışan cephe gerisi gönüllülerindendir.

Eser Esma ile Yusuf'un duygularının ince ince işlenmesi dolayısıyla yer yer duygulu bir aşk romanına dönmekle birlikte, savaşın ayırdığı gençler Mudanya Mütarekesi'nden sonra birbirlerine kavuşurlar.

Aşağıdaki 1. metin romanın başlangıcıdır. Arabacı Yusuf ile Esma aşkını gösterdiği gibi havadaki gerginliği de anlatmaktadır. İkincisi, iki gencin dağlarda karşılaşıp duygularını dile getirmeleri, üçüncüsü ise Yusuf'un askere gidişinden sonra Esma'nın duygularını işlemektedir.

AĞUSTOS BAŞAĞI

BÖLÜM I

Yusuf'un yaylı arabası, o yaz sıcağında kabuğuna çekilmiş sokaklardan geçerken, işlemeli bir perde kıpırdanıp aralandı. Yusuf, ipek tüccarı Abdullah Beyi bir an önce Bilecik'e götürme telâşındaydı. Yine de o kerpiç evin penceresine bakmadan edemedi. İnce kaz boynuyla, gece karası gözleriyle Esma... Arabanın tekerlekleri, çıngırak sesi o durgun saatleri kımıldatıvermiştir. Sıcaktan erir gibi görünen sokağı Yusuf'un doru atları birden şenlendirmiştir. Esma kim bilir hangi işini yarım bırakıp bu çıngırak sesine koşmuştur. Bilmiştir Yusuf'un geçtiğini...

Yusuf çocukluk arkadaşı Esma'ya artık o eski çocukluk yakınlığı ile değil, uzak durulması gereken biri gibi yaban yaban baktı. Yüreğindeki coşkunluğunu belli etmeden. Oyalanmanın sırası değildi hem. Abdullah Beyi bir an önce Bilecik'e ulaştırmalıydı. Esma bütün bunları sezmişcesine mavi örtüsünü bir yandan alıp, yüzünün yarısını gizleyerek içeriye çekildi... Perde kapandı. Yusuf atları kamçılayıp kıpırtısız kavakların ve söğütlerin, çardaklı kahvenin, çinili çeşmenin ve çarşı camiinin önünden geçti gitti... Gürültüsünün ardında uzun, sarı bir toz bulutu kaldı.

Daha on üçünde başlamıştı arabacılığa. Kütahya'ya, Bursa'ya, Eskişehir'e, Bilecik'e durmadan insan taşımıştı. Hüdavendigâr vilâyetinde bilmediği kıyı köşe kalmamıştı. Ve yıldız sayısınca insan tanımıştı. Askere gidinceye kadar süslü arabası ve türküleriyle bir masal kahramanı gibi yaşamıştı. Yıldızların aydınlattığı geceler, ıssız yollar, bu menevişli tepeler, kurt, kuş artık Yusuf'u tanıyordu. Yusuf dağlarla taşlarla dosttu. Bu yolculuklarda koca bir ömrü yaşamış gibiydi. Bütün bunlar harpten önceydi. Sonra herşey bir büyük dumanın ardında kalmıştı galiba.

Toprak sarıydı sapsarı. Atlar bitkin ve terli, yol alıyorlardı. İki yanda üzüm bağları... Küskün ve cılız. Besbelli düşman geleli, dağ ova yeşeremiyor kendince. Yusuf'un dilinde deminden beri aynı türkü. Gözünün önünde bir mavi yazma... Esma'nın yazması dalgalanıp duruyor. Sıcakta ona bir sayvanın gölgesini, serinliğini duyuruyor.

"Çekin kır atımı nalbant nallasın
Kır at kişnedikçe annem ağlasın..
Derviş gelecek diye yollar beklesin

Al fesin üstünde kandilli yazma
Kız seni alırlar ağlayıp gezme..."

Abdullah Bey, Yusuf'un türküsüne dalıp gitmişti. Yusuf türkü mürkü okumasa bu yola katlanılmazdı. Adam, kocaman mendiliyle sık sık terini siliyordu. Sarsıntıdan bir o yana, bir bu yana sallanıp duruyordu. Neden sonra Yusuf'un sesi kesiliverdi. Abdullah Bey meraklandı:

— İyi gidiyordu, niye türküyü kestin Yusuf?

Yusuf'un cevabı biraz gecikerek geldi.

— Sıcak iyice bastı beyim, ondandır. Şu çeşme yanında duralım istersen. Azıcık serinleriz.

— Duralım ya... İyi olur.

Araba durdu. Abdullah Bey, geniş gövdesini ağır hareketlerle dışarıya saldı, Mendil yine elindeydi. Onu alnında, pembe, gürbüz yanaklarında şöyle bir dolaştırdı. Sonra bir çınarın gölgesine sığınmış çeşmeye doğru yürüdü.

Yusuf arabadan atladı. Abdullah Bey yüzüne su vuruyordu. Fesini çıkarıp tepesini ıslattı. Sonra kana kana içti sudan. Yusuf gülüyordu onun hâline.

— Yanmışsın beyim. Bana çölü mölü hatırlattın şimdi. Musul'u, Bağdat'ı...

Abdullah Bey birden bir yaraya dokunmuş gibi üzgün, kırık dökük baktı.

— Suyun kıymetini oralarda öğrendik, dedi Yusuf.

Abdullah Bey çekilip ağacın dibine doğru gitti.

— Anlat hele...

Ağacın dibine çökmüş, tabakasını çıkartmıştı. Yusuf kurulanarak yanına vardı. Abdullah Bey tabakayı açtı. Düzgünce sıralanmış sigaralar...

— Yak bakalım. Yak da anlat!

Yusuf çekinerek tabakaya uzandı.

— Anlatacak olsam Bilecik'e varamayız beyim. Uzundur.

Abdullah Beyin yaktığı kibrite eğildi.

— Üç yılım vardır oralarda... Ama otuz yılım var gibidir. Ramazan bayramıydı yola çıktığımızda. Bir kara vagona tıktılar bizi. Ondan sonra gâh trenle, gâh yürüyerek Dicle kenarlarına vardık. Ben diyeyim otuz vagon. Her birinde altmış er..

Durdu. Sigaradan bir nefes çekti. Tütün kokusu, ter kokusu. Bayrama gider gibi bir asker kalabalığı. Demek insan ölüme giderken de gülebiliyor, şakalaşabiliyor. Hepsi, birbirinin kolu bacağı... Ahmet, Mehmet, Hüseyin... Hepsi bir o kara vagonlarda...

— Bizi bu kara vagonlar almış götürüyordu beyim. Hangi dağa, hangi çöle varacağımızı bilmeden gidiyorduk. Sonra Cizre, Musul, Tikrit, Samarra, Bağdat, Kut'ül Amare... Biz bir ateşe girip çıktık, diyeceğim o. Hani Hazreti İbrahim'in girdiği Nemrut ateşi aklıma gelir. Nemrut'un ateşiydi o, başka ne olabilir?

Durup belirsiz bir noktaya daldı. Sigara parmaklarının arasında küçülmüştü.

— Bir gün düşmanın beş yüz süvarisiyle çevrilivermiştik... Geri çekiliyorduk. Tepemizde güneş... Derken düşman topları ateşe başladı. Mataramda su kalmamış.. Ortalık toz duman... İstihkâmlar üstümüze göçüyor. Geri çekiliyoruz. Sanki bir ateşin içine girmişiz, eriyoruz... Yanımdakinin matarasına yapıştım.. "Bir yudum..." dedim. "Dudağımı ıslatayım." Arkadaşım matarayı çıkarıp şöyle bir salladı. Bir iki yudum su kalmış içinde... Düşündü bir... Sonra "Al.." dedi. "Helâl olsun..."

Parmaklarının arasında küçülen sigarayı bir fiskeyle savurdu, Abdullah Bey yeniden ter püskürmeğe başlamıştı. Gözleri merak-tan çakmak çakmak.

— Sonra?

Yusuf gözlerini ilerde puslu mor tepelere dikti.

— Sonrası beyim.. biz ateş ediyoruz. Süvariler kılıçlarıyla yaklaşıyor. Üstümüzden geçiyorlar. Nal sesinden kulaklarımızın zarları delinecek. Kimisi vurulup düşüveriyor yanımıza... Hintliymiş bunlar. Çoğu esir alındı o gün. Çok sürmedi, düşman taarruza geçecekmiş denildi. Tabur kumandanı takviye istemiş. İstihkâmdan çıktık. Yanımda bana su veren arkadaşım da var. Elli metre kadar gittik. Baktım, üzerimize bir mermi geliyor. Kendimi yere attım. Yakınımda bir patlama oldu. Yüzümü kaldırdığımda arkadaşımı gördüm. Yatıyordu yerde. Koşup sarıldım. Acısı yüzünde bir gülüşe dönmüş. Ölüverdi kollarımın arasında... Ben bunu unutamam beyim. Sular bana ömrüm boyunca hep o askeri hatırlatacak...

Abdullah Bey başını eğmiş, sigarasını habire ezip duruyordu. Neden sonra gözlerini bu kavruk, sırf sinirden örülmüş gibi duran genç adama çevirdi.

— Ya şimdi ne olacak Yusuf? Nemrut'un ateşi yine ortalığı sarıyor. Sen o ateşte piştin. Söyle..

Yusuf Abdullah Beyin bu çetin sorusuna etrafına bakınıp cevap arıyor.

— Milletçe ayağa kalkılmazsa... Bu iş bitmiştir beyim...

Abdullah Bey bu sözleri bekler gibiydi. Canlandı. Gözleri şimdi bulutsuz, duru bir yeşildi. Kır bıyıklarını çekeşleyip durdu. Sonra Yusuf'un omuzuna vurdu.

**
*

Yusuf Bilecik'ten aldığı müşterisini Yeniköy'e bırakıp tekrar yola koyuldu. Güneş çekilmeğe başlamıştı. Kıraç, sapsarı toprak... Tozlu üzüm bağları... Nihayet tepeler... Sarı, boz renkler kayboldu.İşte çam ağaçları!... Şurda burda koyun sürüleri... Söğüt, şu tepelerin ardında...

Gökyüzü puslanmıştır, tepelere alacalı gölgeler inmiştir. Atlar yorgun yorgun yol alıyorlar.

Birden ilerde, yol kıyısında mavi bir yazma... Yusuf çölde göğün mavisiyle parlayan bir su birikintisi görmüş gibi...

Atları hızlandırdı. Kız keçilerini otlatıyordu. Kıpır kıpır, kahverengi üç keçi... Yaklaşınca resim canlanmıştı. Kız arabanın sesiyle dönüp baktı. Yusuf şaşırdı, aptallaştı. Neredeyse dizginleri elinden bırakıverecekti. Bu Esma'ydı. Resim değil serap da değil... Esma... Mavi bir perde aralanmış, Esma gece karası gözleriye belirmiştir. Kız telâşlandı, solgun yanakları üvez gibi kızardı. Başını eğdi, kendini gizlemek istedi. Olmadı. Ya Yusuf? Aklından geçirmediği bir iş olmuştur. Esma... İşte şuracıkta... Peki Söğüt'ün içi dururken, bu dağ başlarında işi ne? Sormalı bunu. Evet sorma-

lı. Dizginleri çekti. Atlar soluyarak, homurdanarak durdular. Yusuf seslendi. Kız o yana bakmıyordu. Dertop oluvermişti.

— Esma mısın, yoksa bir yanlışlığımız mı var?

Kız "Esmayım" demek istercesine döndü ve güldü. Kalktı. Keçileri toparlayıp yola düşmek istedi. Yusuf atladı arabadan. Yanına vardı. Keçiler yeniden hatur hatur ordaki çalılıklardan birşeyler koparıp yemeğe koyuldular.

— Esmaymışsın gerçekten...

Kız yarı döndü.

— Çok şükür, bilebildin, dedi.

Yusuf elleri belinde ne diyeceğini bilemeden sağa sola bakındı. Sonra,

— Neden çıktın buralara? diye sordu. Korkmuyor musun dağ başlarında?

Kız mavi örtüsünü düzeltti. Yusuf'un bunca yakın durmasına kızdı. Öteye, yürüdü.

— Neden korkayım? Beni ödlek mi sandın? Hem buraya her zaman gelirim ben...

Yusuf, hâlâ Esma'yla bir arada olduğuna, bu sesin onun sesi olduğuna inanmış değil. Bu çizgileri hafızasına iyice yerleştirmeğe çalışıyor. Evet bu çizgileri. Geniş bir alın, kavisli kaşlar, hırçın, huysuz bakışlar, çıkık elmacık kemikler.. pembe, küçük bir ağız, boyun kaz boynu... Yok yok. Böyle bakılmamalı bu yüze... Yusuf utandı. Bir suç işlemişcesine... Başını eğdi.

— Her zaman mı? dedi. (O görmemişti. İlk defa rastlıyordu.) Sahi her zaman gelir miydin buralara?

— Elbette. Çünkü bu tepelerin ardında ne var hep merak ederim.

Yusuf çömeldi. Otları didik didik etti, gülümsedi...

— Bu dağların ardında ne olabilir ki? dedi.

Kız döndü. Çekinmeden gözlerini Yusuf'un yüzüne dikti.

— Sen bilirsin. Oralara giden sensin..

Yusuf yine güldü.

— O dağların ardında gene dağlar vardır, ovalar, sular..

Kız hayal kırıklığı içinde sordu.

— Sahi o kadar mı?

— O kadar ya...

Kız yüzünü eğdi. Yusuf, o narin beyaz elleri, parmağındaki kan taşı yüzüğü, yuvarlacık omuzları, pürçekli ak gömleği, bol kesimli kırmızı şalvarı, yollu önlüğü hafızasına çizdi...

— Ortalık kötü, dedi.Akşam olacak nerdeyse. Hadi, durma buralarda...

Bunları söylerken ayağa kalktı. Aslında sormak istediği birşey vardı. Bu soru, yüreğini dağlayıp duruyordu.

- Ben korkmam hiçbir şeyden, dedi Esma. Sen var git...

Yusuf, arabaya doğru yürüdü. Şu keçiler olmasa, Esma'yı arabasına alıverirdi. Sonra, onu taşımanın, onu bir yerlere götürmenin sevincini. Evet ama, keçiler olmasa Esma'ya rastlamayacaktı ki... Onunla böyle yan yana durabilmeyi, bu sevimli keçilere borçluydu... Birden döndü. Sormak istediği şey yüreğini dağlayıp duruyor..

— Esma...

İşte ona çocukluğundaki gibi ismiyle seslenmişti.

— Bir şey mi diyecektin Yusuf?...

Yusuf başını eğdi. Çarıklarının ucuna bakarak oyalandı. Esma'da bezginlik. Değneğini kaptı, keçileri dürttü.

— Hadiyin bakalım...

— Esma...

Esma'nın içinde bir fırtına koptu kopacak...

— Evet?

— Neyse kalsın... Vazgeçtim... Başka zaman söylerim...

Yusuf böyle dedikten sonra arabasına doğru seğirtti.

Esma hiddetlendi. O yana yürüdü.

— Söyleyeceğin şeyi başka zamana bırakmasan iyi olur. Beni nerde göreceksin bir daha?

Yusuf gevşedi. Gülerek,

— Yine burdaaa... dedi.

Esma iyice kızdı. Keçileri yola sürdü. Yusuf öfkeli öfkeli gidişini seyretti. Güldü durdu kendi kendine. Sonra toparlandı. Bir daha Esma'yı göremeyecekmiş gibi telâşlandı.

— Esma dur hele!

Kız aldırmadı. Ordaki keçi yoluna sapıverdi. Şimdi gülen Esma'ydı. Yusuf koca arabasını bu yoldan aşıramazdı. Oh olsun! Yusuf şaşkındı. Esma gidiyor. Mavi yazma küçülüyor, uzaklaşıyor. Bir resim oluverecek...

Arabadan atlayıp koştu... Kız şimdi bayırdan hızlı hızlı iniyordu. Yusuf koştu. Dikenli çalıların arasından... Yusuf bir kara vagonun içinde. Kapılar üstüne kilitlenmiştir. Boğuluyor. Kulaklarında soluya soluya geçen trenler ve kalbinin atışları...

— Esma!

Mavi bir perde aralandı. Esma gece karası gözleriyle baktı.

— Şimdi diyeceğim işte. Diyeceğim...

Kızın yüzünde hiçbir kıpırtı olmadı. Öylece ne diyeceğini bekledi.

— Biriyle sözün var mı Esma?

Esma'nın gözleri inik. Değneğinin ucuyla toprağı kazar gibi yaptı.

— Yok...

— Çok isteyenler oluyormuş... Öyle duydum...

— Elbette olacak...

Yusuf sinirli sinirli bıyığıyla oynadı..

— Peki varacak mısın onlardan birine?

— Kısmetimin hangisi olduğunu nerden bileyim?

— Ya...

— Akşam oldu... Gitmem lâzım...

Kız böyle dedikten sonra yürüdü. Yusuf şimdi bir boşlukta. Bütün bu sorular onu bir aydınlığa değil, boğucu bir karanlığa götürmüştür. Şuradaki sevinci ıstıraba dönmüştür. Bir iç yarası olmuş, derinlere kök pençe salmıştır.

Öylece kıpırtısız, kızın ardından baktı. Demek kısmetim diye, önüne gelene varacak bu kız... Ah Yusuf, yanlış dala sarıldın, bu dal kırılacak... Yok yok... Ondan demedi. Yusuf'u üzmek, Yusuf'un içine efkâr salmak için böyle söyledi... Yusuf bir an önce dünür göndersin diye böyle söyledi. Kimseyle de sözü yokmuş... Ya olsaydı?.. Ya gönlünde biri olsaydı? Ne yapardı Yusuf?

"Kısmetimin hangisi olduğunu nerden bileyim?" Bu nasıl söz-

dü böyle? Yusuf çömeldi, başını ellerinin arasına aldı. Demek birinden birini seçecek. Bu, o demektir. Ah Yusuf, cephelerden o kızgın çöllerden bunun için mi döndün? Bu ateş, o ateşe benzemiyor. İçten içe yakan ve bitiren birşey...

Mavi yazma kayboldu. Geride bir boşluk. Geride Yusuf'un acılar yumağı...

**
*

Ve Yusuf o sonbahar günlerinde gönüllü jandarma oldu. Artık Söğüt sokaklarından yaylı arabasıyla değil, üstünde haki ünüforması, başında siyah kalpağı ile gelip geçmekteydi. Savaş sonrası çocukların, gençlerin gözünde bir kahraman olan, büyüklerinse pek de umursamadıkları bu "mağlup" adam, Söğüt'ün ücra sokaklarında unutulup gitmekten kurtulmuştu. Artık jandarmaydı ve varlığı büyükler tarafından da fark ediliyor, şurda burda Yusuf konuşuluyordu. "Yusuf candarma olmuş... Yusuf'u gördünüz mü, o ne çalım öyle? Candarmaya yazılmış... Haydi hayırlısı..."

Esma onu bir iki defa pencereden görmüştü. Bu yepyeni bir Yusuf'tu. Yüzünün çizgileri daha da sertleşmiş. Sonbahar güneşiyle biraz daha esmerleşmiş... Bu sevinçler Esma'ya yetti. Ta kışa kadar...

Kar yağınca içine kapanmıştı. Söğüt. Esma'nın küçük penceresi şimdi iyice erişilmez görünen karlı tepelere açılıyordu. Başka hiçbir rengin barınmadığı uzayıp giden bir beyazlık... İşte o kadar. Bazen o beyazlıkta ayak izleri beliriyor, onlar da çok sürmeden yeni bir beyazla örtülüyordu. Yine de olan biten, bu aşılmaz gibi görünen beyazlığa rağmen Söğüt'e parça parça sızıyordu. Zaten Kuva-yı Milliye kurulduğundan beri evlerde, dükkânlarda, cami avlularında konuşulanlar daha çok memleketle ilgiliydi. O uzun gecelerde Şemsi Efendi yeni bir dinleyici bulmuştu

Esma... Esma anasından farklıydı. Dinliyor, düşünüyor, değerlendiriyordu. Babasının anlattıkları gitgide büyüyen bir ateşi haber veriyordu. Bu ateş onların çok yakınındaydı. Oradan hiç bilmediği, gitmediği illere doğru uzanıyordu.

— Maraş'a Fransızlar girmiş. Maraş'ta Ermeniler, Türkleri katlediyormuş. Maraşlılar ayaklanmış... Maraş'ta, Urfa ve Antep'te de millî müfrezeler kurulmuş.

Maraş, Urfa, Antep, Adana nerelerdedir bilmiyordu. Oralar daha sıcak olurmuş, geri yanı buralara benzermiş işte.

Sonraki haberler Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi, Meclis-i Mebusan'ın toplanması ve Misak-ı Millî ile ilgiliydi. Babası Misak-ı Millî için,

— Bir vesika hazırlanmış, diyordu. Topraklarımızın parçalanamayacağını anlatmak için... Adına Misak-ı Milli diyorlar. Yemin gibi bir şey...

Ya Ankara nasıl bir yerdi? Babası bir defa geçmiş oralardan.

— Tepesinde bir kale var. Evleri bildiğimiz evler. Kerpiç merpiç. Etrafından hep sular akar. Bunlar gele gele bizim Sakarya'ya karışıyorlarmış. İşte böyle bir yer.

Esma Yusuf'u düşünüyor. Nicedir geçmemiştir buralardan. Esma karlı tepelere doğru dalıp gider. Siyah kalpağıyla bir atlının o tepelerden ağır ağır geldiğini hayal eder.

SELİM İLERİ

Kırık Deniz Kabukları. Halit Ziya Uşaklıgil'in *Bir Acı Hikâye* adlı hatıratını odak alan Selim İleri, bu romanında "birçok hayatın silinmiş çizgilerini yeniden dile" getirir. Yazarın piyano öğretmeni Mediha Hanımefendi, sadece piyano öğretmekle yetinmez, okuması için verdiği romanlar vasıtasıyla onun duygularını da eğitir. Mediha Hanımefendi, bu romanlar üzerinde yorumlur yapar ve zaman zaman, romanlardaki sahneleri, olayları, başından geçmiş gibi anlatarak yazarın hayalini geliştirir. Romanı, roman-hayat (hayal-hakikat) ilişkisi oluşturur.

NOTA DEFTERLERİ

Yüzyılın başında, Beyoğlunda kimbilir hangi mağazalarda satılan nota defterleri elbette yepyeniydi.

Birkaç örneğini nice yıllar sonra eski köşklerde tozlu, yığılı, sararmış olarak görecektim: Arp çalan melekler, tüller içinde uzun saçlı genç kızlar, çiçek ve yaprak çelenkleriyle bezenmiş kapaklarında ya bir operanın ya bir sonatın adı yazılı.

Eski köşkün eşyası çoktan eskimiş odasına renkli tepe camlarından altın sarısı, fes rengi, yosun yeşili ışıklar dökülüyor, sayfa-

ları büyük olasılıkla epeydir karıştırılmamış defterlere yansıyordu. Mediha Hanımefendi onların az berisinde oturur, birçok zamanların anılarıyla yaşardı.

Yeteneksizliğim anlaşılıncaya kadar piyano dersleri almaya geldiğim bu evde piyano başka bir odadaydı. Mediha Hanın piyanosunu yıllar var ki gönlünce çalamıyor, piyanosunun kapağı biz öğrenciler için açılıyor ve fırtınaları dinmiş, yaşlı Mediha Hanım, çoktan gönül serüvenlerini, heyecanlarını, kalp çarpıntılarını tüketmişken, işte piyanosundan ayrılamamış, bu nota defterlerinden de asla ayrılamamıştı. O böylece eski notalarına bakarak belki de bunları ilk edindiği, piyanoda ilk çaldığı günleri hatırlıyordu.

Büyüklerimizin daima uzaktan ahbabı Mediha Hanımefendi, bir gün yaşlanınca piyano dersleri vererek hayatını kazanmak istemiş; onu çekiştiren büyüklerimiz de üstün piyano bilgisine güvençlerinden çocuklarını harap köşke göndermeyi göze almışlardı. Derslerden sonra çay ve kedi dili kurabiye ikram eden Mediha Hanımefendi, nota defterlerinin yanındaki koltuğa oturur, büyüklerimize inat, biz yeni yetmeleri birer sırdaşı bilirdi. Onunla öyle artık hayatın bütün yönsemelerinden konuşabilirdiniz.

Ötekiler... Eylülün kahramanları, onlar öyle bir dolu şarkılar, valsler, "Rigoletto marşı" çalıyorlar, bir operadan başkasına sıçrıyorlar, oynak, kıpırdak ezgilerden üzgün ve ağır ezgilere geçiyorlar, sonra bestekârların yaşamlarından söz açarak piyanoyu unutuyorlar, artık sadece konuşuyorlardı.

Örnekse, Suad, bestekârların özel tarihçelerini pek bilmiyordu. Bunları Necip anlatacaktı. O da, ağır musikinin "Glük, Haydın, Betoven" gibi büyük üstatlarından bilgi eksikliği sebebiyle tat alamadığı için yakınıyordu.

Onlarpiyano başında konuşurlar ve birbirlerine gizliden gizliye âşık olurlarken şu nota defterlerinin geçip gidecek zamanda unutuluşlara karışacağı düşünmüyorlardı. Zamanlar sonra göreceğim, tozlu, sararmış, üst üste yığılı, karanlık, soğuk köşk odalarına atılmış defterleri akıllarından bile geçiremezlerdi.

Mediha Hanım, yüzünden donuk gülümseyişler, nota defterlerine şöyle bir göz atar, 'geçti gitti' ya da 'hepsi tozlanmış' gibisinden bir şeyler söylemeye çalışırdı. Birçok zamanın anıları onun nota defterleri için söylediklerine benzeyerek ya geçip gider, ya hep sararıp tozlanıp kalırdı.

Okumam için ısrar ettiği kitaplar, dinlememi öğütlediği müzikler, gösterdiği resim ve fotoğraflar, hayâtından bilmediğim izlerle dolup taşar, Mediha Hanımefendi sanki birçok hayatı anlatmış olurdu. İnsanları birbirine yaklaştıran da müzikler, şiirler ve resimlerdi.

O: "-...Zira bu kitap gençliğimizin bir kılavuzuydu," diyerek, Halil Vedad'ın *Eylül*'ü mutlaka okuduğunu, *Eylül* için kendisininkine benzer duygular beslediğini düşünüyor; Halil Vedad'la fizik ötesi bir bağ kurduğuna inanıyordu. Görüşlerini, bu düşüncelerini La Traviata'nın sararık notlarına, sayfaların üst köşelerine çiziktirmişti.

Piyano öğretmenim Mediha Hanımın ölümünden sonra dağılıp kaybolan nota defterlerini unutamam. Birçok notaya Mediha Hanımefendi meğerse duygularını, hayallerini, sanrılarını çiziktirmiş. Birçok şarkının, ezginin sözleri ve notaları arasına çiziktirilmiş, kopuk kopuk cümlelerle bezenmiş sözlerinde Mediha Hanım Halil Vedad'ı da anmıştı. Bunlar bende hâlâ yaşıyor.

Piyano öğretmenim içe kapanışlarını yazıyordu:

Bütün hayatı uzun sürmüş bir ilk yaza benzetiyordu. Güneşin

beş sularında sönmeye yüz tuttuğunu görüyor ve ışıkların pembelikler, turunculuklar, gümüşîlikler içinde yelpazelene yelpazelene bahar kokulu bir akşamı apaçık aydınlatışına şaşıyordu.

Ne var ki kendisi bir odaya kapanmış; ömrü boyunca evlerden evlere, odalardan odalara, böyle birbirinin benzeri odalarda gökyüzünün mavisini, ilk yaz akşamının aydınlığını hep bir yaşlanış içinde seyretmişti.

Bir zamanlar gönlünden aşklar geçerken, şimdi neyi beklediğini bilmeyerek, çevresinde artık kimsecikler kalmamışken de, hep bekliyordu. O, bu hâlini, Lâtife Hanımın Ayazpaşa'daki konakta tek başına yaşayışına benzetiyordu. Piyano öğretmenim, Kulüp rakısının etiketindeki beyler gibi uçsuz bucaksız rüyalar göre göre, nihayet kendisini şu yeryüzünde yapayalnız bulmuştu.

Büyüklerimizin mazisinden şüphelerle söz açtığı Mediha Hanımefendi, şimdi köşesinde oturarak yaşlılığa özgü kasvetli, umarsız bir hayatı yaşarken, yorgunluğu, çökkünlüğü daha çok duyumsarken, bir yandan da gençliğin olağanüstülüklerini, coşkularını, düşlerini kuruyormuş. Büyüklerimize bakılırsa mazisi hayli çalkantılı Mediha Hanım şimdi odasında gördüğü eski, yıpranmış, tozlu eşyayı handiyse görmeyerek, uzak hatıralarda kalmış, hâlâ canlı, sevilmeye değer, albenili yüzler, bakışlar, öpülüşler umduğu dudaklar, tutulacak eller, dokunulacak bedenler görüyormuş.

Yaşantısı büyüklerimizce tasvip edilmeyen piyano öğretmenim, kimi günler sokağa çıktığını, ama yalnızca ıssız mezarlıklara gittiğini, serviler altındaki mezar taşlarına... Çarpık, devrik taşlara baktığını, ölmüşlerin adlarını okuduğun da yazmıştı. Bu adlar, bu tarihler, yaşayanlardan bir dua sayıklayışlar Mediha Hanımefendiye acıklı gelmiş, hem de huzur vermiş.

Hayat kimi insanlar için pek çok esirgemezlikler, yoksunluklarla dolup taşıyorken ölüm ve toprak bizi bağrına basıyor, sessizce kucaklıyordu. Hatta öyle mezarlar varmış ki, açan kırmızı gülleriyle Yahya Kemal Beyin bir iki şiirini hatırlatıyor, ölümde bir bahar ülkesi çağrışımı uyandırıyormuş.

Issız mezarlıklarda ilk yaz gelip erikler çiçek açınca Mediha Hanımefendi, birdenbire sevinçler duyuyormuş. Zaten piyano öğretmenim başkalarının, hiç tanımadığı kişilerin mezarını, mezar taşlarını yosunlar sarartmışsa, yabanî otlar, çalılar örtmüşse, bu ölülerin arayanları soranları kalmadığına karar verir, onları kendine yakın bularak için için sevinirmiş.

O, bu dünyada zaten hepimizin kimsesiz olduğunu düşünerek, bilerek, insanların bir takım aile bağlarıyla avunmalarını acıklı buluyordu.

Bazen otları, çalıları, yosunları temizlediği bile olurmuş. Artık ayrılacak, mezarlıktan çıkacakken, demin rastlantıyla ziyaret ettiği 'kabir'lere başını çevirir, son bir kez, vedalaşmak istercesine bakarmış. İşte, "-Allahaısmarladık!" diyormuş. Kalbinden konuşa konuşa, ölülerin sanıldığınca yalnız olmadıklarını, günün birinde bir yolcunun çıkageldiğini ve onlar için Allah'a yakardığını söylüyormuş.

Mediha Hanımefendi geri dönerken artık büsbütün susuyor, ıssız mezarlıkların sessizliğini bozarak, unutulup gitmiş ölülere saygısızlık etmekten çekiniyormuş. Suskunluğa büsbütün bürünüyormuş...

ORHAN PAMUK

İttihat ve Terakki idaresi ile anlaşmadığı için İstanbul'dan ayrılıp Gebze'ye yerleşen Selahattin Beyin karısı Fatma Hanım, Cennethisar'da eski, büyük ve sesiz bir evde yalnız oturmaktadır. Fatma Hanımın hizmetini ve bütün işlerini Cüce Recep görmektedir. Çünkü Fatma Hanım yalnız başına yataktan kalkamaz ve yürüyemez. Üç torunu bir hafta kalmak üzere Fatma Hanımın yanına gelirler.En büyükleri Faruk, tarihçidir ve üniversite de doçenttir. Nilgün üniversitede, Metin lisede öğrenci dir. Fatma Hanım torunları ile beraber kocası Selahattin Beyin mezarını ziyaret eder. Faruk, Gebze Kaymakamlığının arşivinde araştırma yapar. Metin, arkadaşı Vedat'ı arayıp bulur ve onun gurubu olan zengin çocuklarıyla gezip eğlenir. Guruptaki Ceylan'ı sevmektedir. Cüce Recep'in yeğeni Hasan, arkadaşlarıyla beraber geceleri yollara, duvarlara sosyalizm, komünizm aleyhine yazılar yazar. O, Nilgün'ün çocukluk arkadaşıdır ve onu sevmektedir. Nilgün, her sabah bir kitapla sahile gider, orada kitabını okur, denize girer. Dönüşte de Cumhuriyet alır. Hasan, onun solcu olduğuna inanır ve bunu arkadaşlarına anlatır. Arkadaşları, Nilgün'e ilgi duyduğu için Hasan'a kızarlar. Nilgün'ü cezalandırmayı kurarlar. Hasan bunu Nilgün'e haber vermek ister fakat o dinlemez ve Hasan'a "Pist faşist!" diye hakaret eder. Hasan da Nilgün'ü döver. Recep ile eczacı hanım, Nilgün'ü eve götürürler. Eczacı, Nilgün'ün hastahaneye götürülmesini ister fakat o bunu kabul etmez. Üç kardeş ertesi gün İstanbul'a dönmeye karar verirler. Sabah kahvaltıdan sonra başı dönen, midesi bulanan Nilgün yatağa uzanır ve bir daha kalkamaz, beyin kanamasından ölür. Büyük hanım yukarıda torunlarının vedalaşmak üzere gelmeleri beklemektedir. Hasan, trene binerek Cennethisar'dan ayrılır.

Aşağıda kabir ziyareti ve Faruk'un arşiv çalışmaları ile ilgili bir parça okuyacaksınız.

SESSİZ EV

Tam gidiyorlardı ki, babaanneleri bir kere daha dua etmek istedi ve o zaman onunla birlikte bir tek Nilgün açtı ellerini Allah'a, bir tek Nilgün evet: Faruk çarşaf gibi bir mendil çıkarmış terini siliyordu, Recep amca Büyükhanım'ını tutuyordu ve Metin de ellerini blucininin arka ceplerine sokmuş artık dua eder gibi yapmaya bile üşeniyordu. Sonra yarım yamalak okudukları o duayı da çabucak bitirdiler ve babanneleri gene sağına soluna sallandı ve iki yanından kollarına girdiler ve götüryorlar. Bana arkalarını dönünce duvarın ve çalıların arkasında kafamı iyice çıkarıp rahat rahat baktım: Gülünç manzara: Faruk denen o şişko dev bir yanında ve amcam olacak cüce öteki yanında giderlerken, babanneleri kara çarşafa benzeyen o tuhaf korkutucu paltonun içinden elbiseleri bol gelmiş bir kokunç kuklaya benziyor, ama gülünç de evet. Gene de gülmedim ve belki de mezarlıkta olduğumuz için ürperdim ben Nilgün ve sana ve başına ne güzel yakışan baş örtüsüne baktım, sonra ince bacaklarına da baktım. Ne tuhaf: Büyümüş kocaman güzel bir kız olmuşsun, ama bacakların hâlâ çöp gibi.

Sonra siz arabanıza binip gittikten sonra ben siz yanlış anlamayın diye gizlendiğim yerden çıktım ve o sessiz mezarlara ben de gidip baktım: Şu dedeniz, şu anneniz ve şu da babanız ve bir tek babanızı gördüm ben, hatırlıyorum: Biz bahçede oynarken, odasının pancurları arasından bazen başını uzatır ve sizi ve beni birlikte görür, ama benimle oynadığınız için size bir şey demezdi. Ona Fatiha okudum, sonra orada hiçbir şey yapmadan, yalnız güneşte pişerek ve cırcırları dinleyerek biraz durdum ve tuhaf şeyler düşündüm, tuhaf esrarlı düşünceler, ürperdim, aklım karıştı, sigara içmiş gibi oldum. Sonra mezarlıktan çıktım ve gidiyo-

rum ben, masamın üzerinde açık bıraktığım matematiğe dönüyorum. Çünkü bir saat önce ben o masada oturmuş, tam pencereden bakarken siz beyaz Anadol'unuzla yokuşu çıkıyordunuz ve aranızda babanneniz olduğu için ben anladım nereye gittiginizi ve o zaman mezarlığı ve ölüleri düşünüce ben, aklıma bir türlü girmeyen şu sinir bazucu saçma matematik kafama daha da girmez oldu ve bari gideyim şunlara bir bakayım dedim, mezarlıkta ne yaptıklarını görünce içim rahat eder, sonra gelir çalışırım dedim; annemi de boş yere üzmemek için pencereden çıktım, koşa koşa buraya geldim ve gördüm sizi ve işte şimdi açık bıraktığım matematiğe dönüyorum.

Tozlu yol bitti, asfalt başladı. Yanımdan arabalar geçiyor, bir iki kere işaret ettim, ama altında böyle araba olanda artık vicdan kalmamıştır ki: Beni görmeden, son hızla giçip yokuştan aşağı gidiyorlar. Sonra Tahsin'lerin oraya geldim. Anasıyla Tahsin arkada toplarlarken, babası çardağın altında oturmuş kiraz satıyor ve o da beni sanki görmüyor. Ben saatte 100 kilometre ile lüks araba süren ve birden fren yapıp kilosu 80 liradan 5 kilo kirazı hemen alıveren biri olmadığım için başını bile kaldırıp bakmadı. Evet, artık paradan başka şeyler düşünebilen bir tek ben varım diyecektim, ama Halil'in çöp kamyonunu görünce sevindim. Aşağı gidiyorlardı el ettim durdu. Bindim.

"Baban ne yapıyor? "dedi.

"Ne yapacak," dedim, "Piyango!"

"Nereye gidiyor?"

"Sabahları trende çalışıyor."

"Sen?"

"Ben daha okuyorum." dedim. "Bu kamyon en çok kaç yapar?"

"Seksen!" dedi. "Burada ne yapıyorsun sen?"

"Kafam bozuk," dedim. "Biraz çıktım."

"Senin kafan bu yaşta bozulmaya başladıysa..."

Gülüştüler. Bizim evin önünde frene basıyordu,

"Yok,"dedim. Aşağı mahalleye ineceğim."

"Ne var orada?"

"Bir arkadaşım var, tanımazsın!"

Evin önünden geçerken açık pencereme baktım. Babam öğleyin gelene kadar dönerim. Mahalleye girer girmez kamyondan indim, Halil'ler beni işsiz güçsüz aylağın teki sanmasınlar diye hızlı hızlı yürüdüm. Taa mendireğe kadar gittim, sıcaktan kanter içinde kaldığım için biraz oturdum, denize baktım. Bir motor hızla geldi, bir rıhtıma bir kız bıraktı, gitti. O kıza bakarken ben seni düşündüm Nilgün: Elini Allah'a nasıl açtığını az önce gözlerimle gördüm: Tuhaftı. Sanki O'nunla konuşuyormuşsun gibi. Kitapta yazar: Melekler vardır. Sonra düşündüm: Şeytan da vardır. Başka şeyler de. Sanki korkmak istediğim için düşündüm bunları; korkayım, ürpereyim, suçluluk duyayım da koşa koşa yokuşu çıkıp eve döneyim, matematiğe oturayım diye, ama az sonra zaten oturacağım: Şimdi biraz gezeyim. Yürüdüm.

Plaja gelince insanı aptallaştıran o uğultuyu duyunca ve o et yığınını görünce, gene, suçu, günahı, şeytanı düşündüm. Kıpır kıpır kıpırdanan bir et yığını: Arada bir bu yığının içinden renkli bir deniz topu ağır ağır yükseliyor ama, sonra gene geri dönüp aralarında kayboluyor; sanki bütün bu suçtan ve günahtan kurtulmak istiyor, ama kadınlar bırakmıyor onu. Üzeri sarmaşıklarla dolu tel örgüler arasından kalabalığa ve kadınlara daha da baktım. Tuhaf şey: Bazen canım kötülük yapmak ister, utanırım, biraz canlarını yakayımda beni fark etsinler diye: Böylece, cezalarını vermiş olu-

rum ve kimse şeytana uymaz ve belki bir tek benden korkarlar o zaman: Şunun gibi bir duygu: Biz iktidara, onlar da yola gelmişler. Utandım sonra, iyice dalmışım, utancı unutmak için seni düşündüm Nilgün. Sen suçsuzsun. Biraz daha büyüleyici kalabalığa bakayım, matematiğe döneceğim diyordum ki,

"Ne dikiliyorsun sen burada?" dedi, plaja bakan herif.

"Yasak mı?" dedim.

"Gireceksen git oradan bilet al!" dedi. "Mayon ve paran varsa..."

"Tamam,"dedim. "Gerek yok. Gidiyorum."

Gittim.Paran varsa, paran varsa kaç para: Fatiha yerine bunu okuyorlar artık: O kadar iğrençsiniz ki, bazen ben kendimi yapayanlız hissediyorum: Yarısı rezil, yarısı budala. Düşününce insan korkar bu kalabalıktan, ama Allahtan bizim çocuklar var, onlarla birlikte olunca birbirine karıştırmıyorum; biliyorum o zaman suç ile günahı, haram ile helâl olanı biliyorum ve korkuyorum: Ne yapılacağını da çok iyi anlıyorum. Sonra bizim çocukların da dün akşam kahvede, çakal, çakal, diye benimle dalga geçtikleri aklıma geldi ve kızdım. Peki. O yapılacak şeyleri ben tek başıma da yapabilirim beyler, tek başıma da ben yürürüm o yolda, biliyorum çünkü. Kendime inandım ve güvendim.

Yürüye yürüye sizin evinizin önüne gelmişim Nilgün, farkına varmamışım, üzeri yosunlu o eski duvarı görünce anladım. Bahçe kapınız kapalı. Gittim, yolun öte tarafındaki kestanenin altına oturdum, evinizin pencerelerine, duvarlarına baktım, senin içirde ne yaptığını merak ettim. Belki yemek yiyorsundur, belki başında hâlâ o örtü vardır, belki de öğle uykusuna yatmışsındır. Elime bir çöp aldım ve asfaltın kenarındaki kum birikintisine senin yüzünü dalgın dalgın çizdim. Uyurken yüzün daha güzel olur. O yü-

ze bakarken ben suçu, kini ve gırtlağıma kadar gömüldüğümü sandığım günahı ve suçluluk sivilcilerimi unuturum ve benim ne günahım olabilir diye düşünürüm, ben onlardan biri değilim, ben senin gibiyim, inanıyorum. Sonra düşündüm. Bahçeye gizlice girsem, cüceye görünmeden ağacın orasına ve öteki çıkıntıya basarak duvara tırmansam ve o açık pencereden kedi gibi odana girsem ve seni yanağının kenarından öpsem: Sen kimsin? Beni tanımadın mı, saklambaç oynardık, seni seviyorum, senin tanıdığın bütün o kibar erkeklerin sevebileceğinden daha çok seviyorum. seni ben! Birden öfkelendim: Kumun üzerindeki yüzü ayağımla bozdum ve tam ben kalktım bu saçma hayallerden sıkıldım, gidiyordum ki gördüm:

Nilgün evden çıkmış bahçe kapısına geliyor.

Her şeyi yanlış anlarlar bunlar, her şeyi kötüye yorarlar. Hemen uzaklaştım biraz, kapıya sırtımı döndüm. Sesini duyduktan sonra döndüm. Bahçe kapısından çıkmış gidiyorsun, nereye? Merak ettim, peşine düştüm.

Yürürken kendine göre bir tuhaf sallanışı var; Erkek gibi. Koşup gidip omzuna dokunsam; beni tanımadın mı Nilgün, ben Hasan, hani biz çocukken sizin bahçede, Metin de vardı, oynardık, sonra balık tutardık.

Köşeye gelince dönmedi, yürüyor. Plâja mı gidiyorsun, sen de onların arasına girecek misin? Öfkelendim, ama peşini bırakmadım. Çöp bacaklı, hızlı da gidiyor. neden bu acele, yoksa bir bekliyenin mi var?

Plâjda durmadı, saptı, yokuşu çıkıyor. Tahmin edebiliyorum artık bekliyenin kim olduğunu. Belki onun arabasına binersin, belki de deniz motoru vardır. Hangisi diye merak ettiğim için peşinden geliyorum, çünkü ötekilerden bir farkın olmadığını biliyorum.

Birden oradaki bakkala girdi, kayboldu. Bakkalın önünde dondurmacı çocuk var; ufaklığı tanırım, yanlış bir şey düşünmesin diye biraz bekledim. Ben zenginlere uşaklık etmekten hoşlanmam.

Biraz sonra Nilgün içerden çıktı ve dosdoğru gideceğine geri döndü ve geldiği yoldan bana doğru yürüyor. Birden sırtımı döndüm eğildim ve ayakkabılarımın bağını bağlıyorum. Elinde bir paketle yaklaştı, yaklaştı ve bir baktı, utandım.

"Merhaba,"dedim, kalktım.

"Merhaba Hasan,"dedi. "Nasılsın?" Biraz sustu. "Seni dün gelirken yolda gördük, ağbim tanıdı. Büyümüşsün, çok değişmişsin. Ne yapıyorsun?" Biraz sustu. "Hâlâ yukardaymışsınız, amcan söyledi, baban da piyangoyla uğraşıyormuş." Biraz daha sustu. "E, sen ne yapıyorsun, söylesene, kaça geçtin?"

"Ben mi?" dedim. "Ben bu yıl bekliyorum," diyebildim sonunda.

"Neyi?"

"Sen denize mi gidiyorsun Nilgün?"

"Yok," dedi. Bakkaldan geliyorum. Babaanneyi mezarlığa götürdük. Sıcaktan biraz fena oldu galiba , kolonya aldım."

"Demek o plaja gitmiyorsun," dedim.

"Çok kalabalık oluyor orası," dedi. "Sabah erken gideceğim kimse yokken."

Biraz sustuk. Sonra gülümsedi ve ben de güldüm ve yüzünün uzaktan görüp sandığımdan bir başka olduğunu düşündüm. Aptal gibi terliyorum. Sıcaktan der. Susuyorum. Bir adım attı.

"Peki," dedi. "Babana selâm söyle, olmaz mı?"

Elini uzattı ve el sıkıştık. Eli yumuşak ve hafif. Ben terli elimden utandım.

"Gülügüle!" dedim.

Gitti. Arkasından bakmadım. Çok önemli işleri olan insanlar gibi ben de bir yere doğru düşünceli düşünceli yürüdüm.

Mezarlıktan döndükten sonra, babaanne bizimle aşağıda yemek yedi, sonra bir fenalık geçirdi. Önemli bir şey değil ama. Biz Nilgün'le gülüşüyorduk, birden o, kötü baktı bize, sonra başını göğsüne düşürüverdi. Koluna girip yukarı çıkardık, yatırdık, Nilgün'ün getirdiği kolonyayı bileklerine, şakaklarına sürdük. Sonra ben odama gittim, yemek üstüne ilk sigaramı içtim. Babaannenin ciddî bir şeyi olmadığını anladıktan sonra da güneşte pişen Anadol'a bindim yola çıktım. Anayoldan değil, Darıca yolundan gittim. Bu yolu özenerek asfaltlamışlar. Kiraz ağaçlarıyla incirlerin bazıları hâlâ yerindeydi. Buralara, çocukken Recep'le sözümona karga avına, ya da gezmeye gelirdik. Kervansaray olduğunu sandığım şey daha aşağılarda olmalı. Sırtlar da yeni mahalleler yapılmış, yapılıyor. Darıca'da yeni bir şey görmedim: On yıllık Atatürk heykeli!

Gebze'den doğrudan Kaymakama çıktım. Kaymakam değişmiş. İki yıl önce, bu masada hayattan bezmiş biri vardı, şimdi ise durmadan elini kolunu oynatan bir genç. Önceden tasarladığım gibi, onu etkilemek için çantamdan fakültenin yayımladığı doçentlik tezimi çıkarıp göstermeme, arşive daha önceden girmiş olduğumu ya da rahmetli babamın da kaymakam olduğunu söylemeye gerek bile kalmadı. Beni çağırdığı bir adamın peşine taktı. Onunla birlikte geçen gelişlerimde tanıdığım Rıza'yı aradık, bulamadık, dispansere girmiş. O dönünceye kadar ben çarşıda şöyle bir yürüyeyim dedim.

Çitlenbiklerin sarkdığı dar aralıktan geçip çarşıya çıktım. Ön-

ce aşağıya yürüdüm. Sokaklarda kimsecikler yok. Bir köpek asfaltta amaçsız geziniyor, demirci dükkânında bir adam Aygaz tüpünü kurcalıyor. Kırtasiyecinin vitrinine bakmadan döndüm, dükkân önlerinin daracık gölgelerine sığınarak camiyi görünceye kadar yürüdüm. Sonra döndüm, gittim, küçük alandaki çınar ağacının altında oturdum, uykumu açsın diye bir çay içtim, kahvenin radyosunu boş boş dinleyerek sıcağını unutmaya çalıştım ve kimse benimle ilgilenmediği için keyiflendim.

Kaymakamlığa döndüğümde Rıza gelmişti, beni görünce hatırladı, sevindi. O anahtarı bulana kadar benim bir dilekçe vermem gerekti. Birlikte aşağıya indik. Kapıyı açtı, küf, toz ve nem kokusunu hemen hatırladım. Eski masayla sandalyesinin tozunu alırken biraz gevezelik ettik. Rıza beni yanlız bırakıp gitti.

Gebze arşivinde öyle pek fazla bir şey yoktur. Ne varsa, kasabanın kadılık olduğu ve pek az kimsenin bilip ilgilendiği kısa bir dönemden kalmadır. O zamandan kalan belgelerin de büyük bir kısmı, sonra İzmit'e o zamanki adıyla, İznikmit'e yollanmıştır. Burada kutular içinde unutulan fermanlar, tapu kayıtları, mahkeme sicilleri, defterler iç içe üst üste yığılıp kalmış, öylece duruyorlar. Otuz yıl önce, mesleğini seven ve cumhuriyetin ilk yıllarına özgü o bürokratik milliyetçilikle yanıp tutuşan bir lise tarih öğretmeni bunlara bir düzen vermeye kalkmış, ama bezmiş. İki yıl önce, ben onun yarıda bıraktığı işi kaldığı yerden sürdüreyim demiştim, ama bir haftada yılmıştım. Arşivci olmak için, tarihçi olmak için gerekenden de fazla alçakgönüllülük gerekir. Günümüzde, biraz mürekkep yalayıp da, bu kadar alçak gönüllülüğe katlanabilecek insan artık pek çıkmıyor. Benim lise öğretmeni de öyle değildi; arşivde geçirdiği saatleri hemen bir kitapla değerlendirme tutkusuna kapılmıştı. Öğretmenin, kendi hayat hikâyesinden ve Gebzeli tanıdıklarından başka Gebze'nin tarihsel yapılarıyla

ürünlerinden söz ettiği bu kitapçığı Selma ile kavga ettiğimiz günlerde bira içip eğlenerek okuduğumu hatırlıyorum. Sonra bu kitaptan fakültedeki bazı arkadaşlara da söz etmiştim de hep birlikte bana aynı cevabı vermişlerdir: Hayır, Gebze'de o tür belgelerin bulunması, olanaksızdır! Ben susmuştum, onlarda bana Gebze de bir arşiv bile olamayacağını kanıtlamışlardı.

Uzmanların var olmadığına inandığı bir yerde çalışmak bana Başbakanlık Arşivi'ndeki kıskanç dostlarla birlikte çalışmaktan daha zevkli geliyor. Sarı lekelerle, küfle buruşukluklarla, hırpalanmış kâğıt parçalarını koklayarak keyifle karıştırıyorum. Okudukça bu kağıtları yazan, yazdıran ve hayatları bu yazılanlara bir ucundan bağlı olan insanları görür gibi olduğumu sanıyorum. Belki de arşive, geçen yıl gördüğümü sandığım vebanın izini sürmek için değil, bu keyif için gelmişimdir. Soluk kâğıt yığınları okundukça ağır ağır aralanmaya başlarlar. Uzun bir gemi yolculuğundan sonra, yol boyunca sizi bunaltan sis açılır da, bir kara parçası her ağacı, taşı ve kuşuyla birdenbire sizi kendisine hayran bırakarak nasıl belirirse, okudukça aralanan kâğıtlar arasından iç içe geçmiş milyonlarca hayat ve hikâye birden aklımda beliriverir. O zaman çok keyiflenir, tarihin işte aklımda canlanan bu renkli, hayat dolu şey olduğuna karar veririm. Bunun ne olduğunu anlat, deseler anlatamam. Biraz sonra, zaten o arkasından, tuhaf bir tat bırakarak geçip gider. O zaman umutsuzluğa kapılmaktan korkarım ve o geçip giden şeyi yeniden düşünmek isterim. Sigara içip onu yeniden bulmaya çalışırım, ama Allah kahretsin, böyle yerlerde sigara içmek de yasaktır.

Bir mahkeme sicilini okurken, belki de bu duyguyu, okuduklarımı yazarak, bulabileceğimi düşündüm. Çantamdan çıkardığım deftere yazmaya başladım. Celâl adlı biri Mehmet'in kendisine sövdüğünü söylüyor. 'Gidi köftehor' demiş! Kadının huzurunda

da inkâr etmiş. Celâl'in, 'evet, sövdü!' diyen Hasan ve Kasım adlı tanıkları var. Kadı ise Mehmet'i yemin etmeye çağırmış Mehmet edememiş. Tarihi silinmiş, yazmadım. Sonra Hamza adlı birinin Abdi'yi kendisine vasi tayin ettiğini okuyup yazdım. Sonra da Rus asıllı Dimitri adlı bir kölenin ele geçirildiğini yazdım. Sahibinin Tuzla'dan Veli Bey adlı biri olduğuna ve Dimitri'nin ona geri verilmesine karar vermişler. Kaybettiği bir sığır yüzünden hapsedilen çoban Yusuf'un başına gelenleri de okudum. Sığırı ne sattığını söylüyor, ne de kestiğini. Kaybetmiş. Sonunda, kardeşi Ramazan kefil olmuş da hapisten çıkmış. Sonra bir ferman okudum. Nedense buğday yüklü bazı gemilerin Gebze'nin iskelelerine, Tuzla'ya ve Eskihisar'a yanaşmadan doğru İstanbul'a gelmesi emrediliyordu. İbrahim adlı biri, 'İstanbul'a gitmez isem avradım üç talâk ile boş olsun' demiş, İstanbul'a da gitmediği için karısı Fatma boş olduğunu ileri sürmüş. İbrahim, İstanbul'a gitmediğini ama gideceğini, yemininde bir süre vermediğini söylüyor. Sonra, kayıtlardaki akçe miktarlarına bakarak emirine verilen bazı mukataaların büyüklüğünü çıkarmaya çalıştım, ama kesin bir sonuca ulaşamadım. Bu arada, bir yığın değirmenin, bağın, bahçenin, zeytinliğin yıllık gelirini defterime geçirdim. Bunları defterime geçirirken o toprakları görür gibi olduğumu sandım, ama kendimi galiba kandırıyordum. Sonra birkaç hırsızlık olayına ilişkin yazılanları okudum ve hiçbir şey hissedemediğime karar vererek dışarı çıktım.

Koridorda sigara içerken, geçen yıl burada kayıtlarına rastladığım vebanın izini sürmek yerine, herhangi bir başka hikâyede arayabileceğimi düşündüm. Kendime, bu hikâyenin nasıl bir şey olması gerektiğini sordum. Ama bu soru sıkıcıydı, başka bir şey düşünmek istedim, çünkü tarih, hikâyeden başka bir şeydir. İyi bir tarih kitabını, iyi bir hikâye kitabı ya da bir romandan ayıran dipnotlarından başka şeyler de olmalıdır. Nedir bunlar?

Koridorun ucundaki pencereden, kaymakamlık yapısının arkasındaki bir evin duvarı gözüküyor. İnsanı arkasında ne olduğunu merak ettiren bu duvarın önünde bir kamyon durmuş, arka tekerleklerini görüyorum. Sigaramı bitirdim, kırmızı yangın kovasının kumuna bastırıp içeri girdim.

Ethem adlı birinin Kasım'dan şikayetini okudum: Ethem evde yokken, Kasım evine gitmiş ve ailesiyle konuşmuş. Kasım olayı yalanlamıyor, ama yanlızca gözleme yemek için eve gittiğini ve bir miktar yağ alıp çıktığını söylüyor. Bir başka çift de biri öbürünün sakalını çektiği için davalık olmuştu. Sonra Cafer ile Ahmet'e savaşta başarıları yüzünden gelir olarak verilen Gebze köylerinin adlarını yazdım. Sonra Kevser ve Kezban adlı iki kadının orospuluk yaptığına ilişkin mahallelilerin şikâyetlerini okudum. Şikayetçiler, kadınların mahalleden çıkarılmalarını da istiyorlardı. Sonra Kevser'in daha önce bu işi yaptığına ilişkin Ali'nin tanıklığını da okuyup yazdım. Satılmış adlı birinin de Kalender'den yirmi iki altın alacağı varmış, ama Kalender borcunu inkâr ediyormuş. Melek adında bir kız da hür iken, Ramazan tarafından haksız olarak Bahattin Bey'e satıldığını söylüyordu.

Sonra şunları da yazdım: Muharrem adlı bir çocuk cüz okumak için evinden çıkmış, babası Sinan, onu Resul ile yakalamış, Baba, Resul'un, oğlunu ayarttığını söylüyor ve bir araştırma yapılmasını istiyor. Resul, Muharrem'in kendisine geldiğini, birlikte değirmene gittiklerini, dönüşte Muharrem'in incir toplamak için bahçelerde kaybolduğunu söylüyor. Tarihi de defterine geçirdikten sonra, aşağı yukarı dört yüz yıl önce, bir çocuğun düşlerine giren incirlerin ve incirleri düşleyen çocuğu düşleyen Resul'un nasıl şeyler olduğunu düşündüm. Sonra haydutluğa başlayan bir sipahinin yakalanması, derhal meyhanelerin kapattırılması ve şarap içenlerin haklarından gelinmesine ilişkin emirleri okuyup

yazdım ve daha da okuyup yazdım: Hırsızlıklar, ticarî anlaşmazlıklar, eşkiyalar evlenip boşananlar... Ne işe yarayacaktı bütün hikâyeler? Ama bu sefer sigara içmek için koridora da çıkmadım. Hikâyelerin bir işe yaraması gerektiğini unutmaya çalışarak defterime et fiyatlarına ilişkin bir yığın sayı ve kelime geçirdim. Derken gözüme taş ocaklarının içinde bulunan bir ölü için yapılan soruşturma ilişti. Soruşturma sırasında sıkıştırılan işçiler o günü nasıl geçirdiklerini teker teker anlatıyorlardı. İlk defa 23 Recep 1028 tarihli o günü görür gibi olduğuma karar verip keyiflendim. Gün boyunca ne yaptıklarını ayrıntılarıyla anlatan işçilerin söylediklerini dikkatle birkaç kere okudum. Canım keyfime sigara da eklemek istedi, ama kendimi tutup, okuduklarımı olduğu gibi defterime geçirdim. Bu iş çok uzun sürdü, ama bittiği zaman keyfime diyecek yoktu. Güneş de alçalmış, bodrum penceresinin kenarına usulca vurmuştu. Birisi, benim için, kapının önüne günde üç öğün yemekle bir paket sigara ve akşamlarıda biraz rakı bıraksa, bu serin bodrumda sanki bütün hayatımı geçirmeye boyun eğecek gibiydim. Bugün açık seçik göremiyordum, ama hiç olmazsa varlığını biraz sezer gibi olmuştum: Bu kâğıt parçalarının arkasında bütün bir ömrü geçirmeye yetecek kadar hikâye vardı, bu hikâyeler sisin arkasında kara parçasını bana gösterecekti. Bunları düşününce, kendime ve yaptığım işe daha çok güvendim. Sonra, iyi ve uslu bir öğrenci gibi, defterime kaç sayfa yazdığımı saydım: Tam dokuz sayfa! Eve dönüp içkiye oturmayı hak ettiğime karar verdim, kalktım.

ŞEMSETTİN ÜNLÜ

Yüz Uzun Yıl, yazarın *Yukarışehir ve Toprak Kurşun Geçirmez* adlı eserleri'nin devamı olmakla birlikte, kendi başına bütünlüğü olan bir romandır. Bu üç roman bir arada Harput şehrinin yıkılışını anlatmaktadır. Eserin kahramanı âşık Yusuf, 93 harbindeki çilelerden sonra Yukarışehir'e yuvasına, ailesine çavuş olarak döner. Dönüş yolunda nice zorluklar yaşamıştır. Eskisinden daha suskun, içe kapalıdır. Hayalleri kırılmıştır ve şehirde tam bir dağılma varddır. Savaşa gidenler şehrin üretgenliğini durdurmuştur. Dağılan şehir, dağılan güç, insanlar ve umutlar. Yusuf'u bekleyen en büyük ıstırap sevdiği Heri'sinin ölmüş olmasıdır. Bu aşk, yeni bir Kerem ile Aslı hikâyesidir. "Aşk bir ışık, iş bir başka ışıktır yaşamın karanlığına". Yusuf aşkını kaybedince kendisini işine verir. O da evlenir, çocukları olur. Sorumluluk duygusu vardır. Kaybettiği sevgilisine olan aşkını içinin derinliklerine gizler. Daha suskunlaşır. Nice gencin hayatı da onunki gibi kırıklıklarla doludur, kimisi de savaştan dönememiştir. Yusuf, dabakhaneye kahya olur. Sonra orası da elden çıkacak. Yusuf'un hayatındaki ikinci ışık da sönecektir. Vakıflar dabakhaneyi dabaklara değil de bir İtalyan şirketinin uzantısı olan Umran Nazif'e kiralar, zira o daha çok kira vermiştir. Dabak ustaları işçileri dağılırlar. Artık onlar usta işçiler değil "ne iş olursa" yapmaya hazır, istismara müsait, mutsuz insanlar olarak Mezra'ya inerler.

Romanda Yusuf'un ve arkadaşlarının hikâyelerinde asıl anlatılan bir şehrin hikâyesidir. II. Meşrutiyet'in ilânı, seçimler, partiler Amerikalı misyonerler insanları birbirine düşüren duyguları keskinleştirir. Kıskançlıklar, fırsatçılar ve bozuk idare yüzünden zenginlikler kaybedilir, şehir çöker, mutsuz insanlar başka yerlere göçerler.

YÜZ UZUN YIL

Yetmiş iki doğumlular, savaş öncesinde silâh altına alındılar. Savaş başladığında önce gönüllüler, sonra birinci yedekler, arkasından ikinci yedekler yola çıkarıldılar. Gidenler, şehrin üretkenliğini, doğurgan sıcaklığını da sanki kendileriyle birlikte götürdüler. Savaş bitti; iki kış, üç yaz geçti üstünden; Mezre'ye taşınanların, satıp savıp büyük kentlere, yabancı ülkelere göçenlerin arkası hiç kesilmedi. Kalabalıklar azaldı, ürkütücü bir durgunluk çöktü şehrin üstüne.

Sened-i İttifak, Tanzimat, Kanun-u Esasi... Buhar, makine, matbua... Değişme, yenileşme, aydınlık! Anadolu'nun bu uzak ilinde bile, karasabanın, huu deyip keçe dövmenin, medresede ebcet ezberlemenin çıkar yol olmadığını bilen bilir; geçmişle gelecek arasındaki uçurumda oyalanmanın kaygısı, karmaşası yaşanırdı.

Balkanlarda her milletin ayrı dava güttüğü; silâhla, siyasetle, Osmanlıdan kopmaya çalıştığı bilinirdi de, içerideki Ermeniden ayrılık gayrılık beklenmezdi. Savaşın zor günlerinde, Kars'ta, Beyazıt'ta, Van'da, Moskof'tan yana geçen; İstanbul'da ayrılık güden Ermeniler, güveni yıktı; şehirde komşuyu komşusundan soğuttu.

Aklı erenlerin, 'danışma, görüşme,birlik zamanıdır,' dediği günlerde, Sultan Abdülhamid, Meclis'i dağıttı, mebusları sürdü, Kanun-u Esasi'den söz edenleri devlete düşman saydı.

Eskinin yeniyle, yeninin eskiyle hesaplaşması büyüdü, derinleşti. Eski inançların kimi yıkılmaya yüz tuttu, kimi ayakta kaldı katılaştı. Eskide ya da yenide, geçim kaygısı, gelecek kuşkusu, özgürlük özlemi hep vardı.

Şehitler, yaralılar, tutsaklar... Evlerine dönenler, dönmeyenler, artık hiç dönmeyecek olanlar!.. Acıları unutmaya; elde kalanla avunmaya hazırdı insanlar.

Kafkas cephesinde Ruslara tutsak düşen bağmançı Cafcaf Nuri'nin, bir gece gün kararıktan çok sonra şehre geldiği, doğruca Çarşı Hamamının soğukluğuna girip hamamcının karşısına dikildiği anlatılırdı: Fadılı derler, Hamamcı Hilmi; saçı sakalı, tozu kiri, parça parça giysileriyle karşısında biten iciş bücüş canlının, "Haşa!" insana hiç benzemediğine yemin eder; Cafcaf'ı görmesiyle; "Eşhedü... Uzak dur! Uzak dur ya mübarek!" diye çığrışıp iki dizi üstünde canını kurtarmaya çalıştığını saklamazdı... Koku içindeki hamamcıya hiç aldırmaz Cafcaf; uzanır bir peştemal alır çekmecenin üstünden. Papağını çıkarır; ceketini, poturunu, lime lime kirli gömleğini, partal papuçlarını çıkarır yığar üst üste; "Sabun ver, sabun ver Fadılı... "diye tuturur.

Sonraları; dört yıl ayrılık çekmiş, ölümlerden dönmüş gelmişken, evine ocağına uğramadan, ilk iş hamama gitmesinin nedeni sorulduğunda; "Suya sabuna hasretliğimdi..." diye anlatırdı Nuri; Hamamın mermer kurnasına akan her tas suyu alıp döküdüğümde ben bir daha çıktım dünyaya!.. Ağardım, ışıdım... Sıcak su derime değil, soğumuş yüreğime, içimin karasına dökülürdü sıcacık... Ben o yıkanmaya hiç doyamadım," derdi.

Tanıyanları, Avcı Memoş'un babası Selim Ağanın, "Yitik!" haberini aldıktan sonraki üç buçuk yıl, bir tek gün bile oğlunun sağ salim dönüp geleceğinden kuşku duymadığını yakından gördüler; nasıl yorumlayacaklarını bilemediler: Yaşlı saracın gün doğduğunda işliğini açtığını; gün kararıp çaktığı çivi, attığı ilmik seçilmez oluncaya değin, sessiz, uysal, çalışıp durduğunu görürlerdi. Memoş gittiğinde, Selim Ağanın kızları küçücüktü; alı al, gülü gül serpilip büyüdüler... Nesime Mezre'ye gelin gitti; Naz-

lı'ya söz kesildi. İkide bir anası anıp sızlamasa, küçük Nazım, ağabeyinin adını bile duymayacaktı...

Üç buçuk yıl sonra, Saraç Selim Ağanın, öğle sıcağında işliğin kapısından giren oğluna kaşlarının altında dikkatlice bakıp; "Sen misin Memet? İçeri gel..." dediği, yapılacak başka bir şey yokmuş gibi, önündeki eyer çatkısını çekiçlemeyi sürdürdüğünü görenler şaşırdılar... "Sevinmedin mi Ağa oğlunun geldiğine?" diye sorduklarında, yaşlı Saraç, "Sevindim... Sevindim uşak, ahir ömrümde... " der, sıcacık gülümserdi.

Yaralılar, tutsaklar, sonra da muvazzaflık görevini tamamlayanlar... Yetmiş iki doğumluların bırakıldığı haberi duyulduğunda şehir eni konu canlandı. Askerinin nerede olduğunu, hangi yoldan geleceğini bilenler, gün hesaplayıp taa Mezre çıkışına karşılamaya gittiler. İlk gelenler, Erzincan'daki birliklerden bırakılan on dört kişiydi. Trabzon terhisi; Bağdat, Beyburt, Yemen terhislelri; Rumeli'den İstanbul'dan beklenenler... Temmuz sonlarına değin, giden üç yüz sekiz kura erinden kalan yetmiş şu kadar can, ocağına döndü. Esmer, kumral, sarışın; ufak tefek, boyluca, ince uzun olanlar vardı ya, soluk tozlu giysileri içinde birbirlerine benzerdi bunlar... Dalgınlıkları, yarım yarım gülüşleriyle, sanki babalarına, öz kardeşlerine bile biraz yabancıydılar.

Terhislerin arkası kesildi. Aralarında Yusuf'un da bulunduğu birkaç kişinin gelmediği, ondan öte belki de hiç gelmeyecekleri söylendi. "Gelseler gelirlerdi; takılmış kalmışlardır, bir yerlerde..." denildi bunlar için.

Hancı Bayram'ın zaptiyelerle birlikte dönüp gelmesi öğleyi buldu. Kaza yerinde keşif yapıldı; katırcılar kim, yolcular kimdi... Nereden gelir nereye giderlerdi, ne götürürlerdi? Hepsi soruldu, kâğıda geçirildi. Zaptiyeler gittikten sonra çıktı Nare ortaya; kaynamış süt getirdi, ekmek getirdi; sırtındaki çantaya, yola çıkmak

için sabırsızlandığına baktı baktı da, "Çoluğum çocuğum yok dedin ya, bir bekleyenin var senin çavuş... Git, kavuş hadi..." dedi; Bayram'la birlikte, avlunun çıkışına kadar, arkası sıra yürüdü geldi.

Yolunun üstünde, "Nare iyi, Bayram iyi, insanlar iyi..." diye düşünürdü Yusuf.

Nehir kıyısı boyunca üç saat doğuya yürüdü; ağaçlı, sulak, küçük bir köyün harman yerinden geçti, güneye döndü... Nare iyi, Bayram iyi; insanı insanla yaratanın, insanı insanla sınaması, neden?.. İyilik varken kötülük neden? Sıcak da soğuk da bizdense, sıcağı soğuktan nasıl ayırmalı? Bilmeyen bilmediğini kime sormalı, içinin ağusunu nereye dökmeli? Bölükler, taburlar, alaylar... Karda kışta, baharda, yazda... topla, tüfekle, bombayla, süngüyle yüzbinlerin birbirinin gırtlağına sarılması, vadığı yere yıkım getirmesi neden? Yerinden, işinden, sevdiğinden ayrılanların kavgadaki acılarını; öçle, öfkeyle bilenişlerini kendi kanında, soluğunda yaşar; yüzü, yüreği kasılır kalır insanın... Kavga olmayacaksa, birileri kavgadan kaçınmalı... Kim, hangisi, nasıl? O kendisi Yusuf, Ferhat oğlu Yusuf, kavgadan kaçınmadı... O kendisi Yusuf, durmak, durulmak, şunun bunun buyruğunda olmak insanın ayıbıdır diyebilir: Suya haktır akıp gitmek... Kuşa uçmak...

Kula kul olmamak... Böyle bellenmiştir. İşte, haksız olan kavgadan kaçınmalı... Düpedüz bu haklı, bu haksız, nerede görülmüş? İnsan ömrü, halka halka dünyanın girdabında; şimdi haklı, şimdi haksız... İşin incesi ne olursa olsun; o kendisi Yusuf, gücü gücü yetene bir dünyanın hasmıdır... Nerede, ne kadar işe yararsa o kadar hasmıdır... Eli erdiği, gücü yettiği, aklı yatacağınca! Sıcağı soğuğu bizdendir demesi Ömer Ustanın, sözün ötesini, iyiliğin, kötülüğün de bizden olduğunu bildiğindendir... Bilir, bildiğine yüreklenir, insana öyle bakardı Usta. Ömer Usta derviştir... Ömer

Usta ereceği yere ermiştir... Ömer usta, arkasından gözyaşı döktüğü, yıllar yılı yerini boş koyduğu ağası, atası, ustasıdır Yusuf'un... Ama bu kıran kırana kahırlı dünyada ustanın yerine koymaz, koymak istemez kendini Yusuf.

Adımlarını açtı, hızlandı.

Güneş batarken Hasan Komu yakınlarındaydı: Ova göz alabildiğine renkli, pırıltı, kuzeybatıdaki uzak ışıklı tepelerden ta ufka, ufkun karaltılı mor çizgisine uzanıyordu. Kozluk çayı kıvrımları; yassıca sırtlar; tarlalar, bostanlar, otlaklar, koruluklar; çizgi çizgi ak tozlu yollar... Ova sulak; toprak kalın, bereketli; köyler birinden ötekine, gözle görülecek kadar yakındı. Tanıdık topraklar... Akşam yeli, sekiz on saat uzaklıktaki şehirden, kendi doğup büyüdüğü yerden gelir gibi içli, dokunaklıydı.

Yolun kıyısında, derenin sığ sularından çıkan kağnıya yetişti, yavaşladı.

"Uğurlar ola kardaş... Akşam vakti yolculuk nerden?" dedi kağnıdaki; açık kumral bıyıklı, çakır gözlü bir adamdı. On yaşlarında bir çocuk vardı yanında.

"Uzaktan, askerden geliriim,"dedi Yusuf.

"Ya nerelisin?"

"Buralıyım, Yukarışehir'den..." Eliyle, uzakta, günün son ışıkları altındaki, kızıl kayalıkları gösterdi.

"Epey yol..." Yusuf'un kolundaki rengi solmuş şeritlere baktı kumral bıyıklı, "Epey yolun var Çavuş. Kimlerdensin?"

"Ben kendim dabak ustasıyım... Dabak Yusuf derler..."

Öküzler besiliydi; boyunduruk altında biri sağa biri sola, arabanın okuna asılır, ağır tekerlekleri tuhaf cızırtılı seslerle çevirir götürürlerdi. Adam, kuşağından tabakasını çıkardı, yanında yer

gösterdi;

"Geç otur... Hoş'a gideriz biz... Bunun, Mahmut'un dayısına." Çocuğun omzuna dokundu, "Yolunun üstü..."

Öküzlerin yanında bir süre, kağnının ağır aksak gidişine ayak uydurdu Yusuf. Sırtı aşıp inişe geldiklerinde, hayvanlar rahatladılar, boyun kırıp hızlandılar.

Mahmut'un, "Asker emmi dayımı tanır... Tanımaz mı baba?" diye fısıldadığını duydu Yusuf, geçti yanlarına oturdu:

"Adı ne senin dayının Mahmut?"

Çocuk babasına baktı, başını önüne eğdi.

Söz arasında adının Tahsin olduğunu söyleyen kumral bıyıklı; kaynı Ramazan'ın da asker olduğunu, geçen kış esaretten döndüğünü anlattı;

"Ramazan'la arkadaşları Doksanüç'te asker oldulardı. Seni de asker görürdü, ondan sordu çocuk," dedi.

Erzurum'a Kars'a giden asker hemşerilerin çoğunu tanıdığını, Ramazan'ı çıkaramadığını söyledi Yusuf;

"Gelmiş evine dönmüş ya... Ne iyi," dedi.

Gün kararıyordu; ova, kuytularda koyu, ufka doğru puslu, dağınık, gölgeli bir maviliğe büründü.

"İyi... İyi de, bu bizim kayınço askere gittiğinde yirmi günlük evliydi. Kars kuşatmasında şehit düştüğü haberi geldiğinde; karısı Elif'i ne edeceğimizi bilemedik biz... Bir yıl, iki yıl bekledik... Geçen bahar, everip kayınbabanın evinden yolcu ettiğimiz günün gecesinden çıkageldi Ramazan..." diye anlattı Tahsin. Uzun boylu, incecik genç adamın saçları uzamış, kabaca kalın sakalı göğsüne inmişmiş.

Evdeki dağınıklığı, nikahtan kalan hısım akraba kalabalığını; anasının, babasının kaçamak bakışlarını neye yoracağını bilememiş Ramazan. "Benim ben...Ölmedim işte! Neyiniz var?" demiş de, orta yerde uğunup dövünen anasına sokulmuş... Anadır, sarılıp sakalından, kuşkulu kara gözlerinden öpmüş oğlunu; "Üç gün üç saat önce geleydin oğul... Elif'i gelin verdik biz bu gün!.. deyivermiş. Gerdek gecesinin sabahında yıkanıp taranıp eski kayınbabasının elini öpmeye gelen Elif'i, komşular köyün bir başından geriye çevirmişler... "Kayınço o gün çıktı gitti evden... Aylardır nerede olduğunu, ne iş tutuğunu bilen yoktu... Bu sabah duydukki gelmiş... Mahmut'u aldım, görmeye gideriz,"diye bitirdi sözünü Tahsin.

"Çetin bir iş..." dedi Yusuf.

Tahsin, kulağına eğildi Yusuf'un;

"Çetinliği şurada ki Çavuş; gelinin de gönlü Ramazan'da...Kime ne diyesin..." dedi.

Hoş kavşağına geldiklerinde Yusuf kağnıdan indi. Tahsin üstelediyse de köye girmedi: geceyi iki saat ötedeki, bildiği bir arkadaşının köyünde geçirdi; gün ağırmadan toparlandı, yola çıktı.

Yolun üstündeki tek tük yolcular, birkaçı bir arada, geceden çıkmış kağnılar vardı. Öküzlerinin ağır, ölçülü adımları, tekdüze ezgileriyle bu kağnılar, bin, on bin yıl gerilerden gelirlerdi; sesler incelir, uzar, sonra birden sarsıntılı, sıcak bir başka ezgiye ağardı.

Yanından geçtiği kırpık sakallı, kamburca bir kağnı sürücüsü;

"Buyur Ağa, ekmek ye..." diye Yusuf'a seslendi; yanına açtığı çıkından kalınca bir dürüm uzattı.

Elini göğsüne götürdü Yusuf;

"Ziyade olsun aç değilim," dedi, yürüdü. Kırpık sakallının ağ-

zı dolu dolu, "Yemezsen yeme... İki lâf ederdik,"dedikten sonra, "Ho... Hooo! diye öküzlere çıkıştığını duydu arkasından.

Ho... hoo benim öküzlerim... Ayaklarına bastı Yusuf: Her adım atışında, un gibi ak, ince bir avuç toz bulutu kalkardı yerden. Ho... Bu sağ kaldığımın adımı... Bu dört yılın, dört uzun yılın adımı... Bu Tetova'dan yola çıktığımın; bu dağlar, denizler aştığımın; bu Kabasakal'da suya kapıldığımın... Bu da sandığı iten ademoğlu Muso'nun adımı, hooo! Ho, Nare'nin kınalı ellerine, buruşuk yüzüne sıcacık yüreğine...

Yavaşladı. Kağnılar gerilerde kalmıştı. Güz güneşinin altında karşı tepeler; tepelerin hemen eteğinde, sıkça yapıları, bacalardan tüten dumanlarıyla Mezre görünürdü... Sonra Yukarışehir! Sarp kayalıklar üstündeki konaklar, gün ışığının pencere camlarına vurup yansıyan pırıltıları ta oradan, vardığı yerden çağırırlardı kendisini.